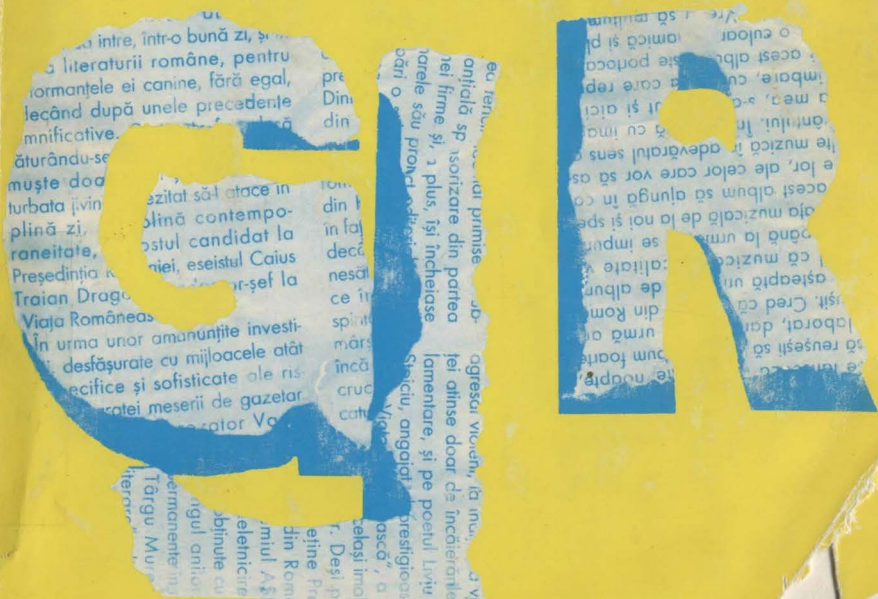

coordonator

Narcisa Forăscu

DIFICULTĂȚI GRAMATICALE ALE LIMBII ROMÂNE

DIFICULTĂȚI GRAMATICALE
ALE
LIMBII ROMÂNE

Coordonator:
NARCISA FORĂSCU

și

colaborator:
MIHAELA POPESCU

Editura Universității din București
– 2001 –

EDITURA CENTRULUI UNIVERSITAR
BUCUREȘTI

III 4737/17

400/01

© *Editura Universității din București*
Șos. Panduri 90-92, București – 76235 ; Tel./Fax : 410.23.84
E-mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

FORĂSCU, NARCISA

Dificultăți gramaticale ale limbii române / Narcisa Forăscu, Mihaela Popescu. - București: Editura Universității București, 2001

364 p. ; 24 cm.

ISBN 973-575- 517-3

I. Popescu, Mihaela

811.135.1'36

B.C.U. Bucuresti

C20015371

Tiparul s-a executat sub cda 759/2001
logografia Editurii Universității din București

Tehnoredactare computerizată: *Constanța TITU*

Cuvânt înainte

Lucrarea de față are un caracter preponderent normativ prin gama variată de probleme pe care le are în vedere, probleme ținând de dificultățile de ordin gramatical pe care le întâmpină vorbitorii în exprimare. Precizăm că ea nu se adresează specialiștilor, ci traducătorilor, străinilor care au depășit primul nivel de învățare a limbii române, adică au deprins (parțial) structurile ei fundamentale și au nevoie de informații mai detaliate sau mai subtile privind corecta utilizare a acestora. Ea se adresează, în egală măsură, vorbitorilor nativi de limbă română care își propun să-și amelioreze performanțele lingvistice, scriitorilor, jurnaliștilor, dar poate fi, în același timp, de o reală utilitate pentru profesori, care pot găsi aici sugestii pentru munca de predare și cultivare a limbii, deoarece limba română este văzută aici nu dintr-o perspectivă descriptivă, ci din cea a dificultăților.

Prin scopul său fundamental normativ, lucrarea oferă cititorilor soluții practice, atrăgând atenția asupra caracterului incorect al unor construcții sau a caracterului nerecomandabil al altora, din diferite motive (evitarea ambiguităților, suprapunerea registrelor, exprimări incongruente etc.).

Precizăm că, prin scopul său normativ, lucrarea oferă cititorului soluții practice la întrebări precise, deci ea este, înainte de toate, un fel de *ghid* un *catalog* de răspunsuri clare la întrebările concrete pe care și le pune cititorul în încercarea de a se exprima cât mai corect și mai convingător. Am căutat ca aceste răspunsuri să fie directe, simple și concise. Aceasta înseamnă că ne-am propus ca lucrarea să-l informeze pe cititor imediat, fără un discurs teoretic complicat, fără pierdere de timp și să ofere soluții concrete la întrebări concrete. Pentru aceasta, am considerat că ordonarea alfabetică a articolelor este cea mai simplă și mai economică metodă.

Pentru ca răspunsurile să fie clare și pe înțelesul tuturor, a fost nevoie de utilizarea moderată a terminologiei lingvistice, eliberată de balastul teoretic al regulilor proprii gramaticilor descriptive, ceea ce face ca lucrarea să fie accesibilă unei categorii mai largi de cititori de diferite profesii, specialități, vârstă, grad de cultură sau grad de cunoaștere a limbii române.

Ținând seama de scopul pe care ni l-am propus, este evident că lucrarea de față nu se substituie nici gramaticilor, nici dicționarelor, ci se vrea un fel de medie a acestora, însă o medie realizată dintr-o anumită perspectivă, pragmatică. De aceea, fiecare cuvânt – intrare nu este tratat decât *în funcție de dificultățile pe care le presupune* (locul în propoziție sau frază, forma corectă, particularitățile de construcție, registru stilistic etc.), fără a insista asupra faptelor presupuse a fi cunoscute.

Pe de altă parte, alegerea dificultăților nu este simplă. Este greu de decis ce reprezintă o dificultate și ce nu, de aceea această alegere nu este lipsită de o oarecare doză de subiectivism. Ca atare, se impune stabilirea unor principii cu caracter general. Un prim principiu este acela de a încerca să nu omitem nimic din ceea ce pune probleme tuturor (desiderat dificil de atins, dacă ținem seama de nivelul diferit de cultură lingvistică a cititorilor). Un alt principiu, oarecum opus primului, este evitarea unor termeni de tehnicitate ridicată sau (foarte) speciali, cu circulație restrânsă.

O altă problemă realmente dificilă este cea a *corpusului de termeni-intrare* reținuți pentru listă. Și aceasta, pentru că orice selecție am opera, ea este în cele din urmă arbitrară, deci discutabilă.

De aceea, din mai multe variante posibile, am optat pentru soluția ca lista de termeni-intrare să rămână la latitudinea autorului, care să alcătuiască, în funcție de experiența sa, un corpus mediu, adică format din suma cuvintelor, expresiilor și construcțiilor pe care un vorbitor mediu le întâlnește astăzi în vorbirea curentă, în presă, în literatură. Este evident că și o asemenea listă este perfectibilă, dar suntem de părere că ea este, pentru moment, o soluție convenabilă, în măsura în care este de presupus că cel care alcătuieste un asemenea dicționar dispune de experiență, discernământ, intuiție lingvistică. În fond, este greu de presupus că o asemenea lucrare poate fi exhaustivă (de altfel nici nu ne propunem pentru moment acest lucru). Inventarul de termeni va fi, poate, îmbogățit și actualizat în eventualele ediții viitoare.

Prezența în lista de termeni-intrare a unor cuvinte concrete din limbă ca *după* alături de termeni din metalimbaj ca *temporal*, *conjunctiv* este doar aparent o lipsă de omogenitate; ea reprezintă imaginea însăși a limbii: cu fațete variate, cu suprapuneri și nuanțe.

Ca atare, prezența alături, în lista de termeni reținuți pentru corpus a unor articole ca *interogație*, *gerunziu*, *acum*, *nimic*, *a presta* nu trebuie interpretată ca o inconsecvență, ci ca un reflex al faptului că fiecare termen intră în jocul fin și complicat al limbii, unde valoarea sa se schimbă ca într-un caleidoscop. Și tocmai această înțelegere subtilă a spiritului limbii are o mare importanță pentru cultivarea ei.

Lista cuprinde și un număr de circa o sută de verbe. Alcătuirea inventarului acestora este mai mult sau mai puțin subiectivă, oarecum obiectivabilă în măsura în care termenii reținuți se află în citați în lucrările normative pe care se sprijină dicționarul. Verbele alese au fost reținute în funcție de câteva criterii: dacă intră în construcții specifice în combinație cu o anumită prepoziție, cu consecințe asupra sensului, deci dacă prepoziția este implicată în modificările de sens (pentru sensurile obișnuite, asupra cărora nu se insistă, cititorul poate consulta un dicționar explicativ); dacă verbul are un anumit regim sintactic, adică dacă se construiește cu un acuzativ (ex.: *a presta*) sau cu un dativ (ex.: *a destina*) sau acceptă ambele construcții (ex.: *a oferi*), dacă ocurența complementului este obligatorie sau dacă intră în expresii frecvent folosite, dacă se construiește cu anumite conjuncții etc.

Informațiile teoretice sunt reduse la minimum, întrucât în lucrare accentul cade pe aspectul practic, pe opțiunea, în deplină cunoștință de cauză, a vorbitorului pentru o construcție sau alta în funcție de situația de comunicare, de intenția sa, de bagajul de cunoștințe al interlocutorului etc.

Articolele teoretice incluse în listă nu sunt tratate descriptiv, după canoanele gramaticii, ci sumar, selectând elementele care ni s-au părut indispensabile. Și aceasta, pentru că am considerat informațiile teoretice ca *un instrument de lucru în interiorul lucrării*, pentru cititorul care are nevoie de ele. Pentru informații de detaliu lectorul poate apela la gramatici și la dicționare.

Mai precizăm că am considerat că noțiuni de epistemologie generală ca *descriere, explicație, raționament, unitate* etc. sau termeni din limba cotidiană utilizați în lingvistică cu un sens special ca *dependență, ierarhie, relație* nu-și găsesc justificarea într-o listă de termeni unde se urmăresc dificultățile de utilizare.

Se mai impun câteva precizări:

Ceea ce se înțelege în această lucrare prin *sintagmă, structură, construcție, îmbinare, expresie* nu are caracterul tehnic strict cu care acești termeni sunt utilizați în gramatică.

Terminologia lingvistică folosită nu este preluată cu sensul strict pe care îl capătă în cadrul unei teorii lingvistice sau al alteia.

Structura articolelor diferă de la un termen la altul în funcție de problemele specifice pe care aceștia le ridică și care pot dirija discuția într-o direcție sau în alta. Prin urmare, ponderea unei rubrici sau a alteia în structura unui articol poate să difere sau chiar să lipsească un tip de comentariu, în funcție de necesități.

Fiecare afirmație este ilustrată prin exemple anonime, fraze citite, auzite sau pronunțate de noi înșine sau de alții, clare, care sunt suficiente prin ele însele și care pot fi înțelese în afara contextului (situațional).

Construcțiile greșite sau nerecomandabile (din diferite motive) sunt precedate de semnul *. Se marchează în același timp la fel structurile considerate aberante în raport cu utilizarea recomandată de gramatici.

Acolo unde este necesar, o construcție este explicată printr-o parafrază (între paranteze) atât pentru a ne asigura că ea este bine înțeleasă, cât și pentru a sugera cititorului diferite modalități de a exprima același lucru.

Pentru a aera și varia prezentarea, pentru a pune în relief dificultățile frecvente, dar mai ales pentru a ajuta cititorul să găsească mai ușor o anumită expresie sau construcție din care cuvântul-intrare face parte, acestea apar sub formă de *sub-intrări* în cadrul unui articol. Organizarea articolului pe sub-intrări oferă cititorului, pe de o parte, posibilitatea de a repera mai ușor structura care îl interesează (evidențiată printr-un corp de literă distinct); pe de altă parte, oferă avantajul de a găsi grupate sub același cuvânt-titlu construcțiile în care acesta este implicat.

Unul dintre aspectele care constituie o preocupare constantă în lucrare este menționarea condițiilor de utilizare, a regulilor care guvernează folosirea unor cuvinte, expresii, construcții etc. Acolo unde este cazul, se fac observații privind

utilizarea sau/și marcarea stilistică a unor cuvinte, construcții. Pentru a atrage atenția asupra lor, acestea sunt precedate de siglele [stil] sau [util]. Menționăm că variantele limbii folosite de obicei în dicționare ca *popular, familiar*, etc. sunt completate cu observații mai de detaliu, ca *îngrijit, oficial, prețios, elegant, neobișnuit* etc., pentru a nuanța observațiile asupra condițiilor de folosire.

Pentru a înlesni consultarea lucrării nu am folosit alte prescurtări, în afara siglelor amintite.

Concepția teoretică și coordonarea lucrării, revizia, toate articolele cu caracter teoretic, unele verbe și articole în care sunt discutate cuvinte concrete din limbă au fost realizate de Narcisa Forăscu. Restul articolelor privind cuvintele concrete, inclusiv majoritatea verbelor au fost redactate de Mihaela Popescu. Fiecare dintre autoare a asigurat trimiterile care au rezultat din articolele redactate.

Lucrarea de față reprezintă, sperăm, o perspectivă nouă, o modalitate inedită de a privi limba cu ochi străini, nu din punctul de vedere al cercetătorului care încearcă să organizeze materialul lingvistic, ci din cel al vorbitorului, curios să afle ce înseamnă, cum se construiește și ce restricții de folosire are un termen sau o expresie.

Narcisa Forăscu

A

a

1. Utilizările prepoziției **a** sunt diverse. Se găsesc observații asupra acestei prepoziții în mai multe articole. Ea introduce complementul indirect al unor anumite verbe:

- *a miroși a*: miroase a parfum (fum, mere, petrol);
- *a face a*: face a rău;
- *a fluiera a*: fluieră a pagubă;
- *a urla a*: urlă a pustiu;
- *a trage a*: trage a sărăcie;

2. **A₁** – prepoziție.

- Apare în anumite construcții fixe, exprimând comparația sau asemănarea:

Să știi că asta nu-i a bine.

Răspunsul lui seamănă a minciună.

- Servește la formarea unor construcții cu valoare de genitiv:
- înaintea unui numeral sau substantiv precedat de numeral:

Umbrele a trei oameni;

- înaintea unui pronume nehotărât:

Accidentul a provocat moartea a câțiva;

- leagă o prepoziție care se construiește cu genitivul de un numeral sau pronume nehotărât:

A așezat masa în fața a trei persoane;

Sunt împotriva a doi dintre ei.

- Este un semn distinctiv al infinitivului, pe care îl precedă aproape întotdeauna (→ **infinitiv**);

E ușor a scrie versuri.

Infinitivul precedat de prepoziția **a** poate fi construit cu diferite prepoziții și locuțiuni prepoziționale:

Înainte de a adormi, am citit puțin.

A plecat fără a privi înapoi.

Face eforturi pentru a obține postul.

3. **A₂** – prepoziție.

Este o prepoziție de dată recentă, care se deosebește prin origine de **a₁**.

Ea leagă un substantiv de un alt substantiv precedat de un numeral. Are numai sens distributiv.

*Cumpără trei pachete a 1000 de lei fiecare.
Cinci saci a 10 kg.*

4. A – interjecție.

Un alt *a* este o interjecție care exprimă surprinderea, admirația, satisfacția, plăcerea sau amintirea bruscă a unui lucru de care am uitat:

- A, ce bine îmi pare că ai venit.*
- A, ce frumoase sunt florile astea!*
- A, am uitat să-ți spun că a telefonat!*

(N.F.)

abia

Este un adverb care, în funcție de context, poate exprima timpul sau modul unei acțiuni.

- Într-o frază ca:

Abia a plecat, dacă te grăbești îl ajungi.

sau

Abia am intrat în casă când a sunat telefonul.

abia exprimă o acțiune foarte recentă care s-a petrecut de foarte puțin timp (= *am intrat în casă și imediat după aceea a sunat telefonul*).

[stil.] În limbajul popular, cu această valoare se folosește și *numai ce*.

- Poate exprima modul în care se desfășoară o acțiune, arătând că aceasta are loc cu multă dificultate:

Este foarte bolnav, abia merge (= merge foarte greu).

(→ **adverb**₂).

- Mai poate apărea și sub forma *de-abia*, cu aceeași valoare.

(N.F.)

absolut

Acest cuvânt se folosește în următoarele situații:

1. Forma de superlativ a adjectivelor sau a adverbelor care *apreciază* însușirea în gradul cel mai mare, fără a preciza termenul la care se raportează, cu care se face comparația este «absolută» (→ **adjectiv**₂). De exemplu, când afirmăm că un obiect este *foarte frumos*, afirmăm că însușirea *frumos* se manifestă în gradul cel mai înalt, fără a preciza faptul că aprecierea se face prin raportare la alte obiecte.

2. Timpurile verbale care raportează acțiunea la momentul în care se vorbește sunt «absolute», de exemplu, prezentul, viitorul, imperfectul (vezi aceste cuvinte), perfectul compus, perfectul simplu (→ **perfect**₁). Când spunem *am citit*, afirmăm că acțiunea s-a petrecut într-un moment trecut în raport cu momentul când vorbim.

Timpurile verbale care apreciază acțiunea în raport cu un alt timp sunt «relative», de exemplu, mai mult ca perfectul (→ **perfect**₂), viitorul anterior (→ **viitor**(timp)₁). Când spunem *citisem*, afirmăm că acțiunea de a citi s-a petrecut înaintea unui moment trecut.

3. Spunem că avem a face cu o utilizare absolută a unui cuvânt, când acesta este folosit într-o propoziție fără complementul sau regimul pe care ne așteptăm să îl întâlnim. De exemplu, când spunem:

Astăzi am spălat și am călcat.

complementul *rufe* se subînțelege, dar el nu este exprimat în text; verbul este folosit deci absolut (→ **verb**₁).

În:

- Ne întâlnim înainte sau după spectacol? – După.

prepoziția *după* este utilizată absolut, deoarece cuvântul *spectacol* lipsește din text, se subînțelege (→ **prepoziție**₆).

(N.F.)

accent → **reliefare**

accepta

1. Este un verb care se utilizează, în majoritatea cazurilor, împreună cu un complement direct sau urmat de o subordonată completivă directă și care este sinonim cu *a fi de acord*, *a primi*, *a admite*, *a aproba*, *a suporta*:

• **A accepta + acuzativ.**

Complementul direct al verbului *a accepta* poate fi atât un obiect, cât și o ființă (persoană); în acest ultim caz, *a accepta* înseamnă „a primi”, „a admite (în preajmă)”, „a suporta pe cineva”:

Acceptă funcția oferită.

Acceptă sugestia din partea oricui.

Fratele lui nu acceptă animale în apartament.

Pe acest copil rudele nu l-au acceptat niciodată.

• **A accepta + să.**

În situațiile în care *a accepta* este urmat de o completivă directă, el își păstrează același sens ca atunci când este urmat de un complement direct obiect:

Dacă el acceptă să fie tratat astfel!... (= dacă el este de acord cu un astfel de tratament!)

2. *A accepta* poate fi utilizat și singur (neurmat de complemente directe sau de completeive directe), mai ales în dialoguri, în structuri interogative sau exclamative:

- *Vor să te promoveze. Accepti?*

- *(Nu) Accept!*

(M.P.)

accidenta

A (se) *accidenta* este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv. El are sensul „a (se) lovi, a (se) răni într-un accident”:

*Autoturismul a accidentat câțiva pietoni.
Pilotul s-a accidentat în timpul cursei.*

(M.P.)

acolo → **adverb**_{1,2}

acoperi

Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv:

1. **A acoperi + acuzativ** înseamnă „a pune un obiect peste alt obiect, (eventual deschis) pentru a-l proteja sau a-l ascunde”:

*Am acoperit vasul cu substanța volatilă cu un capac.
Acoperă-te cu o pătură, este foarte frig aici.
Când au intrat ceilalți, a acoperit actele de pe masă cu o carte.*

• Tot a *acoperi*, urmat de un acuzativ, înseamnă și „a depăși în intensitate un sunet”:

Muzica acoperă vocile invitaților.

• În cazul în care complementul direct al lui *a acoperi* este o faptă, o acțiune, verbul are înțelesul „a tăinui”:

Direcțiunea a acoperit neregulile contabile.

De asemenea, atunci când complementul direct al lui *a acoperi* este o persoană, sensul verbului este „a tăinui faptele cuiva”:

*El greșește adesea, dar fratele său îl acoperă.
L-ai acoperit mult timp pe colegul tău, dar fapta lui a fost descoperită în cele din urmă.*

• **A acoperi cheltuielile** înseamnă „a fi suficient pentru a plăti cheltuielile”:

Salariile acestei categorii profesionale nu acoperă cheltuielile unei familii de trei persoane.

• **A acoperi o suprafață.**

Atunci când complementul direct al lui *a acoperi* este o zonă, întindere, regiune, suprafață etc., sensul este „a se situa, a fi prezent pretutindeni pe o anumită arie”:

Sistemul de irigații acoperă o suprafață de zece hectare.

2. *A se acoperi* are sensul „a se pune la adăpost prin diverse măsuri”:

Deși a fost complice la furt, el a știut să se acopere.

• *A (se) acoperi de glorie* înseamnă „a dobândi glorie în urma unor fapte ieșite din comun”:

Iată un actor care, în câțiva ani, s-a acoperit de glorie.

(M.P.)

acoperi cheltuielile → **acoperi**₁

acoperi de glorie → **acoperi**₂

acoperi o suprafață (întindere / regiune / zonă / teren) → **acoperi**₁

acord → **subordonare**₁, **subiect-predicat**, **adjectiv**₃, **articol**_{11,12}, **posesiv**₅, **care**_{2,3}, **ce**₂, **fiecare**₂, **participiu**₂

acorda

1. Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv.

• **Subiect + a acorda + acuzativ (+ dativ)**

Atunci când *a acorda* are ca subiect o persoană sau o instituție (o organizație, un for, un comitet etc.) fiind urmat, în mod facultativ și de un complement indirect în dativ, este sinonim cu *a da*, *a oferi* sau cu *a atribui*, *a decerna*:

Spitalul a acordat tratament gratuit lotului experimental de pacienți (= spitalul a dat/a oferit tratament gratuit lotului experimental de pacienți).

I-a acordat toată atenția prietenei sale (= i-a dat toată atenția prietenei sale).

Sponsorul emisiunii acordă premii participanților (= sponsorul emisiunii dă/atribuie premii participanților).

Anul acesta Uniunea Artiștilor Plastici nu a acordat nici un premiu la această secțiune (= anul acesta Uniunea Artiștilor Plastici nu a decernat nici un premiu la această secțiune).

• **A acorda + acuzativ** mai poate avea și sensul „a fixa tonurile la aceeași înălțime”. În această situație, complementul direct este numele unui instrument muzical:

Persoana care a acordat pianul este un profesionist.

Acordează vioara după nota la a diapazonului.

[util.] Trebuie reținut faptul că, atunci când se referă la instrumente (muzicale) și la aparate, *a acorda* formează indicativul prezent în *-ez, -ezi, -ează*.

2. *A (se) acorda* are sensul „a face, a stabili acordul gramatical”:

Atributul adjectival se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat.

Acordați adjectivele de mai jos cu substantivele determinate.

(M.P.)

acum

I. Este adverb de timp care marchează o acțiune chiar în momentul desfășurării sale. În funcție de prepozițiile cu care se combină, el mai poate exprima:

- începutul acțiunii (fiind adesea urmat de adverbul *încolo*):

De acum (încolo) nu mai ai acces la e-mail.

- sau limita acesteia:

Până acum ți-a mers (= până în acest moment).

- există totuși o situație în care, paradoxal, *acum* trimite la un moment din trecut (când este urmat de un substantiv indicând timpul, precedat de o determinare temporală):

Acum zece ani era încă un copil.

[stil./util] Formele *acu'* și *acuma* sunt variante populare și familiare și sunt nerecomandate în exprimarea îngrijită, elegantă.

[stil./util] Spre deosebire de acestea, varianta populară *acuși* are numai sensul „în acest moment”.

II. 1. Atunci când apare în construcțiile pereche *acum...acum* este considerat conjuncție coordonatoare și exprimă un raport alternativ, având sinonimele indicate în paranteză:

Acum vine, acum pleacă (= aici...aici, ba...ba, când...când).

2. Prezența lui *acum* poate determina confuzia dintre o propoziție cauzală și una temporală:

Acum, că a venit, explicați-i (= acum, din moment ce a venit).

(→*atunci*, temporal₂)

(M.P.)

acuză

Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv.

- **A acuza + acuzativ (persoană)** are sensul „a învinui pe cineva”:

Îl acuză pe vecinul său de încălcarea proprietății.

Șocat fiind, se acuză pe nedrept de producerea accidentului.

- **[stil./util.] A acuza + acuzativ (obiect).**

Atunci când complementul direct al lui *a acuza* este un obiect și face parte din aria denumirilor simptomatologiei medicale (*a acuza dureri, mâncărimi, înțepături, cefalee, simptome* etc.), el are sensul „a manifesta, a prezenta sau a avea dureri” :

Pacientul acuză dureri la nivelul toracelui.

(M.P.)

adapta

Este un verb care nu poate funcționa decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv și care înseamnă „a transforma ceva pentru a corespunde anumitor cerințe sau unui anumit context”:

1. **A adapta + acuzativ (+dativ):**

Am adaptat programul de lucru condițiilor climatice din această țară.

Trebuie remarcat faptul că în ceea ce privește complementul direct al lui *a adapta*, el desemnează un obiect, nu o persoană, precum și faptul că dativul care urmează este facultativ.

2. **A adapta + acuzativ (+ la).**

Este o construcție echivalentă ca sens celei de mai sus, în care complementul direct este tot un obiect, iar complementul în acuzativ precedat de prepoziția *la* este facultativ:

Am adaptat programul de lucru la noile condiții climatice.

[util.] Construcția cu prepoziția *la* este mai frecventă decât cea cu dativul.

3. **A (se) adapta** este sinonim cu *a (se) acomoda*, *a (se) obișnui* și se construiește atât cu dativul cât și cu prepoziția *la*.

Ne-am adaptat cliimei din această țară.

(M.P.)

adevărat → afirmație,

adică

1. Este un adverb care anunță că urmează o explicație, o detaliere a ceea ce s-a afirmat:

*Tatăl lui este patron, **adică** are o mică firmă.*

[stil.] Face parte din limba literară curentă. Într-un limbaj mai îngrijit, cu aceeași valoare se poate folosi și expresia *cu alte cuvinte*:

*A muncit foarte mult să-și facă o carieră, **cu alte cuvinte (adică)** este un tânăr ambițios.*

• [stil./util.] Utilizat independent într-un dialog, în limba literară vorbită, servește atunci când vorbitorul cere interlocutorului său mai multe explicații, mai multe detalii:

*- Am fost astăzi la minister, dar n-am rezolvat nimic. – **Adică?***

2. Cum adică?

[stil.] Este o expresie utilizată în limba vorbită în dialog fie când cineva cere informații mai de detaliu, ca în exemplul de mai sus, fie când își exprimă neîncrederea în cele afirmate sau enervarea:

*– **Cum adică?** Vrei să spui că sunt mincinos?*

*– **Cum adică?** Eu am făcut sacrificii pentru el și el se poartă așa cu mine?*

3. Adică/respectiv.

Adică poate fi uneori sinonim cu *respectiv* când ținem să precizăm o anumită ordine a faptelor despre care discutăm:

*Și-a cumpărat două apartamente cu două și trei camere, **adică (respectiv)** unul la București și altul la Sinaia.*

4. Adică/anume.

Când urmează o explicație, cele două se pot folosi nediferențiat:

*Mi-a adus ce mi-am dorit, **adică (anume)** o ediție superbă de poezii de Eminescu.*

[util.] Deși cele două sunt perfect echivalente ca sens, *adică* este mai frecvent folosit decât *anume*. Acesta este uneori precedat de conjuncția *și*.

5. Adică/bunăoară.

Deși anunță și el o explicație, *bunăoară* nu se poate substitui întotdeauna prin *adică*. Într-o frază ca:

*A făcut un gest frumos, **bunăoară (adică)** s-a oferit să mă ajute.*

cele două se pot substitui reciproc. [stil.] *Bunăoară* este mai rar folosit și aparține unui stil învechit. De cele mai multe ori, *bunăoară* este sinonim cu *de exemplu*, *de pildă*, și în acest caz, substituția cu *adică* nu mai este posibilă:

Are doi copii foarte reușiți: bunăoară (de exemplu) băiatul lui a făcut o carieră strălucită.

6. Adică/va să zică.

Adică este sinonim uneori cu *va să zică*, având aceeași valoare explicativă, cele două putând fi înlocuite reciproc:

Ai făcut după capul tău, adică (va să zică) nu ai ținut seama de sfatul meu.

7. Adică fără valoare explicativă.

[stil.] În limba familiară și populară, în dialog, *adică* poate apărea fără valoare explicativă, cu un sens incert:

N-am înțeles, adică de ce, tot eu să cedez și de data asta?

8. La o adică.

[stil.] Este o expresie aparținând limbii vorbite, familiare și are sensul "în acest caz, dacă se pune problema":

Încerc să rezolv problema așa și, la o adică fac cerere la ministru (= dacă nu pot, dacă se pune problema, fac cerere la ministru).

(N.F.)

adjectiv

Adjectivul este un cuvânt care însoțește un substantiv sau pronume, pentru a-l califica sau a-l determina. Se disting adjective calificative ca *mare*, *greu*, *rece* și adjective determinative: *primul*, *al treilea*, *acest*. Adjectivul își schimbă genul, numărul și cazul, în funcție de substantivul la care se raportează.

1. Funcții.

În propoziție adjectivul poate fi:

- atribut: *Copil frumos*, *Cer senin*.
- nume predicativ: *Șoferul este prudent*.
- complement indirect: *Din mare s-a făcut mic* (= el a fost mare și a devenit mic).
- complement comparativ: *Mai mult lung decât lat*.
- complement de cauză: *De nervos, a trântit ușa*.
- complement de timp: *Îl cunoșteam de mic*.

2. Grade de comparație.

- Se numește «comparativul» unui adjectiv ansamblul format din acest adjectiv și adverbele *mai* (pentru comparativul de superioritate), *mai puțin* (pentru comparativul de inferioritate), *tot așa de, la fel de ... ca* (pentru comparativul de egalitate):

Grădina lui este mai lungă, mai puțin lată, dar la fel de frumoasă ca a mea.

- Se numește «superlativul» unui adjectiv acest adjectiv însoțit de *cel mai* (superlativul relativ) sau *foarte, extrem de, extraordinar de, nemaipomenit de* etc. (pentru superlativul absolut):

Grădina lui este foarte frumoasă, este cea mai frumoasă.

[stil./util] Există mai multe mijloace expresive de formare a superlativului absolut, care permit varietatea exprimării. Acestea ne permit să evităm repetarea frecventă, la distanțe mici a adverbului *foarte*, care nu este elegantă. Din același motiv, abuzul de expresii ca *fantastic, formidabil, teribil, ultra*, dar mai ales a adjectivelor la modă *super, trăsnet, mortal, de milioane* și altele este nerecomandabil.

- Nu toate adjectivale se pot compara. Nu au grade de comparație:
 - Adjectivele care la origine sunt vechi comparative și superlative: *exterior, interior, superior, inferior, optim, excelent* sau cele care au formă de pozitiv, dar exprimă, prin sensul lor, superlativul: *supraaglomerat, ultrasensibil, excelent, admirabil, splendid, perfect* etc. [util.] Unii vorbitori nu mai simt astăzi că aceste adjective se află deja la un grad de comparație sau îl conțin în sensul lor lexical și au tendința să le formeze un comparativ sau un superlativ: **Cel mai superior, *Foarte inferior, *Condițiile cele mai optime*. Aceste forme sunt greșite și, ca atare, trebuie evitate.
 - Adjectivele care exprimă o însușire absolută, care nu poate fi comparată: *complet, mort, viu, pulmonar, principal, perfect*. [util.] Exprimări ca **Cel mai principal lucru, *O listă foarte completă* sunt greșite.

3. Acord.

Adjectivul se acordă în gen, număr și caz cu substantivul sau pronumele la care se raportează:

Un fotoliu comod. O canapea comodă. Acești copii sunt inteligenți.

- Când un adjectiv se raportează la mai multe substantive nume de ființe de sex diferit, masculinul are prioritate:

Colegii și colegile sale au rămas surprinși când l-au văzut.

- Se evită în general plasarea unui adjectiv la masculin plural imediat după un substantiv feminin. Este preferabil să spunem deci:

*Fetele și băieții **inteligenți** și nu *Băieții și fetele **inteligenți**.*

- **[stil./util.]** Există tendința, în limba vorbită și uneori și în cea scrisă, de a nu mai face acordul adjectivului cu substantivul, mai ales când acesta nu urmează imediat după substantiv, ci la o oarecare distanță:

Apariția lucrării despre tratamentul homeopatic **scrisă de celebrul specialist....*

Aici greșeala constă în faptul că adjectivul *scrisă* nu se acordă în caz cu substantivul *lucrării*; corect este *lucrării scrise*.

4. Locul adjectivului.

În principiu, în limba română, locul adjectivului este după substantivul la care se raportează.

A. ANTEPUNERE

Există o listă limitată de adjective care sunt, de obicei plasate înaintea substantivului (antepunere): ***fiecare om, primul om, orice om, un anumit om, nici un om.***

B. POSTPUNERE

Anumite adjective sunt întotdeauna plasate după substantive (postpuse), în special:

- cele care indică naționalitatea, religia, categoria administrativă, tehnică, geografică, socială etc: *român, ortodox, municipal, electric, motrice, cetățenesc, urban, clorhidric, medical, intrinsec.*
- cele care descriu, indicând o formă sau o culoare: *șic, rococo, bordo, roz, răsucit, ecosez, tricotat, apretat, renașcentist, florentin* etc.
- cele care descriu, indicând o stare: *gravidă, perspicace, eficace, pulmonar, major, integru, folosit.*

C. ANTEPUNERE/POSTPUNERE

- Un mare număr de adjective pot fi plasate fie înainte, fie după substantiv, în funcție de regulile gramaticii, de eventualele diferențe de sens, de expresivitate, de intenția noastră de a sublinia un cuvânt al grupului: *prieteni **vechi** = **vechii** prieteni, scriitor **remarcabil** = **remarcabilul** scriitor, discursul **minunat** = **minunatul** discurs.*

- Antepunerea adjectivelor (cu excepția celor care de obicei se plasează înainte) este însoțită de un plus de expresivitate. **[stil./util.]** De aceea, procedeul este mai rar folosit în limba curentă. El apare mai ales în scris și,

foarte frecvent, în limbajul poetic. De exemplu, diferența dintre o *prietenie minunată* și o *minunată prietenie* este doar de expresivitate.

- Antepunerea adjectivului indică uneori o calitate concepută ca inerentă: grupul adjectiv + substantiv exprimă o apreciere globală, în timp ce postpunerea adjectivului exprimă o calitate care are valoare distinctivă:

Talentații interpreți au fost felicitați (= toți interpreții cu talent), în timp ce *Interpreții talentați au fost felicitați* (= numai acei interpreți care s-au distins prin talent...).

- Schimbarea poziției adjectivului este uneori urmată de o modificare de sens. Adjectivul antepus exprimă adesea o viziune subiectivă, o apreciere având o valoare afectivă, în timp ce în postpoziție aprecierea este obiectivă, descriptivă: *Săracul (Sărmanul) om* este o persoană de care ne este milă (chiar dacă el este bogat), în timp ce *Om sărac (sărman)* este cel lipsit de mijloace financiare. De asemenea, între:

Au vizitat diferite muzee și
Au vizitat muzee diferite.

diferența este tot de sens: în primul caz înțelegem că ei au vizitat diverse feluri de muzee, iar în al doilea caz, înțelegem că cineva a vizitat un tip de muzee, iar altcineva, un alt tip.

5. Adjectivizarea.

- Marea majoritate a participiilor trecute ale verbelor funcționează ca adjective, acordându-se cu substantivele la care se raportează: *rupt, rănit, arat, șters, spălat, stins, ambalat* etc.
- De asemenea, multe pronume au valoare adjectivală în raport cu un substantiv: *această carte, fiecare om, nici o zi, care întrunire, orice părere, altă afacere*.
- Mai rar, gerunziul verbelor se acordă cu substantivul și funcționează ca un adjectiv:

Mână tremurândă (= mână care tremură).
Femeie suferindă (= femeie care suferă).

- Rar, se întâmplă ca un substantiv să funcționeze ca adjectiv, nu determinând, ci sugerând însușirea obiectului determinat de substantiv:

E mai măgar decât credeam (= e mai lipsit de maniere).
Ea e foarte femeie (= feminină).

6. Adjective folosite ca substantive.

În afară de adjectivele substantivizate cu ajutorul articolului (→ **substantiv**₂), unele adjective care însoțeau un substantiv sunt utilizate, prin omiterea acestuia, ca substantive: (*material*) **plastic**, **flagrant** (*delict*), (*materiale*)

consumabile, (formulare) **tipizate**. Valoarea evidentă de substantiv a acestora rezultă din exprimări ca:

*S-a organizat un **flagrant**.*

*Vindem **tipizate** contabile.*

7. Adjective folosite adverbial. → adverb₄

8. Locuțiuni adjectivale.

Sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar, care au valoarea unui adjectiv:

*Scriitor **de geniu** (= genial).*

*Om **de nimic** (= fără valoare).*

*Om **cu scaun la cap** (= înțelept, chibzuit).*

*Persoană **de seamă** (= importantă).*

(N.F.)

adjectivizare → adjectiv₅

admirabil → adjectiv₂

admițând că → condiție₆

adresa

Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv. În ambele situații el este urmat de un complement indirect în dativ:

1. A adresa + acuzativ + dativ înseamnă fie „a îndrepta vorba către cineva”:

A adresat cuvântul cuiva din public.

fie „a face apel la o instituție” sau „a scrie pe adresa”:

Am adresat o cerere primăriei.

2. A se adresa + dativ are aceleași sensuri:

Mă adresez unui public foarte instruit.

În cazul în care nu voi obține nici un rezultat, mă voi adresa justiției.

3. [util.] A se adresa (+ acuzativ) + către este o structură echivalentă ca sens cu cele de mai sus:

Am adresat o cerere către primărie.
Mă adresez către cineva din public.

(→ verb₁).

(M.P.)

aduce

1. **A aduce + acuzativ** înseamnă „a lua cu sine un lucru sau pe cineva și a veni cu el undeva sau la cineva (pentru a-l preda)”:

A adus toate bagajele la noi.
Cine te-a adus acasă?

sau poate fi sinonim cu: *a produce, a pricinui, a cauza:*

Invidia aduce mult rău.
Persoana aceasta aduce noroc.
Inteligența aduce succes.

• **[stil./util.] Ce vânt te-aduce?** Este o expresie care aparține limbajelor popular și familiar și care înseamnă „ce anume te-a făcut să vii pe neașteptate?, cu ce scop ai venit?”:

Te-aș întreba ce vânt te-aduce pe la noi, dar văd că acum ești ostenit.

• **A aduce + pe cineva într-o anumită stare (situație)** are sensul „a face ceva sau pe cineva să ajungă într-un anumit fel”:

Acest interval de maximă încordare l-a adus în stare de șoc.
În câțiva ani l-a adus într-o stare jalnică.
Consiliul de conducere a adus întreprinderea în stare de faliment.

• **A o aduce bine din condei** înseamnă „a vorbi sau a scrie bine” sau „a se dovedi abil, diplomat, într-o anumită împrejurare”:

Era în încurcătură, dar a adus-o bine din condei.

• **A aduce vorba + de (sau despre)** înseamnă „a îndrepta discuția spre un anumit subiect”:

De ce ai adus vorba de el?
Să nu aduceți vorba despre plecare în prezența lui!

2. **A aduce + acuzativ + cu ceva** este sinonim cu *a transporta:*

***I-a adus cu autocarul.
Vom aduce marfa cu vaporul.***

3. A aduce + cu cineva (sau cu ceva).

Atunci când *a aduce* nu este urmat de complement direct, ci intră în combinație cu un acuzativ precedat de prepoziția *cu*, are sensul „a se asemena întrucâtva cu cineva sau cu ceva”:

*Fratele tău aduce cu un actor cunoscut.
Rochia comandată aduce cu modelul din revistă.*

(M.P.)

aduce aminte (a-și ~) → verb₈

aduce bine din condei → aduce₁

aduce în stare (într-o situație) → aduce₁

aduce într-o situație → aduce₁

aduce vorba de (despre) → aduce₁

adverb

1. Adverbele sunt cuvinte invariabile care arată o caracteristică a unei acțiuni, stări sau însușiri.

Caracteristicile exprimate de adverbe sunt foarte diferite, ceea ce explică varietatea situațiilor și a modalităților de utilizare. Se pot distinge adverbe circumstanțiale (mod, loc, timp, cauză, adverbe de cantitate (*mult, destul, atât, prea*), de negație (*nu, deloc, nicidecum*), de afirmație (*bineînțeles, desigur*), de posibilitate și probabilitate (*parcă, poate, pesemne, probabil*), de comparație (*ca, decât*) etc.

- Ca și adjectivele, adverbele pot avea formă de comparativ (*mai departe, mai bine*) sau de superlativ (*foarte departe, cel mai bine*).

Se pot compara mai ales adverbele de mod identice ca formă cu adjectivele sau simțite în legătură cu acestea (de ex., *mai bine* simțit în legătură cu *bun*).

Există însă și unele adverbe de loc sau timp care exprimă caracteristici relative și suportă comparația (*mai aproape, foarte târziu*).

Nu toate adverbele se pot compara. Dintre acestea fac parte mai ales cele care exprimă caracteristici absolute: Nu spunem niciodată **mai bineînțeles, *mai acolo, *foarte desigur, *cel mai aici*.

- Adverbele (mai ales cele comparabile) pot primi și sufixe care le dau o nuanță graduală (*binișor, încetinel, depărțișor*) (= destul de bine, încet, departe). **[stil.]** Folosirea acestora ține de limbajul afectiv, familiar.

2. Adverbe primare.

Sunt adverbele care nu s-au format în românește ci sunt moștenite din latină sau împrumutate din alte limbi: *abia, afară, aidoma, aiurea, apoi, aproape, barem, bine, cam, doar, mereu, mâine, tocmai, aici, atunci, când, acolo, uneori, etc.*

3. Adverbe derivate.

Unele adverbe sunt obținute prin derivare cu sufixele *-iș, -îș, -ește* (*cruciș, bărbătește, sufletește*). Această categorie nu este foarte numeroasă. Adverbele derivate cu sufixul *-mente* sunt foarte puține și, de obicei, reprezintă împrumuturi din alte limbi: *legalmente, totalmente, realmente*. Adverbele derivate cu *-ește* de la o rădăcină care desemnează numele unui popor: *românește, franțuzește, rusește* au sensul "în limba română, franceză, rusă" (→ **românește, franțuzește**).

4. Adjective folosite adverbial.

Foarte multe adjective (primare sau participiale) sunt folosite ca adverbe, fără a-și modifica forma. Diferența dintre adjectiv și adverb se face, în acest caz, prin cuvântul determinat: adjectivul este atribut al unui substantiv, în timp ce adverbul determină un verb, adverb sau un adjectiv:

*Acesta este un tren **rapid** / Trenul înănteează **rapid**.
Aici este un lac **adânc** / M-a privit **adânc** în ochi.
Un articol **recent** / Apartament cumpărat **recent**.*

[stil./util.] În limbajul neîngrijit apare adesea tendința de a acorda adverbul:

- * *Copii **noi** născuți*
- * *Musafiri **proaspeți** sosiți.*

Utilizarea acestor forme acordate este o greșeală.

5. Substantive folosite adverbial.

- Substantive care denumesc anotimpurile, zilele și unele părți ale zilei sunt folosite regulat ca adverbe, păstrându-și forma și sensul. În acest caz, ele au o formă invariabilă, articulată de singular sau de plural:

***Lunea** magazinul este închis (= în fiecare zi de luni).
Vara mergeam la mare (= în fiecare vară).
Dimineața e mai frig decât **seara** (= în timpul dimineții).*

- Când se combină cu alte cuvinte formând un grup cu valoare de adverb, numele de anotimpuri sau de părți ale zilei apar uneori fără articol: *măine dimineață, măine seară, astă-noapte*.

- **[stil.]** În limbajul familiar există câteva substantive care au valoare adverbială numai în raport cu alte cuvinte, arătând modul acțiunii:

Supărat **foc** (= foarte supărat)

Singur **cuc** (= foarte singur, ca un cuc).

- 6. Și alte părți de vorbire sunt folosite adesea cu valoare adverbială și, în acest caz, dezvoltă sensuri speciale:

A stat **ce** *a stat și apoi a plecat* (= a stat un anumit timp, apoi... - temporal).

O, ce frumoasă este pădurea ! (= cât de frumoasă – intensitate).

- [util.]** În frazele exclamative, *ce* adverbial are sensul "cât de" și poate fi substituit oricând cu acesta, pentru a exprima intensitatea.

7. Locul adverbului.

- Un adverb care determină un verb se plasează de obicei după acesta, chiar dacă verbul este la o formă simplă sau compusă:

Mă întorc **imediat** *acasă.*

Am uitat **complet** *acest detaliu și era important.*

M-am culcat **foarte târziu** *aseară și sunt obosit.*

- El se poate plasa însă și înaintea verbului:

Cândva *ne vizita foarte des, acum însă nu mai vine.*

Acolo *se construiește un teatru de revistă.*

- Adverbele relative și interogative *unde*, *când*, *cum*, *cât* stau la începutul propoziției (subordonate):

Când *te întorci din concediu ?*

Nu mi-a spus **unde** *se duce.*

- Când adverbul determină un adjectiv sau un alt adverb, el se plasează mai frecvent înaintea acestora:

Concluzia ta este **complet falsă.**

El era **total absorbit** *de lectură.*

- În mod normal, adverbul nu se plasează între auxiliar și verb la formele compuse. Nu vom spune deci niciodată: *Am deja aflat.* Fac excepție adverbele *mai*, *cam*, *tot*, și (vezi aceste cuvinte), exprimând continuitatea, repetiția, o acțiune care se produce mai devreme decât ne așteptam:

Am **mai** *citit puțin, apoi am adormit* (continuitatea).

A **tot** *sunat telefonul, dar n-am răspuns* (repetiția).

Durerea s-a **mai** *calmat* (= e relativ mai calmă).

Ai **și** *venit?* (= ai venit deja, așa repede).

8. Raportul adverb/prepoziție.

Există adverbe care se utilizează ca prepoziții, diferența de formă constând în «articularea» adverbului folosit ca prepoziție:

*El mergea înainte / El mergea înaintea coloanei.
S-a așezat în mijloc / S-a așezat în mijlocul camerei.
Locul lui era în față / Locul lui era în fața clasei.*

În cazul adverbului *deasupra* această distincție formală nu funcționează:

A pus ziarul deasupra / A pus ziarul deasupra valizei.

9. Raportul adverb/conjunție este asigurat de valoarea conjuncțională a adverbelor relativ-interogative *unde, când, cum, cât*, dar și a altor adverbe și locuțiuni adverbiale: *așadar, deci, prin urmare, în concluzie*. Există cuvinte care au valoare de conjuncție, dar și de adverb. Într-o propoziție ca:

Îi plac și piesele de bună calitate.

și are valoare de adverb de întărire, precizare.

Adverbul *cum* are și valoare adverbială, dar și pe cea de element de relație în:

A procedat cum l-am sfătuit.

dar își pierde valoarea adverbială, funcționând numai ca o conjuncție în:

Cum avea temperatură, nu s-a dus la școală (= deoarece avea temperatură...).

10. Locuțiuni adverbiale.

Există grupuri de cuvinte alcătuite din părți de vorbire foarte diferite, care au sens unitar și care se comportă ca un adverb. Acestea sunt locuțiuni adverbiale: *fără îndoială, de aceea, de asemenea, de-a binelea, de jur împrejur, de voie de nevoie, din când în când, pe nepregătite*.

(→ relativ II)

(N.F.)

adverbializare → adverb_{5,6}, articol₈

aer

1. a avea un aer + adj/că.

• Această expresie este echivalentă cu *a părea* și se poate folosi fie în forma *a avea (un) aer + adjectiv*:

*Avea un aer surprins (= părea surprins).
Are un aer dezamăgit (= pare dezamăgit).*

fie în forma a avea aerul + că, de exemplu:

Are aerul că nu înțelege (= pare că nu înțelege).

Are aerul că nu-i place (= pare că nu-i place).

- Când se combină cu un adjectiv, acesta nu se acordă cu subiectul propoziției, ci întotdeauna cu aer. [util.] Este deci exclus să spunem: **Ea are un aer surprinsă*.

- Substantivul aer este întotdeauna articulat hotărât când urmează o propoziție introdusă prin că (vezi exemplele de mai sus) sau când este urmat de un determinant al acestuia:

Ea are aerul absent al unei persoane care se gândește la altceva.

2. [stil.] Această expresie aparține limbii literare îngrijite. În limba curentă se folosește verbul a părea: *pare trist, pare bolnav, pare că nu înțelege*.

(N.F.)

afară

Adverbul *afară* poate avea diverse valori, în funcție de contextele în care apare. El este, în primul rând, adverb de loc:

Toate activitățile sportive se vor desfășura afară.

În contexte exclamative, el poate fi confundat cu o interjecție, deși își păstrează valoarea adverbială:

– **Afară!**

Având mari disponibilități combinatorii, poate forma:

- locuțiuni prepoziționale: (*în*) *afară (de)*, *în afara*, exprimând excepția:

În afară de acte, aduceți și banii.

În afara banilor, sunt necesare și actele.

- sau locuțiuni adverbiale: *în afară de asta/aceasta*:

S-au creat locuri de muncă; **în afară de aceasta** au crescut salariile (= în plus de asta au crescut...).

[stil.] Trebuie evitată, ca fiind incorectă, exprimarea excepției cu ajutorul locuțiunii conjuncționale *în afară să*:

**Nu doresc nimic în afară s-o revăd.*

Soluția corectă, în aceste situații, este locuțiunea conjuncțională *decât să*:

Nu doresc nimic, **decât s-o revăd** (→ **decât să**).

(→ **adverb**₂, **excepție**_{1,2,3}).

(M.P.)

afirmație

Printr-o construcție afirmativă aprobăm, confirmăm, ne arătăm acordul cu ceva. O asemenea construcție se poate limita la un cuvânt sau poate fi mai largă. O afirmație poate fi fermă, sigură sau făcută pe un ton de ezitare.

1. Afirmatia sigură.

Pentru a afirma în mod sigur ceva, se folosesc în primul rând adverbele de afirmație, dintre care principalul și cel mai frecvent este *da*:

- Ți-e somn? – **Da!** (= mi-e somn).

Alte adverbe de afirmație, de cele mai multe ori mai expresive decât *da*, sunt: *desigur*, *firește*, *sigur*, *exact*, *într-adevăr*, *neapărat*, *adevărat*, *negreșit*, *de bună seamă* etc.

Tot pentru a afirma, se folosește uneori ca răspuns la o întrebare negativă adverbul *ba*, care poate fi asociat cu verbul:

- *Nu-ți place mâncarea?* – **Ba îmi place mamă!** (= da, îmi place).

sau asociat cu *da*:

- *Spui că nu mai pleci mâine?* – **Ba da (plec)!** (= da, plec).

Cu ajutorul lui *ba da*, se afirmă contrariul celor spuse într-o propoziție negativă.

• O altă posibilitate de a exprima o afirmație este răspunsul afirmativ formulat aparent printr-o negație. La o întrebare ca:

- *(Nu) te-ai simțit bine la noi?*

răspunsul poate fi *Cum să nu?!*, *Ba bine că nu!* care au, ambele, sensul "evident că m-am simțit bine". [stil.] Amândouă aceste expresii aparțin limbii vorbite, familiare.

• Vorbitorul simte uneori nevoia să-și întărească afirmația. În acest caz, se apelează uneori la repetarea verbului ce poate fi însoțită de un verb care are sensul de acceptare, încuviințare:

- *Spune tu, nu e mai bine așa ?* – **Așa e, tată, așa e, ai dreptate.**

Tot pentru a întări afirmația se poate repeta o propoziție sau numai o parte a ei, la care se adaugă un adverb care întărește cele spuse:

- *Auzi cum latră câinii?* – **Da, dragă îi aud, sigur că îi aud.**

În aceste cazuri, construcția afirmativă depășește cadrul unui cuvânt.

2. Afirmația nesigură.

Uneori vorbitorul afirmă ceva, dar o face cu o anumită rezervă, păstrează o nuanță de îndoială. În asemenea cazuri se folosesc anumite adverbe ca *poate, parcă, posibil, cam așa (ceva), mda*, însoțite sau nu de adverbul *da*. La o întrebare ca:

- *Am impresia că ești cam supărat astăzi?*

răspunsul poate fi: *(Da), poate, (Da), cam așa ceva.*

(N.F.)

afiș → gen₂

afla

1. A afla (+ acuzativ).

Urmat sau nu de un complement direct nume de obiect, *a afla* înseamnă „a lua cunoștință despre ceva”, „a căpăta informații” :

A aflat întâmplarea de la mine.

Nu știu, dar aflu eu !

2. A afla + că + indicativ/condițional-optativ are același sens:

A aflat că trebuie să plece în misiune.

A aflat că ar putea obține o bursă de studii.

3. [stil./util.] Află + că.

În limbajele populare și familiare, *a afla* la imperativ afirmativ, urmat de *că*, înseamnă „să știi (știți) că”:

Află (aflați) că lucrurile nu merg chiar atât de bine (= să știți că lucrurile nu merg chiar atât de bine).

4. **A afla + acuzativ** are sensul „a găsi, a descoperi (intenționat sau întâmplător) ceva sau pe cineva”. Utilizarea cu acest sens este rară în limba curentă. Ea apare mai ales în limbajul poetic și este ușor învechită:

L-am căutat peste tot și nu l-am aflat nicăieri.

5. **A se afla** este sinonim și cu **a fi, a exista, a se situa, a se găsi**:

*Podul Galata **se află** la Istanbul.*

*Trenul **se află** garat la linia a doua.*

*Este o localitate care **se află** în nordul țării.*

(→ **reflexiv₂, verb₂**)

(M.P.)

află că → **afla₃**

Africa → **gen₂**

agent (complement de ~).

1. Complementul de agent determină un verb la diateza pasivă atât cu auxiliarul **a fi**, cât și cu **se** (→ **pasiv₂**):

*Ei au fost **păcăliți de un escroc**.*

*Deciziile s-au luat **de către cei** în drept.*

Mai poate determina un adjectiv participial cu valoare pasivă:

*Cele **afirmate de inculpat** erau false.*

sau un adjectiv cu aceeași valoare, derivat cu sufixul **-bil**, [**util./stil.**] deși asemenea exprimări sunt rare și prețioase:

*Casa asta este totuși **locuibilă de o familie** mai puțin pretențioasă.*

El este subiectul logic al acțiunii exprimate de verbul la pasiv.

2. Complementul de agent este introdus de obicei prin prepoziția **de**, dar și **de către**:

*Hotărârea a fost luată **de (către) participanții** la plenară.*

[**stil./util.**] Deși sunt perfect echivalente ca sens, între cele două prepoziții există o diferență de registru: **de** este mai frecvent și folosit în toate variantele limbii, pe când **de către** este întâlnit numai în limba literară, mai ales în anumite stiluri (oficial, științific, administrativ). O altă restricție de folosire: **de către** precedă numai complemente de agent exprimate prin nume de persoane, în timp ce **de** poate preceda orice nume. Vom spune deci:

*El a fost elogiat **de către criticii literari**.*

dar niciodată:

**Pomii au fost ruși de către furtună.*

3. Având numai această valoare, *de către* servește la identificarea complementului de agent, mai ales când există posibilitatea unei confuzii, întrucât *de* este o prepoziție cu mai multe valori. De exemplu, propoziția:

M-au surprins cele afirmate de tine de colegii tăi.

este ambiguă, deoarece poate fi înțeleasă fie ca „tu ai afirmat ceva despre colegi”, fie „colegii au afirmat ceva despre tine”. Ambiguitatea se poate rezolva prin utilizarea lui *de către* și înlocuirea lui *de* cu *despre*:

Cele afirmate despre tine de către colegi.

Cele afirmate de către tine despre colegi.

4. Locul complementului de agent (→ complemente₃).

(N.F.)

aici

1. Este un adverb care indică punctul din care se face enunțarea.

1. În funcție de prepozițiile cu care se combină, poate indica o limită spațială, marcând:

- începutul:

De aici începe grădina vecinului.

- sfârșitul acesteia:

Până aici ține terenul de închiriat.

- sau distanța din locul în care se află interlocutorul, până la un anumit punct :

De aici până la aeroport sunt 10 kilometri.

[stil.] Omiterea lui *până* caracterizează exprimarea familiară:

De aici la autogară sunt trei stații.

2. Frecvent însoțit de adverbul *înainte* sau *încolo* poate indica:

- limita temporală:

De aici încolo să nu te mai văd (= de acum înainte să nu te mai văd!).

- sau un interval de timp în viitor, atunci când este urmat de ...*săptămâni, luni, ani* etc.:

De aici în două săptămâni pleacă în vacanță (= peste două..., de azi în două..., de acum...).

[**stil.**] Diferența dintre aceste două moduri de exprimare echivalente semantic este de registru: *de aici în...*, *de azi în...* se utilizează mai mult în limbajul familiar. *De acum...* aparține limbii literare curente, în timp ce limbajul îngrijit exprimă același lucru cu ajutorul lui *peste*.

[**stil./util.**] Formele *aci*, *ici*, *aicișa* sunt variante populare și sunt nerecomandate în exprimare îngrijită, elegantă. Singura apariție permisă în limba literară este a lui *ici*, și anume în locuțiunea adverbială *ici-colo*:

***Ici-colo** textul era presărat cu greșeli de tipar.*

II. Atunci când apare în construcția-pereche *aici... aici* este considerat conjuncție coordonatoare și exprimă un raport alternativ:

***Aici** e de acord, **aici** se răzgândește.*

(→ **adverb**₂)

(N.F.)

aidoma (cu) → **aidoma...**

aidoma/întocmai

I. Sunt adverbe de comparație care exprimă egalitatea, asemănarea, conformitatea:

*Ne-a prezentat un model, iar noi am procedat **aidoma/întocmai** (= am procedat exact la fel).*

În dialoguri, *întocmai* are valoare afirmativă, exprimând confirmarea:

- *Îi adusesem la cunoștință regulile, nu?*
- ***Întocmai** (= exact așa).*

II. Ele pot fi interpretate ca:

- prepoziții, atunci când cer cazul dativ, în construcții mai elegante:

*Evoluează **aidoma (întocmai)** celor mai buni artiști. (= evoluează ca cei mai buni...), sau:*

- locuțiuni prepoziționale sau adverbiale, când se combină cu alte elemente, precum *cu* sau *ca*:

*Este primită **aidoma cu (întocmai cu ~)** cele mai bune piese. Se alintă **întocmai ca** un copil. (= se alintă la fel ca un copil).*

(→ **adverb**₂).

(M.P.)

ajunge

1. Înseamnă „a se afla într-un loc după parcurgerea unui drum”:

Am mers două zile și în sfârșit, am ajuns.

- **A ajunge + la** înseamnă „a atinge capătul unui drum, o țintă, o limită în timp” sau „a atinge o stare”:

Am ajuns la aeroport foarte devreme.

Am ajuns la bătrânețe și nu știam asta.

Am ajuns la această constatare prea târziu.

- [stil.] **A(-i) ajunge (cuiva) cuțitul la os** înseamnă „a fi la capătul puterii, într-o situație disperată”. Această expresie aparține limbajelor popular și familiar:

Suferea de mult timp, dar acum îi ajunsese cuțitul la os.

- [stil.] **A nu-i ajunge cuiva cu prăjina la nas** este o expresie populară și familiară care înseamnă „a fi încrezut”:

De când a fost avansat, nu-i mai ajungi cu prăjina la nas.

- [stil.] **A ajunge la mal** este o expresie familiară care înseamnă „a învinge greutățile”, „a se descurca, în cele din urmă”:

A muncit mult să iasă din sărăcie și, iată, a ajuns la mal.

2. **A ajunge + pe cineva** are înțelesul „a prinde pe cineva din urmă”:

El a plecat mai devreme, dar noi l-am ajuns (din urmă) pe drum.

Muncește dacă vrei să-l ajungi!

3. **A ajunge + ceva (sau cineva)** înseamnă „a deveni ceva” sau „a evolua până la un anumit stadiu”:

A ajuns un actor de renume.

După atâtea sacrificii, a ajuns pe drumuri.

4. **A ajunge + să.**

Atunci când este urmat de o subordonată introdusă prin să, a ajunge poate însemna: „a fi suficient”:

Nu ajunge să înveți, trebuie să și răspunzi.

sau „a reuși să realizeze, să îplinească ceva”:

A ajuns să înțeleagă cele întâmplate.

*Ai repetat destul, **ajunge**, du-te și te joacă.*

5. A ajunge + că + indicativ.

• [util.] Utilizat numai la persoana a III-a singular, și urmat de o subordonată introdusă prin conjuncția *că*, *a ajunge* are tot sensul „a fi suficient”:

(Nu) ajunge că este obraznic, mai vrea și recompensă!...

6. [util.] La forma sa reflexivă, *a se ajunge* se utilizează în limbajul popular și cel familiar cu înțelesul „a parveni”:

*Acum se face că nu ne mai cunoaște, fiindcă **s-a ajuns**.*

(N.F.)

ajunge cu prăjina la nas → **ajunge**₁

ajunge cuțitul la os → **ajunge**₁

ajunge la mal → **ajunge**₁

ajuta

1. A ajuta + acuzativ.

Urmat de un complement direct care desemnează un obiect sau o persoană, *a ajuta* înseamnă „a da ajutor, a sprijini”:

*Atitudinea ta **nu ajută pe nimeni**.*

*Această substanță **ajută plantele** să crească.*

[stil./util.] *Doamne-ajută* este specifică limbajelor popular și familiar, folosită mai ales exclamativ cu sensul „sper să ne ajute Dumnezeu”:

- *A zis că vrea? **Doamne-ajută!***

2. A ajuta + dativ.

Urmat de un complement indirect în dativ, *a ajuta* are sensul „a fi de folos” sau „a da un ajutor cuiva”:

*Cunoașterea unei limbi străine **ajută oricui**.*

***I-am ajutat vecinului** să mute butoiul.*

3. **A ajuta + la** are tot înțelesul „a fi de folos”, fiind, de altfel, echivalentă structurii cu dativul.

[util.] Deosebirea dintre cele două structuri este aceea că *a ajuta + la* nu poate fi urmată decât de un complement care desemnează un obiect, în timp ce structura de sub 2. poate avea un complement în dativ atât ființă (persoană), cât și obiect:

Această substanță ajută la separarea mineralelor.

(M.P.)

ajutor → gen₂

al (a, ai, ale) → articol_{1,1}

alerga după cineva (sau ceva) → după₃

altfel → condiție₃

altminteri → condiție₃

amândoi

Este numeral colectiv, cu formă proprie de feminin (*amândouă*), sinonim cu *ambii*, care are și el formă proprie pentru feminin (*ambele*):

Amândoi frații au ales aceeași meserie (= ambii frați au ales aceeași meserie).

Amândouă surorile au concurat anul trecut (= ambele surori au concurat anul trecut).

[stil.] Diferența dintre *amândoi* și *ambii* este de registru stilistic, *ambii* fiind preferat de limbajele științific, administrativ, publicistic. *Amândoi* apare mai frecvent în vorbirea curentă.

[util.] *Amândoi* și *amândouă* au aceeași formă de genitiv – dativ: *amânduror* (sau *amândurora*, în funcție de topică):

Dorința amândurora era să plece.

Amânduror copiilor le era teamă să rămână în casă.

[util.] Numeralul *ambii* (*ambele*) se construiește cu substantive nearticulate:

Ambii cercetători au ajuns la aceeași concluzie.

iar numeralul *amândoi* (*amândouă*) cu substantive articulate:

Amândoi copiii au participat la concurs.

Amândouă greșelile sunt ușor de îndreptat.

[util.] *Ambii* și *ambele* fiind sinonime cu *amândoi* (*amândouă*) și corespunzătoare, ca numerale colective, numeralului *doi*, exprimările de tipul:

***Ambele (amân)două autoturisme sunt parcate neregulamentar.**

sunt pleonastice (→ **pleonasm**).

(M.P.)

amândouă → amândoi

ambasador → gen₁

ambele → amândoi

ambii → amândoi

amesteca

1. A amesteca + acuzativ.

Urmat de un complement direct nume de obiect, are înțelesul de „a face un amestec din două sau mai multe lucruri (provocând, eventual, o încurcătură)“:

Amestecăm laptele, zahărul și făina.

Nu cred că s-a pregătit pentru examen: amestecă subiectele.

Verbul poate apărea și absolut, complementul direct deducându-se din context.

2. A se amesteca + în/printre înseamnă „a pătrunde între sau printre, a se pierde, a dispărea în“:

S-a amestecat în mulțime (printre oameni) și s-a făcut nevăzut.

3. A se amesteca + în înseamnă „a interveni în ceva (fără a fi chemat)“:

Nu are dreptul **să se amestece în** discuțiile consiliului de administrație.

[util.] Tot cu acest sens, *a se amesteca* poate fi utilizat și fără prepoziția *în*:

Faceți ce vreți, eu nu mă amestec! (= faceți ce vreți, eu nu mă bag!)

(M.P.)

aminti → reflexiv₁

anacolul

Anacolutul este o construcție greșită, care constă în ruperea logicii sintactice a frazei. Vorbitorul începe fraza într-un fel, se întrerupe pentru a spune altceva, apoi continuă fără o legătură sintactică cu prima parte a frazei:

**Mama, când am plecat, i-a părut foarte rău.*

**Cine mă caută, nu sunt acasă.*

**Copilul, când l-a văzut așa furios, a început să-i bată inima repede.*

[util.] Exemplele de mai sus sunt construcții greșite. Corect este:

Mamei, când am plecat, i-a părut foarte rău.

Pentru cine mă caută nu sunt acasă.

Copilului, când l-a văzut așa furios, a început să-i bată inima repede.

[stil.] Această greșeală de construcție apare cu precădere în limba vorbită, familiară și este evitată în scris. Când apar totuși astfel de construcții în scris, autorul urmărește un efect stilistic, reproduce vorbirea cuiva.

(N.F.)

analog → comparație₃

ananas → gen₂

angaja

1. A se angaja sau a angaja + acuzativ.

Atunci când complementul direct al lui *angaja* este o persoană (sau grup de persoane), verbul are sensul de „a-și lua serviciu” și, respectiv, „a lua pe cineva în serviciu”:

L-am angajat ca bucătar.

M-am angajat de câteva luni.

2. A se angaja mai înseamnă și „a o lua pe un anumit drum, a se înscrie”:

Șoferul s-a angajat în depășire în condiții de maximă siguranță.

3. A se angaja + să are sensul „a se obliga la ceva”:

Întreprinderea noastră se angajează să creeze cincizeci de noi locuri de muncă (= își ia obligația de a crea...).

4. A se angaja + la înseamnă „a se antrena într-o acțiune”:

Trebuie să ne angajăm la un astfel de efort, altfel nu vom reuși.

sau „a-și lua serviciu într-un anumit loc”:

Din aprilie s-a angajat la fabrica de conserve.

(M.P.)

animatoare → gen₃

antepunere: antepunerea adjectivului → **adjectiv**₄

anterior / posterior / ulterior

1. Atât ca adjective, cât și ca adverbe, acestea nu suportă grade de comparație.

- *anterior* și *ulterior* au valoare temporală:

Din cel discutate anterior (ulterior) v-ați dat seama (vă veți da seama) de adevăr.

- *anterior* și *posterior* au valoare locală:

*În paginile anterioare s-a specificat acest lucru.
Membrele posterioare sunt mai dezvoltate.*

2. Ca adjective, dar și ca adverbe, urmate de substantive sau pronume, impun acestora cazul dativ:

*Legea anterioară decretului fusese abrogată.
Ulterior alegerilor s-au înregistrat contestații.*

[stil.] *Anterior, posterior și ulterior* aparțin limbii literare și caracterizează exprimarea îngrijită, elegantă.

(N.F.)

antilopă → gen₆

anul trecut → temporal₂

anume → adică₄

anumit → adjectiv₄

anunța → verb₁

apă, ape → număr₄

aplauze → număr₂

apoi → adverb₂

apozitie

1. Este un cuvânt sau o construcție mai largă, care reia și explică, detaliază un alt cuvânt:

*Câinele lui, un lup, îl însoțea pretutindeni.
Am plecat cu Alexandru, vărul meu dinspre mamă.*

- **Apoziție = atribut?**

Deși în cele mai multe cazuri cuvântul reluat și explicat este un substantiv, apozitia depășește sfera atributului, adică termenul explicat poate fi un adverb, un verb, un adjectiv etc:

*L-am auzit lamentându-se, **adică plângându-se** de felul cum era tratat.*

*L-au găsit a doua zi tot acolo, **adică în șanț**.*

*Și deodată a apărut el: **nenorocitul, hoțul, condamnatul, cel disprețuit de toți**.*

*Gustul fructului era ciudat, **adică dulce-amăru**.*

- **Cazul apozitiei.**

De regulă, apozitia care explică un substantiv sau un pronume este în cazul nominativ. [stil.] Mai rar, ea poate repeta cazul cuvântului explicat, dar această exprimare este învechită, populară sau apare în limbajul poetic:

*I-a lăsat o casă moștenire lui Radu, lui **fecioru-meu**.*

- **Adverb + apozitie.**

Uneori apozitia este anunțată de un adverb explicativ: *adică, anume, bunăoară, ca*:

*Am doi frați, **anume Radu și Mircea**.*

*Ai putea să-mi dai un ajutor, **bunăoară la spălat vasele**.*

[stil.] Apozitia precedată de adverb apare mai ales în limba familiară, vorbită.

2. Explicația sau detalierea unui cuvânt poate fi uneori extinsă la nivelul unor propozitii, juxtapusă sau legată de principală fie prin conjuncții (*ca, să, ca...să*), pronume relative (mai ales *ceea ce*) sau adverbe relative:

Mi-a venit o idee: împachetăm și plecăm imediat.

*A venit cu o propunere: **să renunțăm la cumpărarea casei și să luăm o mașină.***

*M-a mințit cu nerușinare, **ceea ce m-a infuriat**,*

- Ca și în cazul apozitiei, propozitia cu această valoare poate fi anunțată sau nu de un adverb explicativ:

*A început să se poarte ciudat, **adică încearcă** să mă evite.*

*S-a pregătit temeinic pentru concert, **adică a exersat și a compus piese noi**.*

- 3. **Locul apozitiei.**

Atât apozitia cât și propozitia cu această valoare se plasează întotdeauna după cuvântul pe care îl explică (vezi exemplele de mai sus).

(N.F.)

apretat → **adjectiv**₄

aprilie → **gen**₂

aproape

1. Aproape – aproximare circumstanțială.

Este un adverb cu mai multe valori de sens, utilizat în construcții diferite:

- Folosit singur, adică fără a preceda un alt cuvânt, are un sens local, însemnând "la o distanță mică":

*Gara e foarte **aproape**.*

Tot cu sens local, când este urmat de un alt cuvânt, este legat de acesta prin prepoziția *de*:

*Casa lui este foarte **aproape de** Universitate.*

- De asemenea, urmat de prepoziția *de* și de un alt cuvânt, poate marca proximitatea în timp față de un anumit moment:

***Aproape de Crăciun** a început să ningă.*

Cele două construcții, cea locală și cea temporală sunt identice ca structură, diferența de sens dintre ele fiind dată de semantica substantivului care urmează (marcând un loc sau un moment).

- Același adverb marchează aproximarea modală când precedă un determinant modal sau un adjectiv:

*S-a apropiat de noi **aproape cu** frică.*

*Era **aproape bolnav** de supărare.*

2. Aproape – aproximare numerică.

Când precedă un numeral, indică aproximarea numerică, fără ca numărul să depășească pe cel exprimat prin numeral. Când spunem:

*A câștigat aproape **10.000** de lei la loterie,*

înseamnă că a câștigat o sumă apropiată de 10.000 de lei, dar nu mai mult. (→ **numerale**₂)

3. Aproape – acțiune iminentă (→ gata₂**, mai**₆)

(N.F.)

aproape de → **aproape**₁

aprope de → **vizavi**₂ (**vis a vis**)

arăta → **verb**₁

arde

1. Este un verb care poate însemna „a fi aprins”:

Focul arde în cămin.

Lumina arde degeaba în plină zi.

sau „a încălzi foarte tare”, „a pârjoli”, atunci când subiectul este soarele sau razele soarelui:

Soarele arde și nu se întrezărește nici un nor.

2. Tot a arde mai poate însemna și „a distruge prin foc sau printr-o reacție chimică”:

Hârtia arde ușor.

Această substanță arde țesuturile.

• [stil.] **Arde-l-ar focul (sau arde-te-ar / ~-v-~ / ~-i-~)** este o imprecuație, frecventă în limbajele popular și familiar, care nu trebuie folosită în exprimarea îngrijită:

Nu vreau să-l mai văd, arde-l-ar focul!

• **A-i arde (cuiva) una (o palmă/un pumn)** înseamnă „a lovi pe cineva” (cu palma sau cu pumnul):

Dacă nu te ascultă, arde-i una!

• **A-i arde (cuiva) (+ de)** este o expresie care înseamnă „a avea dispoziția să”. [stil.] Se folosește numai în limbajul familiar sau popular:

- *Vrei să vii la petrecere?*

- *Nu-mi arde (de distracție).*

• **A arde de nerăbdare** este o expresie care are sensul „a fi foarte nerăbdător să”. [stil.] Are circulație, de asemenea în limbajul familiar:

Arde de nerăbdare să-și revadă fiicele.

3. **A (se) arde.**

Atunci când complementul direct este *mâncarea*, verbul are sensul de „a se lipi”, „a se face scrum prin încălzire sau fierbere excesivă”:

A uitat aragazul aprins și (s)-a ars mâncarea.

(M.P.)

arde de → arde₂

arde de nerăbdare → arde₂

arde-l-ar focul → arde₂

arde una (o palmă/un pumn etc.) → arde₂

arici → număr₈

aripă, aripi, aripe → număr₉

artă → gen₂

articol

1. Articolul este o parte de vorbire flexibilă care însoțește un substantiv și poate avea mai multe valori: fie individualizează substantivul, adică arată în ce măsură el este cunoscut vorbitorilor; poate fi și o marcă a cazului, realizează legătura dintre substantiv și un determinant al acestuia sau uneori, marchează trecerea unui cuvânt dintr-o altă clasă morfologică în clasa substantivului (substantivizare) (→ **substantiv**₂).

Articolele se împart în principiu, în două categorii:

- *hotărâte*, în care se includ cele hotărâte propriu-zise, cele posesive (sau genitivale) și cele demonstrative (sau adjectivale).

- *nehotărâte*.

• Formele articolului hotărât propriu-zis sunt: pentru masculin: *-l, -le, -a* (la singular) și *-i* (la plural); pentru feminin *-a* (la singular) și *-le* (la plural); pentru neutru: *-l, -le* (la singular) și *-le* (la plural). Formele articolului posesiv sunt: *al, a* (la singular), *ai, ale* (la plural). Ele apar constant în structura pronumelor posesive (→ **posesiv**₁) și a numeralelor ordinale (→ **numeral**₄).

Formele articolului demonstrativ sunt: *cel, cea* (la singular), *cei, cele* (la plural).

Articolul nehotărât are formele *un, o* (la singular) și *niște* (la plural).

În funcție de topica în raport cu substantivul pe care îl determină, articolul poate fi plasat înaintea acestuia (proclitic) sau după el (enclitic). În limba română numai articolul hotărât propriu-zis este enclitic.

2. Articolul și substantivele comune.

• Articulația substantivelor comune se poate face în funcție de mai mulți factori, ținând seama de reguli complicate. Acestea privesc: poziția substantivului în raport cu adjectivul, faptul că substantivul are sau nu alți determinanți și natura acestora, sfera lor semantică, prezența sau absența unor prepoziții etc.

• **Articolul hotărât = adjectiv posesiv.**

Când substantivul desemnează ființe unice pentru vorbitor (de cele mai multe ori nume de rudenie) sau altele asimilate acestora, ele sunt considerate cunoscute, inconfundabile și, ca atare sunt însoțite de articolul hotărât: *așa a hotărât mama* (= mama mea, a noastră), *a murit tata*. În aceeași situație se află numele părților corpului: *mă doare ficatul* (= ficatul meu), *și-a rupt piciorul* (= piciorul său).

- Nu toate substantivele care desemnează grade de rudenie au acest regim. Substantivele ca *soră*, *frate*, *văr*, *soacră*, *socru*, *nepot*, *nevastă* se pot utiliza în combinație cu un adjectiv posesiv fără a fi articulate hotărât: *soacră-mea*, *frate-meu*, *nevastă-mea* (dar nu **soție-mea*). [stil.] Aceste forme sunt specifice vorbirii familiare. Limba literară preferă: *soacra mea*, *fratele meu*, *nevasta mea*. Folosirea substantivelor amintite fără a fi urmate de adjectivul posesiv nu este recomandabilă. Nu vom spune deci:

***Soțul nu știe.**

***Trebuie să-l întreb pe soțul.**

ci:

Soțul meu nu știe.

Trebuie să-l întreb pe soțul meu.

- **Articolul hotărât – sens distributiv.**

Folosit pe lângă anumite substantive, articolul hotărât poate da acestora o valoare distributivă:

Cât costă bucata? (= fiecare bucată).

Costă zece lei kilogramul (= fiecare kilogram).

- **Tot, amândoi + substantiv + articol.**

Când sunt precedate de *tot* (*toată*, *toți*, *toate*), *amândoi*, substantivele comune sunt însoțite de articol hotărât. Vom spune deci: *toată țara*, *toate fructele*, *amândoi frații* etc.

3. Articolul și numele proprii.

- Numele proprii de persoane sau animale au o formă fixă fie cu, fie fără articol dar aceasta nu se opune unei alte forme. De exemplu, un nume de familie ca *Vulpe* nu se opune lui **Vulpea* sau **O Vulpe*.

- Numele de locuri au, de asemenea, formă fixă de singular sau de plural, cu articol hotărât sau fără: *Omul*, *Vișini*, *Salcia*, *Cluj*. Atunci când nu au articol, ele îl pot primi, în funcție de poziția sintactică pe care o ocupă:

***Clujul* este un oraș frumos.**

4. Articolul și numele de opere.

Titlurile cărților, numele de tablouri, ale filmelor se păstrează așa cum sunt, fără a primi articol. Nu vom spune deci:

***Subiectul lui „Ion” se petrece în ...**, ci

Subiectul romanului „Ion” se petrece în ...

Chiar când titlul unei opere este mai complex ca *Spărgătorul de nuci*, *Nunta lui Figaro*, *Roșu și Negru*, regula este aceeași. Nu vom spune deci:

De obicei, se evită aceste dificultăți prin introducerea în enunț a unor cuvinte ca *romanul, filmul, cartea, tabloul*.

5. Substantiv + articol + adjectiv.

În limba română, topica obișnuită este substantiv + adjectiv. În acest caz, substantivul este cel care primește articolul hotărât: *casa albă, floarea ofilită*. Dacă adjectivul precedă substantivul, articolul se atașează primului element al grupului, adică adjectivului. Poziția adjectivului depinde de intenția vorbitorului de a-l pune în evidență sau nu (cu excepția situațiilor în care topica adjectivului antrenează modificări de sens → **sărac, sărman, biet**):

fata frumoasă = frumoasa fată,
ziua însorită = însorita zi.

[stil.] Fiecare dintre cele două construcții sunt echivalente ca sens, diferența dintre ele fiind de registru. Antepunerea adjectivului urmărește punerea în evidență a acestuia, dar articolul aparține tot substantivului.

6. Prepoziție + substantiv (+ articol).

- Când substantivul este precedat de o prepoziție sau o locuțiune prepozițională ce se construiește cu acuzativul (alta decât *cu* sau care se termină în *cu*), el este folosit, în principiu, fără articol (hotărât sau nehotărât): *Stau pe fotoliu, Mergem la teatru, Vine de la piață*. Când substantivul are un determinant, el se articulează: *Stau pe fotoliul cel nou, Vine de la piața Coșbuc*.

- Face excepție prepoziția *cu* și locuțiunile prepoziționale terminate în *cu*. Acestea sunt urmate de un substantiv articulat hotărât sau nehotărât: *Scriu cu (un) stilou(l), Plecăm cu (un) tren(ul), Lovește cu (un) ciocan(ul)*. Articularea se face fie că substantivul este urmat sau nu de un determinant: *Scriu cu stiloul cel nou, Stau pe (un) fotoliu(l) de piele*.

7. Articolul – marcă a substantivizării.

- Articolul hotărât, cel demonstrativ și cel nehotărât pot servi drept marcă a trecerii unui cuvânt dintr-o altă clasă gramaticală în aceea a substantivului: *oful, rănitul, fumatul, verdele, binele, cel blond, cea înaltă, un nimeni* etc. (→ substantiv₂).

Cel blond are 10 ani = Băiatul blond are 10 ani.

- **Ești un prost.**

Uneori numele predicativ exprimat printr-un adjectiv poate fi precedat de un articol nehotărât, care îl substantivizează:

Ești un prost.
El e un rău.
Ea este o naivă.
Ești un ipocrit.

Aceste construcții se utilizează, de regulă, când adjectivul nume predicativ exprimă o însușire negativă. [util.] Sunt nerecomandate construcțiile de același tip în care numele predicativ exprimă o însușire pozitivă:

**El e un deștept.*
**Tu ești un bun.*

8. Articolul – marcă a adverbializării.

Atașat la substantive care exprimă noțiuni temporale ca: *zi, dimineață, seară, primăvară, marți* etc., articolul devine o marcă a trecerii acestora în categoria adverbelor:

Serile ne plimbam pe faleză (= totdeauna seara ...).
Vara mergeam la mare (= totdeauna vara ...).
Sâmbăta nu avem cursuri (=totdeauna sâmbătă ...).

(→ **adverb_s**).

9. Articolul – marcă a prepoziției.

Articolul hotărât atașat unor adverbe distinge prepozițiile astfel obținute de adverbe: *înainte, îndărăt, dedesubt, împotrivă* (adverbe), față de *înaintea, dedesubtul, împotriva, îndărătul* (prepoziții):

Foarte mulți au votat împotrivă (adverb).
El este împotriva fumatului (prepoziție).

10. Niște – cantitativ.

Când *niște* precedă un substantiv (la singular sau plural) denumind o materie el nu mai are valoarea sa de articol nehotărât plural, ci indică o cantitate nedeterminată. Există o deosebire de sens între *niște* din enunțurile:

Te-au căutat niște studenți și
Îmi mai trebuie niște făină.

11. Ai, a, ai, ale.

[stil./util.] Deși articolul posesiv are forme distincte pentru masculin (neutru) și feminin, în vorbirea populară și familiară se manifestă tendința de a folosi o singură formă, invariabilă *a*. Aceasta dă naștere la dezacorduri, care trebuie, bineînțeles, evitate:

**Un apartament a mamei.*

**Cele doua surori mai mici a cumnatei mele.*

**Copiii a căror părinți sunt profesori ...*

**Aceasta este casa a cărei pereți au fost revopsiți.*

Al substituie numele obiectului posedat, nu pe cel al posesorului, de aceea el trebuie să se acorde în gen, număr și caz cu acesta. Astfel, când spunem:

Muzeul de Istorie al orașului București.

înțelegem că este vorba de un muzeu de istorie care se află în București. Dacă spunem:

Muzeul de Istorie a orașului București.

se înțelege că este vorba despre un muzeu în care este înfățișată istoria orașului București.

• **Al – repetat.**

Când în propoziție există două sau mai multe genitive coordonate, articolul posesiv trebuie repetat înaintea fiecăruia. Vom spune deci:

Păreră regizorilor, a publicului și a presei de specialitate este că ...

[util.] Este greșită construcția:

**Păreră regizorilor, publicului și presei de specialitate ...*

12. Cel, cea, cei, cele.

• Este necesar ca articolul demonstrativ să se acorde în gen număr și caz cu substantivul pe care îl determină sau îl înlocuiește. Astfel vom spune :

*Se află în îngrijirea medicilor **celor** mai buni (nu **cei** mai buni)
Premiul a fost oferit elevului **celui** mai silitor (nu **cel** mai silitor)*

• În cazul coordonării mai multor atribute ale aceluiași substantiv, articolul demonstrativ se pune o singură dată înaintea primului atribut:

*Prietenul meu **cel** mai vechi și devotat.*

13. Topica.

• Articolul hotărât propriu-zis stă întotdeauna după substantiv, făcând corp comun cu acesta: *fetele, frații, dulapurile*. Excepție face *lui* (forma de masculin singular genitiv) care se plasează întotdeauna înaintea numelor de persoană masculine: *lui Radu, lui Ion* și a celor feminine de tipul *lui Carmen, lui Mimi*, dar și a unor nume comune de persoană: *lui tata, lui frate-meu*. [stil./util.] Această

formă apare frecvent în vorbire cu varianta neliterară și nerecomandabilă *lu* (*lu Ion, lu Radu*). Pe de altă parte, se constată o tendință de extindere a articolului proclitic *lui* la numele proprii feminine: *lui Maria, lui Elena* în loc de *Mariei, Elenei* sau chiar înaintea unor nume comune de persoană: *lui mama, lui soră-mea, lui vecina*, utilizare neadmisă în limba literară.

- Articolul nehotărât se plasează întotdeauna înaintea substantivului la care se referă.
- Articolul demonstrativ stă înaintea adjectivului (cu care se combină de obicei – *copilul cel blond*), a numeralului ordinal (*cel de al doilea*) sau înaintea adverbului sau adjectivului al cărui superlativ îl formează (*cel mai departe, cel mai frumos*).
- Articolul posesiv precedă pronumele posesive (*al meu*) sau numeralul ordinal (*al treilea*).

(N.F.)

ascendent → **gen₉**

asculta

1. Este un verb care nu poate avea drept subiect decât o ființă și care înseamnă „a-și încorda auzul pentru a percepe un sunet, un zgomot, a se strădui să audă”:

- *Ce faci aici?*
 - *Stau și **ascult**.*
- Prietenul meu **ascultă o melodie veche**.*

[util.] Așa cum reiese din exemplele de mai sus, *a asculta*, cu acest sens, poate fi utilizat atât împreună cu un complement direct, cât și absolut.

2. **A asculta + acuzativ** poate însemna „a ține cont de sfatul sau de dorința cuiva”, „a fi obedient”. În această situație, complementul în acuzativ este o persoană (sau un grup de persoane) și este precedat de prepoziția *pe* (complement direct):

- **A asculta + pe:**

A ascultat-o întotdeauna pe mama lui.

sau de prepoziția *de*:

- **A asculta + de:**

Soldații ascultă de comandant.

3. **A asculta (+pe)** mai poate avea și sensul „a examina pe cineva din punctul de vedere al cunoștințelor” sau „a audia un martor”, atunci când complementul direct este o persoană:

*Măine îl ascultă la matematică pe colegul meu.
Îl vom asculta pe martor de câte ori este nevoie.
Vom asculta martorul de câte ori este nevoie.*

(M.P.)

ascunde

Este un verb care nu poate fi folosit decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv.

1. **A (se) ascunde** are sensul de „a (se) așeza într-un loc în care să nu poată fi văzut și găsit” :

*A ascuns mingea în tufișul din fața casei.
S-a ascuns ca să poată asculta discuția.*

2. **A ascunde + acuzativ + dativ/de** înseamnă „a tăinu” :

I-a ascuns adevărul.

sau „a nu mărturisi”:

*I-a ascuns soției necazurile pe care le avea la locul de muncă.
Ascunde de noi grijile pe care le are.*

(M.P.)

asemănător (cu) → **asemănător, asemeni₂ (asemenea), comparație₃**

asemenea → **comparație_{2,3}, asemănător**

asemeni (cu) / asemenea ~ / asemănător ~

1. **Asemeni / asemenea** sunt variante ale aceluiași cuvânt și sunt invariabile.

[stil.] Deși *asemeni* aparține limbii literare, forma *asemenea* câștigă teren, fiind folosită destul de frecvent.

[util.] În calitate de adjectiv apare numai forma *asemenea*:

Asemenea stări nu mai avusese de mult.

• În funcție de locul pe care îl ocupă pe lângă substantiv, *asemenea* își schimbă sensul:

Asemenea lucruri îi sunt străine (= astfel de lucruri îi sunt străine).

Se dau două **triumphiuri asemenea** (= se dau două triumphiuri asemănătoare).

2. Ca adverbe, ajută la exprimarea unui raport de egalitate, impunând substantivului pe care îl precedă cazul dativ și funcționând ca o prepoziție:

*Procedează **asemeni** (~nea) colegilor de breaslă* (= procedează precum / ca și.

*Gândește **asemeni** (~nea) fraților săi* (= gândește asemănător cu, la fel cu...

Apariția lui *asemeni* (~nea), ca adjectiv sau ca adverb, exclude apariția lui *ca*, folosirea amândurora în aceeași propoziție fiind redundantă, pleonastică:

**Asemenea cărți ca acestea sunt interzise.*

**A gândit asemenea ca ceilalți.*

- Ca adverb, *asemănător* semnifică „în același fel”, „la fel cu”:

*Au evoluat **asemănător*** (= x a evoluat în același fel/la fel cu y).

(M.P.)

Asia → **gen**₂

asociere

Asocierea presupune precizarea persoanei sau a lucrului care însoțește subiectul sau complementul direct în săvârșirea unei acțiuni. Ea se poate exprima prin:

- prepoziții și locuțiuni prepoziționale: *cu, împreună cu, laolaltă cu* (familiar), *la un loc cu* (familiar), *cu tot cu*, care precedă un substantiv, pronume sau numeral. În propozițiile negative se utilizează prepoziția *fără*. [util.] Dintre acestea, cele mai frecvente în toate tipurile de limbaj sunt *cu* și *împreună cu*, ultima fiind specifică pentru asociere:

*Aseară am fost la teatru **împreună cu prietenii mei**.*

*În această vară plecăm la mare **cu copiii**.*

*S-a mutat **cu tot cu bagaje** la alt cămin.*

*Nu vreau să plec **fără tine**.*

- când asocierea este exprimată de o propoziție, aceasta este introdusă printr-un pronume sau adjectiv pronominal sau nehotărât, precedat de aceleași prepoziții și locuțiuni prepoziționale:

*A plecat repede **împreună cu cine** a venit să-l anunțe.*

*les în oraș **cu oricine** mă invită.*

Propozițiile care exprimă asocierea nu sunt foarte frecvente. Ele se construiesc de regulă cu indicativul, dar și cu condiționalul sau cu prezumtivul. Nu se întâlnesc propoziții cu conjunctivul sau imperativul.

(N.F.)

astfel → comparație₁, adverb₁, consecință₂

asuma → reflexiv₂

asupra a → asupra...₂

asupra / deasupra

I. 1. Atât *asupra* cât și *deasupra* sunt prepoziții care cer cazul genitiv:

Asupra orașului se abătuse o molimă.

Deasupra livezii se ridicase un norișor de fum.

2. Atunci când sunt construite cu un pronume personal în dativ pot lua formele *asupra-*, *deasupra-*:

Toate privirile se îndreptară asupra-i.

Odată ajuns în vârf, deasupra-ți nu e decât cerul.

[stil.] Aceste forme sunt foarte rare în vorbirea curentă. Ele se întâlnesc mai ales în limbajul poetic.

3. Când sunt urmate de o determinare cantitativă *asupra* și *deasupra* se combină cu prepoziția *a*:

Nenorocirea s-a abătut asupra a doi dintre ei.

Deasupra a zece dintre concurenți se aflau plăcuțe numerotate.

• ***de deasupra / ~ dedesubtul / ~ dinafara / ~ dinaintea / ~ dinapoia / ~ dinăuntrul / ~ dindărătul*** se construiesc la fel ca și *asupra / deasupra*.

II. 1. *Deasupra* este și adverb de loc:

Deasupra se auzeau zgomote care îl deranjau.

2. În combinație cu *pe*, formează o locuțiune adverbială cu sensul „în plus”, „mai mult”:

Pe deasupra, ne-a dat și amendă (= mai mult..., în plus...).

(M.P.)

așa

1. Ca adjectiv, este invariabil și se plasează întotdeauna în fața substantivului determinat:

Așa minciună *n-am mai auzit* (= o minciună ca asta *n-am mai auzit*).

Așa copil frumos *nu mai văzusem* (= un copil ca acesta *nu mai văzusem*).

În aceste cazuri, **așa** este sinonim cu **asemenea**, cu care poate fi înlocuit:

Asemenea minciună *n-am mai auzit*.

Substantivul precedat de **așa** este, de regulă, nearticulat sau, mai rar, articulat nehotărât:

Așa (un) om bun *ca el găsești mai rar*.

2. **Așa** – adverb.

Ca adverb de cantitate, are sensul „astfel, în acest fel”:

Deci e clar, așa vom proceda.

Când determină un adjectiv sau un alt adverb, se poate lega de acesta prin prepoziția **de**. Prezența prepoziției este facultativă:

Ea era așa (de) frumoasă!

Școala este așa (de) departe de casă!

• **Așa și așa.**

Este o construcție adverbială prin care se apreciază că o calitate se află între cele două extreme.

[stil.] Apare în limba vorbită ca răspuns la o întrebare care precizează însușirea sau circumstanța:

– *Cum se mai simte tatăl tău?*

– **Așa și așa** (= nici bine, nici rău).

– *E departe hotelul la care stai?*

– **Așa și așa** (= nici departe, nici aproape).

[stil.] În aceste cazuri, în limbajul familiar, de obicei cu intenție glumeață, se mai folosește expresia *nici prea, prea, nici foarte, foarte*, cu aceeași valoare.

3. În combinație cu alte elemente conjuncționale, are diferite valori de sens.

• **Așa că.**

Anunță că urmează o concluzie, o consecință:

Ploua foarte tare, așa că a renunțat să mai plece (= ploua și în consecință a renunțat să mai plece).

Cu aceeași valoare se poate utiliza construcția sinonimă *așa încât*. [stil.] În limba literară foarte îngrijită se mai poate folosi locuțiunea *în consecință*, cu același sens. Aceasta apare însă foarte rar în limba curentă.

(→ *atât* I₂)

- **Așa cum.**

Este o locuțiune conjuncțională; cele două elemente ale sale pot să stea alături sau la distanță, în fraze care arată modul cum se petrece o acțiune:

A venit după o săptămână, așa cum a promis (= a venit, conform promisiunii).

Așa au procedat, cum stabiliseră înainte.

Uneori, *așa cum* precedă o propoziție cu valoare de atribut, determinând un substantiv din principală:

Oameni așa cum au fost părinții mei nu mai există.

- **Așa?!**

[stil./util.] Poate apărea în limba vorbită, în dialog, când interlocutorul își manifestă neîncrederea față de cele afirmate de cineva, surpriza, mânia, uneori precedat de *chiar* care întărește ideea:

- *Nu mi-a mai scris de un an.*
- *(Chiar) așa?*

4. Cum așa?

Este o expresie care apare foarte frecvent în limba vorbită, în dialog și exprimă nedumerirea cuiva, surprins de ceea ce afirmă interlocutorul său:

- *Nu mai putem pleca anul acesta în vacanță.*
- *Cum așa?*

(→ *comparație*₁, *consecință*₂).

(N.F.)

așa a fost să fie → *fi*₉

așa că → *așa*₃

așa cum → *așa*₃

așa mai merge → *merge*₂

așa și așa → *așa*₂

așadar → coordonare₁, conjuncție₃, deci

așa-zis

Este o expresie variabilă în funcție de genul și numărul substantivului care urmează și se articulează hotărât sau nehotărât:

Așa-zisul ajutor a constat în sfaturi banale.

Ne-am întâlnit cu așa-ziii experți.

Nu avea încredere în așa-zisele prietene.

În exemplele de mai sus sensul este „ei spun că sunt experți, prietene etc., dar ne înținem de faptul că au această calitate”. Pentru a realiza acest sens, se mai poate utiliza adjectivul *pretins* care, de asemenea, se acordă cu substantivul care urmează:

Așa zisul ajutor = Pretinsul ajutor.

Un așa zis prieten = Un pretins prieten.

(N.F.)

ași → negație₈

aștepta (sta) după cineva → după₄

atașa

1. Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv și care are sensul „a alătura (temporar) un obiect de altul”. Cu acest sens, el intră în următoarele structuri echivalente:

- **a atașa + la + acuzativ:**

Vom atașa la acest dispozitiv o cameră de luat vederi.

- **a atașa + dativ + acuzativ:**

Vom atașa dispozitivului o cameră de luat vederi.

[util.] Această construcție are același înțeles ca și cea precedentă, care este însă mai frecventă.

- **a atașa + de + acuzativ:**

Vom atașa de acest dispozitiv o cameră de luat vederi.

[util.] Construcția cu *de* este mai rară.

2. **A se atașa + de + acuzativ** mai înseamnă „a se lega sufletește de cineva sau de ceva”:

*Copilul s-a atașat de mama sa adoptivă.
După puțin timp, s-a atașat de noul loc de muncă.*

(M.P.)

atât

I. Adverb.

1. Este un adverb de cantitate care se raportează la un verb, un adjectiv sau la un alt adverb. Exprimă cantitatea nedeterminată și se plasează înaintea cuvântului la care se raportează, legându-se de acesta prin prepoziția *de*:

*De ce era mama ta atât de tristă?
Te iubesc atât de mult!*

• Uneori, utilizat singur, în absența cuvântului la care se raportează, are sensul "este suficient”:

- Îți mai torn puțină cafea? – Nu, atât! (= nu, este suficient).

[stil.] În limba vorbită, apare frecvent cu forma *atâta*.

2. Atât...încât/că.

Atât poate intra în corelație cu conjuncțiile *încât* sau *că*, întărind ideea de consecință, de urmare, exprimată de propozițiile pe care le introduc:

A suferit atât de mult, încât a slăbit foarte tare (= a slăbit, ca urmare, ca o consecință a suferinței).

Cu aceeași valoare de consecință se mai poate utiliza și expresia sinonimă *așa...că*:

A plâns așa de mult, că i s-au umflat ochii.

[stil.] Combinațiile *atât...că* și *așa...că* apar cu o frecvență mai mare în limba vorbită.

A lucrat atât (așa) de mult, că acum îl durea capul.

3. Atât...cât și.

Când intră în corelație cu *cât și*, *atât* servește la coordonarea a două cuvinte sau a două propoziții aflate pe același plan sintactic:

La munte este frumos să te plimbi atât vara, cât și iarna (= și vara și iarna în egală măsură).

[**stil.**] Acest tip de coordonare apare mai ales în limba literară îngrijită. Limbajul curent preferă utilizarea, în acest caz a lui *și...și*.

4. **Atât...cât.**

Atât se poate folosi ca un corelativ al lui *cât* în propoziția principală, aducând un plus de precizare fie în raporturile temporale:

Atât e cuminte, cât doarme (= este cuminte numai cât timp doarme).

fie în raporturile modale:

Te-am ajutat atât cât am putut.

[**util.**] Prezența lui *atât* în propoziția principală nu este absolut necesară.

5. **Cu cât...cu atât.**

Cu atât se utilizează frecvent în propoziția principală ca un corelativ al lui *cu cât* în construcțiile care exprimă o acțiune progresivă:

Cu cât înaintau prin pădure, cu atât erau mai dezorientați (= erau din ce în ce mai dezorientați pe măsură ce înaintau).

6. **Cu atât mai mult, cu cât.**

Este o construcție care arată că acțiunea se petrece progresiv, în plus, dintr-un anumit motiv:

Nu mai pot avea încredere în tine, cu atât mai mult, cu cât m-ai mințit de mai multe ori până acum (= nu mai am încredere în tine în general, dar în plus, pentru că m-ai mințit de mai multe ori).

7. **Atât că.**

Are valoarea unei conjuncții adversative care coordonează două propoziții [**stil.**] Are circulație în limba vorbită populară:

M-aș duce pe la el să-l văd, atât că plouă și e foarte frig (= m-aș duce să-l văd, dar plouă...).

Cu aceeași valoare se mai folosește *numai că* (→ *numai*₂).

(→ *adverb*₁, *consecință*₂)

(N.F.)

atât că → *atât*₇

atât...încât(și) → *atât*₂, *cât*₄

atât...încât/că → *atât*₂

atenție

1. A da (acorda) atenție.

Este o locuțiune verbală care are un complement obiect sau persoană în cazul dativ și înseamnă „a acorda o preocupare specială, a considera important ceva sau pe cineva”:

N-am dat atenție simptomelor de gripă și boala s-a agravat.

- Când complementul este o persoană, sensul poate fi: „a fi amabil, curtenitor cu cineva”:

La această petrecere, el a dat (a acordat) multă atenție invitațiilor săi.

[stil.] În limbajul curent, *a da atenție* este mai frecvent decât expresia sinonimă *a acorda atenție*, care este mai oficială.

2. A fi atent.

Este o expresie care se poate folosi absolut (vezi acest cuvânt):

Fii atent! Treptele acestea sunt alunecoase.

Această expresie poate fi substituită cu *atenție*, utilizat cu valoarea unei interjecții, având sensul „bagă de seamă, ia seama”, urmată sau nu de un complement introdus prin prepoziția *la*:

*Atenție! Treptele acestea sunt alunecoase.
Atenție la trepte, că alunecă.*

3. Atenție + să/că!

Aceeași valoare de sens se realizează și când *atenție* este urmat de o propoziție introdusă prin conjuncția *să*, mai ales în propoziții negative:

Atenție să nu aluneci, e polei.

În propoziții afirmative, subordonata care urmează se introduce, de obicei, prin *că*:

*Atenție că supa e foarte fierbinte.
Atenție că e foarte frig astăzi, îmbracă-te bine.*

[stil.] În limbajul familiar, în construcții sinonime, *atenție* poate fi substituit cu *vezi*:

*Vezi să nu te murdărești de vopsea.
Vezi că e foarte frig astăzi, îmbracă-te bine.*

(N.F.)

atinge

1. A atinge + acuzativ (obiect).

Atunci când complementul direct al lui *a atinge* este un obiect, verbul are sensul „a intra în contact direct, dar superficial cu ceva”:

Din grabă, a atins bibeloul și l-a spart.

sau „a ajunge într-un punct, la o limită (dorită sau nu)”:

A atins cel mai înalt grad de dezvoltare.

2. A atinge + acuzativ (persoană).

Dacă verbul *a atinge* are drept complement direct o persoană, el poate însemna „a jigni, a ofensa pe cineva”:

A fost atins de malițiozitatea cuvintelor colegilor lui.

sau poate fi sinonim cu *a impresiona*:

Gestul tău **m-a atins** și mi-am dat seama că ești o persoană sensibilă.

• [stil.] În limbajele popular și familiar, *a atinge + acuzativ* (complement direct nume de ființă sau de persoană) este sinonim cu *a bate*:

I-a tot repetat și n-a înțeles; dacă-l va atinge, poate că va ține minte.

3. **A se atinge + de** înseamnă „a consuma” sau „a-și însuși ceva”:

Nu s-a atins de mâncare.

S-a atins de niște bani care nu-i aparțineau.

4. A-și atinge + acuzativ.

În această situație, complementul aparține unei anumite sfere semantice (*scopul, ținta, interesul, obiectivul* etc.):

După ani întregi de căutări, și-a atins scopul: a reușit să-și găsească mama.

(M.P.)

atinge unde-l doare → dureau₁

atribut

1. Atributul califică sau caracterizează un substantiv (*fată blondă*), un pronume (*toți din casă*), sau un numeral (*trei dintre noi*), indiferent de funcția sintactică a acestuia.

2. Atributul poate fi

- un adjectiv (→ **adjectiv**₁):

Astăzi este vreme frumoasă.

- un substantiv:

Buchetul de flori este pe masă.

- un numeral cu valoare adjectivală sau substantivală:

Sac de 20 de kilograme.

El are trei copii.

- un adverb:

Ziua de mâine va fi obositoare.

- un verb la infinitiv:

Plăcerea de a asculta muzică este incomparabilă.

- gerunziu:

Conjunțiile introducând cauzale sunt...

- supin:

Acesta este o mașină de tuns iarbă.

- o propoziție:

Vecinii care s-au mutat ieri sunt tineri.

3. Același substantiv poate fi determinat de mai multe atribute de diferite tipuri sau de același tip, care pot fi coordonate între ele sau nu, în funcție de felul lor. Un substantiv nu poate avea decât un singur atribut în genitiv, cu excepția celor coordonate între ele.

[util.] Exprimări cum ar fi:

* *Cronica unui specialist a acestui film.*

sunt greșite. De asemenea, trebuie evitate șirurile de genitive, ca fiind neelegante și greoaie:

* *Vârsta copilului colegului mamei.*

(N.F.)

atunci

1. Atunci/acum – temporal.

Când *atunci* se referă la un anumit moment în timp, acest moment se situează fie în trecut, fie în viitor, niciodată în prezent. El are sensul "în acel moment". Vom spune deci:

*Ieri am primit un telefon de la Maria. **Până atunci** nu știam că este în București.*

*Săptămâna viitoare ne vom întâlni să discutăm: **până atunci** nu lua nici o decizie.*

Atunci se opune lui *acum*:

*Sper că nu vom întâmpina nici o dificultate: **până acum** totul este în ordine.*

2. Atunci – cuvânt de legătură.

Atunci servește uneori drept cuvânt de legătură vagă între propoziții. [stil.] Această valoare se întâlnește mai ales în limba vorbită și, în acest caz, el nu mai exprimă timpul.

*L-am văzut trecând prin fața casei mele și **atunci** l-am strigat.
Ți-am spus cum s-au petrecut lucrurile, **atunci** de ce mă mai întrebi?*

[stil.] În limbajul îngrijit se evită folosirea prea frecventă a acestui cuvânt prin recurgerea la subordonare, la coordonare sau la juxtapunere. Într-un exemplu ca cel de mai sus este preferabil să spunem:

Ți-am spus cum s-au petrecut lucrurile, de ce mă mai întrebi?

3. Atunci – corelativ al unei propoziții.

Atunci apare adesea în propoziția principală drept corelativ al unei subordonate, al cărei sens îl subliniază.

• Corelativ al condiționalei.

Putem spune:

*Dacă aș afla că m-a mințit, **atunci** n-aș mai discuta niciodată cu el (= în acest caz, n-aș mai discuta niciodată cu el).*

[stil.] Din exemplul de mai sus *atunci* poate fi omis fără a se pierde nimic din sensul mesajului. O astfel de exprimare este specifică mai ales limbajului oral.

Într-un limbaj îngrijit *atunci* este evitat. El poate apărea însă în limba literară, în special în demonstrații:

Dacă $x=y$ și $y=z$, atunci $x=z$.

• Corelativ al cauzalei.

Pentru a sublinia sensul unei propoziții de cauză, *atunci* poate apărea în principală. Putem spune:

De vreme ce-mi ceri să fiu absolut sincer, atunci să știi că ai greșit foarte grav (= în acest caz, să știi că ai greșit).

Din moment ce nu mai avem altă soluție, atunci trebuie să acționăm astfel (= în acest caz, trebuie să acționăm astfel).

[stil.] În limbajul îngrijit, este preferabilă evitarea lui *atunci*, care se întâlnește mai ales în limba vorbită.

• Corelativ al temporalei/atunci când.

Propozițiile de timp introduse prin *când* au frecvent în principală corelativul *atunci* când vrem să insistăm asupra momentului acțiunii:

Când am venit la aniversarea ta, atunci l-am văzut pentru prima oară.

Ordinea propozițiilor poate fi schimbată, iar sensul rămâne același:

Atunci l-am văzut pentru prima oară, când am venit la aniversarea ta.

Atunci și *când* pot sta alături, formând împreună locuțiunea conjuncțională *atunci când*, foarte frecventă, care este plasată în propoziția de timp. Aceasta poate sta înaintea principalei sau după ea:

Atunci când și-a dat seama ce prostie a făcut, a început să plângă = A început să plângă atunci când și-a dat seama ce prostie a făcut.

[util.] *Atunci când* este perfect echivalent cu *când*, deci cele două se pot utiliza nediferențiat.

4. (Și) atunci?

[stil.] *Atunci*, precedat sau nu de *și* poate apărea în limba vorbită în dialog, când vorbitorul cere interlocutorului explicații suplimentare, își exprimă nedumerirea, neliniștea:

- *N-am reușit să fac rost de bani, ca să plătim întreținerea.*
- **(Și) atunci?** (= în acest caz, ce vom face?)

[stil.] În limbajul familiar, *atunci* este folosit uneori cu forma *atuncea*, *atuncea când*. În limba îngrijită se preferă *atunci*.

(*atunci* → *adverb*_{1,2}).

(N.F.)

atunci când → *atunci*₃

aur → *număr*₃

auster → *gen*₂

austru → *gen*₂

autor, autoare → *gen*₃

auxiliar

Sunt auxiliare verbele folosite pentru formarea modurilor și timpurilor compuse (perfectul compus, viitorul, viitorul anterior, conjunctivul perfect, condiționalul prezent și perfect, infinitivul perfect) și a diatezei pasive la toate modurile și timpurile.

1. Verbele auxiliare sunt *a fi*, *a avea* și *a vrea*. Fiecare dintre ele are și sensuri noționale independente și, în acest caz, ele sunt verbe principale în propoziție (→ *fi*₁, *avea*₁). Ca auxiliare, sensul lor devine abstract, gramatical, foarte diferit de cazul când sunt verbe noționale. Ca urmare, unele dintre formele lor sunt mai scurte decât atunci când au sens independent. (*ei*) *a*, (*noi*) *am*, (*voi*) *ați* – ca auxiliar – față de (*ei*) *are*, (*noi*) *avem*, (*voi*) *aveți* – ca verb noțional. Conjunctivul prezent al verbului *a fi* – (*eu*) *să fiu*, (*tu*) *să fii*, (*el*) *să fie* are forma invariabilă *să fi* pentru toate persoanele, când servește ca auxiliar al conjunctivului perfect și al prezumtivului.

2. Auxiliarul a fi.

Intră în componența formelor de: viitor anterior (*voi fi plecat*), conjunctiv perfect (*să fi plecat*), condițional perfect (*aș fi plecat*), infinitivul perfect (*a fi plecat*). Conjugarea pasivă se face, de asemenea cu *a fi* (***sunt lăudat***, ***am fost lăudat***, ***să fiu lăudat*** etc.).

3. Auxiliarul a avea.

Formează întotdeauna perfectul compus al tuturor verbelor (***am citit***, ***am uitat***, ***am ajutat***), condiționalul prezent și perfect, unde formele sale sunt mai greu de recunoscut (***aș citi***, ***ai citi***, ***ar citi***).

4. Auxiliarul a vrea.

Cu formele sale scurtate (*voi, vei, va, vom, veți, vor*) servește la formarea viitorului și a viitorului anterior.

Având în vedere (că) / dat fiind ~ / datorită faptului ~ / în cazul ~ / în ciuda faptului ~ / luând în considerare (faptul) ~ / prin faptul ~ / prin aceea ~ / sub pretextul ~ / ținând seama de faptul ~

1. Sunt îmbinări de cuvinte nesudate încă perfect, dar care tind să devină locuțiuni prepoziționale:

Având în vedere starea vremii, avionul nu a putut ateriza.

2. În combinație cu conjuncția *că*, ele tind să devină locuțiuni conjuncționale.

Având în vedere că era ceață, avionul nu a putut ateriza.

[**stil.**] Toate îmbinările enumerate mai sus aparțin limbii literare și caracterizează vorbirea cultivată.

3. (→ **cauză**).

(N.F.)

avea

În afară de sensul său de bază "a poseda", verbul *a avea* mai are și alte valori și intră în structura mai multor construcții și expresii.

1. Ca verb de modalitate, exprimă necesitatea sau posibilitatea:

N-am a mă plânge de nimic (= nu pot să mă plâng de nimic).

N-am a da socoteală nimănui de ceea ce fac (= nu trebuie, nu sunt obligat să dau socoteală nimănui).

[**stil./util.**] În acest caz, după verbul *a avea* urmează de regulă un infinitiv. Aceste construcții sunt învechite și populare și, de obicei, negative.

Tot ca verb de modalitate, apare frecvent urmat de un supin (→ **supin₂**).

• [**stil.**] În vorbirea familiară, însoțit de pronumele reflexiv *se* are o valoare reciprocă:

Ei se aveau ca frații (= ei erau ca niște frați unul pentru celălalt).

2. Ca verb auxiliar, intră în structura unor moduri și timpuri compuse (→ **auxiliar₃**).

3. (**Nu**) are ce, cine, când, unde, cum + infinitiv.

Verbul *a avea*, de cele mai multe ori la forma negativă, se combină frecvent cu pronumele *ce*, *cine* sau cu adverbele *unde*, *când*, *cum*, urmate de un verb la infinitiv. Rezultă construcții infinitivale ca:

N-am ce face, trebuie să mă duc (= nu am altă soluție, trebuie să mă duc).

N-are unde dormi, deci va veni la noi (= nu are un loc unde să doarmă, deci...).G

- Când în construcție intră pronumele *cine*, verbul *a avea* are sensul "a fi, a exista":

N-are cine-l întâmpina la gară (= nu este, nu există cineva care să-l întâmpine la gară).

(→ a fi₂).

4. A avea în vedere că/un lucru.

Este o locuțiune verbală cu sensul "a ține seama de ceva sau de cineva". Când după ea urmează o propoziție, aceasta se introduce prin ***că***: ***Având în vedere că nu a fost anunțat, e normal să lipsească*** (= deoarece nu a fost anunțat, e normal să lipsească).

[stil.] Expresia are circulație în limba literară îngrijită.

5. A avea de gând să...

Este o locuțiune verbală cu sensul "a intenționa" (să facă ceva), foarte frecventă în limbajul curent:

Am de gând să cumpăr bilete la concertul de mâine
(= intenționez să cumpăr bilete...)

6. A (nu) avea habar (de ceva).

[stil./util.] Este o construcție utilizată mai ales la forma negativă. Aparține limbajului familiar și are sensul "a (nu) ști (nimic) despre sau în legătură cu ceva". Poate fi urmată și de o propoziție introdusă prin ***că***:

El habar nu are că eu am aflat adevărul (= el nu știe nimic despre asta).

sau apare foarte frecvent singură, într-un dialog, ca răspuns la o întrebare:

- *Cine va fi noul director?* – ***Habar n-am!***

Această expresie apare frecvent și cu elementele inversate, fără ca sensul să se schimbe:

Nu am habar de asta = Habar nu am de asta.

7. A avea intră în structura mai multor expresii:

A avea impresia + că...

A avea speranța + că...

A avea curajul + să...

A avea a face + cu (ceva sau cineva) .

A avea norocul + să...

A avea aerul + că (→ aer)

(→ pasiv₁, auxiliar₃).

(N.F.)

avea (de)-a face → de₅

avea de gând → verb₈, avea₅

avea habar (de ceva) → avea₆

avea în vedere că...(un lucru) → avea₄

avea treabă → treabă

avea treabă cu cineva → treabă

avocat, avocată → gen₃

axiom, axiomă → gen₉

B

ba (...ba)

1. Este un adverb care poate exprima negația:

- *Auziși ce ți-am spus?*
- **Ba.**

[**stil.**] Substituirea lui *nu* cu *ba* este caracteristică limbajului popular.

[**stil.**] De asemenea, poate întări negația, în enunțuri exclamative, alături de *nu*, formând locuțiunea adverbială *ba nu*, caracteristică vorbirii familiare:

- *Tu ești de vină!*
- **Ba nu!**

[**stil.**] Tot în enunțuri exclamative, întărește afirmația, situație în care se combină cu *da* și constituie răspuns la o interogație negativă, în vorbirea populară (→ **afirmație**₁):

- *Nu vrei să intri?*
- **Ba da!**

(→ **negație**₅).

[**stil.**] În limbajul popular, *ba* poate apărea, eliptic, chiar pentru exprimarea afirmației:

- *Nu vrei s-o iei?*
- **Ba...** (se subînțelege: *da, de ce nu?*)

2. [**stil.**] Prin repetare, formează conjuncția coordonatoare pereche *ba...ba*, care, în vorbirea populară și familiară, ajută la exprimarea unui raport alternativ:

Ba ninge, ba plouă.

(→ **acum** II₁, **când**₁, **coordonare**₁, **aici** II)

(M.P.)

ba bine că nu! → **afirmație**₁

ba da → **ba (...ba₁)**, **afirmație**₁

bale → **număr**₂

ba nu → **ba (...ba₁)**

barem → **măcar**₁

basc, bască → **gen**₉

bate

1. **A bate + acuzativ** înseamnă „a lovi repetat (și violent sau, dimpotrivă, ușor) ceva sau pe cineva (cu un obiect)”:

L-au închis și l-au bătut ca să-și trădeze aliații.

A bătut de câteva ori cu pumnul în perete.

Îl bătu prietenește pe spate și izbucni în râs.

• **A bate drumul** înseamnă „a parcurge un drum, o distanță”:

A bătut drumul degeaba până aici.

• [stil./util.] **A bate câmpii** este o expresie populară și familiară, irevențioasă, care înseamnă „a vorbi aiurea”. Nu se folosește față de o persoană căreia îi datorăm respect:

Decât să bați câmpii, mai bine ascultă ce se discută.

2. **A bate + acuzativ.**

Atunci când complementul direct al lui **bate** desemnează o persoană, un grup de persoane, un stat etc., verbul poate avea sensul „a învinge”:

Franța a bătut Germania cu doi la zero.

Armata noastră i-a bătut pe turci.

• [stil.] **A bate la cap pe cineva** este o expresie caracteristică limbajului familiar, care este sinonimă cu *a cicăli*. Se folosesc nediferențiat:

Te-am ascultat destul, nu mă bate la cap!

3. **A se bate** este sinonim cu *a se lupta*:

Creștinii și musulmanii s-au bătut în repetate rânduri.

• **A se bate cu pumnii în piept** este o expresie sinonimă cu *a se mândri*, *a se lăuda*.

Se bat cu pumnii în piept că au rezolvat conflictul, însă nu e adevărat.

4. **A bate + dativ (pronume reflexiv)** intră în diferite expresii precum:

• **A-și bate joc de cineva** (sau **de ceva**), care înseamnă „a lua în derâdere pe cineva sau ceva” ori „a viola pe cineva”:

Își bate joc de munca celorlalți.

• **A-și bate capul (cu ceva)**, care înseamnă „a se preocupa (intens) de o problemă”:

Lasă, nu-ți bate capul cu asta! Nu merită.

5. A bate, ca verb intransitiv (deci care nu poate avea complement direct) are multiple sensuri:

*Inima pacientului **bate neregulat** (= inima pacientului pulsează neregulat).*

*Așezați-vă aici, unde **nu bate** soarele (= așezați-vă aici, unde nu ajung razele soarelui).*

*În regiunea noastră **a bățut grindina** (= în regiunea noastră a căzut grindina).*

***Bat** clopotele mănăstirii (= se aud clopotele mănăstirii).*

• [stil.] **A bate la ochi**. În vorbirea familiară și populară, această expresie are sensul „a atrage atenția prin ceva”:

*Deși nu spune nimic, comportarea lui **bate la ochi**.*

• [stil.] **A fi bățut în cap** este o expresie familiară, irevențioasă care înseamnă „a fi prost sau nebun”:

*Te porți de parcă **ai fi bățut în cap**.*

(M.P.)

bate capul → **bate**₄

bate câmpii → **bate**₁

bate cu pumnii în piept → **bate**₃

bate drumul → **bate**₁

bate joc (a-și ~) → **verb**₈, **reflexiv**₁

bate la cap → **bate**₂

bate la ochi → **bate**₅

băga de seamă → **verb**₈

băga mâna în foc → **mână**₃

bătrânețe → **număr**₆

bea → **verb**₅

beneficia

Înseamnă „a trage folos, a profita, a avea un câștig de pe urma cuiva sau a ceva.” Complementul care urmează după acest verb se construiește cu prepoziția *de* și este numele unui obiect concret și, mai frecvent, abstract.

*Fiul lui **a beneficiat de un stagi** de perfecționare în străinătate.*

***A beneficiat de** relațiile tatălui său pentru a ocupa un post bun.*

Acest verb se construiește obligatoriu cu un complement precedat de prepoziția *de*. Absența complementului este extrem de rară și numai atunci când el se deduce din context.

Verbul *a beneficia* nu este urmat niciodată de o conjuncție.

(N.F.)

berbec, oaie → gen₄

beret, beretă → gen₉

biet → adjectiv₄, **sărac, sărman, biet**

bine / greu / posibil / probabil / rău / sigur / ușor

1. Ca adverbe, pot apărea în calitate de nume predicative ale verbului copulativ *a fi*, în construcții complete sau eliptice:

(E) bine (rău) că s-a întâmplat așa.

(E) sigur că ne va ajuta.

(E) greu să crezi asemenea poveste...

(E) probabil că ne va telefona...,

sau pot constitui propoziții principale (fără a fi și regente), reprezentând adesea răspunsuri la interogații:

- *Vin și ceilalți? / - Probabil.*

- *S-a întâmplat ceva nou? - Posibil. / - Sigur.*

- *Cum e să conduci o echipă? - Ușor. / - Bine. / - Greu.*

2. Structura **a fi + adverb (nume predicativ)** cere o subordonată subiectivă. Aceasta poate fi introdusă prin conjucțiile *ca, să* sau *că*:

E ușor să vorbești, e mai greu să faci.

E posibil să plouă.

Probabil că ne cunoaște.

Sigur că îi place.

E rău că nu vrea să priceapă.

E bine ca el să nu-și dea seama.

E posibil ca noi să întârziem.

(M.P.)

bineînțeles → adverb₁

blană → număr₄

bonet, bonetă → gen₉

bordo → adjectiv₄

box → număr₃, gen₂

Brazilia → gen₂

brățară → gen₂

broască, broscui → gen₅

bucureșteancă → gen₃

buf → interjecție₁

bunăoară → adică₅

burete, bureți → gen₁₁

(care) va să zică / ca atare / în concluzie / ~ conșeșință / prin urmare

Sunt îmbinări de cuvinte cu sens conclusiv (*deci, așadar*) care pendulează între statutul de locuțiuni conjuncționale și acela de locuțiuni adverbiale.

[stil.] Spre deosebire de toate celelalte, care aparțin limbii literare, (*care*) va să zică este specific limbajului familiar și desuet.

(M.P.)

ca

1. Este cel mai frecvent adverb de comparație, utilizat în comparația de egalitate:

Fructele sunt dulci ca mierea.

Înoată ca un veritabil campion.

Astăzi este la fel de cald ca ieri.

Uneori apare sub forma *ca și* care are același sens, dar este mai întărită, datorită adverbului de întărire *și*.

(→ comparație₂).

2. **Ca/decât.**

Ca se poate folosi și în cazul comparativului de inegalitate, caz în care este echivalent cu *decât*, cele două fiind substituibile:

Apartamentul lui este mai mare ca/decât al meu.

[stil.] Diferența dintre cele două este numai de registru: în limba vorbită curentă *ca* are o frecvență mai mare, în timp ce în exprimarea îngrijită este preferat *decât*.

3. **Ca/cât.**

Când primul termen al comparației se referă la o dimensiune sau la o cantitate, se poate utiliza atât *ca*, dar și *cât*. [util.] Preferința se îndreaptă însă către acesta din urmă, care este specific.

Înalt ca bradul = Înalt cât bradul.

Tumora e mare ca o nucă = Tumora e mare cât o nucă.

Cât nu se poate folosi când primul termen al comparației nu se referă la o dimensiune sau la cantitate. Nu spunem deci niciodată:

**Fructele sunt dulci cât mierea.*

Pentru aceste situații se utilizează numai *ca*.

4. **Ca – prepoziție.**

Adverbul *ca* este folosit adesea ca prepoziție, fie în construcții în care se subînțelege o comparație:

*N-am mai întâlnit un om **ca tine*** (= un om bun, inteligent, corect ca tine).

fie în alte situații:

*Își pusese pe cap un ziar și îl folosea **ca pălărie de soare*** (= îl folosea în chip de, cu rolul de pălărie de soare).

*Ca să-ți explic asta, iau **ca exemplu viața animalelor*** (= în chip, de exemplu).

*S-a angajat **ca portar la un restaurant*** (= s-a angajat în calitate de portar).

5. **Ca să → să₂.**

6. **Ca să vezi!**

Este o expresie care apare frecvent în limba vorbită și exprimă surpriza vorbitorului, uimirea față de ceea ce i-a spus interlocutorul său:

- *Am auzit că vrea să divorțeze. – **Ca să vezi!***

(N.F.)

ca atare → (care) va să zică...

ca drept → drept₂

ca să vezi → ca₆

ca să → să₂

ca...să → opoziție₁, scop₁, să₂

ca (și) → precum, ca₁

ca și când → comparație₁

ca și cum → comparație₁

cafea → gen₂

caisă → gen₂

cam → cam/destul₁, spre, către₁

cam așa (ceva) → afirmație₂

Canada → gen₂

canapea → gen₂

capcană → gen₂

care

1. Ca pronume și adjectiv interogativ, *care* apare în interogațiile directe și indirecte și presupune o selecție, o alegere asupra căreia trebuie să se dea lămuriri în răspuns. De aceea, când este urmat de un plural, *care* este urmat de prepoziția *dintre*:

Care album ți se pare mai reușit?

[util.] Ca subiect, *care* interogativ impune predicatului persoana a III-a singular, indiferent dacă se referă la o persoană sau mai multe:

Care vine la spectacol? (= cine dintre voi vine la spectacol?).

2. [util.] Ca pronume relativ, *care* poate introduce propoziții atributive și, în această situație, admite ca predicatul subordonatei să se acorde în persoană și număr cu subiectul regentei:

Noi, care suntem prietenii voștri, vă vom sprijini.

În cazul pronumelui relativ *care* se poate pune totuși și problema acordului prin atracție cu subiectul regentei, în funcție de sensul care se dorește a fi pus în evidență:

Suntem niște persoane care știu ce vor.

Suntem niște persoane care știm ce vrem.

• Acord.

[util.] Acordul cu predicatul subordonatei introduse prin *care* se face însă numai la plural, atunci când în regentă avem îmbinarea *unul dintre* + *substantiv la plural*:

****Unul dintre elevii care și-a dat seama este el.***

Unul dintre elevii care și-au dat seama este el.

3. [util.] Atunci când este adjectiv relativ, *care* se acordă în gen, număr și caz cu substantivul din subordonată pe care îl determină:

Îmi amintesc căror persoane le-am dat biletele.

Știu la care bilete te referi.

[util.] Ca atribut pronominal în genitiv, precedat de articol posesiv, *care* se acordă în gen și număr cu substantivul din regentă. Articolul se acordă cu obiectul posedat:

Vecinii ale căror fete le-ai cunoscut sunt prietenii noștri de familie.

• [stil./util] Ca pronume relativ, *care* poate fi înlocuit cu *ce* în subordonate atributive, dar această substituție are caracter emfatic:

Vântul **care** bate puternic nu ne doboară.
Vântul **ce** bate puternic nu ne doboară.

[util.] Este greșită apariția, în atributive, a formei *care* în locul formelor de dativ:

*Omul **care** i-am dat bună ziua e colegul meu.
Omul **căruia** i-am dat bună ziua e colegul meu.

precum și apariția lui *care* neprecedat de prepoziția *pe*, atunci când are rol de complement direct:

*Filmul **care** l-am văzut ieri este vechi.
Filmul **pe care** l-am văzut ieri este vechi.

sau de prepoziția *cu*, atunci când are rol de complement indirect:

*Băieții **care** am vorbit cu ei m-au ajutat.
Băieții **cu care** am vorbit m-au ajutat.

[stil./util.] Tot ca relativ, în propoziții subordonate, *care* nu se utilizează după conjuncția *că* sau după substantive terminate în *-ca* sau *-că*, întrucât rezultatul ar fi o cacofonie.

De asemenea, *care* se combină cu prepozițiile: *drept*, *după*, *la*, *pentru*:

Mi-a înapoiat cartea, **drept care** i-am mai dat una.
Și-a luat licența, **după care** a început să profeseze.
Și-a manifestat agresiv nemulțumirea, **la care** colegii au tăcut.
A nedreptățit pe mulți, **pentru care** a fost, la rândul său pedepsit.

[util.] Construcția *drept pentru care* este o pleonastică (→ **drept**).

[stil./util.] Utilizarea neclară, fără discernământ a lui *care* ca substituit, dă naștere anacolutilui (vezi acest cuvânt) și, prin urmare, reprezintă o greșală:

*A săpat, a semănat, a plivit, **care** el nu mai poate la bătrânețe.
*Se poate să ne ascunzi adevărul, **care** noi suntem prieteni de o viață?

[util.] În unele propoziții atributive, *care*, precedat de propoziția *în*, este echivalent ca sens și substituibil cu *unde*:

Camera **în care** ne vom întâlni este un birou elegant (= camera **unde** ne vom întâlni este un birou elegant).

[util.] Trebuie reținut însă că, în celelalte situații, repetarea abuzivă a lui *care* este intolerabilă:

*Persoana **care** a apărut în piața **în care** ne-am întâlnit noi în ziua **în care** ai început serviciul e vărul meu.

Astfel de situații se pot evita substituindu-l pe care cu *unde*, *ce*, *când*:

Săptămâna ce vine va fi la fel de aglomerată ca și perioada când am finalizat proiectul.

(→ relativ I)

(M.P.)

cartof → gen₂

castravete → gen₂

cam/destul

1. Sunt adverbe care exprimă o cantitate nedeterminată. Între ele există o ușoară diferență de sens și, de aceea, se folosesc în situații diferite.

• **Cam + numeral.**

Când este utilizat înaintea (obligatoriu) unui numeral, *cam* indică pur și simplu aproximația numerică:

Avea cam 12 ani când a murit tatăl lui (= avea aproximativ 12 ani când...) (→ aproape₂)

Destul nu poate fi folosit în acest caz.

• **Cam + adjectiv, adverb.**

În combinație cu adjective sau adverbe *cam* exprimă faptul că o stare sau o circumstanță este apreciată într-o măsură oarecare, neprecizată:

Mă simt cam obosit de la un timp.

Am sosit cam târziu și nu l-am mai găsit.

[util.] Deși, în principiu, *cam* poate preceda adjective sau adverbe, trebuie precizat că aceasta depinde de semantica adjectivului sau adverbului. Putem spune: *cam murdar*, *cam trist*, *cam rău*, *cam mincinos*, *cam gras*, *cam departe*, *cam repede*, dar nu **cam curat*, **cam bun*, **cam splendid*, **cam perfect*, **cam aici*, **cam bine*.

În combinație cu adjective sau adverbe, *cam* poate fi substituit cu *destul*, dar acesta antrenează o ușoară schimbare de sens. Comparând frazele:

Era cam bolnav când l-am văzut ultima oară.

Era destul de bolnav când l-am văzut ultima oară.

Înțelegem – în primul caz – că boala este apreciată într-o măsură oarecare, neprecizată, iar – în al doilea caz – ca fiind relativ serioasă.

• Când *destul* determină un adjectiv sau un alt adverb, legătura cu acesta se face prin poziția *de*:

Gara este destul de departe de casa mea.

Cartea este destul de interesantă.

- **Destul** poate fi folosit și singur sau făcând parte dintr-o propoziție cu sensul "suficient":

- *Mai vrei puțină bere? – Nu, (am băut) **destul**.*

2. Corespondentele negative ale lui *cam* sunt adverbele *nu prea* și *nu tocmai*.

*Școala era **nu tocmai** departe de casă = Școala era **nu prea** departe de casă (= era relativ aproape).*

Elementele acestor expresii pot fi disociate, adică negația *nu* este plasată frecvent înaintea verbului:

*Școala **nu** era **tocmai** departe de casă.*

(N.F.)

cauză

1. La nivelul propoziției, cauza se poate exprima prin mai multe mijloace:

- Substantive, pronume sau numerale precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale: *de, pentru, din, din cauza, din pricina*:

*Nici **nu** putea deschide gura **de durere** (= din cauza durerii).*

***Nu** moare el **din asta** (= nu moare din această cauză).*

***Din cauza ploilor** drumurile erau proaste.*

Locuțiunile prepoziționale *din cauza* și *din pricina* sunt urmate de un substantiv, pronume sau numeral în genitiv:

***Din cauza bolii**, a slăbit foarte mult (= pentru că a fost bolnav, a slăbit).*

***Din pricina lui** a fost acuzat că a gestionat prost fondurile firmei.*

- Adjective precedate de prepoziția *de*:

***De nervoasă** ce era, a trântit ușa (= pentru că era nervoasă, a trântit ușa).*

***De slab**, nu se mai ținea pe picioare (= pentru că era slab, nu se mai ținea pe picioare).*

- Locuțiuni adverbiale: *de aceea, pentru aceea, de-asta, de-aia*. (→ **de aceea**₁):

***N-am vrut să-i răspund la întrebare, de aceea** s-a supărat (= din această cauză s-a supărat).*

- Verbe la gerunziu:

***Fiind bolnav**, s-a pensionat (= pentru că era bolnav, s-a pensionat).*

Neștiind ce aflate, am preferat să tac (= pentru că nu știam ce aflate am preferat să tac).

[stil.] Construcția de cauză cu gerunziu aparține limbajului scris, în limba vorbită este rară.

- **Dat fiind.**

Este o expresie în care *dat* se acordă întotdeauna cu substantivul care urmează. [stil.] Se întâlnește în limbajul foarte îngrijit, mai ales în scris:

Date fiind condițiile, nu putem semna contractul (= pentru că acestea sunt condițiile...).

Dată fiind situația, ar fi mai bine să te retragi din afacere (= pentru că aceasta este situația...).

- **De teama de + infinitiv.**

Exprimă, de asemenea cauza, dar este o expresie livrescă, neutilizată în vorbirea curentă. Este rezervată limbajului oficial sau stilurilor specializate.

De teama de a nu face o greșeală, s-a hotărât rejudecarea procesului (= pentru că s-au temut de o greșeală, s-a hotărât rejudecarea procesului).

2. La nivelul frazei, cauza se poate exprima prin:

- conjuncții sau locuțiuni conjuncționale: *că, căci, deoarece, fiindcă, întrucât, din cauză că, din pricină că, de vreme ce, odată ce*:

De vreme ce i-am promis, trebuie să mă țin de cuvânt (= pentru că i-am promis, trebuie să mă țin de cuvânt).

- [stil.] În limba populară, cauza se mai poate construi cu ajutorul conjuncțiilor *unde și dacă*. Această exprimare nu este recomandabilă într-un limbaj îngrijit:

***Unde am văzut că plouă, n-am mai plecat** (= pentru că am văzut că plouă, n-am mai plecat).

***Dacă am văzut că nu vrea, n-am mai insistat** (= din moment ce am văzut că nu vrea, n-am mai insistat).

- **De teamă că, să.**

[stil.] Este o expresie întâlnită destul de frecvent în limba literară curentă:

De teamă că o să-și piardă postul, s-a hotărât să fie mai atent (= pentru că se teme).

Se îmbrăcase gros, de teamă să nu răcească (= pentru că se teme să nu răcească).

- **Dat fiind că.**

Este o expresie invariabilă cu ajutorul căreia se poate obține o construcție cauzală la nivelul frazei:

Dat fiind că nu s-a hotărât mai repede, a pierdut o ocazie bună
(= pentru că nu s-a hotărât).

Dat fiind că s-a îmbolnăvit, nu și-a putut continua studiile
(= pentru că s-a îmbolnăvit, nu și-a putut continua studiile).

[stil.] Această expresie se întâlnește mai rar în limba curentă. Ea este mai frecventă în limbajul administrativ, juridic, științific.

• **Având în vedere că** este, de asemenea, o construcție cu înțeles causal.

[stil.] Se utilizează mai frecvent tot în limbajele specializate. În limba obișnuită apare mai rar:

Având în vedere că impozitele nu au fost plătite, proprietarul pierde dreptul de proprietate (= pentru că impozitele nu au fost plătite proprietarul pierde dreptul de proprietate).

Având în vedere că bolnavul prezenta simptome clare de pneumonie, a fost internat (= pentru că bolnavul prezenta simptome clare de pneumonie, a fost internat).

• Topica.

Construcțiile cauzale realizate cu *dat fiind că* și *având în vedere că* se plasează, de regulă înaintea regentei. Celelalte pot sta atât înaintea regentei, cât și după aceasta.

3. Corelativul propoziției de cauză.

[stil.] Pentru a sublinia ideea de cauză, în propoziția regentă apar adesea locuțiuni adverbiale de cauză: *de aceea*, *pentru aceea* (în limbajul îngrijit) și *de-asta*, *de-aia* (în limbajul familiar și popular):

Pentru că n-a mai avut bani, de aceea a renunțat să mai cumpere terenul.

Fiindcă nu s-a mai putut descurca, de-aia a trebuit să-și schimbe planurile.

(N.F.)

caz

1. **În caz că** este o locuțiune conjuncțională care servește la obținerea construcțiilor condiționale (→ **condiție** II₁). [util.] Este foarte frecventă în toate tipurile de limbaje și este perfect echivalentă cu *dacă*. După ea se poate folosi indicativul și condiționalul (→ **condiție** II₁):

În caz că ai nevoie de ceva, nu ezita să-mi telefonezi (= *dacă* ai nevoie de ceva, nu ezita să-mi telefonezi).

În caz că ar apărea ceva nou, trebuie să fim pregătiți (= *dacă* apare ceva nou trebuie să fim pregătiți).

[stil./util.] Echivalente cu aceasta mai sunt locuțiunile conjuncționale *în caz când, în caz dacă, la caz dacă* (popular). Fără a fi locuțiuni conjuncționale, combinațiile *în cazul când* și *în cazul în care* servesc, de asemenea, la realizarea unor construcții cu valoare condițională. Ele sunt literare și se folosesc nediferențiat:

În cazul când s-ar produce un incident, anunțați gardianul.
În cazul în care află ceva nou, anunță-mă imediat.

2. În caz(ul) că / dacă / de (prepoziție).

După această expresie se întrebuițează de obicei indicativul sau condiționalul:

În caz că dă un semn de viață, anunță-mă imediat.
În caz că s-ar produce un nou atac, sunați la poliție.

[stil.] Popular, locuțiunea apare frecvent în forma *la caz(ul) că*, dar aceasta este nerecomandabilă într-o limbă îngrijită.

O expresie echivalentă ca sens este *în caz de*:

În caz de incendiu spargeți geamul!

3. În cazul în care.

[stil.] Este o construcție perfect sinonimă cu cea precedentă, cu mențiunea că este utilizată în limbajul îngrijit, iar prima face parte din limba curentă.

(N.F.)

când

1. Adverb relativ, când apare, singular sau însoțit de *atunci*, în construcții corelative:

Când îl voi găsi, (atunci) îl voi întreba.

prin repetiție, el alcătuiește construcția pereche *când... când*, care exprimă un raport alternativ:

Când își amintește, când pretinde că a uitat (= ba...ba, aici...aici, acum...acum).

• **Când și când.**

Tot prin repetiție, dă naștere locuțiunii adverbiale *când și când*, care are sensul de „uneori”:

Când și când își amintea de orașul natal.

[stil.] În locuțiunea adverbială *de când (și) până când*, utilizată mai ales în limbajul familiar, are sensul „cât”:

De când (și) până când va dura criza?

• Ca adverb sau în combinație cu alte elemente poate introduce o interogație directă:

- **Când** *vii*?
- **De când** *începe lucrul la noua centrală?*

2. Ca element de relație (atunci când e însoțit de alte cuvinte) are mari disponibilități sintactice, introducând o subordonată:

- subiectivă:
*Se știe **când** vine din Africa de Sud.*
- atributivă:
*Întrebarea **de când** începem nu are sens.*
- predicativă:
*Întrebarea este **când** începem.*

[util.] Conjuncțiile *că* și *când* nu se tolerează în vecinătate imediată, combinația fonică rezultată fiind o cacofonie:

Știu **că când o să vii, o să mă ajuți.
Știu **că** o să mă ajuți **când** vii.*

- *când* mai poate introduce o completivă directă:
*Nu știu **până când** să aștept.
Spune-mi (**pe**) **când** să-ți mai dau un telefon.*
- o completivă indirectă:
*Mă gândesc **când** să intervin în discuție.*
- sau o temporală:
***Când** lucrează, tace și se concentrează.*

Uneori, diferența dintre raportul temporal și cel cauzal poate fi ambiguă:

***Când** a văzut ce s-a întâmplat, s-a supărat.*

- singur sau însoțit de adverbul *dimpotrivă* ajută la exprimarea unui raport opozițional:
***Când** toți munceau, el, dimpotrivă, se plimba.*
- singur sau însoțit de locuțiunea adverbială *de fapt*, poate exprima un raport concesiv:
*Susținea că e onest **când, de fapt, dusesse** firma la faliment (= susținea că e onest deși dusesse firma la faliment).*
- îmbinarea *când și unde* are rolul de a coordona subordonate diferite:
*Nu știu **când și unde** s-au întâlnit.*

(→ temporal₁, opoziție₁, interogație₂, adverb₂, relativ II)

(M.P.)

când să → temporal₁, să₂

când și când → când₁

cânta

1. A *cânta* înseamnă „a emite sunete plăcute, armonioase (care se pot organiza într-un acord, într-o melodie) sau a interpreta (o piesa muzicală)”. Atunci când are acest sens, prezența complementului direct pe lângă *a cânta* nu este obligatorie:

În încăpere era liniște. Acum cineva cântă.

Auzi cum cântă privighetoarea?

În seara aceasta orchestra cântă un recviem.

• [stil./util.] Tot *a cânta* mai poate avea, peiorativ, sensul „a înșira vorbe goale”:

Ce tot cânți acolo? Nu spui nimic interesant.

2. **A cânta + la** are înțelesul „a interpreta o melodie la un instrument muzical”:

Cântă la pian de când era mic.

3. **A cânta + din** are același înțeles. [stil./util.] Limba literară preferă totuși construcțiile cu prepoziția *la*, exceptând pe *a cânta din gură* (în care *la* nu este admisă):

Nu cântă la nici un instrument, cântă din gură.

A schimbat instrumentele; acum cântă din flaut.

4. **A cânta + acuzativ.**

Atunci când *a cânta* este urmat de un complement direct (persoană sau obiect), are sensul de „a elogia (în versuri) pe cineva sau ceva”:

Poetul acesta a cântat întotdeauna țara.

Trubadurii l-au cântat pe rege.

(M.P.)

cât

1.1. Este un adverb care stă întotdeauna înaintea cuvântului pe care îl determină și care are mai multe sensuri, în funcție de context, putând exprima:

- modul (cu nuanță cantitativă):

Nu știm cât a suferit (= nu știm în ce măsură a suferit).

[util.] Când determină un adverb sau un adjectiv, este legat de acesta prin prepoziția *de* și apare foarte frecvent în fraze exclamative, fiind echivalent ca sens superlativului relativ:

Cât de frumoasă te-ai făcut! (= te-ai făcut foarte frumoasă).

[util.] Atunci când determină un verb, nu se leagă de acesta prin prepoziția *de*:

Cât muncește!

- timpul în care se desfășoară o acțiune:

Cât ești lângă mine mă simt mai bine.

- mai rar, locul (măsura spațiului):

Cât vedeai cu ochii era numai nisip.

- comparativul de egalitate:

Bradul era cât casa.

(→ **comparație₂**)

2. În forma **câte** intră în structura numeralelor care arată distribuția numerică:

*S-au distribuit **câte** două pachete de ciocolată.*

3. **Cât de cât.**

Este o construcție adverbială cu sensul „măcar puțin”, „măcar într-o anumită măsură”:

*Se descurcă foarte greu; ajută-l **cât de cât**.*

*Când vine, trebuie să găsească încăperea **cât de cât** curată.*

4. **Atât...cât.**

În corelație cu **atât**, sensul său cantitativ este mai puternic. Cele două elemente pot sta alături sau la distanță, fără ca sensul să se schimbe:

***Atât cât** pot, te ajut.*

***Cât** am vrut, **atât** am dat.*

5. **Cât...tot.**

În corelație cu adverbul **tot**, intră în construcții care arată că acțiunea are loc, deși există o piedică:

***Cât** aș vrea să stau lângă tine, **tot** nu pot; trebuie să mă duc să lucrez (= deși aș vrea).*

6. **Atât...cât și.**

Această construcție coordonează două elemente aflate pe același plan sintactic și este echivalentă cu **și...și**:

***Atât** iarna, **cât și** vara, casa rămânea nelocuită.*

II. Ca pronume, **cât** se referă la cantitatea obiectelor sau a ființelor. Însoțit sau nu de substantiv, el ține locul unui numeral, având, în funcție de gen și număr, formele: **cât, câtă, câți, câte**:

***Câți** (elevi) au mers în excursie?*

*Nu știu **cât** timp mai rămâne la noi.*

III. În combinație cu prepoziția **după**, **cât** formează locuțiunea conjuncțională **după cât**, folosită pentru a introduce o subordonată modală, ce poate sta înainte sau după regentă.

[**stil.**] Ea apare și sub forma *după câte*, frecventă în limbajul familiar:

După cât(e) știu, e plecat din țară.

A plecat singur, după cât(e) știu.

IV. *Cât* intră în combinație cu alte elemente, alcătuiind îmbinări cu statut incert, precum: *cât despre, cât privește*:

Cât despre vreme, nu cred să se strice.

Cât privește vremea, nu cred să se strice.

(→ **interogație₂, ca₂, precum, relativ I, II**)

(N.F.)

cât de → **cât II₁**

cât de cât → **cât₃**

cât despre, în (ceea) ce privește, în privința, cu privire la

Aceste expresii se utilizează când vrem să dăm o relație în legătură cu ceva. Ele sunt echivalente ca sens, diferența constând în cazul cu care se construiesc. *În privința* precedă un substantiv sau un pronume în cazul genitiv, în timp ce celelalte trei se construiesc cu acuzativul:

Cât despre (în ce privește, cu privire la) contractul pe care l-ai încheiat, mi se pare avantajos.

În privința contractului pe care l-ai încheiat, mi se pare avantajos.

[**stil./util.**] Toate aceste locuțiuni aparțin limbii literare îngrijite, oarecum oficiale, științifice, unde se mai poate folosi și *relativ la* și *referitor la*. Mai frecvent în limba uzuală este (*cât*) *despre*. În ultimul timp, începe să se extindă, cu aceeași valoare, expresia *vizavi de*, impropriu folosită, și nerecomandată de limba literară. Nu se recomandă deci să spunem:

**Ce părere ai vizavi de contractul încheiat?*

(→ **cât IV, vizavi₂**)

(M.P.)

cât privește → **cât IV**

cât pe ce → **gata₂**

cât timp → **temporal₁**

cât...tot → **cât₅**

câtă vreme → **temporal₂**

căuta

1. A căuta + acuzativ.

Însoțit de un complement direct care desemnează o ființă (persoană) sau un obiect, *a căuta* are sensul „a încerca să găsească pe cineva sau ceva”:

Dacă nu este la birou, caută-l acasă !

Căutați cartea la bibliotecă !

- [stil.] **A căuta cuiva ceartă** înseamnă „a provoca pe cineva la ceartă” și este o expresie populară și familiară:

I-a căutat ceartă toată ziua, iar acum vrea să-l împace.

- [stil.] **A o căuta cu lumânarea** este o expresie care aparține vorbirii populare și familiare, însemnând „a provoca o ceartă sau un necaz cu orice preț”:

Se plânge el, dar a căutat-o cu lumânarea.

- [stil.] **A-i căuta cuiva în coarne** este o expresie populară și familiară cu sensul „a răsfăța pe cineva”:

Are un singur nepot și de aceea îi caută în coarne.

- [stil.] **A-și căuta de treabă** (sau **de lucru**), în vorbirea populară și familiară, este sinonimă cu *a-și vedea de treabă*:

Tu caută-ți de treabă, nu te amesteca!

- ## 2. A căuta + la/spre are sensul de „a privi”. [stil.] De asemenea, în limbajul popular, mai apare și cu varianta *a căta*:

Înainte de a răspunde, caută la ceilalți.

Căută cu tristețe spre munte.

- ## 3. A căuta + să + conjunctiv înseamnă „a încerca, a-și da silința să” sau „a urmări”:

El caută să-i mulțumească pe toți, dar nu reușește.

Caută să obțină un post în București.

- ## 4. [stil.] A (se) căuta are sensul de „a merge la doctor pentru investigații”. Cu această valoare, el este folosit numai în limbajul popular:

Degeaba se caută din cap până-n picioare, nu are nimic!

(M.P.)

căuta ceartă → **căuta**,

căuta cu lumânarea → **căuta**,

căuta în coarne → **căuta**,

căuta de treabă (de lucru) → **căuta**,

că

Este o conjuncție subordonatoare, urmată de un verb la modul indicativ sau condițional-optativ, care, singură sau împreună cu alte elemente (cu care formează locuțiuni conjuncționale), are multiple disponibilități sintactice, introducând o propoziție:

- subiectivă:

*Se știe **că** vine la întrunirea de mâine.*

[util.] În combinație cu adverbe predicative precum *poate*, *firește*, *sigur* prezența conjuncției *că* nu este obligatorie:

*Poate (**că**) vine cu vești bune.*

- predicativă:

*Partea proastă este **că** îl întâlnesc o dată pe săptămână.*

- atributivă:

*Ideea **că** o vede îi dădea fiori.*

[util.] Este incorectă îmbinarea conjuncțiilor *că* și *să* și utilizarea lor în locul lui *să*:

Gândul **că să se înscrie la examen îi venise mai de mult.*

*Gândul **să** se înscrie îi venise mai de mult (= gândul de a se înscrie...).*

- completivă directă:

*Nu cred **că** vine cu avionul, e prea scump.*

[stil.] Este familiară și populară îmbinarea dintre *cum* și *că*, și, de aceea, trebuie evitată în exprimarea îngrijită:

*A aflat **cum că** a fost bârfit de colegi.*

[util.] Este incorectă utilizarea conjuncției *că* înaintea pronumelui *cine* și a adverbilor *unde*, *cât*:

Întreabă **că cine a venit.*

Întreabă **că unde să meargă.*

Întreabă **că cât să plătească.*

*Întreabă **cine** a venit.*

*Întreabă **unde** să meargă.*

*Întreabă **cât** să plătească.*

[util.] Este greșită de asemenea apariția lui *că* în loc de *ca* în completivele directe de tipul:

*Au decis **ca** mâine să înceapă lucrările.*

Au decis **că mâine să înceapă lucrările.*

[util.] Nu este tolerată de limba literară vecinătatea imediată a lui *cu* și a adverbului *când* sau a pronumelui *care*, rezultatul fonic al îmbinării fiind o cacofonie. Din aceleași motive, trebuie evitată utilizarea substantivelor sau a verbelor care încep cu *ca-* după conjuncția *că*.

- *Că* poate introduce o completivă indirectă:

Mă tem că află ce s-a întâmplat.
Mă tem să nu afle ce s-a întâmplat.

În astfel de situații, în enunțul pozitiv, construcția *că* + *indicativ* este echivalentă cu *să* + *conjunctiv* din enunțul negativ.

- De asemenea, *că* poate introduce o cauzală:

Boala s-a agravat că n-am ținut regim.

[stil.] Expriarea îngrijită preferă totuși locuțiunea conjuncțională *pentru că* sau conjuncțiile *fiindcă*, *deoarece* (acestea din urmă, fiind resimțite însă ca oficiale).

[util.] Propozițiile cauzale sunt singurele situații în care limba literară acceptă substituirea lui *că* cu *căci* (→ **căci**).

Tot pentru exprimarea cauzei, în limba literară, *că* a intrat în diverse combinații, precum *având în vedere că*, *dat fiind că*, *ținând seamă că*, mai puțin sudate și al căror statut de locuțiuni conjuncționale este încă incert (→ **cauză**_{1,2}).

- prin *că* se poate introduce o modală:

Îmi pare cu atât mai rău, că știu cine avea dreptate (= cu cât știu).

- temporală:

N-am intrat bine pe ușă, că a și început cu întrebările.

- consecutivă:

A mâncat, că m-a speriat.

[stil.] Această construcție este populară și familiară. Limba literară preferă conjuncțiile *încât*, *de*.

[util.] Nu trebuie confundată locuțiunea adverbială *așa că*, cu valoare conclusivă, cu conjuncția *că*, precedată de adverbul *așa*. În această situație, cele două elemente se despart prin virgulă:

Am aflat, așa că nu te mai ascunde (= ~ deci nu te mai ascunde).

A fugit așa, că nu l-am putut opri (= a fugit așa de repede, încât nu l-am putut opri).

- tot *că* poate introduce o propoziție apozitivă:

Un lucru e cert: că nu a candidat la alegerile pentru primari.

- sau o exclamativă, cu nuanță retorică și ironică:

**Că mult îți pasă ție!*

**Că frumoasă mai e!*

**Că bine-ți mai stă rochia!*

[stil./util.] Aceste construcții aparțin limbajelor popular și familiar și sunt nerecomandabile în exprimarea literară.

În locuțiunea conjuncțională *cu toate că, că* exprimă un raport concesiv:

*Lucrează, **cu toate că** e tânăr și fără experiență.*

- În enunțuri negative, precedat de *atât* și în combinație cu *cât*, poate introduce în limbajul familiar o subordonată adversativă:

*Îmi pare rău **nu atât că** am plătit mult, **cât că** marfa e veche.*

Numai că.

În combinație cu *numai*, formează locuțiunea conjuncțională *numai că*, utilizată, de asemenea, la exprimarea unui raport adversativ:

*Aș veni, **numai că** nu am timp (= aș veni, dar nu am timp). (→ **numai**₂).*

[util.] De aceea, construcția *dar numai că* este pleonastică și trebuie evitată:

Văzuse tot, **dar numai că nu crezuse.*

*Văzuse tot, **numai că** nu crezuse.*

[stil.] În limbajul familiar, prin repetare, *că* ajută la exprimarea unui raport alternativ, fiind însoțit de *tot*:

***Că-i** place, **că** nu-i place, trebuie să termine ce a început.*

***Că** vorbește la telefon, **că** se duce personal, **tot** trebuie să-l anunțe.*

(→ **concesie**₁, **consecință**₁, **căci**)

(M.P.)

căci

Este o conjuncție cu sens cauzal (ca și sinonimele sale: *pentru că, din cauză că, din pricină că, fiindcă, deoarece, întrucât*). **[stil.]** Relativ rară în limba vorbită și mai frecvent întâlnită în scris, *având în vedere că* aparține limbii literare. Subordonatele cauzale introduse de *căci* stau întotdeauna după regentă:

*N-am putut veni **căci** am fost bolnav = N-am putut veni **pentru că / din cauză că / din pricină că / fiindcă / deoarece / întrucât** am fost bolnav.*

[stil.] Perfect echivalente ca sens, conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale amintite se diferențiază ca registru: *întrucât*, *din cauză că*, *din pricină că* și *deoarece* apar mai ales în limba scrisă, în stilurile științific și administrativ, oficial. *Căci* este livresc, iar *că* este familiar. În limba vorbită, curentă, *că* are o frecvență foarte mare. Spunem în mod obișnuit:

Nu pot mânca fructe că îmi fac rău (= nu pot mânca fructe pentru că îmi fac rău).

și nu folosim, în acest caz, conjuncția *căci*, care este mai pretențioasă.

[util.] Utilizarea lui *căci* în locul lui *că* în propoziții care nu sunt cauzale, este greșită, deoarece *căci* are numai valoare cauzală:

**Aflați despre mine căci sunt sănătos.*

(→ cauză).

(N.F.)

că doar → *doar*₃

căi → *reflexiv*_{1,2}

cămin → *gen*₂

către

1. Este o prepoziție al cărui sens de bază este direcția și apropierea în timp și spațiu.

- Poate preceda un atribut:

Drumul către casă mi se părea mai lung acum.

Cu această valoare este echivalent cu *spre*, cu care poate fi substituit:

Drumul spre casă mi se părea mai lung acum.

- **[stil/util.]** Popular și foarte rar astăzi, poate face legătura între complement și verb:

Privea către ei fără să spună nimic.

Și în această situație poate fi substituit cu *spre*, care este preferat. De asemenea, precedă un complement care indică locul sau timpul, unde este echivalent și substituibil cu *spre*.

Către/spre mijlocul grădinii era un nuc mare.

În aceeași zi, către/spre seară, a primit o telegramă.

2. De către.

Este o prepoziție care precedă un agent, adică persoana care, în mod logic, este subiectul unei acțiuni pasive:

Ideea a fost acceptată cu entuziasm de către toți participanții la conferință.

(→ **agent** (complement de ~)).

(→ **temporal**, **de** (**prepoziție**)).

(N.F.)

cătun, cătună → **gen**₉

ce

1.1. Ca pronume interogativ, **ce** intră în componența interogațiilor directe, singur sau în combinație cu prepoziții și (sau) adverbe, alcătuind construcții aproape gramaticalizate:

Ce s-a întâmplat?

De ce?

De ce nu?

2. În calitate de pronume, **ce** se referă la lucruri, în timp ce ca adjectiv, poate însoți și nume de ființe:

Ce rude sunt ei cu tine?

[**util.**] Este de reținut faptul că atunci când **ce** îndeplinește funcția de subiect, acordul cu predicatul se face numai la singular, pluralul constituind o greșală:

Ce e cu ele de n-au venit?

****Ce-s cu ele de n-au venit?***

[**stil./util.**] De asemenea, utilizarea lui **ce** cu sensul „de ce” este neliterară și, prin urmare, nerecomandabilă:

****Ce țiți așa la mine?** (= de ce țiți așa la mine?)*

[**util.**] Ca adjectiv interogativ, **ce** intră în locuțiunea adjectivală **ce fel de**:

Ce fel de oameni sunt aceștia?

Ce intră în componența pronumelui relativ **ceea ce**; atât **ce** (mai ales în construcții de tipul **ce e drept/rău/ciudat**), cât și **ceea ce** pot ține locul unei întregi propoziții și pot funcționa apozitiv:

Ce e drept, nimic nu a fost incorect.

El înțelege, ceea ce mă bucură.

[**util.**] **Ceea ce** și **ce** sunt substituibile în majoritatea situațiilor (nu însă și cele de sub 3):

Mă tem de ce (ceea ce) va spune.

intrând, uneori, în îmbinări care tind să devină fixe: *tot ce / ~ ceea ce, în (ceea ce) privește*:

Ai tot (ceea) ce ți-ai dorit.

În (ceea) ce privește fumatul nu suntem de acord.

Singura modalitate de a exprima genitivul la aceste pronume este utilizarea prepoziției a:

Esența a (ceea) ce vrei să spui am înțeles-o.

[util.] Nici *ce*, nici *ceea ce* nu admit reluarea. Sunt incorecte exprimările de tipul:

**Procedează incorect, ceea ce n-o admit.*

**Ce l-ai văzut?*

variantele corecte fiind:

Procedează incorect, ceea ce nu admit.

Ce ai văzut?

(→ *ceea ce*).

• **Cine știe ce, nu știu ce, te miri ce.**

[stil./util.] În limbajele popular și familiar, *ce* intră în locuțiuni pronominale sau adjectivale interogative sau relative precum: *cine știe ce, nu știu ce, te miri ce*:

Nu e cine știe ce de capul lui.

Avea un nu știu ce care te atrăgea de la început.

A adus te miri ce (= nu a adus mai nimic).

[util.] Pronumele relativ *ce* se folosește adesea în combinație cu pronumele cu valoare neutră: *alta* (în vorbirea populară), *altceva*:

Ce altceva ai să-mi spui?

Ce alta ai de făcut?

3. Ca adjectiv, *ce* poate avea valoare cantitativă, intrând în combinație cu prepoziția *de* [stil.]. Construcția este utilizată în limbajul familiar:

Ce de oameni s-au strâns! (= s-au strâns mulți oameni).

[util.] Este neliterară și nerecomandabilă atașarea adverbului *mai* la această construcție:

**Ce de mai casete ai adus!*

II. Ca pronume relativ, poate apărea singur, introducând subordonate:

- subiective:

E bine ce se întâmplă.

- predicative:

Întrebarea este ce va face singur.

- atributive:

Calea ce ni s-a deschis e dreaptă.

În această situație, *ce* este sinonim cu *care*; între cele două substituția este posibilă și evită monotonia.

[stil.] În combinație cu prepoziția *până*, familiar și regional, *ce* introduce o temporală:

Stai liniștit, până ce vine ea.

În combinație cu alte prepoziții, *ce* introduce subordonate finale:

Lupți pentru ce vrei să obții.

[stil.] Combinația *la + ce* aparține limbajelor popular și familiar :

Mă întreb la ce ai mai venit.

Ce poate introduce și subordonate modale, precedate de adjective însoțite de prepoziția *de*:

Tremura toată de nervoasă ce era.

A uitat discursul de emoționat ce era.

III. Cu valoare adverbială, *ce* apare în structuri exclamative, având sensul „cât (de)“:

Ce-am mai alergat!

Ce frumos se poartă!

(→ interogație₂, adverb₆, relativ I).

(M.P.)

cea de-a → **de**₁

cea mai mare parte

• *Cea mai mare parte dintre* este o expresie care se combină cu un substantiv sau pronume la plural:

Cea mai mare parte dintre copii au gripă.

Cea mai mare parte dintre ei au înțeles sensul.

[stil./util.] Folosirea, în această expresie, a prepoziției *din* (în loc de *dintre*) în combinație cu un substantiv sau pronume la plural este întâlnită în vorbirea neîngrijită. Nu este deci recomandabil să spunem:

**Cea mai mare parte din copii au gripă.*

**Cea mai mare parte din ei au înțeles sensul.*

- Cea mai mare parte din se poate utiliza când substantivul cu care se combină este la singular fără formă de plural:

Cea mai mare parte **din timp** citește.

Cea mai mare parte **din apă** s-a evaporat.

- Cea mai mare parte este o expresie echivalentă cu *majoritatea*, ambele utilizându-se în combinație cu un substantiv sau pronume în genitiv:

Cea mai mare parte **a copiilor** = Majoritatea **copiilor**.

Cea mai mare parte **a timpului** = Majoritatea **timpului**.

(N.F.)

ce de → ce₃

ce e drept (ce-i drept) → ce₂, drept₁

ce fel de → ce₁, de₃

ce mă costă? → costă₂

cere → verb₁

ce te-a găsit (~v-a ~) → găsi₁

ce vânt te-aduce → aduce₁

ceea ce

Este un pronume relativ compus, care poate ține locul unei întregi propoziții și care, introducând o subordonată, funcționează asemenea unei conjuncții, deși își păstrează propria funcție sintactică. Ceea ce poate introduce o:

- apozitivă:

*I s-au prezentat mult timp rapoarte false, **ceea ce** l-a înfuriat peste măsură.*

- completivă directă:

*A declarat juriului **ceea ce** i s-a spus să declare.*

- completivă indirectă:

*Lucrează **la ceea ce** își propusese să facă.*

- circumstanțială de loc:

*Se îndreaptă **spre ceea ce** i-a atras atenția.*

- atributivă:

*Reprezentantul **a ceea ce** s-ar putea numi organizație nonguvernamentală s-a opus.*

- subiectivă:

***Ceea ce**-ți trece prin minte e o nebunie.*

Pentru exprimarea formei de genitiv este utilizată prepoziția *a*, iar pentru dativ, prepozițiile *a* și *la*:

*Dificultatea a ceea ce s-a propus era evidentă.
Grație a ceea ce s-a afirmat anterior am rezolvat cazul.
N-a dat crezare la ceea ce i s-a spus.*

[util.] Având valoare neutră, *ceea ce* se combină numai cu formele de masculin singular, acordul la feminin constituind o greșeală:

**Nu a respectat ora, ceea ce este considerată o gafă diplomatică.*

[util.] Reprezintă, de asemenea, o eroare, înlocuirea pronumelui relativ *ce* cu pronumele relativ compus *ceea ce* în exprimări de tipul:

**Nu știe ceea ce i s-a cerut.*

(pentru posibilitățile de substituire ale lui *ce* cu *ceea ce* → **ce₂**).

(M.P.)

cel de-al → **de₁**,

(cel) dintâi / întâi(ul) / prim(ul)

Sunt numerale ordinale sinonime, care au caracteristici diferite. Dacă *prim(ul)* are forme pentru masculin și feminin, indiferent de valoarea substantivală sau adjectivală:

Am făcut un prim pas în această direcție.

O primă constatare este aceea că sesiunea a durat prea mult.

Primul va lua un premiu.

Prima a fost preferată.

întâi nearticulat este invariabil:

Presa va sta în rândul întâi.

Copiii ei sunt amândoi în clasa întâi.

iar *dintâi* este și el invariabil, indiferent dacă este însoțit sau nu de articolul demonstrativ *cel* (*cea*):

Cea dintâi amintire este legată de excursia la munte.

Cel dintâi va fi premiat.

Iubirea dintâi a fost cea mai adâncă.

[util.] Există în limba vorbită tendința de folosire greșită a lui *întâi* acordat:

**El este în clasa întâia.*

[util.] *Prim*, *primă* sunt neologisme și au numai valoare adjectivală. *Prim* se folosește mai ales în compuse, dar nu numai.

În **prim-plan** se situează acest proiect.
Este **prim-ministru** de doi ani.
Deja un **prim pas** a fost făcut.

Primă apare în combinație cu substantive precedate de articol nehotărât sau de prepoziție:

Este un proiect **de primă importanță**.

[**stil./util.**] Utilizarea formei *prima*, invariabil și indiferent de topică, pe lângă un substantiv reprezintă un semn al vorbirii neîngrijite:

**Avem hârtie prima*.

**Se bea coniac prima*.

Formele recomandate sunt:

Avem hârtie de calitate întâi (= de prima calitate).

Se bea coniac de calitate întâi (= de prima calitate).

• [**stil./util.**] În vorbirea neîngrijită, în dialog, *prima* și *a întâia* apar ca răspuns la o întrebare, când vorbitorul vrea să spună că totul e bine, e excelent:

- *Cum te-ai descurcat azi la examen?*

- **Prima!** / **A-ntâia!**

(M.P.)

cel (cea, cei, cele) → articol₁₂

cel puțin → măcar₁

ce-o fi o fi → fi₇

cere

A *cere* este un verb care se utilizează de obicei împreună cu un complement direct (un cuvânt sau o propoziție) sau ca verb reflexiv.

1. **A cere + acuzativ (+dativ)** înseamnă „a se adresa cuiva pentru a obține ceva”, „a revendica ceva”. În această situație, complementul indirect în dativ este facultativ:

Cere(-i) stiloul!

Greviștii **cer revizuirea** contractului colectiv de muncă.

[**stil.**] În limbajul oficial este substituibil cu *a solicita*.

✎ **A cere + să.**

Complementul direct poate fi înlocuit printr-o completivă directă fără ca sensul verbului *a cere* să se schimbe:

Manifestanții cer să li se acorde sporul de periclitate.

- **A cere voie** înseamnă „a ruga pe cineva pentru a obține permisiunea să” și este utilizat frecvent în limba curentă; sinonimul său *a cere permisiunea* este mai oficial:

Vom cere voie să ținem ședința aici.

- **A(-și) cere scuze (cuiva)** este o expresie sinonimă cu *a se scuza*:

A fost nevoit să ceară scuze public postului de televiziune respectiv.

L-am iertat pentru că și-a cerut scuze.

- **A cere socoteală cuiva** înseamnă „a pretinde explicații de la cineva”, „a-l trage la răspundere”:

După aplanarea conflictului le-a cerut socoteală colegilor de redacție pentru articolul apărut pe prima pagină.

[util.] *A cere socoteală* este o expresie folosită mai ales în limbajele populare și familiar.

2. Tot **a cere + acuzativ** (complement direct) poate fi sinonim cu *a impune*:

Succesul cere, în primul rând, sacrificii.

Această provocare cere un răspuns prompt.

3. **A cere + acuzativ.**

Atunci când complementul direct al lui *a cere* este o persoană, *a cere* înseamnă „a face cuiva propuneri de căsătorie”:

Tânărul o ceruse pe fată mai de mult, dar nu primise nici un răspuns.

4. **A se cere** are sensul de „a fi solicitat”, „a avea căutare”, „a fi nevoie de”:

Pe piață se cer numai confecții de bumbac.

Se cere mult efort ca să obții acest lucru.

(→ verb₁).

(M.P.)

cere scuze → cere₁

cere socoteală → cere₁

cere voie → cere₁

certa → reflexiv₂

cetățnesc → adjectiv₄

ce-ți spuneam eu?(!) → spune

chiar dacă → dacă

chiar să → **concesie**,

chiar și → **și**,

chiar/tocmai/taman

- Sunt adverbe echivalente ca sens, având rolul de a întări, de a sublinia sensul cuvântului în fața căruia sunt plasate și care poate fi verb, adverb, adjectiv substantiv, pronume:

*A venit **chiar el** la întrunire (= a venit el însuși, nu altcineva).*

*S-a așezat **chiar lângă ușă** (= s-a așezat exact lângă ușă, nu în altă parte).*

- **[stil.] Taman** aparține registrului popular al limbii și deci, folosirea lui într-un limbaj îngrijit nu este recomandabilă.

- *Tocmai și taman* se pot utiliza în două cazuri în care realizează o nuanță de sens ușor diferită și în care *chiar* nu poate fi folosit:

(a) Când indică o acțiune situată în timp sau în spațiu într-un moment sau loc considerat îndepărtat:

*Am venit **tocmai de la gară pe jos** (= am venit de la gară care este atât de departe).*

*O să-mi aducă banii **tocmai săptămâna viitoare** (= mai este mult până o să-mi aducă banii).*

(b) Când arată o acțiune care s-a petrecut foarte recent și, în acest caz precedă un verb:

***Tocmai am intrat** în casă când ai telefonat tu (= am intrat în casă de un moment).*

***Tocmai am primit** scrisoarea ta (= am primit scrisoarea ta de foarte puțin timp).*

În acest caz el se poate substitui cu *abia* (→ **abia și adverb₂**).

- Utilizat în dialog după ce interlocutorul a făcut o afirmație, *tocmai* are sensul "exact asta cred, asta am afirmat și eu":

*- Sunt sigur că dacă aş apela la el m-ar ajuta. – **Tocmai, de ce nu-i dai un telefon?***

• **Chiar (aşa)?**

Utilizat în dialog, pe un ton interogativ, *chiar* are sensul "e adevărat ce spui", marcând o oarecare neîncredere a persoanei care întrebă. El poate fi urmat de adverbul *aşa*:

*- În vacanța asta plecăm în Spania. – **Chiar (aşa)?***

De asemenea în dialog, dar rostit pe un ton exclamativ, are sensul "ce idee bună!"

– *Cumpărăm biletele de avion mâine, ca să fim siguri. – Chiar (așa), ce bine te-ai gândit!*

(→ pronume de întărire, concesie,₇)

(N.F.)

chibrit → număr₉

chimie → număr₃

chip că → comparație₁

chipurile → vorbire indirectă₁

(chit) că

1. *Chit* este un adverb care are sensul de „egal”, „achitat”, „la fel”:

Acum suntem chit.

2. În combinație cu conjuncția *că*, formează locuțiune conjuncțională *chit că* și introduce o subordonată concesivă, putând avea drept corelativ în regentă pe *tot*:

Chit că știu despre ce e vorba, eu tot nu-l cred.

[**util.**] În cazul coordonării a două concesive, locuțiunea conjuncțională *chit că* se poate repeta înaintea fiecăreia, chiar și atunci când una dintre ele este eliptică:

Chit că plătește, chit că nu, eu nu-l mai împrumut.

[**stil.**] Locuțiunea conjuncțională *chit că* prezintă o notă de familiaritate și, de aceea, nu apare în exprimarea oficială.

(→ concesie,₁)

(M.P.)

ci → coordonare₁

cică → vorbire indirectă₁

ciclone → gen₂

cimitir → număr₉

cine

1. În calitate de pronume interogativ, *cine* se referă mai ales la un nume de persoană sau ființă și apare în interogațiile directe ca:

- subiect:

Cine a intrat?

- complement direct:

Pe cine ai văzut?

- complement indirect în dativ, reluat, facultativ, prin pronume:

Cui (I)-ai dat cartea?

sau acuzativ:

De cine depinde totul?

[util.] *Cine* se poate referi și la nume de obiecte, dar numai când are funcția de subiect:

- **Cine are aceste proprietăți?**

- **Efedrina.**

[util.] Ca subiect, *cine* impune predicatului persoana a III-a, pluralul fiind încercat:

Cine a cumpărat cartea, voi?

***Cine ați cumpărat cartea, voi?**

[util.] Atunci când *cine* este nume predicativ, acordul verbului se poate face și la plural, după cum este cazul:

Cine este ei?

Cine sunt ei?

[util.] Ca pronume interogativ, *cine* este urmat, adesea, de pronumele *altul*, *alta*, sau *altcineva*:

Cine altul / alta / altcineva l-ar fi îngrijit mai bine?

2. Ca pronume relativ, *cine* introduce propoziții subordonate.

[util.] Când introduce o subordonată neatributivă corespunzătoare unui complement în dativ, *cine* ia forma de dativ, altminteri se dă naștere unui anacolut:

Cui a învățat nu-i e teamă de examen.

***Cine a învățat, nu-i e teamă de examen.**

[util.] Atunci când introduce o subordonată, *cine* poate fi subiect al acesteia, în alt caz decât nominativul:

Obligația cui vede ceva în neregulă este să anunțe poliția...

[stil./util.] *Cine* este reluat în regentă prin pronumele *acela*, ceea ce dă frazei, uneori, o nuanță emfatică:

Cine nu a greșit, acela să arunce cu piatra.

3. Cine știe + pronume sau adverb relativ.

Cine intră în diverse combinații cu alte pronume relative și cu verbe, alcătuind locuțiuni pronominale sau adjectivale: *cine știe ce*, *cine știe cine*, *cine știe când*, *cine știe cât*, *nu știu cine*, *te miri ce*, echivalente pronunțurilor adjectivelor sau adverbelor:

Cine știe ce *i-o fi băgat în cap* (= i-a băgat în cap ceva).

Cine știe cine *a încurcat ițele* (= cineva a încurcat ițele).

Eu am nevoie de medicamente, iar el se întoarce ***cine știe când*** (= cândva).

Parc-ar fi câștigat ***cine știe cât***.

El, un ***nu știu cine***, *vine să ne dea sfaturi.*

E și el ***te miri cine*** *în sat* (= cineva).

[stil.] Toate aceste locuțiuni caracterizează exprimarea orală, aparținând limbajelor popular și familiar.

(→ relativ₁, interogație₂).

(M.P.)

cine știe când → cine₃

cine știe cât → cine₃

cine știe ce → cine₃

cine știe cine → cine₃

cinste → număr₃

ciocârlie, ciocârlan → gen₅

cioroi → gen₅

circumstanțial → complemente

cireașă → gen₂

citi → verb₁

Citroën → gen₂

clorhidric → adjectiv₄

coală → număr₉

cocoș → gen₄

colac peste pupăză → peste₁

colectiv

- Numeroase substantive colective, în general urmate de prepoziții, pot preceda un substantiv. Astfel se utilizează:

O mulțime de, o bandă de, un grup de, o ceată de, o multitudine de, cea mai mare parte dintre, un cârd de etc.

- Când subiectul propoziției este un substantiv singular determinat de un alt substantiv la plural care indică elementele grupului, verbul se acordă adesea cu determinantul aflat la plural, deși nu acesta este adevăratul subiect al propoziției. Se face în acest caz un acord după înțeles (→ **subiect-predicat: acord_{2,3}**) și, în același timp, prin atracție, deoarece verbul este plasat mai aproape de substantivul la plural:

*O grămadă de copii **se jucau** în parc.*

*O mulțime de șomeri **au manifestat** ieri.*

*Un mare număr de elevi **au luat** note bune.*

- Când subiectul este *jumătate, sfert, parte*, acordul se poate face, de asemenea, la plural:

*Jumătate din fructe **s-au copt**.*

- Când subiectul este un pronume nehotărât sau negativ ca *nimeni, nici unul, fiecare*, urmat de determinanți ca *dintre noi, dintre voi*, verbul se acordă cu singularul:

*Nimeni dintre voi **nu știe** răspunsul.*

*Fiecare dintre voi **răspunde** pe rând.*

*Nici unul dintre noi **nu l-a văzut**.*

[util.] Acordul verbului cu pluralul este, în acest caz, o greșeală.

Nimeni dintre voi **nu l-au văzut.*

- Când grupul subiectului conține determinanții *dintre noi, dintre voi*, verbul se pune uneori la persoana a III-a plural:

*Cea mai mare parte dintre noi **sunt** de aceeași părere.*

deși este preferabil să spunem:

*Cea mai mare parte dintre noi **este** de aceeași părere.*

Se întâmplă totuși ca acordul să se facă cu *noi* sau *voi* la persoana I sau a II^a plural, când subiectul exprimă o colectivitate, iar vorbitorul se solidarizează cu aceasta:

*Trei dintre noi **s-au îmbolnăvit** (sau **ne-am îmbolnăvit** – dacă vorbitorul se solidarizează cu colectivitatea).*

(N.F.)

coleg(ă) → **gen₃**

colegiu → **gen₁**

colind, colindă → **gen₉**

comparație

Exprimarea comparației se face prin diferite mijloace.

1. Subordonare prin adverbe, conjuncții, locuțiuni conjuncționale, în principiu, cu:
- indicativul, condiționalul sau prezumtivul: *cum*, *precum*, *după cum*, *(pe) cât* (pentru comparația de inegalitate):

*A procedat **cum** l-au sfătuit colegii.*

*M-am dus la teatru, **după cum** ți-am spus.*

*Astăzi este mult mai frig **față de cum** a fost ieri.*

- conjunctivul: *decât să* (pentru comparația de inegalitate):

*Mai bine pune-ți o haină mai groasă **decât să** te îmbolnăvești de frig.*

- condiționalul (de preferință), dar și cu indicativul: *ca și cum*, *ca și când*, *(de) parcă* (când comparăm cu un fapt ireal, imaginat) și *chip că* [stil.] care circulă numai în limbajul popular:

*Se uita la mine **de parcă** mă vedea pentru prima oară (= de fapt, mă cunoștea foarte bine).*

*Mânca așa de lacom, **ca și cum** ar fi fost flămând (= dar nu era flămând).*

• Pentru a sublinia ideea de comparație se folosesc destul de frecvent adverbe corelative, care apar în propoziția regentă: *așa*, *întocmai*, *(pe) atât*, *astfel* sau precedă imediat elementele conjuncționale introductive.

*A procedat **așa cum** l-am învățat = **Așa** a procedat, **cum** l-am învățat.*

2. Utilizarea locuțiunilor prepoziționale, a prepozițiilor și a adverbilor de comparație: *ca*, *cât*, *decât*, *ca (și)*, *cât (și)*, *pe cât...pe atât*, *asemenea*, *față de*, *pe lângă*, *în comparație cu*, *comparativ cu*, *în raport cu*, *spre deosebire de*, *tot așa de*, *tot atât de*, *cât și de*, *în chip de* (familiar) etc.

*Astăzi e frig **în comparație cu** ziua de ieri.*

***Spre deosebire de** fratele lui, Radu e înalt.*

***Asemenea** tatălui său, el a reușit în viață.*

3. Utilizarea adjectivelor care, prin sensul lor, exprimă ideea de comparație: *asemenea*, *asemănător*, *analog*, *egal*, *superior*, *inferior*, *diferit* etc.

4. Pentru comparația adjectivelor (→ **adjectiv₂**).

5. Pentru comparația adverbelor (→ **adverb**₁).

(→ **adjectiv**₁, **adverb**₁).

(N.F.)

complemente

1. Un substantiv, un pronume, adverb, numeral, un verb la mod nepredicativ care depinde gramatical de un alt verb, adverb, adjectiv sau de o interjecție predicativă, completându-i înțelesul, este «complementul» acestui cuvânt (→ **subordonare**₁), de exemplu:

Tata mi-a cumpărat un cal.
L-am întrebat pe tata când vine.
El nu mai locuiește aici demult.
Vremea este favorabilă agriculturii.
Am cumpărat trei.
Calul merge șchiopătând.

2. Printre complemente se pot distinge:

- complementul obiect (direct sau indirect → **verb**₁);
- complementul de agent al verbului pasiv (→ **pasiv**, **agent** (complement de ~))
- complemente circumstanțiale de loc, timp, mod, cauză, scop, concesiv, consecutiv, de relație, de excepție, cumulativ, instrumental, condițional.

3. Topica.

În general, complementul are o topică liberă.

- Complementul direct, indirect și de agent se plasează cel mai adesea după verb, dar pot sta și înaintea acestuia și, în acest caz, sunt reliefate. Ele stau, de obicei imediat după verb, dar pot fi plasate și la distanță:

Citesc o carte foarte interesantă.
Cartea despre cascada Niagara pe care am cumpărat-o ieri am și citit-o.

- Complementele exprimate prin formele scurte ale pronomelor au topică fixă, care diferă în funcție de forma verbului și a pronomelor:

Mi l-a dat. Dă-mi-l. Să mi-l dai.

- Când verbul are atât complement direct, cât și indirect, de obicei, ordinea este verb + complement direct + complement indirect:

Cumpăr rechizite copiilor.

dar este posibil și:

Cumpăr copiilor rechizite.

- Când complementul este un pronume interogativ sau relativ, el are loc fix, la începutul propoziției:

Cui ai împrumutat banii?
Apartamentul în care locuiesc este la etajul I.

- Complementul de agent este plasat de regulă după verb:
Sania era trasă de cai albi.

[stil.] Antepunerea complementului de agent este posibilă, dar este întâlnită în limbajul poetic sau este însoțită de emfază.

- Complementele circumstanțiale sunt, în general, mai mobile decât cel direct și indirect:

Săptămâna viitoare vă facem o vizită = Vă facem o vizită *săptămâna viitoare.*

A plecat la școală fără să mănânce = *La școală* a plecat fără să mănânce.

De obicei ele stau mai pe la sfârșitul propoziției, după complementul direct și cel indirect, dar nici aceasta nu este o regulă:

El cumpără fructe în fiecare săptămână.
În fiecare săptămână cumpără fructe.

Antepunerea are ca efect reliefaarea (vezi acest cuvânt) complementului. Precizările de mai sus sunt valabile și pentru subordonatele circumstanțiale.

(N.F.)

complet → **adjectiv₂**

comunica

1. **A comunica + acuzativ (+ dativ)** înseamnă „a face cunoscut, a înștiința”:

Ziarele comunică știrile și le comentează.

Purtătorul de cuvânt a comunicat presei ultimele hotărâri luate de guvern.

2. **A comunica (+ cu)** înseamnă „a fi în legătură cu”, „a duce la”:

Avem în față două vase care comunică.

Încăperea de la demisol comunică cu un culoar secret.

3. **A comunica** neurmat de un complement direct are sensul „a se pune în legătură (contact) cu”, „a vorbi”:

Este esențial ca oamenii să comunice.

(M.P.)

concentra

1. Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv și care înseamnă „a (se) strânge, a (se) aglomera, a (se) acumula într-un singur loc sau a (se) îndrepta spre un singur punct”:

*Acest lichid **concentrează particulele** colorate la suprafață.
Substanța activă **se concentrează pe fundul vasului.**
Comandantul **concentrează trupele spre vest.***

2. *A concentra* mai înseamnă și „a chema temporar rezervești pentru instrucție militară”:

*Acest stat **concentrează periodic bărbații** sub 45 ani.*

3. **A se concentra (+ asupra)** înseamnă „a se gândi intens la ceva anume”:

*Păstrați liniștea: elevii **se concentrează.**
Mă concentrez la rezolvarea acestei probleme de geometrie.
Se concentrează asupra temei lucrării.*

(M.P.)

concesie

Concesia este ceva care ar fi fost de așteptat să împiedice o acțiune sau o însușire, este contrariul a ceea ce ne așteptăm logic. Pentru exprimarea acesteia există diferite mijloace.

1. Conjunții sau locuțiuni conjuncționale.

- cu conjunctivul: *să* (familiar, popular), *fără (ca) să*, *măcar să*, *nici să*, *chiar să*.

***Să mă bați, tot nu-ți spun.** (= chiar dacă mă bați, tot nu-ți spun).
Fără să fi înțeles bine întrebarea, a răspuns totuși (= deși nu a înțeles bine...).*

- cu indicativul: *că* (familiar, popular)

***El că-i copil și tot înțelege** (= deși este copil, tot înțelege).*

- cu indicativul, prezumtivul sau condițional – optativul: *deși, cu toate că, măcar că* (popular), *de* (popular), *chit că* (familiar și popular), și *indiferent de, indiferent dacă* (recente în limba literară).

***Cu toate că plouă, nu e frig** (= plouă, dar nu e frig).
Deși mi-a promis, nu a venit (= mi-a promis, dar nu a venit).*

- cu condiționalul (de preferință), dar și cu indicativul sau prezumtivul: *dacă, de* (familare), *chiar dacă, chiar de, măcar de* (popular), *nici dacă*.

2. **Pronume și adjective pronominale nehotărâte:** *orice, oricât, oricum, oricine:*

Oricât s-a străduit, nu a reușit să învețe limba turcă (= s-a străduit mult, dar nu a reușit).

Orice ar mânca, îi face rău.

3. **Fie ce-o fi.**

Este o construcție fixă, unde concesiva *fie* nu este introdusă de o conjuncție:

Fie ce-o fi, mă duc să văd ce face (= indiferent ce se întâmplă, eu mă duc să văd ce face).

4. **Adverbe și locuțiuni adverbiale concesive:** *totuși, cu toate acestea* (familiar *cu toate astea*):

Renunșasem să mai plec, dar, cu toate acestea, m-a convins (= deși renunșasem să mai plec, m-a convins).

5. **Prepoziții și locuțiuni prepoziționale:** *în ciuda, în pofida* (ambele urmate de un genitiv), *cu tot (toată, toți, toate), împotriva* (urmat de un genitiv), *fără*:

Părea trist, cu tot zâmbetul afișat (= deși zâmbea, părea trist).

În ciuda insistențelor mele, a vrut să plece (= deși am insistat, el a vrut să plece).

[stil.] *În ciuda și în pofida* apar frecvent în limba literară curentă însoțite de substantivul *fapt* (la genitiv):

În ciuda faptului că învățase, la examen nu s-a descurcat prea bine.

[stil.] *În pofida* apare, totuși, mai rar în vorbirea curentă.

6. **Adverbul contrar + dativ.**

Contrar așteptărilor mele, a învățat foarte repede românește (= deși nu m-am așteptat, a învățat foarte repede românește).

7. **(Chiar) + gerunziu.**

Chiar plecând mai devreme de acasă, nu l-ar mai fi găsit (= dacă pleca mai devreme, tot nu l-ar fi găsit).

[stil.] Această construcție este foarte rară în limba vorbită. Ea se întâlnește de obicei în limba foarte îngrijită, scrisă.

8. **Infinitiv + fără.**

Fără a fi străin de problemă, nu reușea totuși să înțeleagă logica demonstrației (= nu era străin de problemă, dar nu reușea să înțeleagă).

Pentru a sublinia ideea de concesie, de regulă, în propoziția principală se utilizează corelativele *tot* sau *totuși*. **[stil.]** Și această construcție se întâlnește, de preferință, în limba scrisă.

9. Corelative.

Ideea de concesie este întărită frecvent de corelativele: *tot*, *totuși*, *cu toate acestea* (*cu toate astea* – în limba vorbită). Ele pot să apară și când concesiva este introdusă prin conjuncții specifice, dar mai ales când este introdusă prin conjuncții cu mai multe valori:

*Chiar dacă s-a îmbrăcat gros, **tot** îi era frig.*

*Deși nu mai sunt supărat pe el, **totuși** nu-l mai pot privi ca înainte.*

*Deși avusese ambiția să ajungă într-un post înalt, **cu toate acestea**, acum se simțea oboșit.*

[stil.] Uneori în limba vorbită se utilizează o conjuncție adversativă alături de adverbul corelativ. Această construcție nu este recomandabilă:

Deși este foarte bolnav, **dar (însă) **totuși** nu s-a pensionat.*

(→ **măcar**₂).

(N.F.)

conclusiv → **deci**

concomitent (cu) / simultan (~) / paralel ~

Sunt adverbe de mod, sinonime, arătând că două acțiuni se petrec în același timp:

*Sesiunile se desfășoară **simultan** (= **concomitent**).*

Ambele se pot combina cu prepoziția *cu*:

***Simultan** / **concomitent** / **paralel** **cu** spectacolul are loc o conferință de presă.*

(M.P.)

condiție

Exprimată la nivelul unei propoziții sau la nivelul frazei, construcția condițională arată condiția sau ipoteza de care depinde realizarea unei acțiuni.

1. Condiția în propoziție.

1. Se poate obține prin substantive al căror înțeles conține ideea de condiție: *în cazul, în ipoteza, cu condiția, în eventualitatea* urmate de un atribut în genitiv sau *în caz de*, urmat de un acuzativ:

În cazul semnării unor noi abuzuri, anunțați poliția (= dacă se semnalează noi abuzuri, anunțați poliția).

În eventualitatea unei recidive, repetați tratamentul (= dacă boala recidivează, repetați tratamentul).

În caz de nevoie, spargeți geamul (= dacă e nevoie, spargeți geamul).

[stil.] Folosite în limbajul curent, aceste construcții sunt prețioase, rar întâlnite. Ele au o circulație mai cu seamă în limbajele specializate (juridic, administrativ, științific în corespondența comercială etc.) În vorbirea obișnuită se folosește frecvent *la nevoie*:

La nevoie, mai adaugi puțină apă (= dacă e nevoie).

2. În locul + pronume, substantiv în genitiv.

Când vrem să exprimăm presupunerea înlocuirii de persoane, folosim *în locul*, urmat de un substantiv sau pronume în genitiv. Verbul este întotdeauna la condițional sau la indicativ imperfect:

În locul acuzatului, eu n-aș fi recunoscut (nu recunoșteam) că sunt vinovat (= dacă eram în locul lui, n-aș fi recunoscut).

3. Altfel, altminteri.

Destul de frecvent, condiția se exprimă prin adverbele *altfel* și *altminteri* (familiar), care apar după ce s-a enunțat singura soluție posibilă:

Trebuie să te îngrijești foarte bine, altfel boala va progresa (= dacă nu te îngrijești bine, boala va progresa).

4. [stil.] Mai rar, în limbajul foarte îngrijit, condiția se poate exprima printr-o construcție gerunzială, care se plasează, de regulă, înaintea verbului:

Spunând tot adevărul, beneficiezi de circumstanțe atenuante (= dacă spui tot adevărul, beneficiezi de circumstanțe atenuante).

5. Prepoziții: cu, fără, în lipsă de.

• Prepozițiile *cu* și *fără* se pot folosi în construcții în care ideea de condiție este implicită. În acest caz, condiția este conținută în verbul care stă la modul condițional sau la indicativ imperfect:

Cu puțin noroc, am fi reușit (reușeam) să prindem trenul (= dacă am fi avut puțin noroc, am fi reușit să prindem trenul).

Fără furtuna asta, acum eram de mult acasă (= dacă n-ar fi fost furtuna, acum eram acasă).

[util.] Aceste construcții sunt frecvente în limba curentă.

• În lipsă de.

Prepoziția *în lipsă de*, urmată de un substantiv la acuzativ se poate utiliza în construcții ca:

În lipsă de chei potrivite, a descuiat ușa cu un șperaclu.

Această frază are în același timp o valoare condițională "dacă nu a avut chei potrivite..." și o valoare cauzală "pentru că nu a avut chei potrivite..."

6. Admițând că, presupunând că.

Sunt expresii frecvente în limba literară îngrijită și servesc, de asemenea, la exprimarea unei condiții. Ele sunt perfect echivalente ca sens, marcând o ipoteză:

Admițând că el spune adevărul, cine poate fi vinovatul?
(= dacă admitem că el spune adevărul, cine e vinovatul?).

7. Construcția participială.

[stil.] În limba foarte îngrijită, condiția se poate obține prin folosirea participiului acordat, urmat de un verb la condițional sau la indicativul imperfect sau prezent:

Udate la timp, florile nu s-ar fi uscat (= dacă ar fi fost udate la timp, florile nu s-ar fi uscat).

Fierte prea mult, legumele își pierd gustul (= dacă sunt fierte prea mult, legumele își pierd gustul).

Asemenea construcții sunt însă foarte rare în vorbirea obișnuită.

[util.] Condiția este mai rar întâlnită la nivelul propoziției. De obicei, ea este exprimată la nivelul frazei.

II. Condiția în frază.

1. Subordonarea prin conjuncții.

• [stil./util.] Cea mai frecventă conjuncție, cu circulație în toate stilurile limbii este *dacă*, utilizată cu indicativul sau condiționalul:

Dacă aș fi știut adresa, ți-aș fi răspuns la scrisoare.
Dacă vii diseară la noi, îl găsești acasă.

• [stil.] Cu aceeași valoare se mai poate utiliza *de*, care se întâlnește însă fie în limbajul popular, fie în cel poetic:

De mi-ai fi spus, îți împrumutam eu banii.

- **[stil.]** Să condițional este puțin folosit în vorbirea obișnuită. El se întâlnește de obicei fie în limbajul popular, fie în cel artistic:

Să fi știut că ești bolnav, aș fi venit să te văd (= dacă aș fi știut că ești bolnav, aș fi venit să te văd).

- De asemenea, construcții condiționale se realizează cu ajutorul îmbinărilor *în caz că, în cazul în care, în cazul când, în eventualitatea că, în ipoteza că*, urmate de un verb la indicativ sau la condițional sau *cu condiția* să urmată de un conjunctiv. Acestea nu sunt locuțiuni conjuncționale și nu introduc propoziții condiționale. Ideea de condiție este conținută mai ales în sensul substantivelor *eventualitate, ipoteză, condiție, caz*.

[stil.] Expresiile amintite aparțin limbii literare îngrijite. În limba vorbită și în limbajul publicistic cel mai frecvent se utilizează *în caz că*:

În caz că ajungi mai devreme, așteaptă-mă (= dacă ajungi mai devreme, așteaptă-mă).

În construcțiile cu înțeles condițional se mai utilizează *în cazul când, în caz dacă, la caz dacă* (→ **caz**). *În caz dacă și la caz dacă* sunt nerecomandabile, **[stil.]** făcând parte din limba neîngrijită.

2. Condiția prin juxtapunere.

În limba curentă se poate sugera ideea de condiție și prin juxtapunere și, în acest caz, intonația are un rol esențial:

Înveți bine, iei premiu (= dacă înveți bine, iei premiu).

3. Condiția prin interogație.

Fără a fi propriu-zis o construcție condițională, condiția se poate sugera și prin întrebare:

Ai nevoie de ajutor? Mă ofer să te ajut (= dacă ai nevoie de ajutor mă ofer să te ajut).

(N.F.)

condiționalul

Este modul care, la timpul prezent exprimă o acțiune posibilă, realizabilă, dar care depinde de îndeplinirea unei condiții. La timpul perfect acțiunea este ireală. Verbele la modul condițional formează predicatul propoziției.

- Condiționalul poate exprima următoarele valori de sens:
 - un fapt care depinde de îndeplinirea unei condiții, atât în prezent, cât și în trecut:

Dacă aș ști, v-aș spune. (prezent)

Dacă aș fi știut, v-aș fi spus. (trecut)

Pentru această valoare (→ **imperfect₃**).

- un fapt îndoielnic, presupus:

*După părerea lui, accidentul **ar fi făcut** două victime (= se pare că accidentul a făcut două victime).*

[util.] Cele două construcții din exemplul de mai sus sunt echivalente ca sens. Utilizarea condiționalului pentru a exprima o acțiune presupusă înseamnă că vorbitorul nu se implică în afirmație, ci doar citează o părere.

- o interogație sau o exclamație de surpriză, de indignare:

***Aș fi eu capabil de așa ceva?**
Cine s-ar fi gândit că se rezolvă așa de repede?*

- o atenuare a unei cereri:

***Aș vrea să vă cer o părere.**
V-aș ruga să fiți de acord cu propunerea mea.*

Pentru această ultimă valoare se poate utiliza și indicativul (→ **imperfect₅, viitor₃**).

[util.] În exemplele de mai sus se poate folosi și indicativul prezent: *Vreau să vă cer...*, *Vă rog să fiți de acord...*, dar în acest caz, cererea este mai imperativă. Pentru a o atenua și pentru a ne exprima politețea față de interlocutor, se preferă folosirea condiționalului:

- o acțiune dorită:

***Aș vrea să vizitez Muzeul de Artă.**
Sunt foarte obosit, m-aș odihni puțin după amiază.*

- o acțiune posibilă, virtuală:

Cine ar fi crezut despre el că e capabil de așa ceva?

- o acțiune reală ce poate fi exprimată și prin indicativ:

Ar trebui să plec. = Trebuie să plec.

(N.F.)

conducători → gen₉

conform cu → conform/potrivit...

conform / potrivit / contrar

1. În calitate de prepoziții, ele impun substantivului pe care îl precedă cazul dativ:

***Potrivit înțelegerii, s-au întâlnit la jumătatea drumului.**
Conform legii, este interzisă parcarea pe spațiile verzi.*

Contrar celor spuse de conducere, se înregistrau din ce în ce mai multe rebuturi.

2. Conform cu/potrivit cu.

Conform și *potrivit* se combină cu prepoziția *cu*, alcătuind locuțiunile prepoziționale *conform cu*, *potrivit cu*:

Potrivit cu / conform cu cele menționate mai sus, contractul trebuie reziliat.

• În conformitate cu.

[stil.] *Potrivit cu* și *conform cu* au același sens ca și *în conformitate cu*, diferența dintre ele fiind de natură stilistică. *Potrivit (cu)* este mai puțin pretențios decât *conform (cu)*, iar *în conformitate cu* este mai puțin utilizat în vorbirea curentă, fiind însă preferat în registrul oficial.

[util.] Spre deosebire de *potrivit (cu)*, *conform (cu)* poate primi prefix negativ și poate funcționa ca atare în enunțuri pozitive:

Se desfășoară **neconform cu** regulamentul.

[stil./util.] În vorbirea curentă, *conform cu* și *în conformitate cu* sunt substituie cu prepoziția *după*:

Procedează întotdeauna **conform regulamentului**.

Procedează întotdeauna **în conformitate cu regulamentul**.

Procedează întotdeauna **după regulament**.

(M.P.)

conforma → verb,

confunda

Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv:

1. A confunda + (cu) acuzativ:

A confundat ușile și a intrat în alt cabinet.

A confundat o ușă cu alta.

Autorul reportajului **i-a confundat pe interlocutori**.

Autorul reportajului **a confundat un interlocutor cu altul**.

2. A se confunda (+ cu) are înțelesul a „părea un tot” :

La orizont, cerul și marea **se confundă**.

La orizont, cerul **se confundă cu marea**.

(M.P.)

conjugare

Conjugarea verbelor este enumerarea sistematică a tuturor formelor lor, după moduri, timpuri, persoane, diateze, în funcție de clasele de verbe. Ea nu este propriu-zis tratată aici. Se găsesc aici doar câteva observații privind forme ale auxiliarelor, ale verbelor impersonale.

(N.F.)

conjuncție

1. O conjuncție este un cuvânt invariabil care stabilește între elementele propoziției sau ale frazei o relație de coordonare (vezi acest cuvânt): *și, sau, dar* sau de subordonare (vezi acest cuvânt): *dacă, deoarece, că, să, etc.*

- O locuțiune conjuncțională este o conjuncție formată din mai multe cuvinte, ultimul fiind, de obicei, *că*: *pentru că, din cauză că, așa că, dar și* alte elemente: *îndată ce, măcar că, (ori) de câte ori, așa cum.*

2. Modul.

Când leagă propoziții, conjuncțiile coordonatoare nu cunosc restricții în ce privește folosirea unui anumit mod al verbului predicat. La conjuncțiile subordonatoare astfel de restricții există. Conjuncția *să*, care funcționează totodată și ca marcă a modului conjunctiv, ca și conjuncțiile compuse cu aceasta: *ca...să, încât...să, măcar să* se construiesc numai cu modul conjunctiv. Cele mai multe conjuncții subordonatoare se construiesc cu modul indicativ, condițional optativ și prezumtiv.

3. Locul conjuncțiilor.

În principiu, conjuncțiile coordonatoare stau între cele două elemente (propoziții sau părți de propoziție) pe care le leagă, iar cele subordonatoare, la începutul propoziției pe care o introduc. Excepție fac *așadar, deci, și însă* care au o topică liberă, putând să stea și în interiorul sau chiar la sfârșitul propoziției:

*E vreme frumoasă, **așadar** vom face o excursie.*

*E vreme frumoasă, vom face **așadar** o excursie.*

Indiferent de locul conjuncției *așadar* din exemplele de mai sus, sensul rămâne neschimbat.

(N.F.)

conjunctiv

Este un mod al verbului care exprimă o acțiune realizabilă, posibilă. El are două timpuri: prezent și perfect. Verbele la conjunctiv formează predicatul propoziției.

1. Conjunctivul și indicativul.

• În anumite propoziții subordonate se poate utiliza fie conjunctivul, fie indicativul, fără să se modifice sensul frazei sau structura ei.

*Vreau să cumpăr o casă care **are** grădină mare = Vreau să cumpăr o casă care **să aibă** grădină mare.*

Din aceste exemple rezultă că indicativul exprimă un fapt declarat ca sigur, iar conjunctivul exprimă ceea ce este dorit (→ **indicativ**).

• Alteori, diferența de valoare între indicativ și conjunctiv se reduce la o nuanță:

*Nu am impresia că **este** necesar sau
Nu am impresia **să fie** necesar.*

2. Conjunctivul exprimă deliberarea.

În propoziții interogative (principale sau subordonate), conjunctivul poate exprima deliberarea, adică vorbitorul se întreabă cum este mai bine să facă:

***Să cumpăr** casa asta sau nu?
Nu știu dacă **să accept** propunerea lui sau nu.*

3. Conjunctivul exprimă indignarea.

În propoziții interogative sau exclamative, conjunctivul poate exprima protestul sau indignarea:

***Să mă împac** cu el după ce mi-a făcut?
Să-mi spui tu așa vorbe urâte!*

4. Conjunctivul condițional.

În propozițiile exprimând o condiție sau o concesie, conjunctivul poate avea valoare de condițional:

***Să-mi fi spus** că ai nevoie de mine, veneam imediat (= dacă mi-ai fi spus că ai nevoie de mine, veneam imediat).
Să fi luat un taxi, aș fi ajuns la timp (= dacă aș fi luat un taxi, aș fi ajuns).
Să fi vrut și tot nu reușeam așa de bine (= chiar dacă vroiam, nu reușeam).*

5. Conjunctivul imperativ.

Forma de prezent a conjunctivului poate apărea în propoziții principale însoțită de o anumită intonație și, în acest caz, are valoarea unui imperativ:

***Să te duci** imediat să-l cauți! (= du-te!)
Să pleci din casa asta chiar acum! (= pleacă!)*

6. Conjunctivul și infinitivul.

- În limba literară curentă, conjunctivul este echivalent cu infinitivul, pe care tinde să-l înlocuiască. (→ **infinitiv₃**). După verbe ca *a se cuveni*, *a-i veni* (impersonal), *a începe*, *a se grăbi*, *a se hotărî* se poate utiliza atât conjunctivul, cât și infinitivul:

Mă grăbesc să spun asta = Mă grăbesc a spune asta.

Se cuvine să-l anunțăm = Se cuvine a-l anunța.

[stil.] Deși ambele sunt literare, diferența dintre cele două construcții este de registru. Utilizarea infinitivului este mai puțin frecventă și aparține unui limbaj afectat.

- Și după adjective ca *dator*, *gata*, *vrednic*, *dispus*, *hotărât* conjunctivul se poate înlocui cu infinitivul:

E dator să-i spună adevărul = E dator a-i spune adevărul.

Era gata să recunoască adevărul = Era gata a recunoaște adevărul.

[stil.] Ca și în cazul precedent, construcțiile cu infinitivul sunt rare în limba curentă și aparțin unui limbaj afectat. Ele sunt utilizate mai ales în forma scrisă, în stilul discursiv.

7. Conjunctivul prezumtiv.

Ideea de acțiune presupusă, specifică modului prezumtiv (→ **prezumtiv₂**) se poate exprima și cu ajutorul conjunctivului:

Să fi aflat oare cine e vinovatul? (= presupun, mă întreb dacă a aflat cine e vinovatul).

De obicei în aceste structuri apare frecvent adverbul *oare* care subliniază ideea de prezumție.

(N.F.)

consecință

Se exprimă printr-o propoziție subordonată (rar printr-un complement), arătând rezultatul unei acțiuni sau al unei calități despre care este vorba în principală. Ideea de consecință se poate exprima în mai multe feluri:

1. Subordonare realizată prin:

- Conjuncțiile: *încât*, *că*, *de*, *să*, *ca...să*, *de să* (popular):

Era atât de frig, încât mi-au înghețat mâinile.

E așa de bogat, că nu știe ce să facă cu banii.

Se îngărășase atât, să nu-l mai recunosc.

[stil.] Consecutivule introduse prin *să* și *de să* circulă mai ales în limbajul familiar și popular:

E așa de slabă, să zici că nu mănâncă decât vineri.

Așa plângea, să zici că se îneacă.

Era așa caraghios, de să mori de răs.

2. Ideea de consecință este, de cele mai multe ori, subliniată prin corelative adverbiale: *așa, atât, astfel, în așa fel, până, într-atât, până acolo, destul, prea*, singure:

Rochia era croită astfel, încât să cadă în falduri.

Era prea deștept, ca să nu înțeleagă repede.

Se îngrășase până într-atât, încât n-am mai recunoscut-o.

sau combinate cu conjuncția introductivă, rezultând locuțiuni consecutive: *așa că, așa încât, astfel încât*:

Era foarte obosit, așa că s-a culcat devreme.

Era foarte multă lume, astfel încât n-a mai așteptat.

• Corelativul poate fi uneori un pronume sau un adjectiv pronominal:

Erau atâtea persoane la ghișeu, încât a renunțat să mai aștepte.

3. Locul propoziției consecutive este întotdeauna după regentă.

(N.F.)

consulta → verb₁

consumabile → adjectiv₆

contempla → verb₁

continua

Continua să + (conjunctiv) sau a (+ infinitiv).

Între cele două construcții nu există diferență de valoare semantică:

El continuă a suferi din cauza copiilor.

El continuă să sufere din cauza copiilor.

[util.] Construcția cu infinitivul este rară și ușor învechită, în timp ce cea cu conjunctivul este frecventă în limba curentă.

contra → cu₇

contrar → conform/potrivit₁, concesie₆

(M.P.)

conveni

1. A conveni + dativ.

Atunci când *a conveni* este urmat de un complement indirect în dativ, are sensul „a corespunde, dorințelor sau așteptărilor cuiva” sau „a se potrivi cu ceva” :

Cererile sindicatelor nu convin guvernului.

Această atitudine nu convine imaginii publice pe care încearcă să și-o creeze.

2. A conveni + (ca)...să + conjunctiv/că + indicativ înseamnă „a se pune de acord”, „a încheia o convenție” :

Am convenit ca el să fie primit în audiență mâine.

Am convenit să începem lucrarea de luni.

Am convenit că vom avea grijă de el pe rând.

3. A conveni + asupra.

Urmat de un complement indirect în genitiv, care desemnează un obiect, *a conveni* are același sens ca cel de sub 2:

Trebuie să respectăm tot ce am convenit asupra plății salariilor.

(M.P.)

converge → verb₆

coordonare

1. Propozițiile și elementele dintr-o propoziție sunt în coordonare când se află din punct de vedere sintactic pe același plan (deci nu depind gramatical unul de altul) și sunt legate între ele printr-o conjuncție coordonatoare: *și, sau, nici, dar, ori, ba, ci, iar, însă, așadar, deci, fie* etc.

Atât la nivelul propoziției, cât și la nivelul frazei, coordonarea se realizează prin aceleași mijloace:

- conjuncții și locuțiuni conjuncționale coordonatoare:

I-am telefonat de multe ori, dar nu l-am găsit.

Solicitările de adevărinite, precum și reclamațiile, se depun la primul ghișeu.

- juxtapunere, adică alăturarea elementelor coordonate:

Din piață am cumpărat fructe, zarzavaturi și ce mai era necesar.

L-am căutat peste tot, nu dau de el, nu știu unde ar putea fi.

2. Elementele coordonate sunt, în principiu, din aceeași clasă gramaticală (de ex., substantiv + substantiv, adjectiv + adjectiv, adverb + adverb, propoziție + propoziție) și au aceeași funcție sintactică:

Sora și fratele meu sunt studenți.
Cred că el este bolnav sau foarte obosit.
Am căutat, dar nu am găsit nimic.

3. Se întâmplă însă ca o propoziție să fie coordonată cu un cuvânt din regentă, care are aceeași funcție sintactică cu aceasta:

*lată un eveniment **neprevăzut și care poate răsturna situația.***

4. Coordonarea între un complement direct și o subordonată introdusă prin *să* este, de asemenea posibilă, dar nu este foarte frecventă:

Îți cer liniște și să mă lași un timp să mă gândesc.

[stil./util.] Deși literară, această exprimare este de obicei evitată, iar vorbitorii preferă să spună:

Îți cer liniște și timp să mă gândesc.

5. De obicei, propozițiile aflate în coordonare cu *și* sunt de același tip: fie enunțative, fie interogative, fie exclamative:

*Ți-am spus cum s-a întâmplat și trebuie să mă crezi (și nu *Ți-am spus cum s-a întâmplat și crede-mă!) sau Am auzit ce-ai spus și mă întreb cum vei proceda (și nu *Am auzit ce-ai spus și cum vei proceda?).*

6. Uneori, conjuncțiile se repetă, fiind în corelație, pentru a sublinia ideea de coordonare : *și...și, ba...ba, nici...nici, fie...fie, sau...sau* :

Am cumpărat și mere și struguri. Îl găsești fie la facultate, fie acasă.

7. și/sau.

[stil.] Uneori, mai ales în limbajul științific sau didactic, aceste două conjuncții apar împreună, pentru a exprima coordonarea sau o altă eventualitate:

Dacă cineva are o casă și/sau mai multe terenuri de construcție, legea spune că....

(N.F.)

copil → număr₁

copulativ → verb₃

corespunde

Este un verb care nu poate fi utilizat cu un complement direct.

1. **A corespunde + dativ** înseamnă „a fi conform cu ceva, a fi pe măsura așteptării”:

Așa cum rezultă din documentație, oferta **nu corespunde cererii**.

2. **A corespunde + cu** înseamnă „a fi conform cu ceva”, structură echivalentă semantic cu cea de sub 1.

*Rezultatul pe care l-ai obținut **nu corespunde cu pregătirea pe care o ai**.*

- **[stil./util]** Trebuie precizat că în exprimarea elegantă este preferată structura **a corespunde + dativ**, dar limba curentă preferă construcția cu prepoziția *cu*.

3. Tot **a corespunde + cu** mai are și sensul „a fi în legătură, a comunica”:

*Sala de curs **corespunde cu** laboratorul printr-o ușă dublă.*

(→ verb₁)

(M.P.)

corn, corni, coarne, cornuri → gen₁₀

costa

1. Este un verb care înseamnă „a avea un preț” :

*Cât **costă** stiloul ?*

sau „a fi scump”:

*Produsele de import **costă**.*

2. **A costa + acuzativ** (persoană) + **acuzativ** (obiect).

Atunci când *a costa* are atât complement direct nume de obiect, cât și complement direct care desemnează o persoană, înseamnă „a se plăti (sau dobândi) ceva cu un anumit preț, dar nu numai în bani”:

*Toate excesele **îl vor costa sănătatea**.*

*Terenul **m-a costat mulți bani**.*

- **[stil.] Ce mă costă?** este o expresie familiară care înseamnă „nu am nimic de pierdut” :

***Ce mă costă** să întreb de unde provin materialele?*

- **[stil.] Nu (mă) costă nimic + să** este tot o expresie familiară care are sensul de „mi-e ușor”, dar și sensul impropriu „este gratis”:

***Nu mă costă nimic să-ți dau sfaturi**.*

(M.P.)

cotropi → verb₁

crede

1. A crede pe cineva, a crede ceva.

Ambele construcții înseamnă „a acorda încredere spuselor cuiva și, respectiv, adevărului unui lucru”:

*În această privință, eu îi cred pe cercetători.
Se poate crede declarația martorilor oculari.*

2. A crede în.

Când este urmat de prepoziția *în* înseamnă „a fi convins de realitatea, de existența a ceva”:

*Nu cred în minuni.
El crede în existența unei vieți după moarte.*

• **A crede în ceva** înseamnă „a fi convins de valoarea sau de adevărul a ceva”:

N-am crezut niciodată în prezicerile astrologice.

• **A crede în cineva** înseamnă „a avea încredere în capacitățile cuiva, a miza pe reușita cuiva”:

Carierea lui strălucită nu mă surprinde. Eu am crezut întotdeauna în el.

3. A (nu) crede că + indicativ.

Cel mai frecvent, *a crede* este urmat de o subordonată introdusă prin *că* al cărui verb este la indicativ, indiferent dacă fraza este afirmativă, negativă sau interogativă:

*(Nu) Cred că va reuși să se descurce.
(Nu) Cred că este o persoană de încredere.*

Uneori, mai rar, *a crede* poate fi urmat de conjuncția *să* urmată de conjunctiv, echivalent cu construcția cu *că*, dar numai dacă fraza este negativă:

*Nu cred că mai plouă astăzi = Nu cred să mai plouă astăzi.
Nimeni nu credea că situația e atât de gravă = Nimeni nu credea să fie atât de gravă situația.*

În frazele afirmative, *a crede* nu este urmat de *să*. Nu vom spune deci niciodată:

**Cred să mai plouă astăzi.*

4. A (nu) crede că + condițional.

Condiționalul se utilizează după *a crede că* în fraze negative sau interogative pentru a exprima o eventualitate:

*Nu crezi că ar trebui să ne pregătim de plecare?
Credeți că ar merita să încercăm?*

(→ verb₁).

(N.F.)

crevete → gen₁

crimă → gen₂

crivăț → gen₂

croitor(easă) → gen₃

cu ajutorul / ~ condiția ca...să / ~ condiția să / ~ excepția / ~ gândul că / ~ gândul să / ~ intenția / ~ intenția să / ~ scopul / ~ scopul să

1. *Cu ajutorul, cu condiția, cu excepția, cu intenția, cu scopul* sunt îmbinări de cuvinte care, prin modul lor de funcționare tind să devină locuțiuni prepoziționale, fiind urmate adesea de prepoziția *de* + infinitiv sau de un genitiv (cele două structuri fiind echivalente):

*Am obținut bani de la buget, **cu condiția** unor restructurări masive (= am obținut bani de la buget, **cu condiția de a face** restructurări masive).*

*Au reușit să ducă la capăt misiunea **cu ajutorul** reporterilor.*

***Cu excepția** sportivilor, ceilalți trebuie să se prezinte la cursuri.*

*A arbitrat **cu intenția** eliminării echipei gazdă (= a arbitrat **cu intenția de a** elimina echipa gazdă).*

*A acționat **cu gândul** demiterii organelor de conducere (= a acționat **cu gândul de a** demite organele de conducere).*

*L-a chemat **cu scopul de a-l promova**.*

2. În afară de *cu ajutorul* și *cu excepția*, toate îmbinările citate se mai pot construi cu conjuncțiile *că* sau *să*. Nefiind sudate perfect, ele tind doar spre statutul de locuțiuni conjuncționale:

*Vine **cu condiția să-l** ierți.*

*Îți spun, **cu condiția ca** și tu să recunoști.*

*A intrat **cu intenția să** ne salute.*

*Acționează **cu gândul să** demită organele de conducere.*

*Acționează **cu gândul că** va demite organele de conducere.*

*Telefona **cu scopul să** afle noutăți.*

(M.P.)

cu

1. Este una dintre cele mai frecvente prepoziții, cu valori multiple. Este adesea folosită pentru a introduce complementul anumitor verbe, al căror sens indică o asociere, o legătură, o comparație: *a se alia, a se asocia, a se asemăna, a compara, a se confrunța, a aduna, a fi identic, a fi comparabil, a fi compatibil, a fi paralel, a (se) lega, a lua legătura, a intra în legătură, a intra în contact, a (se) uni, a semăna, a discuta, a se certa, a (se) combina, a (se) amesteca* etc. În toate cazurile, aceste verbe presupun existența a două elemente asociate, legate între ele.

2. Sensul de bază al lui *cu* este asocierea:

*Am fiert carnea **cu** legumele.*

*Amestecăm făina **cu** laptele.*

*Mănânc friptură **cu** cartofi prăjiți.*

• **Cu/împreună cu.**

Când spunem:

*Sora mea **cu** (împreună cu) soțul ei pleacă la mare.*

există riscul unei confuzii, cât timp forma verbului *pleacă* nu ne dă mai multe indicații dacă acțiunea este făcută de o persoană sau mai multe. Poziția substantivului precedat de prepoziție în raport cu verbul poate fi un indiciu. Dacă spunem:

Sora mea vine să mă vadă împreună cu soțul ei.

complementul este plasat după verb și exprimă asocierea. Verbul la singular arată că acțiunea este făcută de o singură persoană. În:

Sora mea împreună cu soțul ei vin să mă vadă.

acordul la plural al verbului arată că avem de a face cu un subiect multiplu.

• **Cu/și.**

Tot acordul verbului (la singular sau la plural) este important în:

*Sora mea **cu** (și) soțul ei au plecat la mare.*

[util.] Aici acordul verbului la singular ar fi o greșeală, deoarece acțiunea este făcută de două persoane, iar *cu* are aici valoarea coordonatoare a conjuncției *și*.

3. *Cu* poate exprima și o caracteristică a cuiva sau a ceva:

Fata **cu** părul blond. Om **cu** noroc. Persoană **cu** tact. Profesor **cu** experiență. Doamna **cu** pălărie albă. Grădină **cu** flori.

4. **Cu/de.**

Arată conținutul unui recipient:

*Sticlă **cu** vin. Pahar **cu** lapte. Coș **cu** fructe.*

Pentru a exprima conținutul recipientului, *cu* și *de* se pot întrebuița nediferențiat. Totuși, *de* exprimă adesea destinația, valoare pe care *cu* nu o are. Astfel, uneori pot apărea confuzii: *pahar cu lapte* și *pahar de lapte* pot însemna același lucru, dar *pahar de lapte* mai poate însemna și "pahar în care se bea de obicei lapte" și care poate fi gol. [util.] De obicei, situația în care comunicăm ajută la diferențierea celor două sensuri, dar, în cazul unei confuzii posibile, este de preferat folosirea lui *cu* când vrem să indicăm conținutul recipientului și a lui *de* când vrem să indicăm destinația.

5. Cu – modal.

De asemenea, prin *cu* se poate exprima modul propriu-zis, când acesta este urmat de substantive denumind stări sufletești, sentimente:

*L-a primit **cu** bucurie.*

*Te așteptăm **cu** plăcere.*

*M-a privit **cu** tristețe.*

*A lovit masa **cu** furie.*

- Uneori *cu*, urmat de un substantiv, formează împreună cu acesta locuțiuni cu valoare adverbială de mod: *cu blândețe, cu drag, cu grijă, cu neputință, cu grație.*

6. Cu/o dată cu.

Prin omiterea lui *o dată*, *cu* poate fi folosit și singur pentru a exprima timpul, două acțiuni care au loc în același timp, progresiv:

*(O dată) **cu** venirea toamnei, vremea devenise rece.*

*(O dată) **cu** anii, devenise indiferent, apatic (= pe măsură ce anii au trecut).*

7. Cu/contra/împotriva.

Când se combină cu verbe ca *a se lupta, a se bate*, iar complementul este un obiect (abstract sau concret), folosirea lui *cu* este foarte frecventă în limbajul curent:

*El se luptă **cu** boala.*

*Noi ne luptăm **cu** necazurile zilnice.*

[util.] Când se combină cu un substantiv denumind o persoană, există riscul ca numele de persoană să desemneze fie adversarul, fie partenerul într-o luptă. Pentru a evita ambiguitatea, *contra* sau *împotriva* sunt preferate. Atât *contra* cât și *împotriva* impun substantivului sau pronomului care urmează cazul genitiv.

8. Cu – instrumental.

Cu este prepoziția cel mai frecvent folosită pentru a indica instrumentul cu care se face acțiunea.

*Scriu **cu** stiloul.*

*A bătut cuiele **cu** ciocanul.*

*M-a lovit **cu** o piatră.*

9. Cu + mijloc de transport.

Poate fi urmat de un substantiv denumind un mijloc de transport care, ca și în cazul instrumentului, este întotdeauna articulat (hotărât sau nehotărât).

*Călătorește numai **cu** trenul.*

*Au plecat la mare **cu** mașina.*

*Se plimbă mereu **cu** bicicleta.*

10. Cu –folosit absolut.

În limbajul familiar, *cu* poate apărea singur, când este în corelație cu o altă prepoziție precedând același substantiv (care nu mai este repetat) sau când apare ca răspuns la o întrebare în care se menționează substantivul la care se referă:

- *Vrei cafeaua **cu** sau fără zahăr?* – **Cu**.

11. În combinație cu alte părți de vorbire formează locuțiuni prepoziționale, care au diferite valori: *cu tot, începând cu, cu tot cu, în raport cu* etc.

(→ **prin, condiție**₅).

(N.F.)

cu alte cuvinte → **adică**₁

cu atât mai mult, cu cât → **atât**₆

cu cât...cu atât → **atât**₅

cu condiția (că)/(să) → **cu ajutorul...**_{1,2}

cu excepția → **cu ajutorul...**_{1,2}

cu excepția → **excepție**₃

cu gândul (că)/(să) → **cu ajutorul...**_{1,2}

cu intenția (să) → **cu ajutorul...**_{1,2}, **scop**₁

cum

I. Ca adverb interogativ, *cum* introduce o interogație directă:

Cum s-au petrecut lucrurile?

care ia uneori forme fixe, gramaticalizate:

- *Vrei să vii?*
- **Cum să nu?** / **Cum nu?**
- *Te superi?*
- **Cum se poate?!**

[**stil./util.**] De asemenea, interogația sau exclamația pe care o introduce poate avea nuanță retorică:

- **Cum de nu mi-am dat seama?**
- **Cum plutea de ușor!**

[**util.**] Este nerecomandată, fiind resimțită ca neelegantă, utilizarea sa în interogații eliptice, cu sensul „poftim?”:

- *Ai auzit ce ți-am spus?*
- **Cum?**

[stil.] Prin cuplarea cu negativul său, rezultă locuțiunea adverbială *cum-necum*, caracteristică limbajelor popular și familiar:

Cum-necum, *termină treaba* (→ **unde**₁).

II. Ca adverb relativ, cu valoare de conjuncție, are mari disponibilități sintactice, contribuind la exprimarea unui raport:

- atributiv:

*La gândul **cum** se va descurca nu avea răspuns.*

- modal:

*Lucra **cum** credea el de cuviință...*

În această situație, *cum* este echivalent cu locuțiunile conjuncționale sinonime: *după cum* și *așa cum*:

*Ți-am adus cărțile **așa cum (după cum)** ți-am promis.*

- temporal:

Cum și-a dat seama, a și dispărut.

- cauzal:

Cum venise seara, trebuia să plecăm.

- concesiv, în construcții cu adjective sau adverbe, de care se leagă prin poziția de:

Cum este el de rău, tot m-a ajutat uneori.

[stil.] Aceste construcții sunt specifice limbajului popular, limba literară preferându-l pe *cât*.

- incidente:

*Ideea – (nu știu) **cum** să-ți spun – nu este aplicabilă...*

[stil.] Aceste formule sunt supărătoare și, ca urmare, trebuie evitate, repetarea lor reprezentând un clișeu.

[stil./util.] Urmat de conjuncția *că*, în limbajele popular și familiar, *cum* introduce subordonate complementive directe:

*Am aflat **cum că** te muți din părțile noastre.*

• **Cum...cum**

Tot cu valoare conjuncțională apare în construcția pereche *cum...cum*, având sensul „îndată ce...și”:

Cum l-a văzut, ***cum*** l-a luat în primire. (= îndată ce l-a văzut, l-a și luat în primire).

[util.] Trebuie evitată însă construcția corelativă *atât...cum și*, ca neapartenând limbii literare:

Atât el, ***cum și*** vărul lui, credeau același lucru.

cum (să) nu → cum

cum așa? → așa₄

cum că → cum II

cum dorești → dori₁

cum-necum → cum I

cum (să) nu(?) → cum I, afirmație₁

cum și → cum II

cumul → mai₇

cumva → (nu) (care) cumva (să)

cunoștință

Se spune în mod obișnuit a *face cunoștință cu cineva* sau, mai rar, în limbajul mai prețios, a *face cunoștința cuiva*, deci, în principiu, complementul care urmează verbului este o persoană, iar sensul expresiei este „a intra în relație cu cineva”.

Se poate utiliza însă (mai rar) și un complement inanimat, însemnând „a dobândi o experiență”:

El a făcut cunoștință cu viața de pe front.

Dacă nu ești cuminte, ai să faci cunoștință cu nuiaua.

În acest al doilea caz, nu este posibilă construcția cu dativul.

(N.F.)

cu orice preț → preț₂

cu plăcere → plăcea₃

cu privire la → cât IV

curaj → număr₃

curând → temporal₂

curcan → gen₅

curent

Este un adjectiv care se utilizează în combinație cu substantivul *an*, totdeauna articulat hotărât, mai rar cu numele unei luni:

Scrisoarea v-a fost expediată la 20 mai, anul curent.

Când însoțește numele unei luni, sensul este același, adică se referă la o anumită lună din anul respectiv, în curs. **[stil.]** Se utilizează în limbajul administrativ, în corespondența de afaceri. În limba curentă nu este folosit. Este plasat întotdeauna după substantiv.

(N.F.)

cu scaun la cap → **adjectiv₈**

cu scopul (să) → **cu ajutorul..., scop₁**

cu siguranță/fără îndoială

Sunt locuțiuni adverbiale care funcționează în același regim ca și adverbele predicative, exprimând certitudinea unui fapt sau a unei acțiuni (→ **desigur**).

(M.P.)

cu toate acestea → **concesie_{4,9}**

cu toate că → **că, concesie₁**

cu tot (toată, toți, toate) → **tot II₄, concesie₅**

cu toții → **tot₆**

cu totul (și cu totul) → **tot II₆**

cutreiera → **verb₁**

D

da (adverb) → **adverb₁, afirmație₁**

da (verb) → **verb₅**

dacă / de (conjunție)

1. *Dacă* este conjuncție subordonatoare.

[stil.] Forma *daca* este o variantă regională. *De* are același sens cu *dacă*, dar aparține limbajului popular învechit. În limba curentă apare rar.

Atât *dacă*, precum și *de* fac parte din lista restrânsă de conjuncții care admit conjunctivul:

*Nu știa **dacă** să vină.*

*Nu știa **de** să-ți spună ori ba...*

2. *Dacă* are multiple disponibilități sintactice, introducând o subordonată:

- subiectivă:

*Nu se știe **dacă** e adevărat.*

- predicativă:

*Întrebarea este **dacă** vine.*

- atributivă:

*Gândul **dacă** să renunțe sau nu o chinuia de mult timp.*

- completivă directă:

*Întreabă **dacă** e bine.*

- completivă indirectă:

*Mă gândesc **dacă** ai înțeles.*

- **[stil.]** cauzală, în limbajele popular și familiar:

***Dacă** e mic, nimeni nu-l bagă în seamă (= fiindcă e mic nimeni nu-l bagă în seamă).*

- **[stil.]** temporală, cu tentă cauzală, în limbajele popular și familiar:

***Dacă** a văzut așa, a tăcut (= când a văzut așa, a tăcut).*

- condițională:

***Dacă** învăța, nu mai avea nevoie să copieze.*

- opozițională:

***Dacă** ieri părea să accepte, azi era foarte circumspectă.*

[util.] În aceste situații, corelația cu *însă* nu este recomandabilă, ea fiind neliterară:

****Dacă** el refuza, *însă* ceilalți acceptau.*

- incidentă:

*Norocul sau – **dacă** vrei – ghinionul nostru e că a ieșit din echipă.*

[util.] Sunt resimțite ca supărătoare și, ca urmare, trebuie evitate repetările unor incidente devenite clișee, precum:

...- (*nu știu*) **dacă mă înțelegi** - ...

3. În combinație cu adverbe și cu alte conjuncții, formează locuțiuni conjuncționale care introduc subordonate concesive:

Chiar dacă îți ceri scuze, nu te va ierta (= deși îți ceri scuze, nu te va ierta).

• [util.] Dat fiind că **dacă** marchează o interogație indirectă, este incorectă substituția sa prin **că**:

✈ *Mă întrebă **dacă** am bani.*
Mă întrebă **că am bani.,*

precum și intonarea acestor enunțuri asemenea interogațiilor directe.

• [stil./util.] Construcțiile eliptice de verb, introduse prin **dacă**, de tipul:

*Ideologia vremii, **dacă** înțelegeșă, a influențat aceste cercetări.*

sunt resimțite ca artificiale. Ele apar în publicistică, în scrierile pretențioase sau în traduceri dar, fiind neasimilate încă de limba română, trebuie evitate.

• [util.] Este neelegantă și specifică vorbirii familiare interogația eliptică:

- *Și ce **dacă**?*

• În dialog, **dacă** poate apărea și singur ca un comentariu sau răspuns la ce a spus interlocutorul, restul înțelegându-se:

- *Dacă vine, suntem salvați!*
- ***Dacă**...*

(→ temporal₁, opoziție₁, concesie₃, condiție II₁)

(M.P.)

Dacia → gen₂

da de gândit → gândi₂

(da') de unde → unde, negație₈

da jos → verb₈

da mâna → mână₂

dans → gen₂

dansatoare → număr₈

da peste cap (a se ~) → forte

dar

1. Conjunție coordonatoare, **dar** exprimă un raport adversativ:

*A muncit, **dar** nu a fost răsplătit.*

[util.] Fiind sinonim cu *însă*, exprimările de tipul:

****Dar** însă credeam ce mi-a spus.*

sunt pleonastice, deci greșite. Aceeași problemă se pune și când **dar** este întărit de locuțiunea conjuncțională *în schimb*, construcție evident redundantă:

****Au colaborat cu succes, dar, în schimb, nu au reușit să se împrietenească.***

Astfel de exprimări sunt, de asemenea, pleonastice și trebuie evitate.

2. **Dar** poate apărea în construcții negative, în corelație cu un adverb sau cu o locuțiune conjuncțională, fiind urmat, uneori de *și*:

Nu numai că nu înțelegea, dar și acționa de capul lui.

[util.] În aceste situații, cel mai frecvent apare adverbul *numai*, utilizarea lui *doar* fiind mai puțin obișnuită:

***Nu doar o jubea, dar o diviniza** (= ci o diviniza).*

3. [util.] Prezența lui **dar**, în calitate de element coordonator adversativ poate induce modificări sintactice și/sau semantice secvențelor care îl precedă, cum ar fi:

- tautologia:

De cunoscut îl cunosc, dar nu i-am vorbit niciodată.

- repetiția:

Omul, prost, prost, dar își cunoștea interesul.

- inversiunea subiectului cu predicatul:

Zice el, dar nu are dreptate.

4. Există situații în care **dar** exprimă un raport conclusiv, nemaiputând fi substituit cu *însă* și având sensul „deci”:

***Să plecăm dar** (= deci să plecăm).*

(→ coordonare₁).

(M.P.)

dat fiind că → **cauză**₂

dator → **conjunctiv**₆

datora → **verb**₁

datorită / din cauza / din pricina

1. *Datorită* este o prepoziție care impune cazul dativ ca și *mulțumită* și *grație*, ajutând la exprimarea unui raport instrumental:

*Această ocazie am avut-o **datorită** persoanei pe care am întâlnit-o.*

2. *Din cauza* și *din pricina* sunt locuțiuni prepoziționale, cu statut controversat, mai puțin gramaticalizate, care cer, de asemenea, cazul genitiv:

*Am ratat ocazia **din cauza/din pricina** persoanei pe care am întâlnit-o.*

[**util.**] Dacă efectul cauzei exprimate cu ajutorul lui *datorită* este pozitiv, atunci utilizarea acestei prepoziții este corectă. În cazul în care efectul este negativ, este nerecomandată utilizarea lui *datorită*, forma corectă fiind *din cauza*:

Am eșuat **datorită stresului.
Am eșuat **din cauza** stresului.**

[**util.**] Este, de asemenea, incorectă folosirea articolului posesiv, atunci când doi termeni coordonați sunt precedați de *datorită* sau de *din cauza*:

****Datorită** voinței și a perseverenței a reușit.
***Din cauza** oboselii și a frigului s-a îmbolnăvit.
Datorită voinței și perseverenței a reușit.
Din cauza oboselii și frigului s-a îmbolnăvit.*

[**util.**] În prezența unui determinant cantitativ, se impune combinația cu prepoziția *a*:

***Datorită a doi** colegi am rezolvat mai ușor.
Din cauza a doi colegi am întârziat.*

(→ **cauză**₁)

[**stil.**] Foarte frecvent, în limba vorbită neîngrijită, *din cauza* apare însoțit de prepoziția *la*, rezultând o construcție nu numai neelegantă, dar greșită:

*I-a fost rău **din cauza la** căpșunele pe care le-a mâncat.*

(→ **prepoziție**₂)

(M.P.)

dăru

1. **A dăru + acuzativ + dativ** poate însemna „a da cuiva un dar”, „a înzestra pe cineva”:

I-a dăruit prietenei sale un inel.
I-a dăruit nepotului său întreaga avere.

sau „a acorda cuiva ceva”, „a dedica”:

Cât a fost mic, i-a dăruit toată atenția și înțelegerea.
A dăruit țării sale roadele geniului său.

2. **A (se) dăru + dativ** înseamnă „a (se) consacra, a (se) dedica”:

S-a dăruit în întregime muzicii.

sau „a se abandona fizic”:

Trăia cu nădejdea că într-o zi ea i se va dăru.

(M.P.)

de (prepoziție)

1. Prepoziție simplă, **de** intră în structuri comparative (*la fel de, tot atât de*), ajutând la exprimarea egalității:

Este o lucrare tot atât de/la fel de bună ca și cea precedentă.

sau a comparativului de inegalitate, atunci când intră în locuțiunea prepozițională *față de* (vezi acest cuvânt):

Față de primul proiect, al doilea e mai slab.

[util.] Atunci când se exprimă o cantitate printr-un numeral, forma corectă este cu prepoziția *de*, și nu cu prepoziția *decât*:

**Ridică greutatea mai mari decât 100 de kilograme.*
Ridică greutatea mai mari de 100 de kilograme.

• De departe.

De intră în locuțiunea adverbială *de departe*, ca formă de întărire a superlativului relativ:

Este de departe cel mai bun film (= clar este cel mai bun film).

• Pentru exprimarea superlativului absolut, *de* leagă un adverb care exprimă ceva ieșit din comun de adjectivul (sau adverbul) supus procesului de comparație:

Cafeaua este insuportabil de dulce.
Dansul este extrem de sugestiv.
M-am simțit fantastic de bine.

2. De intră în compunerea numeralele care exprimă sume mari (sute, mii, milioane etc.) de la 20 în sus:

A câștigat douăzeci de milioane.

[util.] Pentru exprimarea numeralelor între 2 și 19 se admite atât forma cu prepoziția *de*, cât și forma simplă, atunci când este vorba de un element citat:

A scris, din greșeală, doi (de) „i”.

A cântat cinci (de) „re”.

În această propoziție nu au rost **doi (de) „și”**.

• În cazul numeralelor fracționare, se folosește prepoziția *de* atunci când precedă un substantiv la singular.

A vărsat o jumătate de litru de lapte.

A cumpărat o treime de butoi de brânză.

• Prepoziția *de* intră și în structura numeralelor ordinale precedate de articolul demonstrativ *cel*.

[stil.] În astfel de cazuri, varianta cu cratimă este literară, dar mai lapidară.

Varianta fără cratimă, tot literară, impune un ritm mai lent și este mai solemnă:

Memorați cel de-al doilea citat.

Cea de a doua remarcă este inacceptabilă.

3. De ce (nu), ce fel de.

Prepoziția *de* intră în structuri eliptice sau nu, *de ce (nu)*, *ce fel de*, aproape gramaticalizate, mai ales în enunțuri interogative:

- *Universitatea este închisă.*
- **De ce?** *Ai treabă la bibliotecă?*
- *Vrei să încerci?*
- **De ce nu?**
- **Ce fel de om este?**

4. Legat de, dincolo de.

Prepoziția *de* intră în combinație cu diverse alte elemente, dând naștere unor îmbinări care tind să devină locuțiuni prepoziționale: *legat de*, *dincolo de*, *dincoace de* etc., cu valoare cumulativă.

Legat de ce ai spus, vreau să adaug și eu ceva.

Dincolo de ce s-a scris în presă, mai știu amănunte.

5. În ceea ce privește legătura sa cu verbele, *de* se poate construi cu infinitivul, după un substantiv:

Încercarea de a face recurs nu are succes.

sau cu supinul:

*Rămâ^{ne} **de văzut** dacă va răzbi.*

[util.] Este incorectă utilizarea lui *de* după un verb, pentru a introduce un complement direct exprimat prin verbe la infinitiv:

Am încetat **de a mai cerceta acest caz.*

*Am încetat **a mai cerceta** acest caz.,*

Excepția constituind-o locuțiunea verbală cu două forme: *a avea a face/a avea de-a face*:

***Am (de-)a face** cu tot felul de oameni.*

6. Un alt aspect îl reprezintă faptul că prepoziția *de* intră în construcții cu valoare de dativ:

***Vai de cei care-și trădează** crezul (= vai celor ce-și trădează crezul).*

***În afară de copii, au venit și adulți** (= în afara copiilor au venit și adulți).*

[stil.] Spre deosebire de construcția prepozițională, structura în dativ este mai pretențioasă.

[stil./util.] Există situații în care *de* poate fi înlocuit cu „drept”, mai ales în limbajul familiar:

***la de bun tot ce i se spune** (= ia drept bun tot ce i se spune).*

***Îl ia de prost** (= îl ia drept prost).*

excepția constituind-o expresia *a lua de bărbat (nevastă)*, în care *de* și *drept* nu sunt substituibile.

[util.] Pe de altă parte, înlocuirea lui *de* cu prepoziția *cu* în contexte ca:

***A băut o ceașcă de/cu** cafea.*

reprezintă o problemă falsă de dezambiguizare. (→ **cu**₄)

[util.] Uneori, *de* poate fi înlocuit cu *în*, atunci când este vorba de materiale:

***Vânduse o icoană în** bronz.*

***Vânduse o icoană de** bronz.*

7. **De / (de) către / despre.**

De este o prepoziție specifică acuzativului, care poate preceda:

- atribute substantivale sau adverbiale

Fumează țigări de foi.

Casa de aici e a noastră.

- Complemente indirecte (fiind echivalente ca sens și substituibil cu *despre*):

***Întreabă de tine** (= întreabă despre tine).*

- Complemente de agent (fiind echivalente ca sens și substituibil cu *de către*):

Ideea adusă în discuție de (către) tine este incitantă.

[**util.**] Deosebirea dintre *de* și *de către* este aceea că *de către* introduce numai complemente de agent, în timp ce *de* poate introduce și alte tipuri de complemente. În plus, *de* este mult mai frecvent.

[**stil./util.**] Prepoziția compusă *de către* apare numai în limba literară și, cu precădere, în limbajele publicistic, juridic, administrativ. Spre deosebire de prepoziția *de*, *de către* precedă doar complemente de agent animate (→ **agent** (complement de ~)).

Frunzele sunt arse de soare.

Recursul a fost cerut de către avocatul apărării.

8. Neînsoțit de prepoziția *de*, *către* este o prepoziție simplă, care are sensul de „spre”:

Se uită către grupul de studenți (= se uită spre grupul de studenți).

[**stil.**] Regional, după verbe declarative, *către* + *complement indirect* poate forma o construcție echivalentă cu dativul, arătând direcția:

Zise mama către mine (= îmi zise mama).

9. După anumite verbe ca *a scrie*, *a vorbi*, *de* poate fi substituit cu *despre* (având același sens în astfel de contexte):

Și acum tot de/despre ea vorbește.

[**util.**] Este greșită însă utilizarea lui *despre* după verbe ca: *a plăcea*, *a se ocupa*, *a-și aminti*, *a se interesa*:

*Îmi place **despre** prietena ta.

***Despre** asta mă voi ocupa personal.

*Îmi amintesc **despre** voi.

*Să te interesezi **despre** el.

În aceste situații, corectă este utilizarea lui *de*:

Îmi place **de** prietena ta.

Mă voi ocupa personal **de** asta.

Îmi amintesc **de** voi.

Mă voi interesa **de** fratele tău.

[**util.**] În cazul verbului *a plăcea*, *de* poate să lipsească.

Îmi place prietena ta.

[**util.**] În ceea ce privește substituirea lui *de* cu prepoziția *cu* → **cu**.

[util.] Adesea, *de* este substituit de prepoziția *din*, construcție nerecomandabilă însă, întrucât vizează o falsă problemă de dezambiguizare:

**A cumpărat tricouri din bumbac.*
A cumpărat tricouri de bumbac.
**Aduce marfă din import.*
Aduce marfă de import.

(→ **agent** (complement de)_{2,3}, **concesie**₁, **condiție** II₁, **scop**, **cu**₄)

(M.P.)

de abia → **abia**

de aceea / pentru aceea

1. Sunt locuțiuni adverbiale care arată, în egală măsură, cauza sau scopul unei acțiuni, diferența dintre cele două valori de sens rezultând din context:

Mi-a fost frig și de aceea m-am îmbolnăvit. (cauza)
Vreau să prind trenul, de aceea plec mai devreme. (scopul)

• Foarte frecvent, aceste două construcții adverbiale, care apar în propoziția principală, servesc drept corelative ale conjuncțiilor și locuțiunilor conjuncționale *pentru ca*, *ca să*, din subordonata cauzală sau finală:

Pentru că m-a mințit, de aceea l-am certat.
Ca să aflu rezultatul la examen, de aceea ți-am telefonat.

[util.] Dintre cele două construcții, *de aceea* apare mult mai frecvent decât sinonimul său *pentru aceea*, considerat ca aparținând unui limbaj mai afectat:

Am vrut să te văd, de aceea am venit.
Am vrut să te văd, pentru aceea am venit.

[stil.] În vorbirea curentă și familiară se utilizează forme simple ale celor două construcții: *de-asta*, *de-aia*, *pentru asta*, *pentru aia*. Atât *de-aia*, cât și *de-asta* pot apărea în dialoguri, ca replici eliptice, desigur neelegante:

- *De ce ai întârziat?*
- *De-aia / De-asta.*

2. Uneori, *de aceea* (*de-asta*, *de-aia*) se utilizează în fraze care reprezintă o concluzie la cele spuse anterior, fiind echivalente cu *deci*, în concluzie (→ **deci**):

Nu-mi place atitudinea ta, ești din ce în ce mai neatent și mai leneș, de aceea te rog să te gândești bine și să iei o hotărâre înțeleaptă (= atitudinea ta e din ce în ce mai rea, în concluzie, te rog să te gândești bine). (→ **adverb**_{1,2})

(N.F.)

(de jur) împrejur(ul) / dimprejur(ul) / dinafară (~a) / dindărăt(ul) / împrejur(ul) / înăuntr(ul) / îndărăt(ul) → asupra...

(de) dinainte de → dinainte...

de acum (aici) înainte (încolo) → aici

de acum în → aici₁

de-a gata → gata₃

de-aia → de aceea, pentru aceea₁

de aici în + temporal → aici₁

de aici (până) la + local → aici₂

de asta → de aceea, pentru aceea₂

de bună seamă → afirmație₁

decapita → verb₁

de către → de (prepoziție)₇, agent (complement de ~)₂, către

de când → când, temporal₁

decât → excepție_{1,2,3}, comparație_{1,2}, ca₃

de câte ori

Este o structură mixtă, alcătuită dintr-un numeral adverbial (*de x ori*) și unul distributiv (*câte x*) și are înțelesul „de fiecare dată”:

Piesele trebuie vopsite de câte trei ori fiecare.

(→ numerale₁, temporal₁).

(M.P.)

decât să → să, comparație₁

deceniu → gen₂

de ce (nu) → ce₁, de₃

deceționa → verb₁

deci

Ca și sinonimele sale *așadar*, *prin urmare*, *în concluzie*, *în consecință*, *deci* este un adverb care anunță o concluzie la ceea ce s-a spus mai înainte. Concluzia poate privi o parte a propoziției sau o propoziție întreagă:

Câștiga 7000 de lei pe lună, deci un salariu bun.

Se hotărâse să plece definitiv, așadar își făcu bagajele.

Când concluzia este o propoziție întreagă, adverbele conclusive se folosesc cu valoare de conjuncții ce stabilesc o coordonare conclusivă. Ele sunt perfect echivalente ca sens, deci pot fi utilizate nediferențiat.

[**stil.**] În concluzie și în consecință au circulație mai ales în stilul oficial, administrativ, științific.

[**util.**] În limba actuală vorbită, nesupravegheată se înregistrează o tendință de folosire abuzivă a lui *deci* (deși acesta este literar), chiar atunci când nu este vorba de o concluzie:

**Deci mă numesc Ion Manea și sunt deci student în anul al II-lea... și deci mă pregătesc pentru sesiunea din vară.*

Această utilizare repetată este supărătoare și, ca atare, este nerecomandabilă.

(→ **coordonare**,₁, **conjuncție**,₃)

(N.F.)

de cum → **comparație**,₁

de deasupra / ~ **dedesubtul** / ~ **dinafara** / ~ **dinaintea** / ~ **dinapoia** / ~ **dindărătul**.

Sunt locuțiuni prepoziționale care impun substantivelor sau pronomelor care urmează cazul genitiv.

Atunci când sunt urmate de determinări cantitative, ele se combină cu prepoziția *a*.

(→ **asupra**...)

(M.P.)

de dedesubtul → **de deasupra**

de departe → **de**,₁

dedesubt / **dedesubtul**

1. **Dedesubt** – **adverb**.

Dedesubt este adverb de loc care arată că ceva se află sub altceva.

*Am căutat ce-am căutat și l-am găsit **dedesubt**.*

- Prin conversiune poate căpăta valoare substantivală:

*Nimeni nu cunoștea **dedesubtul** afacerii.*

2. **Dedesubtul**.

Dedesubtul este o prepoziție care cere cazul genitiv. În ciuda formei sale, nu trebuie confundată cu substantivul *dedesubtul* (v. *supra*):

***Dedesubtul** podelei erau ascunse arme.*

În combinație cu prepoziția a, cere o determinare cantitativă:

Dedesubtul a două dintre eprubete a fost aprinsă o flacăra.

- Atât *dedesubt*, cât și *dedesubtul* se pot combina cu prepozițiile *pe*, *de*, formând locuțiuni adverbiale sau prepoziționale: *de ~*, *pe ~*, *de ~ul*, *pe ~ul*.

(M.P.)

defăima → verb₁

defel → negație₅

dè dinafară → de deasupra...

de dinainte → viitor, trecut₁

de dinaintea → asupra...

de dinapoi → înapoi (a)₁, de deasupra...

de dindărătul → de deasupra...

de după → viitor, trecut₁

de exemplu → adică₅

de geniu → adjectiv₈

de la → la₄

de la egal la egal → egal₂

de la mână până la gură → mână₇

delăsător → lăsa₃

delega → verb₁

deloc → adverb₁, negație₅

de milioane → adjectiv₂

demonstra → verb₁

demonta → verb₁

de nimic → nimic₆, adjectiv₈

deoarece / fiindcă / întrucât / pentru a / pentru (aceea) (că) / pentru ca...să

1. *Deoarece, fiindcă, întrucât și pentru că* sunt conjuncții și respectiv, locuțiune conjuncțională, care introduc propoziții subordonate cauzale:

*Plantele s-au dezvoltat spectaculos **deoarece** au fost cultivate în condiții speciale (= plantele s-au dezvoltat spectaculos fiindcă / întrucât / pentru că au fost cultivate în condiții speciale).*

(→ **căci**).

[**stil.**] Deși aparțin toate limbii literare, *pentru* că este preferat de vorbirea nepretențioasă, în timp ce *deoarece* și *întrucât* au o nuanță oficială și se folosesc în limbajele științific, juridic administrativ, publicistic și beletristic.

Adesea, *pentru* că și fiindcă au un corelativ în regentă și anume pe *de aceea*:

De aceea a intrat, pentru că nu mai avea răbdare (= de aceea a intrat, fiindcă nu mai avea răbdare).

2. Pentru aceea.

Pentru aceea este o locuțiune adverbială care nu face corp comun cu conjuncția *că*; atunci când este urmată de *că*, aceasta introduce o subordonată atributivă:

A instituit acest regim pentru aceea/că nu s-au respectat regulile inițiale.

3. Pentru ca...să.

Pentru ca (...) să este o locuțiune conjuncțională care permite inserția unui alt element între *ca* și *să* și care introduce o propoziție subordonată:

- circumstanțială de scop:

A luptat pentru ca să-și afirme drepturile.

- opozițională:

Anul trecut a fost campion, pentru ca acum să se situeze pe ultimul loc.

[**util.**] Este greșită folosirea lui *pentru ca să* în locul lui *să* pentru a introduce o subordonată completivă directă (→ **să**₂):

**Știe pentru ca să-și apere interesul.*

Știe să-și apere interesul.

(→ **scop**₁).

[**util.**] Locuțiunea conjuncțională *pentru ca să* + *conjunctiv* concurează construcția *pentru* + *infinitiv* (sau *infinitiv lung*):

E nevoie de muncă pentru ca să trecem în etapa următoare.

E nevoie de muncă pentru a trece în etapa următoare.

E nevoie de muncă pentru trecerea în etapa următoare.

(M.P.)

deodată → **odată** II

de parcă → **parcă**₂, **comparație**₁

departe de → **opoziție**₂

de până (pe la) → **până**₁

de peste → **peste**₂

de pildă → **adică**₅

depinde

Este un verb care nu poate fi utilizat decât în combinație cu prepoziția *de* (așadar, urmat de un complement indirect în acuzativ)

• **a depinde + de** înseamnă „a fi legat în mod necesar de ceva sau de cineva, eventual într-un raport de subordonare”:

*Banca noastră **depinde de un concern austriac.***

*Totul **depinde de tine.***

*Până la o anumită vârstă, copilul **depinde de mamă.***

*Acest stat nu **depinde de nimeni.***

• [util.] Singura situație în care acest verb se poate utiliza fără prepoziția *de* este atunci când el constituie un răspuns nesigur la o întrebare:

- *Vii cu noi în excursie?*

- **Depinde.**

(M.P.)

deruta → **verb**₁

de să → **consecință**₁

de seamă → **adjectiv**₈

desemna → **verb**₁

desena → **verb**₁

desfide → **verb**₆

desigur / firește / negreșit / pesemne / poate

• Sunt adverbe predicative care pot juca singure rolul de predicat, fără a presupune existența lui *a fi*, deci fără a presupune că fac parte dintr-o structură eliptică. Ele pot apărea singure (ca răspuns al unor interogații directe) sau ca regente ale unei subiective.

- *Vom avea examene parțiale?*

- **Poate.**

Poate își va da seama la timp că a greșit.

- *Mă crezi?*

- **Desigur / Negreșit / Firește.**

- *Știe ce-l așteaptă?*

- **Pesemne.**

Pesemne crede că-i merge așa.

[util.] Adesea, subiectiva cerută de aceste adverbe este introdusă de conjuncția *că*:

Poate că ți se pare.

Pesemne că nu și-a dat seama.

Desigur că îi place.

Firește că trebuie să muncești.

[util.] Îmbinarea *negreșit că* este posibilă, însă rară.

- Toate aceste adverbe predicative pot constitui propoziții incidente:

Vom avea, poate, mai mult noroc.

Știe, pesemne, unde se ascund ceilalți.

A căutat, firește (desigur), să-l ajute.

A avut, negreșit, un mentor pe măsură.

(→ adverb₁, afirmație₁).

(M.P.)

de speriat → **speria**₂

despre → **de** (prepoziție)₉

destitui → **verb**₁

destul → **consecință**₂, **adeverb**₁, **cam/destul**₁

de sub → **sub**

deși

Este o conjuncție subordonatoare concesivă, sinonimă cu locuțiunea conjuncțională *cu toate că* având, adesea, drept corelativ în regentă pe *tot* sau *totuși*:

Deși s-a scuzat, tot nu a fost iertat (= cu toate că s-a scuzat, tot nu a fost iertat).

Deși a cerut explicații în repetate rânduri, totuși nu i s-a dat nici una (= cu toate că a cerut explicații în repetate rânduri, totuși nu i s-a dat nici una).

[stil.] Construcțiile în care *deși* are drept corelativ conjuncțiile adversative *dar*, *însă*, sunt învechite:

Deși a candidat, dar nu a fost ales.

Deși a dat examen, dar nu a reușit.

[util.] Subordonatele introduse prin *deși* pot fi eliptice de predicat:

Deși în vârstă, rămăsese frumoasă.

[util.] De asemenea, *deși* poate apărea ca unic reprezentant al unei subordonate, în construcții eliptice:

L-am promovat, deși...

(→ **concesie**.)

(M.P.)

detalia → verb₁

determinant

1. Determinantul este un cuvânt care se subordonează altuia (regent), depinde din punct de vedere gramatical de acesta și îi completează înțelesul (→ **subordonare**). Dacă oțitem termenul regent, determinantul rămâne în afara logicii gramaticale a textului și prezența sa nu se mai justifică. De exemplu, dacă în propoziția:

A scris scrisoarea cu creionul.

omitem verbul *a scris*, cei doi determinanți ai acestuia nu pot forma o comunicare.

2. Dependența unui cuvânt de altul se marchează prin diferite mijloace gramaticale:

- Dacă este vorba de un adjectiv, acesta se acordă, adică preia genul, numărul și cazul cuvântului regent: *floare albă, copii inteligenți*.

- Cuvântul subordonat este precedat de o prepoziție: *mergem în excursie, pleacă la Cluj, coș cu fructe, vânt de libertate*.

- Determinantul stă la un caz oblic (genitiv, dativ, acuzativ): *povestesc copiilor* (dativ), *culoarea cerului* (genitiv), *citesc cartea* (acuzativ).

- Determinantul stă la cazul pe care îl impune cuvântul regent:

Minerii extrag minereul de fier.

El se adresează auditoriului.

- Determinantul stă pur și simplu lângă regentul său, fără a avea vreo marcă gramaticală:

Pleacă mâine. S-a mutat alături.

- Cuvântul subordonat are o anumită topică în raport cu regentul său, de exemplu, în :

Lupul vede oaia,

substantivul *oaia*, plasat după verb, este în cazul acuzativ, deci subordonat lui *vede*. Într-o topică inversată,

Oaia vede lupul,

lupul este în cazul acuzativ, pe poziția de complement direct determinând verbul, dependentă marcată de topică.

3. În anumite cazuri prezența determinantului este obligatorie, cuvântul regent neputând fi folosit fără acesta pentru actualizarea unui anumit sens, de exemplu *a brusca pe cineva*, *a cauza neplăceri*, *a-i dori cuiva sănătate* etc.

4. Uneori poziția determinantului este ocupată de o propoziție, calitatea de subordonată a acesteia fiind marcată de prezența conjuncțiilor sau a locuțiunilor conjuncționale subordonatoare, de pronume sau de adverbe relative (sau compuse nehotărâte ale acestora):

*Am aflat că ai reușit la examen.
Nu mi-a spus cum s-au petrecut lucrurile.
Știu cine a spart geamul.*

Ca și în cazul determinanților-cuvinte, uneori exprimarea propozițiilor subordonate este obligatorie:

*N-am intenționat să-ți provoc neplăceri.
Îți doresc să ai succes la examen.*

(N.F.)

detesta

Este un verb tranzitiv al cărui complement direct este întotdeauna exprimat. El poate fi o persoană sau un obiect:

*Detest discuțiile pe această temă.
Toți colegii lui îl detestă.*

Poziția complementului direct poate fi ocupată de o propoziție introdusă obligatoriu prin *să*:

Detest să am de a face cu oameni neserioși.

(M.P.)

de tot → tot II₆

de unde nu → unde III

de unde până unde → unde IV

de unul singur → unu

deveni → verb₃

diateză → verb₂

diferit → comparație₃

dig → gen₂

dimineață, seară, prânz

1. Ieri dimineață, seară, la prânz.

[stil./util.] Sunt construcții obișnuite, mai frecvente decât *ieri de dimineață*. Se folosesc, în egală măsură, cu adverbele *azi, mâine, poimâine, alaltăieri*, precum și cu numele tuturor zilelor săptămânii: *mâine seară, marți dimineață* etc.

- Se spune: *azi dimineață, azi (astăzi) la prânz, astă seară*.
- Se spune: *în toate duminicile dimineață, la prânz, seara*.

2. A se trezi (de) dimineață.

Cuvântul *dimineață* se folosește uneori cu valoare adverbială cu sensul „de vreme”:

În ziua plecării noi ne-am trezit (de) dimineață.

3. Masa de dimineață, de seară, de prânz.

Se spune *masa de dimineață* (sau *micul dejun*), *masa de seară* (sau *cină*), *masa de prânz*. [util.] *Micul dejun și cină* au o frecvență ceva mai mică decât îmbinările sinonime conținând cuvântul *masă*.

(N.F.)

dimpotrivă → din contra...

din

1. Este o prepoziție simplă care are multiple valențe combinatorii, introducând un:

- atribut substantival:

Clădirea din colț e cea mai veche.

- complement circumstanțial de cauză:

A renunțat din lașitate.

- complement circumstanțial de relație (în îmbinări cvasilocuționare):

Din punct de vedere gramatical e corect.

- complement circumstanțial de loc:

A ieșit din baie.

- complement circumstanțial de mod:

A intrat din greșeală.

2. Prepoziția *din* poate preceda pronume și adjective, în propoziții subordonate:

A ales doi din câți (elevi) au venit.

Nu știu din cine se trage.

De asemenea, *din* poate apărea în interogații directe alături de pronume relative *cine, ce, câți, câte*:

Din ce trăiește?
Din cine se trage?
Din câți a ales?

3. *Din* ajută la exprimarea superlativului relativ, fiind urmat de un substantiv la singular:

Este atleta cea mai bună din lot.

[util.] Același rol îl poate avea prepoziția *dintre*, cu deosebirea că, aceasta din urmă se construiește cu un plural:

Este atleta cea mai bună dintre cele prezente.

Ca urmare, este greșit să se spună:

****Cel mai prețios din obiecte este acesta.***

forma corectă fiind:

Cel mai prețios dintre obiecte este acesta.

[stil./util.] În limbajele popular și familiar, alături de prepozițiile *pe* și *din* ajută la exprimarea unei fracții:

Am împărțit mărul pe din două.

[util.] *Din* este uneori substituit, în mod abuziv, de prepoziția *în*:

****Situția în acest departament este grea.***
Situția din acest departament este grea.

4. Prepoziția *din* intră în componența unor locuțiuni prepoziționale precum: *din cauza, din pricina*:

Din cauza intemperiilor, avionul nu a decolat la timp.
Din pricina intemperiilor, avionul nu a decolat la timp (→ din cauza).

(→ temporal₃).

(M.P.)

dinainte(a)

1. *Dinainte* este un adverb care, pe lângă forma de bază, nu admite decât comparativul de superioritate.

[util.] Se spune:

Îl cunoșteam mai dinainte.,

dar, niciodată:

**Îl cunoșteam foarte dinainte (cel mai dinainte).*

Dinainte poate avea valoare:

- temporală:

Știam dinainte ce se va întâmpla.

- sau locală:

Îi puse dinainte bucatele pregătite.

[util.] În combinație cu *de*, formează locuțiunile prepoziționale (*de*) *dinainte de*:

Îl cunosc (de) dinainte de război.

sau locuțiunea adverbială *pe dinainte*:

Nimeni nu-i trece pe dinainte.

2. *Dinaintea* este o prepoziție care cere cazul genitiv:

Dinaintea călătorilor se așternea câmpia.

Când este urmat de o determinare cantitativă, cere prepoziția *a*:

Dinaintea a jumătate dintre ei se ridicau obstacole de netrecut.

Forma *dinainte-* apare, rar, în vorbirea curentă atunci când însoțește un pronume în dativ :

Dinainte-i se așternea câmpia ninsă.

(M.P.)

din an în an → temporal₂

din capătul / ~ cauza / ~ dreptul / ~ fața / ~ jurul / ~ mijlocul / ~ pricina / ~ spatele

Sunt construcții care au statut controversat, aflându-se la limita dintre îmbinări libere și locuțiuni prepoziționale, dar care funcționează ca acestea din urmă. Ele impun cuvântului care urmează cazul genitiv.

(M.P.)

din cauza → din capătul..., prepoziție₂, datorită...

din cauză că → căci, conjuncție₁

dincoace de → de₄

dincolo

1. Dincolo + de ceva sau de cineva.

[stil.] Se utilizează în limbajul îngrijit cu sensul „în afară de..., pe lângă”, cu sens cumulativ:

Această soluție este mai rapidă, **dincolo (de faptul) că** este mult mai economică.

Dincolo de rudele sale apropiate, el avea mulți prieteni care să-l ajute (= în afară de rudele sale apropiate el avea mulți prieteni care să-l ajute).

2. (A trece) dincolo de ceva.

Este o expresie care înseamnă „a depăși un anumit lucru, o anumită fază, a trece mai departe”:

(Să trecem) **Dincolo de atitudinea lui față de colegi, nu-mi place felul în care gândește.**

(N.F.)

dincolo de → de₄

din ce în ce → tot II₂

din contra, dimpotrivă

• *Din contra* este sinonim cu *dimpotrivă* și este utilizat în mod curent pentru a exprima ideea de opoziție.

*N-a fost vreme proastă la munte, **din contra/dimpotrivă**, am putut face o excursie foarte frumoasă.*

• Ambele prepoziții însoțesc uneori conjuncțiile adversative pentru a sublinia opoziția :

*Fratele meu nu e bolnav, ci **dimpotrivă/din contra**, se simte foarte bine.*

• [stil.] Atât *din contra*, cât și *dimpotrivă* pot apărea uneori utilizate absolut, în limba vorbită, în general în dialog :

- *Ce e cu tine, te simți obosit ? – **Din contra.***

(M.P.)

din dreptul → din capătul...

din fața → din capătul...

din jurul → din capătul...

din mijlocul → din capătul...

din nou → iar₂

din pricina → din capătul...

din pricină că → căci

din punct(ul) de vedere

1. *Din punct(ul) de vedere* este o îmbinare nesudată încă, dar care tinde să devină locuțiune prepozițională, ajutând la exprimarea perspectivei din care se face aprecierea:

*Este normal **din punct de vedere** medical.*

• *Din punct de vedere* este urmat întotdeauna de adjective, împreună cu care formează locuțiuni adverbiale.

[util.] Foarte frecvent, în vorbirea curentă, apare *din punct de vedere al + substantiv*, ceea ce constituie o greșeală. Când urmează un substantiv, corect este *din punctul de vedere al + substantiv*:

**Din punct de vedere al pregătirii, lasă de dorit.*

Din punctul de vedere al pregătirii, lasă de dorit.

2. **Din punctul de vedere, pentru..., cât despre**

Îmbinarea *din punctul de vedere* este sinonimă cu *pentru...* și *cât despre*:

Din punctul meu de vedere, lucrurile mergeau bine.

Pentru mine/cât despre mine, lucrurile mergeau bine.

[stil.] *Din punctul de vedere* și *cât despre* sunt literare, aparțin limbajului îngrijit, în timp ce *pentru...* este mai frecvent în vorbirea curentă, familiară.

(M.P.)

din spatele → din capătul...

dinte → gen₂

dinspre / înspre / spre

1. *Dinspre* și *înspre* indică direcția din care se petrece sau, respectiv, în care se îndreaptă ceva:

*Bate vântul **dinspre** munte.*

*Se îndreaptă **înspre** ceilalți.*

[util.] Ca frecvență, *înspre* este mai rar, fiind preferată prepoziția *spre* sau prepoziția *către*.

2. Prepoziția simplă *spre* are multiple disponibilități semantice, putând indica:

- direcția:

Atleții se îndreaptă spre linia de sosire.

- scopul (situație în care se combină cu infinitivul):

Se înscrie spre a deveni titular în lot.

[stil./util.] Această utilizare a lui *spre*, urmat de infinitiv este resimțită ca fiind mai pretențioasă. În mod obișnuit se recurge la *pentru*:

Se înscrie pentru a deveni titular în lot.

- consecuția:

Are suficientă experiență spre a înțelege oamenii.

[util.] Ca și în exemplul precedent, în mod obișnuit este preferată prepoziția *pentru*:

Are suficientă experiență pentru a înțelege oamenii.

- o cantitate nedeterminată:

Pe rafturi erau spre două sute de casete.

[util.] Dată fiind această valoare a lui *spre*, constituie pleonasm combinarea lui cu *aproape* sau *cam*:

**Pe rafturi erau cam/aproape spre două sute de casete.*

- o limită incertă:

Va veni spre seară.

(M.P.)

dintre → prepoziție₃, din₃

dintre cele mai → mai₁

dintr-o dată → odată II

diseca → reflexiv₂

displăcea → verb₁

dispus → conjunctiv₆

divide → verb₆

do → gen₂

Doamne-ajută → ajuta₁

Doamne ferește → interjecție₁, negație₈, feri₃

Doamne iartă-mă → ierta₁

doar

1. Este un adverb care exprimă exclusivitatea, ceva care face excepție de la ceea ce se întâmplă sau se afirmă:

Mănâncă orice, doar orezul nu-i place (= mănâncă orice, cu excepția orezului).

Cu această valoare, dar și atunci când exprimă restricția, *doar* este sinonim cu *numai* și *decât*:

Are **doar** de câștigat.

Are **numai** de câștigat (→ **numai**).

[util.] Spre deosebire de *doar* și *numai*, care se pot folosi atât în propoziții pozitive, cât și în propoziții negative:

Nu are doar de câștigat, ci și de pierdut.

Nu are numai de câștigat, ci și de pierdut.

decât se utilizează numai în propoziții negative:

Nu are decât un scop.

(→ **numai**).

2. În frază, *doar* poate funcționa asemenea unei conjuncții, introducând o subordonată:

- cauzală:

S-au împăcat repede, doar erau prieteni vechi.

- finală (uneori prin repetare):

Îi telefona des, doar (-doar) va căpăta vreo informație.

3. Mai rar, în combinație cu alte elemente, *doar* formează locuțiunile conjuncționale *doar de*, *că doar*:

A ajuns de ieri acasă, doar de n-o fi plecat trenul cu întârziere.

Se gudură, că doar va primi ceva de mâncare.

doar de → **doar₃**

(N.F.)

doctor(iță) → **gen₃**

doi

Este numeral cardinal cu formă proprie pentru feminin, indiferent dacă are valoare substantivală sau adjectivală:

Am cumpărat doi (covrigi).

Am citit două (reviste).

[**util.**] De aceea, acordul cu substantivul (atunci când numeralul are valoare adjectivală) este obligatoriu și în cazul numeralului *doisprezece* (*douăsprezece*):

*Se cunosc de **doisprezece ani**.*

*L-am cunoscut acum **douăsprezece zile**.*

[**stil./util.**] În limba vorbită actuală apar din ce în ce mai frecvent exprimări de tipul:

Ne întâlnim mâine la ora **doisprezece.*

ceea ce constituie, evident, o greșeală. Corect este *ora douăsprezece*.

(M.P.)

doisprezece → **doi**

dori

Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct:

1. **A dori + acuzativ.**

Atunci când complementul direct este un obiect, *a dori* înseamnă „a vrea”, „a tinde lăuntric spre (a avea sau a obține) ceva”:

*Noi **dorim liniște**.*

• **A dori + să:**

Locul complementului direct poate fi ocupat de o completivă directă, sensul lui *a dori* rămânând același:

*†**Dorim să gustăm din plăcintă**..*

Doriți să intrați?

Doriți să vedeți filmul?

• **A fi de dorit** are înțelesul „a fi necesar sau recomandabil”. [**stil.**] Este utilizat mai ales în limbajul foarte îngrijit:

***Este de dorit** ca minorii să nu vadă acest film.*

• **A lăsa de dorit** are înțelesul de „a nu fi satisfăcător”. [**stil.**] Ca și expresia anterioară, *a lăsa de dorit* se întâlnește mai ales în exprimarea îngrijită:

***Cunoștințele lui în acest domeniu lasă de dorit**.*

• **Cum dorești/doriți** este o formulă prin care se lasă la aprecierea interlocutorului luarea unei hotărâri:

- *Să aducem **textul dactilografiat?***

- ***Cum doriți.***

2. **A dori + dativ + acuzativ** înseamnă „a ura ceva cuiva”:

Îți doresc sănătate și ani mulți!

3. **A dori + acuzativ.**

În cazul în care complementul direct al lui *a dori* este o persoană, verbul poate însemna „a ține mult să revadă pe cineva, a-i fi dor”. În limba actuală în locul construcției cu acuzativul este preferat *a-i fi dor de cineva*:

Îi dorește pe prietenii săi din străinătate.

sau „a simți o atracție erotică pentru cineva”:

O iubește și o dorește ca în prima zi.

(M.P.)

douăsprezece → doi

drept

1. **Drept – adverb.**

Ca adverb, *drept* are multiple sensuri, fiind sinonim cu *corect*, *nepărtinitor*:

A judecat întotdeauna drept,

cu *direct*:

Merge drept la țintă,

sau însemnând „în linie dreaptă”:

Aleargă drept, nu în zigzag.

• Tot ca adverb, *drept* intră în propoziții apozitive (de cele mai multe ori antepuse sau intercalate într-o altă propoziție), în forme aproape gramaticalizate:

Fratele lui i-a spus, ce e drept, să aleagă altă cale.

Ce-i drept, avem multe să ne spunem.

2. **Drept – prepoziție.**

Ca prepoziție, *drept* are sensurile „ca”, „în calitate de”, „pentru”:

Sosia trece adesea drept președintele însuși.

A fost ales drept reprezentant al mișcării de eliberare.

Drept răsplată au primit un bilet de vacanță.

[util.] Având în vedere sensurile pe care le are *drept*, este pleonastică utilizarea sa alături de prepozițiile *ca* și *pentru*, atât singur, cât și în combinație cu relativul *care*:

**Ca drept dovadă, și-a dat demisia.*

Drept dovadă și-a dat demisia.

*A realizat singură proiectul, **drept pentru care** i s-a mărit salariul.

A realizat singură proiectul, **drept care** i s-a mărit salariul.

(M.P.)

drept care → **drept**₂

drog → **gen**₂

drum → **număr**₁

duce

1. **A duce + acuzativ** înseamnă „a transporta ceva sau pe cineva dintr-un loc într-altul”:

*Camionul acesta **duce muncitorii** pe șantier.*

*Acum voi **duce cumpărăturile** acasă.*

În combinație cu anumite substantive, verbul *a duce* își schimbă sensul, intrând în diverse expresii:

• **A duce + războaie (lupte/negocieri/tratative etc.)** înseamnă „a purta războaie/lupte etc.”:

***Au dus războaie** grele înaintea dobândirii independenței.*

*Cele două state **duc tratative** pentru lărgirea cooperării economice.*

• **[stil.] A duce cu zăhărelul (de nas sau cu preșul) pe cineva** sunt expresii familiare și populare cu sensul „a păcăli (cu vorba) pe cineva”:

*Pe el **nu-l poți duce cu zăhărelul.***

*Pe cine crezi tu că **duci de nas (cu preșul)?***

• **[stil.] A duce pe cineva mintea (capul) (+ la)** înseamnă „a fi inteligent” sau „a se pricepe la ceva” și este o expresie familiară:

*Degeaba face pe prostul ; noi știm că **îl duce mintea.***

Îl duce mintea numai la prostii.

• **A(-i) duce dorul** poate însemna „a-i fi dor”:

Îi duce dorul fratelui său.

sau „a simți lipsa”

*Acum **duce dorul libertății** de altădată.*

• **A duce grija cuiva sau a ceva** poate însemna „a fi îngrijorat din cauza”:

Duce grija banilor.

sau „a se interesa îndeaproape”:

I-a dus întotdeauna grija acestui copil, deși nu era al său.

2. A duce + acuzativ + la.

Atunci când complementul direct al verbului este o persoană (sau un grup de persoane), *a duce* este sinonim cu *a conduce*:

A dus-o pe sora ei la aeroport.

3. A duce + la înseamnă „a avea drept rezultat”:

Neatenția duce uneori la nenorociri.

4. A o duce poate însemna fie „a o ține în”:

O duce numai în petreceri.,

fie „a trăi” :

Dar știi că o duce bine...

5. A se duce este sinonim cu *a muri*, *a pieri*, *a se risipi*, *a se cheltui* sau *a trece*:

Bunicii lui s-au dus demult.

Banii s-au dus pe materiale consumabile.

Vremurile acelea s-au dus.

6. A se duce (+ la/să) are înțelesul „a merge”:

Unde te duci ?

M-am dus să văd filmul.

M-am dus la film.

• [stil.] **A (se) duce de răpă** înseamnă „a (se) distruge”, „a decădea” sau „a face să decadă” și aparține limbajelor popular și familiar:

Întreaga lui avere s-a dus de răpă.

În curând va duce de răpă economia acestei regiuni.

• [stil./util.] Formele active sau reflexive ale verbului *a duce* sunt utilizate la imperativ sau la conjunctiv pentru exprimarea imprecățiilor. Astfel de utilizări apar în exprimarea neelegantă:

Du-te (ducă-se) dracului (pe pustii etc.)!

7. [stil.] **A-și duce** în combinație cu substantive precum *viața*, *traiul*, *zilele* etc. înseamnă „a trăi”. Aceste expresii aduc contextului în care apar o notă populară:

*Ei și-au dus întotdeauna viața în modestie.
Ne ducem și noi traiul cum putem.
N-ar trebui să dai bani: tu de-abia-ți duci zilele.*

(→ reflexiv₂)

(M.P.)

duce capul, mintea → duce₁

duce cu zăhărelul (de nas / cu preșul) → duce₁

duce dorul → duce₁

duce grija → duce₁

duce negocieri (tratative) → duce₁

duce războaie (lupte) → duce₁

duiap → gen₂

Dumnezeu să-l ierte → ierta₁

după

1. Este o prepoziție care are ca sens fundamental posterioritatea.

- Poate preceda un atribut, arătând că ceva este conform cu altceva:

Film după un roman de Balzac.

[stil.] o relație de rudenie (numai în limbajul familiar):

Bunicii după mamă (= bunicii care sunt părinții mamei).

sau posterioritatea în timp:

Săptămâna de după Paște.

- **Săptămâna de după** (→ viitor, trecut).

- **După utilizat temporal.**

Poate preceda un complement care arată posterioritatea în raport cu un anumit moment:

După spectacol, am plecat acasă pe jos (= când spectacolul s-a terminat, am plecat acasă).

perioada în urma căreia are loc o acțiune:

S-a întors după o săptămână trist și bolnav (= după ce a trecut o săptămână).

sau succesiunea în timp și, în acest caz, substantivul este repetat:

An după an devenea tot mai trist (= pe măsură ce anii treceau).

- **După utilizat local.**

Poate preceda un complement, arătând că ceva este plasat în spatele altui obiect:

*Scaunul este **după ușa**.
Prima clădire **după librărie** este farmacia.*

- **După utilizat final.**

Precedă un complement exprimând scopul unei acțiuni. [stil.] Această exprimare este specifică limbajului curent, familiar:

*A plecat **după lapte** (= a plecat să cumpere lapte).
Umblă **după serviciu** (= umblă să găsească un serviciu).*

- **După utilizat pentru conformitate.**

Poate preceda un complement, arătând că ceva este conform cu altceva:

***După părerea criticilor**, filmul este foarte bun (= conform părerii criticilor, filmul este foarte bun).
După sondajele efectuate se pare că el va fi ales (= conform sondajelor efectuate se pare că el va fi ales).*

[stil.] Cu această valoare, *după* este frecvent utilizat în limbajul curent. Sinonimul său *conform* (vezi acest cuvânt) este întâlnit în limba îngrijită, oficială.

- **După amiază, după masă, după prânz.**

Sunt expresii cu valoare adverbială utilizate nediferențiat pentru a denumi a doua parte a zilei:

*Dimineață sunt foarte ocupat, dar **după amiază (după masă, după prânz)** ne putem întâlni la orice oră.*

2. După folosit adverbial.

Când substantivul este omis, *după* poate fi utilizat singur, având o valoare adverbială de timp:

*Ne întâlnim înainte de spectacol sau **după**?*

sau de loc:

*Teatrul este înainte de hotel sau **după**?*

[stil.] În acest caz el este de obicei corelat cu *înainte* și apare mai ales în limba vorbită curentă.

3. A alerga după cineva.

În combinație cu verbele *a alerga*, *a fugi*, *a se lua* și cu un complement persoană, *după* poate desemna locul acțiunii:

*Aleargă (fuge) **după el să-l prindă** (= aleargă în urma lui).*

[stil.] Construcția cu verbul *a se lua* este familiară:

El a fugit, dar câinii s-au luat după el (= câinii l-au urmărit).

În combinație cu verbele *a alerga*, *a umbla*, *a fugi*, un complement obiect sau persoană are sens de scop:

Aleargă după funcții înalte, după bani (= încearcă să obțină funcții înalte, bani).

Umblă după fata vecinului.

[stil.] Cu această valoare de scop, *după* este utilizat mai ales în limbajul familiar.

4. A aștepta (a sta) după cineva.

[stil.] În vorbirea curentă, familiară, această expresie se utilizează frecvent pentru a exprima lipsa de răbdare de a aștepta:

Grăbește-te că nu stau (nu aștept) după tine toată ziua, mai am și alte treburi.

5. A striga după cineva.

[stil.] Este o expresie din limbajul familiar, însemnând "a striga, a chema pe cineva care se îndepărtează".

6. În combinație cu alte prepoziții, *după* formează prepoziții compuse: *de după*, *pe după*, *până după*.

7. În combinație cu pronumele *ce*, cu conjuncția *că* și cu adverbele *cum*, *cât*, formează locuțiuni conjuncționale: *după ce*, *după ce că*, *după cum*, *după cât*.

8. **[stil.]** Într-un limbaj neliterar, dar care se vrea elegant, există și pronunția greșită *dupe*.

(→ **temporal**₃, **conform**₂).

(N.F.)

după aceea, apoi

După aceea este o locuțiune cu valoare de adverb, utilizată frecvent în limba literară curentă, pentru a exprima posterioritatea în timp.

Întâi ne facem temele și după aceea mergem la cinematograful.

Pronumele *aceea* care intră în componența acestei locuțiuni este invariabil.

[stil.] În limbajul familiar se folosește forma mai scurtă *după aia*. Sinonimul său *apoi* este perfect echivalent cu *după aceea*, deci ele se pot folosi nediferențiat.

(N.F.)

după aia → după aceea

după câte(e) → cât III

după ce, după ce că

1. După ce – temporal.

Este o locuțiune conjuncțională care anunță o propoziție temporală, arătând că o acțiune se petrece după o altă acțiune:

După ce ne trezim din somn, mergem la teatru (= mai întâi ne trezim, apoi mergem la teatru).

[util.] Este conjuncția cea mai frecventă pentru a exprima raportul de posterioritate în timp.

2. După ce, după ce că – cumulativ.

O a doua valoare a acestei locuțiuni conjuncționale este cea cumulativă, adică arată că ceva se cumulează, se adună cu altceva. Pentru acest sens, ea este sinonimă cu *după ce că*, cele două putând fi folosite nediferențiat.

După ce (după ce că) plouă, mai bate și vântul (= plouă și, în plus, bate vântul).

[stil.] Cele două se utilizează în limba literară curentă. Prezența în frază a corelativelor de precizare nu este absolut necesară, dar în absența lor ideea de cumul este mai slabă, de aceea ele apar foarte frecvent.

(→ temporal₁)

(N.F.)

după cum → cum

după cum → comparație₁

durea

1. **[util.]** Este un verb care nu poate fi utilizat decât la diateza activă și care înseamnă „a provoca o suferință fizică sau morală”:

• subiect + a durea (+ acuzativ).

A *durea* nu poate avea ca subiect o persoană sau o ființă. Prezența complementului direct este uneori facultativă.

Mă doare capul.
Amintirile dor uneori.

Acest verb are bogate posibilități combinatorii, intrând în diverse expresii:

- [stil.] **A atinge pe cineva unde-l doare** înseamnă a aduce în discuție un subiect neplăcut pentru interlocutor și este o expresie familiară:

În timpul ședinței, colegul său l-a atins unde-l dureau mai tare.

- **A dureau (pe cineva) inima (sau sufletul)** înseamnă „a-i părea (foarte) rău”:

Îi dureau sufletul (inima) să-și vadă fiul astfel.

- [stil.] **A dureau (pe cineva) în cot (de ceva sau de cineva)** înseamnă, în vorbirea familiară, ușor ireverențioasă, „a nu-i păsa de nimic”, „a se sustrage oricărei probleme”:

Mă doare în cot de ce-o să faci tu!

În ceea ce privește soarta întreprinderii, probabil că-l doare-n cot.

- [stil.] **A nu dureau (pe cineva) capul** este o expresie familiară, cu sensul „a nu-i păsa”, „a fi în siguranță”:

A economisit bani, iar acum nu-l doare capul.

- [stil./util.] **Te doare capul (sau mintea)** este o expresie cu înțeles depreciativ, apropiat cu *aiurea*, *ce să-ți spun!* Ea se folosește mai ales exclamativ, în limbajul familiar:

- *Ai auzit ce afectat vorbește ?*
- **Te doare capul !**
- *Ai auzit? A promis că se schimbă.*
- **Te doare capul!**

2. **A dureau + că + indicativ/să + conjunctiv + acuzativ** se utilizează numai în legătură cu o suferință morală.

[util.] În această situație, prezența complementului direct este obligatorie:

Mă doare că te-ai depărtat de mine.

Mă doare să te văd astfel.

(→ reflexiv, impersonal₂).

(M.P.)

dureau în cot → **dureau**₁

dureau inima (sufletul) → **dureau**₁

E

ecosez → **adjectiv**₄

eficace → **adjectiv**₄

egal

1. **Fără egal** are înțelesul "excepțional, neîntrecut". Este o expresie invariabilă, unde *egal* nu se acordă cu termenul sau termenii la care se referă. Se spune:

Un talent fără egal. Opere de artă fără egal.

2. **De la egal la egal** se spune despre cineva care se comportă într-o situație ca fiind pe aceeași treaptă cu partenerul său. Expresia rămâne invariabilă, indiferent de genul și numărul persoanelor despre care se vorbește:

Directoarea vorbea cu secretara ei de la egal la egal.

3. **A-i fi cuiva egal** este o expresie, de asemenea, invariabilă, care se folosește atunci când cuiva îi convine în egală măsură oricare soluție:

Mi-e egal dacă mai vorbește cu mine sau nu.

(→ **comparație**₃).

(N.F.)

ei și → **și**₆

electric → **adjectiv**₄

elefant → **gen**₆

elev(ă) → **gen**₃

elipsa

Există elipsă într-o propoziție când unul sau mai multe cuvinte sunt omise, dar prezența lor nu este absolut necesară pentru înțelegerea sensului enunțului, deoarece ele se deduc din context, iar fraza poate fi ușor reconstituită:

- Ai fost aseară la teatru? – Am fost.

Până astă primăvară mi-a scris săptămânal, dar acum, nimic (= nu scrie, nu primesc nimic).

Dacă dumneavoastră sunteți mulțumit, atunci și eu (= și eu sunt mulțumit).

O frază care conține o elipsă este o frază eliptică. Se utilizează frecvent fraze eliptice, mai ales în vorbirea curentă, unde situația concretă de comunicare ne

permite să înțelegem cuvintele care lipsesc. Fără elipse, frazele ar fi uneori greoaie. Pe de altă parte, elipsele se produc din nevoia de concizie și pot fi exploatate de către scriitori, pentru obținerea anumitor efecte stilistice:

Iarna la munte și vara, la mare (= iarna mergem la munte și vara mergem la mare).

El a rupt-o la fugă și ursul, după el (= el a rupt-o la fugă și ursul s-a luat după el).

- **[stil./util.]** Multe exemple de elipsă se găsesc în proverbe:

Așa cap, așa căciulă.

Vorbă multă, sărăcia omului.

Scump la țărățe și ieftin la făină.

Gura soacrei – moară stricată.

- **[stil./util.]** Stilul telegrafic este eliptic prin definiție, din nevoia de economie.

Afacere încheiată. Urmează scrisoare.

- **[stil./util.]** De asemenea, în enunțurile de la mica publicitate frecvența elipselor este foarte mare, tot din nevoia de economie:

Scoală de șoferi cu începere imediată.

Tânăra, studii superioare, 3LS, PC, experiență comercială, doresc angajare serioasă contabilitate, management.

Înființări, deschideri societăți, acte adiționale, modificări actele firmei, inclusiv partea financiar-contabilă.

(N.F.)

elvețiancă → gen₃

este? → fi₁₀

Europa → gen₂

eu unul → unu

exact → afirmație₁

excelent → adjectiv₂

exceptând → excepție₄

excepție

Exprimarea excepției de la o acțiune, stare, calitate se poate face prin diferite mijloace.

1. Folosirea locuțiunii conjuncționale (*în afară că* sau a adverbului *decât*. Cele două se construiesc cu indicativul, condiționalul sau prezumtivul, dar *decât* acceptă și construcția cu conjunctivul.

• Pentru a obține o construcție cu sens de excepție, trebuie ca partea de la care se face excepția să fie prezentă în text:

Nu-mi doresc **altceva decât să** plec câteva zile la munte
(= îmi doresc numai să plec la munte).

În afară că a dormit, astăzi nu a făcut nimic (= astăzi a dormit,
nimic altceva).

2. Folosirea pronomelor și a adverbelor relative precedate de *în afară de* sau *decât*.

N-a venit nimeni în afară de cine a fost invitat (= a venit numai
cine a fost invitat).

Nu s-a dus altundeva, decât unde l-ai trimis (= s-a dus numai
unde l-ai trimis).

3. Folosirea locuțiunilor prepoziționale *în afară de*, *în afara*, *cu excepția* (ultimele două urmate de un genitiv) și a adverbului *decât*, care însoțesc un substantiv, pronume, numeral, adverb, verb la infinitiv. [util.] *Decât* se folosește numai în propoziții negative:

Am cumpărat tot, în afară de caiete = *Am cumpărat tot, cu excepția caietelor* = *Am cumpărat tot, în afara caietelor*.

N-am cumpărat decât mere = *Am cumpărat numai mere*.

[stil./util.] În limba neîngrijită se folosesc îmbinări de tipul *decât numai, afară numai decât*, care sunt pleonastice, deci trebuie evitate.

**Nu dorea altceva decât numai să-și vadă copiii*.

4. **Exceptând, excluzând.**

[stil.] Aceste două verbe, care exprimă excepția prin înțelesul lor, se folosesc într-un limbaj foarte îngrijit, mai ales științific, juridic, administrativ. În vorbirea curentă apar rar:

N-am primit nici o notă de plată, excluzând factura de telefon
(= am primit numai factura de telefon).

Exceptând câteva poezii, acest scriitor a publicat numai
romane (= cu excepția câtorva poezii).

5. **Excepție făcând.**

Această expresie are același sens cu celelalte și se întâlnește numai în limbajul îngrijit:

Toată lumea a venit la petrecere, **excepție făcând** familia Ionescu (= numai familia Ionescu nu a venit).

6. Mai puțin.

*Am pus totul în valiză, **mai puțin** trusa de baie.*

7. Minus.

*Am plătit toate taxele, **minus** taxele de drumuri.*

(N.F.)

excepție făcând → **excepție**₅

excluzând → **excepție**₄

exercita → **verb**₁

exista → **reflexiv**₂

exprima → **verb**₂

exterior → **adjectiv**₂

face

1. **A avea a face + cu.**

De obicei, *a avea a face* se construiește cu prepoziția *cu* urmată de un substantiv sau un substitut al acestuia, desemnând o persoană sau un obiect.

• **A avea a face cu cineva.**

Înseamnă a se afla într-o relație cu cineva, a-l fi cunoscut, a-i fi vorbit:

Am avut a face cu un funcționar foarte amabil.

[stil.] În limbajul familiar, *a avea a face cu cineva* mai poate fi înțeles ca o amenințare adresată cuiva care nu are un comportament adecvat:

Dacă nu ești cuminte o să ai a face cu mine (= o să te pedepsesc).

• **A avea a face cu ceva.**

Această expresie înseamnă „a trebui să se ocupe de ceva, a se afla în prezența a ceva”:

În acest caz, **avem a face cu o problemă** foarte dificilă, o boală greu de tratat.

[stil.] Ca și în cazul precedent, mai rar, are același sens de amenințare adresată cuiva:

Dacă nu te liniștești, **o să ai a face cu nuiaua.**

[stil.] Aceasta este, de asemenea, o expresie întâlnită numai în limbajul familiar.

2. **Ce am eu a face cu asta?**

Această expresie marchează indiferența sau refuzul cuiva de a fi implicat, de a se amesteca într-o problemă:

Ce am eu a face cu relațiile lui cu familia, ca să-mi pierd timpul cu asta? Nu mă interesează.

[stil.] În limbaj familiar, expresia este echivalentă cu *ce treabă am eu cu asta?* cu care poate fi substituită adesea.

(→ **verb**₃).

(N.F.)

face a → a₁

face cunoștință → cunoștință

face forte să → forte

face luntre și punte → forte

face praf → verb₈

face toate eforturile → forte

face tot posibilul → forte

fantastic → adjectiv₂

fapt

1. Faptul că + indicativ.

Această expresie oferă posibilitatea de a construi o propoziție subordonată atributivă a substantivului *fapt*, începând cu *că*:

Faptul că ei s-au împăcat este un semn bun.

A fost foarte impresionat de faptul că l-am invitat.

Mă gândesc la faptul că poate este bolnav.

2. Faptul de + infinitiv.

Această construcție, echivalentă cu un infinitiv, funcționează adesea ca un subiect sau ca un complement, în cazul când infinitivul singular nu este uzual:

Faptul de a fi veteran de război îi dădea anumite drepturi
(= calitatea sa de veteran de război).

Mă deranjează faptul de a depune mărturie în proces.

[stil.] Utilizarea acestei construcții se întâlnește în limbajul prețios, oficial, limba curentă preferând utilizarea indicativului (vezi punctul 1) sau evitarea substantivului *fapt* prin alte mijloace:

A fost veteran de război și de aceea avea anumite drepturi =
Avea anumite drepturi pentru că a fost veteran de război.

3. În ciuda faptului că (→ concesie₅).

4. Fapt + apozitivă.

Substantivul *fapt*, ca și alte substantive cu sens vag ca *idee*, *lucru*, *problemă* stau adesea în propoziția regentă și sunt determinate de o apozitivă:

Un fapt mă îngrijorează foarte tare: trebuia să fi ajuns acasă până la ora asta.

- **[Stil.]** În general, folosirea lui *fapt* în diferitele construcții amintite ține de limba foarte îngrijită, fără a fi totuși foarte rară.

(N.F.)

faptul că + infinitiv → **fapt**_{1,2}

fascicul, fasciculă → **gen**₁₀

față cu → **față de (cum)**_{1,2}

față de cât → **comparație**₁

față de (cum)

1. Față de.

- *Față de* este o locuțiune prepozițională care poate introduce al doilea termen comparației gramaticale.

- De asemenea, *față de* introduce complemente:

- indirecte:

Nu am secrete față de tine.

- sau opoziționale:

Față de boală, prefera moartea (= în loc de boală, prefera moartea).

[stil.] Locuțiunea prepozițională *față de* aparține limbii literare, spre deosebire de varianta *față cu*, întâlnită mai ales în vorbirea populară și care este ușor învechită:

Față de necazurile ei, ale mele păreau un fleac.

Față cu această situație, am renunțat să mai plecăm în vacanță.

[util.] Este greșită utilizarea locuțiunii prepoziționale *față de* în locul construcției cu genitivul sau cu dativul:

**Brazilii crescuseră afară de curtea conacului.*

Brazilii crescuseră în afara curții conacului.

**Există un grup de anexe exterior față de clădire.*

Există un grup de anexe exterior clădirii.

2. Față de cum.

În combinație cu adverbul relativ *cum*, *față de* formează locuțiunea conjuncțională *față de cum*, care introduce o subordonată circumstanțială de mod, cu nuanță comparativă:

Față de cum îl știam, acum e alt om.

(→ **comparație**₁).

(M.P.)

fără a → **fără** II

fără (ca) să → **concesie**₁, **opoziție**₁, **fără...**, **negație**₇, **să**₂

fără de → **fără...**₂

fără egal → **egal**₁

fără / fără (ca) să / fără a / fără de

I.1. *Fără* este o prepoziție simplă care exprimă o pseudonegație suficientă:

Au plecat în concediu fără copii (= nu au plecat în concediu cu copiii).

- Prepoziția *fără* se utilizează la exprimarea orei :

E nouă fără zece.

- *Fără* însoțește pronume sau adjective pronominale relative sau nehotărâte care introduc o propoziție circumstanțială sociativă:

A venit fără cine credeam noi.

2. Fără de.

[stil./util.] Prepoziția compusă *fără de* are caracter popular și se poate substitui în orice context lui *fără*, cu excepția exprimării orei:

A rămas fără (de) ajutor.

Singura situație în care limba literară îl admite pe *fără de* este sintagma *fără de lege*, care nu trebuie confundată cu substantivul compus *fărădelege*, care înseamnă „nemernicie, faptă improbabilă”:

*Într-o țară fără de lege totul este permis.
Omul nu a comis nici o fărădelege.*

II. Fără (ca) să / fără a.

- Locuțiunea conjuncțională *fără (ca) să*, urmată de conjunctiv este echivalentă ca sens construcției *fără + infinitiv*:

A plecat fără să salute (= a plecat fără a saluta).
S-a angajat fără ca să-i placă munca pe care urma s-o facă
(= fără a-i plăcea munca pe care urma s-o facă).

[util.] Deși este locuțiune conjuncțională, *fără (ca) să* permite disocierea elementelor sale de către conjuncția *însă* sau de către adverbele *totuși*, *chiar*:

*Încearca, fără ca însă/totuși să reușească.
Ar pleca, fără chiar să-și primească salariul.*

- Ca și prepoziția *fără*, locuțiunea conjuncțională *fără (ca) să* este o pseudonegație suficientă:

Greșește fără (ca) să-și dea seama.

[util.] De aceea, este greșită apariția lui *nu* în subordonatele introduse prin *fără (ca) să*:

**Nu poate pleca fără să nu salute.*

Nu poate pleca fără să salute.

(→ condiție₅, concesie_{5,8}).

(M.P.)

fără îndoială → cu siguranță...

fără sfârșit → sfârșit₂

femeie → adjectiv₅

femelă → gen₆

feminin: formații feminine → gen₃

ferească Dumnezeu → feri₃

feri

1. A (se) feri + de.

Atât ca verb reflexiv, cât și urmat de un complement direct în acuzativ (care să desemneze o ființă), este sinonim cu *a (se) apăra* :

Îi ferește pe copii de îmbolnăviri.

Se ferește de răceli.

2. A (se) feri mai poate însemna și „a (se) retrage”, „a (se) da înapoi”:

Aleargă orbește: feriți-vă din calea lui!

3. A se feri + să are sensul „a evita ceva”:

Se ferește să fie văzut în acel loc.

• [stil./util.] *Ferească Dumnezeu!* și *Doamne ferește!* sunt construcții exclamative care aparțin limbajelor popular și familiar și care au o utilizare variată, putând exprima regretul, teama, indignarea, uimirea etc.

- *S-ar putea să se fi îmbolnăvit.*

- *Doamne ferește!*

- *Vrei să-l cunoști?*

- *Doamne ferește!//Ferească Dumnezeu!*

(M.P.)

1. Este un verb cu mai multe sensuri și cu utilizări variate:

Când are înțeles independent, el poate însemna:

„a exista”: *Pe lume sunt multe specii de animale.*

„a se găsi, a se afla”: *În colțul străzii este o farmacie.*

„a se întâmpla”: *Ieri a fost un accident în acest loc.*

„a avea loc, a se derula”: *În ce sală este ședința?*

„a fi în curs de desfășurare”: *E noapte și plouă.*

„a se împlini”: *Sunt patru ani de când a murit.*

„a costa”: *Cât este kilogramul de cartofi?*

„a semnifica”: *Ce este când ți se bate ochiul?*

Ca verb de modalitate, poate exprima necesitatea, posibilitatea sau voința:

*O să vedem ce **este** de făcut* (= o să vedem ce trebuie, ce urmează să facem).

*M-am împiedicat și **era** să cad* (= m-am împiedicat și eram pe punctul de a cădea).

[util.] În acest ultim caz, în limba vorbită, familiară, există tendința ca a fi să fie folosit ca verb personal, adică să primească forme pentru diferite persoane:

**Eram să cad.*

**Tu erai să cazi.*

Aceste construcții sunt greșite.

• [stil.] În afară de formele literare, în limba vorbită, familiară, apar forme scurtate, motivate fonetic, evitate în limba literară:

El nu este acasă = El nu e acasă = El nu-i acasă.

Florile sunt proaspete = Florile-s proaspete.

Eu sunt tare mulțumit = Eu ăm tare mulțumit.

Cât este lumea și pământul = Cât ăi lumea și pământul.

• Se combină frecvent cu adverbe, formând expresii cu valoare impersonală, folosite singure în dialog sau urmate de propoziții introduse prin *că* sau *să*: *e bine, e normal, e firesc, e posibil, e clar* etc.

2. **A fi + cine + infinitiv.**

Mai rar, în vorbirea populară se combină cu pronumele *cine*, urmat de un infinitiv și, în acest caz, are sensul „a exista, a se găsi”:

Nu-i cine mă spăla, cine mă îngriji (= nu există, nu se găsește cine să mă spele...).

3. Nu e nimic + supin.

În construcții afirmative, dar mai frecvent negative, *a fi* apare urmat de un supin (de făcut, de spus, de adăugat etc.):

E de reținut că această depoziție nu e convingătoare (= trebuie să reținem că această depoziție nu e convingătoare).

Calmează-te, nu mai e nimic de făcut (= nu se mai poate face nimic).

4. Mi-e foame, sete, somn.

În combinație cu un pronume în dativ (formă scurtă de obicei) *a fi* poate fi urmat de substantive care denumesc senzații: *foame, sete, somn, frică, rușine, dor*. Rezultă structuri ca: *Mi-e somn, Mi-e frică* etc., care au sensul „simt o senzație de somn, frică etc.”.

5. Dacă aș fi în locul tău, lui.

Se spune curent:

Dacă aș fi în locul tău, n-aș mai insista.

Modul condițional exprimă o acțiune ireală, o ipoteză. Sensul este „eu nu sunt în locul tău”. Adesea, verbul *a fi* poate fi omis:

În locul tău, n-aș mai insista.

fără ca sensul propoziției să se modifice. Aceeași valoare condițională se poate obține cu ajutorul imperfectului:

Dacă eram în locul tău....

(→ condiție₂)

6. A fi – auxiliar (→ auxiliar).

7. Ce-o fi o fi

[stil.] Este o expresie invariabilă, foarte frecventă în limbajul familiar și exprimă indiferența, neputința, resemnarea pe care o simte cineva în fața unei situații pe care nu o poate controla:

Ai dreptate, s-ar putea să nu reușesc, dar **ce-o fi o fi**, sunt dator să încerc.

8. O fi!

[stil.] În limba vorbită, familiară, în dialog se întrebuițează expresia invariabilă *O fi!* cu sensul „se poate, e posibil, dar eu mă îndoiesc”

- *Eu sunt convins că el este un om cinstit.*
- **O fi!**

9. Așa a fost să fie.

[stil.] Este o expresie care apare, de asemenea, în limba vorbită și se întrebuințează atunci când vorbitorul își exprimă resemnarea față de un fapt împlinit, care nu mai poate fi schimbat. Are sensul „era inevitabil ca lucrurile să se petreacă așa”:

- Îmi pare rău că ai divorțat.
- **Așa a fost să fie!**

10. Este ?

[stil.] În limba vorbită, familiară, este? e utilizat în dialog cu înțelesul „nu e așa (că am dreptate)?”

- *Ai dreptate, fratele tău e un băiat frumos.*
- *Este?*

11. Mi-e (frică) (să nu ...).

[stil.] Este o expresie specifică limbii vorbite și are sensul „mă tem să nu se întâmple ceva”:

Mi-e că a pierdut trenul (= mă tem că a pierdut trenul).

Mi-e frică să nu fi pierdut trenul.

(→ impersonal₂)

(N.F.)

fi (a-i ~) foame, sete, somn... → fi₄

Fiat → gen₂

fi atent

1. A fi atent la ceva (la cineva).

Înseamnă fie că trebuie să te temi de ceva (cineva), fie să-ți încordezi atenția pentru a-l remarca:

Fii atent la trepte că alunecă.

N-ai fost suficient de atent la detalii.

2. A fi atent + să (conjunctiv).

Exprimă o intenție, un scop care trebuie urmărit cu atenție:

Fii atent să nu dea laptele în foc și să nu se stingă focul.

3. A fi atent + că + indicativ sau condițional.

Înseamnă „a remarca faptul că, a ține cont de faptul că...”

***N-am fost atent că din partea stângă venea o mașină în viteză.
Fii atent că supa este foarte fierbinte.***

(→ atenție₂).

(N.F.)

fi bătut în cap → bate₅

fi cuiva egal → egal₃

fi de dorit → dori₁

fie

1. Fie două drepte paralele.

Fie se folosește invariabil într-un expozeu sau o ipoteză, mai ales în limbajul matematic. El nu se acordă cu substantivul care urmează:

Fie două cercuri concentrice.

Fie două drepte paralele.

Fie x funcție de y.

2. Fie...fie.

Când se află în corelație, *fie...fie* sunt conjuncții coordonatoare disjunctive (sinonime cu *sau...sau*) care coordonează, în principiu, două elemente ale unei propoziții (două complemente, două atribute, două adverbe, uneori două subiecte):

Mâine seară vom merge fie la teatru, fie la cinematograful.

Mi-a spus că sosește fie astăzi seară, fie mâine dimineață.

Felul întâi va fi fie o salată, fie supă.

[util.] Spre deosebire de *sau* și *ori*, conjuncția *fie* nu poate fi folosită decât corelată cu sine însăși.

• *Fie...fie* se folosește uneori și pentru a coordona două propoziții, dar mai frecvent, pentru aceste situații se preferă coordonarea prin *sau...sau*:

Fie (sau) îți faci datoria așa cum trebuie, fie (sau) vei fi dat afară.

3. Fie că...fie că + indicativ, condițional.

Fie că este timp frumos, fie că plouă el își face în fiecare seară plimbarea.

În vorbirea curentă se preferă adesea forma mai simplă *că...că*:

Că e timp frumos sau că plouă el își face în fiecare seară plimbarea.

(**fie** (conjuncție) → **coordonare**).

4. Fiel

Este forma de conjunctiv a verbului *a fi*, utilizată pentru a exprima aprobarea, acceptul, cu anumite rezerve. Apare mai ales în stilul dialogic:

- *Nu vă pot oferi un preț mai mare pe această mașină.*
- *Bine, **fie**! Cât îmi oferiți?*

(N.F.)

fiecare

1. Este un pronume nehotărât invariabil. Nu are forme de plural, dar se referă, în principiu, la un singur lucru sau persoană. El poate fi atât pronume, cât și adjectiv pronominal, păstrând aceeași formă. Când este adjectiv, se plasează obligatoriu înaintea substantivului, care este nearticulat:

***Fiecare** și-a adus contribuția la rezolvarea cazului.*

***Fiecare participant** și-a adus contribuția la rezolvarea cazului.*

2. Fiecare – acord.

Întrucât *fiecare* se referă la un obiect sau la o persoană, verbul se folosește la singular. Totuși, acordul cu pluralul poate fi acceptat când în aceeași frază mai sunt și alte verbe la plural, care se referă la același subiect cu înțeles colectiv.

*Și-au spus **fiecare** părerea, după care și-au luat rămas bun de la gazde și **au plecat amândoi**.*

• Fiecare...nostru (vostru)/său.

Când subiectul este un pronume de persoana I sau a II-a plural, se folosește cel mai frecvent în aceste expresii posesivul persoanei respective:

*Noi avem **fiecare** părerea noastră despre asta.*

*Tu și eu vom pleca **fiecare** pe drumul **nostru** (sau **fiecare** pe drumul său).*

***Fiecare** în felul **vostru** (sau **fiecare** în felul **său**) ați dat dovadă de mult curaj.*

• Fiecare...său/lor.

Când subiectul este la persoana a III-a plural, se poate spune:

*Ei s-au așezat **fiecare** pe locul **său** (sau **fiecare** pe locul **lor**).*

*Ana și Radu erau însoțiți **fiecare** de părinții **săi** (sau **fiecare** de părinții **lor**).*

3. Între fiecare + substantiv.

Această construcție se utilizează frecvent cu sensul „în intervalul dintre două..., între fiecare... și următorul”:

Între fiecare dintre frazele sale el marca o pauză (= după fiecare frază marca o pauză).

Între fiecare din vizitele sale trecea câte o lună, fără să știe nimeni unde este (= între o vizită și alta trecea câte o lună, fără să știe nimeni unde este).

4. La fiecare două zile, doi ani, două săptămâni.

[stil.] Folosirea lui *fiecare* înaintea unui numeral urmat de un substantiv pentru a marca periodicitatea este specifică limbajului familiar:

Îmi telefonează la fiecare două zile să mă întrebe cum mă simt.

La fiecare trei cuvinte ofta.

Limba literară preferă folosirea construcției *din două în două zile*.

(N.F.)

fiecare...nostru (vostru, său, lor) → fiecare₂

fie ce-o fi → fi₇, concesie₃

fiindcă → căci, deoarece₁

finală → scop₁

firește → afirmație₁, desigur

fi tot numai → tot₈

fizică → număr₃

flagrant → adjectiv₆

fleoșc → interjecție₁

flexiune → subordonare₁

floare → număr₅

florentin → adjectiv₄

fluiera a → a₁

foame → număr₃, fi₄

foarfece → număr₃

foarte → adverb₁

folosi

A folosi + acuzativ

1. Dacă *a folosi* este urmat de un complement direct nume de obiect sau de ființă, dar nu de persoană, atunci sensul verbului este acela de „a utiliza”, „a întrebuința la ceva”:

*Pentru tehnoredactări folosim calculatorul.
Ei folosesc caii pentru tracțiune.*

2. Dacă a folosi este urmat de un complement direct care desemnează o persoană, atunci sensul verbului este acela de „a obține ceva prin intermediul altei persoane, abuzând de aceasta”:

*Știe să-i manipuleze pe cei din jur și să-i folosească.
Nu-ți face iluzii: nu te respectă, te folosește.*

3. **A folosi + la** are sensul „a fi util, necesar pentru ceva”:

*Carbonul radioactiv folosește la datarea aproximativă a
obiectelor descoperite.*

4. **A folosi + dativ** înseamnă „a ajuta cuiva”. În aceasta situație, complementul în dativ desemnează o persoană:

Cui folosește că ai plecat?

5. **A se folosi + de** înseamnă „a face uz de ceva” sau „a trage profit din ceva sau de pe urma cuiva”. Complementul poate fi deci un obiect sau o persoană:

*Se folosește de poziția pe care o are pentru a influența opinia
publică.*

Se folosește de bani pentru a-și atinge toate scopurile.

S-a folosit de prietenul lui pentru a intra în audiență.

(M.P.)

folosit → adjectiv₄

Ford → gen₂

forma

1. Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv. El înseamnă „a da formă și/sau ființă unui lucru”, „a lua ființă, a se naște”:

Această impresie s-a format în timp.

2. De asemenea, el mai poate însemna și „a educa, a instrui pe cineva”:

S-a format în spiritul școlii structuraliste.

A forma un specialist este o chestiune de durată.

3. Tot **a forma + acuzativ** mai poate avea și sensul „a alcătui”:

Cele zece elemente formează un sistem.

(M.P.)

formidabil → **adjectiv**₂

forte

A se face forte + să.

Este o expresie care conține verbul *a se face*, care se conjugă, iar *forte* rămâne invariabil. Este urmat, de obicei, de un verb la conjunctiv și are sensul „a face toate eforturile, a face tot posibilul pentru a realiza ceva”:

M-am făcut forte să-i fac rost de medicamente.

Ei s-au făcut forte să termine lucrarea în două zile.

Propoziția conținând această expresie poate fi coordonată copulativ cu o alta, conținând un indicativ:

M-am făcut forte și i-am făcut rost de medicamente.

Diferența dintre construcția cu conjunctivul și cea cu indicativul este diferența de sens dintre cele două moduri: construcția cu indicativul arată că acțiunea este reală, sigură „am reușit să fac rost de medicamente”, în timp ce în cea cu conjunctivul acțiunea este potențială, fără a se preciza dacă s-a încheiat cu succes.

[stil./util] Această expresie se întâlnește în limba literară, unde este sinonimă cu *a face tot posibilul, a face toate eforturile*. În limbajul familiar, cu același sens se folosesc expresiile *a se face luntre și punte, a se da peste cap*.

(N.F.)

fotbal → **gen**₂, **număr**₃

fotoliu → **gen**₁

francez, franțuzoaică → **gen**₃

franceza → **gen**₂

Franța → **gen**₂

frate → **gen**₄, **articol**₂

frați → **număr**₇

frază, propoziție

1. Enunțul:

Am să-ți telefonez când mă întorc din vacanță.

este o frază compusă din două părți, reunite în jurul unui verb predicat:

Am să-ți telefonez și când mă întorc din vacanță.

Aceste grupuri de cuvinte care împreună formează o frază sunt numite «propoziții». Fraza de mai sus este deci compusă din două propoziții legate între ele printr-un raport de subordonare (vezi acest cuvânt).

Am să-ți telefonez

este propoziția principală, cea care are independență, iar

când mă întorc din vacanță.

este subordonată principalei, adică depinde de aceasta din punct de vedere gramatical.

O frază poate fi formată din două sau mai multe propoziții, dintre care cel puțin una este principală. Dar într-o frază pot fi mai multe principale. Fraza:

Am telefonat de mai multe ori, dar nu a răspuns nimeni.

este, de asemenea, formată din două propoziții, ambele principale, deci se află pe același plan sintactic și sunt legate între ele printr-un raport de coordonare (vezi acest cuvânt).

2. Tipuri și forme de propoziții.

O propoziție poate fi de unul din următoarele tipuri:

- enunțiativă: *Te-ai descurcat bine la examen.*
- interogativă: *Te-ai descurcat bine la examen?*
- exclamativă: *Ce bine te-ai descurcat la examen!*

Când sunt interogative, întrebarea poate fi adresată direct:

Când te întorci din vacanță?

Ai aflat rezultatul la examen?

și în acest caz propozițiile sunt principale, sau adresată indirect, când se subordonează unei regente:

Te-am întrebat dacă ai aflat rezultatul la examen.

Interogația poate privi verbul (interogație totală):

Ai văzut noua piesă de teatru de la Național?

sau o altă parte de propoziție:

Te întorci mâine sau poimâine?

(→ interogație).

(N.F.)

frică → număr₃

frig → număr₄

frigider → gen₂

frizer(iță) → gen₃

fugi

1. Este un verb care nu se utilizează niciodată împreună cu un complement direct. *A fugi* înseamnă „a se deplasa cu pași repezi sau alergând”:

Fugea pe stradă.

• **A-i fugi (cuiva) pământul de sub picioare** înseamnă „a-și pierde echilibrul fizic sau moral”:

Auzind vestea, privirea i se împăienjeni și pământul îi fugi de sub picioare.

• **A fugi în lume** înseamnă „a pleca de acasă (părăsind, eventual, familia) fără o destinație clară”:

N-a mai suportat și a fugit în lume.

• **A fugi printre degete** are înțelesul „a aluneca” sau „a scăpa cu ușurință”

Banii i-au fugit printre degete.

2. **A fugi + după** înseamnă „a urmări în fugă”:

*Polițistul fuge după hoți.
El fuge după tren.*

• **A-i fugi ochii (cuiva) după cineva** înseamnă „a-i plăcea cineva”:

Am observat că-i fug ochii după sora ta.

3. **A fugi + de** înseamnă „a evita pe cineva sau a se eschiva de la ceva”:

*Fuge de vecinul lui ca să nu-i plătească datoria.
E un om care a fugit întotdeauna de răspundere.*

• **[stil.] Fugi de-aici (sau de-acolo)!** este o expresie utilizată în limbajele populare și familiare și care are sensul „nu mai spune!”, „da de unde!”, fiind folosită exclamativ:

- *Am auzit că a fost ales primar.*
- **Fugi de-aicil**

• **A fugi mâncând pământul** → mânca₁

(M.P.)

fugi de-aici (acolo) → fugi₃

fugi în lume → fugi₁

fugi mâncând pământul → mânca₁, fugi₃

fugi ochii → fugi₂

fugi pământul de sub picioare → fugi₁

fugi printre degete → fugi₁

fulgera → impersonal₁

funeralii → număr₂

gata

1. Este un adjectiv invariabil, care este plasat întotdeauna după substantiv.

[stil.] Se folosește în destul de puține combinații, mai ales după substantive ca *haine, confecții*

*Mi-am cumpărat un costum **gata** (= care poate fi purtat așa cum este).*

2. Gata (-gata).

Utilizat singur sau, de cele mai multe ori, dublat, este un adverb care indică o acțiune pe punctul de a se produce (→ **mai**₆).

*Ce mult ai crescut, era **gata-gata** să nu te mai recunosc.*

[stil.] Cu aceleași sens se folosesc sinonimele sale *aproape, cât pe ce*, (popular *cât pe aci*), *mai-mai*, care se pot substitui reciproc în orice situație și au o frecvență mare mai ales în limba vorbită. După aceste locuțiuni adverbiale, urmează întotdeauna o propoziție introdusă prin *să*:

*A traversat neatent și era **gata-gata/cât pe ce/aproape** să-l lovească o mașină.*

3. De-a gata.

Este o construcție adverbială care are sensul "fără a depune nici un efort":

*Îi place să stea acasă și să primească totul **de-a gata** (= fără a face nimic pentru asta).*

(N.F.)

gata-gata → **gata**₂

găină → **gen**₄

găsi

1. A găsi + acuzativ.

Urmat de un complement direct, ființă sau obiect, *a găsi* are sensul „a descoperi ceva sau pe cineva în mod întâmplător sau după căutări”:

A găsit scrisorile pe birou.

L-a găsit pe colegul lui în stația de metrou.

- [stil.] **A-l găsi ceva (pe cineva)** este o expresie populară și familiară, cu înțelesul „a-l apuca ceva (pe cineva)”:

Te-a găsit plimbarea acum, noaptea! (= ți-a venit cheful de plimbare acum, noaptea).

- [stil.] **Ce te-a(v-a) găsit?** aparține tot vorbirii populare și familiare și înseamnă „ce te-a apucat?”, „ce ai?”, „ce e cu tine?”.

Stai liniștit, ce te-a găsit?

2. **A găsi (+că + indicativ/condițional)** este o structură echivalentă ca sens cu „a crede, a considera”:

Găsesc acest lucru desuet.

Găsesc că e bine (ar fi bine) să te sfătuiești și cu altcineva.

Fie că este construit cu un complement sau cu o propoziție subordonată introdusă prin *că*, verbul *a găsi* își păstrează sensul.

3. **A se găsi** este sinonim cu *a se afla*, *a exista*:

Se găsesc destule mărfuri pe piață.

4. [stil.] **A-și găsi + să** are înțelesul „a-i veni pe neașteptate și într-un moment nepotrivit să” și aparține vorbirii populare și familiare:

Ți-ai găsit să pleci în concediu tocmai acum, când avem cel mai mult de lucru! = Te-ai găsit să pleci...

- [stil.] **Ți-ai găsit!** este tot o expresie populară și familiară care înseamnă „de unde!”, „nici gând!”:

Sperai să te ajute? Ți-ai găsit!

(M.P.)

gândi

1. **A (se) gândi** înseamnă „a pătrunde cu minte, a cugeta” :

Doar oamenii gândesc.

Stă și gândește.

- **A da cuiva de gândit** înseamnă „a face pe cineva să reflecteze, să-și pună întrebări”:

Atitudinea ta îmi dă de gândit.

2. **A gândi + acuzativ + despre.**

În combinație cu un complement direct (care desemnează un obiect) și un complement indirect în acuzativ precedat de prepoziția *despre*, *a gândi* este sinonim cu *a crede*:

Nu știu ce gândește despre mine.

Noi am aflat ce gândești, de fapt, despre acest lucru.

3. A se gândi + că + indicativ/condițional este o construcție care are tot sensul „a crede”:

Mă gândesc că e mai bine (ar fi mai bine) să plec.

4. A se gândi + să este o construcție sinonimă cu *a intenționa*:

Mă gândesc să plec mai devreme.

(→ reflexiv₁).

(M.P.)

gâscan → gen₅

gen

1. În limba română există trei genuri: masculin, feminin și neutru. Numai pentru un anumit număr de substantive animate și în special nume de persoană (→ **substantiv**₁) opoziția dintre masculin și feminin corespunde diferenței de sex: *student* – *studentă*, *vecin* – *vecină*, *leu* – *leoaică*.

- Această concordanță apare nu numai la numele comune, ci și la numele proprii de persoană: *Ion* – *Ioana*, *Gabriel* – *Gabriela*, *Alexandru* – *Alexandra*.

- Există situații când concordanța dintre genul gramatical și sex nu mai este respectată. [util.] Unele substantive ca *ministru*, *ambasador* au și o formă feminină *ministră*, *ambasadoare* care este însă foarte rar folosită, preferându-se forma masculină:

Doamna ministru a hotărât...

- În afară de substantivele care denumesc animate, genul gramatical nu are legătură cu sexul. Genul gramatical este justificat numai de terminație.

- Criteriul terminației este decisiv în apartenența unui substantiv la un gen sau altul, deși nu există reguli stricte în această privință. Nimic din forma substantivului nu ne poate da indicii în privința genului. Singura regulă ce poate fi amintită este că nici un substantiv terminat în consoană nu este feminin, ci masculin sau neutru. Reciproca nu este însă valabilă. Un substantiv terminat în vocală poate fi masculin: *popă*, *tată*, *frate*, *munte*, *pui*, *unchi*, dar și neutru: *nume*, *prenume*, *taxi*, *fotoliu*, *colegiu*.

Identificarea genului se face prin articol sau prin forma adjectivului care însoțește substantivul, deși pentru un străin care învață limba română acestea

nu sunt revelatoare. De aceea, substantivele se învață de obicei în asociere cu numeralul: *un – doi* (pentru masculin), *o – două* (pentru feminin), *un – două* (pentru neutru).

2. Câteva reguli care permit aprecierea genului.

Aprecierea genului după înțeles este aproape imposibil de făcut, deoarece numele de obiecte, de abstracte, de localități pot aparține în egală măsură la toate genurile. Totuși se pot face câteva precizări în unele cazuri.

- Majoritatea numelor inanimate sunt neutre: *pahar, dulap, frigider, afiș, obraz, impas, piept, drog, ajutor, deceniu, măr, lac, minut, cămin, dans, turneu, studiu, dig* etc., deși pot fi și masculine: *cartof, perete, pom, pantof, dinte, idol, castravete, munte* sau feminine: *pijama, țară, schemă, capcană, cafea, brățară, crimă, artă* etc.

- Sunt, de asemenea, neutre numele de jocuri și sporturi: *box, fotbal, șah* și numele de vânturi: *austru, ciclon, crivăț*.

- Sunt numai masculine numele literelor alfabetului: *a, b, c, d*, numele lunilor anului: *aprilie, mai, iunie*, numele notelor muzicale: *do, re, mi, fa* etc.

- Sunt întotdeauna feminine numele continentelor: *Europa, Asia, Africa*, numele zilelor săptămânii: *luni, marți, joi*, numele anotimpurilor: *primăvară, vară, iarnă*, numele de fructe: *pară, cireașă, caisă, prună*. Fac excepție *strugure, pepene, ananas* care sunt masculine și *măr* care este neutru.

Sunt, de asemenea, feminine numele de limbi: *româna, latina, franceza, spaniola*.

- **Numele de țări: România, Italia, Iran.**

Sunt feminine numele de țări care se termină în *a*: *Franța, Italia, Canada, Brazilia, Portugalia*.

Sunt masculine cele terminate în consoană sau într-o altă vocală: *Iran, Irak, Congo, Peru*.

- **Numele de mașini: Dacia, Ford.**

Substantivul *mașină* este feminin. Când mașina este însă numită după marca ei, genul diferă în funcție de terminația cuvântului care indică marca. Dacă acesta se termină în vocală, este feminin:

Și-a cumpărat o Dacia (o Lancia, o Toyota) albă.

Dacă se termină în consoană, este masculin pentru forma de singular.

Și-a cumpărat un Ford (un Citroën, un Fiat) nou.

Diferența se face prin selectarea articolului de masculin sau feminin și prin acordul adjectivului.

3. Formații feminine.

- **Formații feminine în – ă.**

Multe substantive feminine sunt formate de la masculin prin adăugarea sufixului -ă: *coleg – colegă, vecin – vecină, elev – elevă, pianist – pianistă.*

- **Formații feminine în -iță.**

Tot de la forma de masculin se pot obține feminine cu ajutorul sufixului - iță: *frizer – frizeriță, poștar – poștăriță, doctor – doctoriță, sudor – sudoriță.*

Femininul *doctoriță* nu se folosește pentru a indica titlul și nici în adresarea directă. Vom spune deci:

Doamnă doctor, ați avut dreptate.

sau

Doamna doctor Ionescu lipsește astăzi.

Fie că este vorba de o femeie sau de un bărbat, nu ne adresăm niciodată simplu cu *Doctore!*, ci *Doamnă doctor* sau *Domnule doctor.*

Ca titlu științific, *doctor* nu are formă de feminin. Spunem:

Ea este doctor în științe juridice.

- **Feminine în -toare.**

Masculinele formate cu sufixul -tor sunt punct de plecare pentru formarea femininului cu ajutorul variantei feminine a acestui sufix, -toare: *învățător – învățătoare, muncitor – muncitoare, animator – animatoare, vânzător – vânzătoare.*

- **Feminine în -că.**

Sufixul -că se adaugă la masculine pentru a obține substantive feminine denumind o persoană: *țăran – țărăncă, bucureștean – bucureșteancă, țigan – țigancă, orășean – orășeancă, român – româncă, elvețian – elvețiancă.*

[util.] Sufixul – că este rezervat pentru numele de persoană. Nu vom spune deci niciodată **limba româncă.*

- **Feminine în -oaică.**

Femininele obținute de la masculin cu sufixul -oaică sunt mai ales nume de animale: *lup – lupoaică, leu – leoaică* sau denumesc ființele de sex feminin aparținând unui anumit popor: *turc – turcoaică, francez – franțuzoaică, grec – grecoaică, rus – rusoaică.*

- **Feminine în -easă.**

Femininele obținute cu sufixul -easă sunt în număr mai redus: *lăptar – lăptăreasă, croitor – croitoreasă, mire – mireasă.* Cele câteva substantive feminine terminate în -easă sunt împrumuturi din limba franceză: *poetesă, negresă, prințesă.*

- **Profesor – profesoară.**

[util.] *Profesor*, cu forma corespunzătoare de feminin *profesoară* se folosește curent și în adresarea curentă, dar întotdeauna precedată de apelativul

Domnule sau *Doamnă*. Când ne referim însă la titlu, se utilizează numai masculinul:

Ea este profesor emerit.

- **Avocat – avocată.**

Masculinului *avocat* îi corespunde femininul *avocată* care nu se folosesc singure în adresarea directă, ci precedate de *Domnule* sau *Doamnă*.

- **Autor – autoare.**

Femininul *autoare* este folosit curent, atât când vorbim despre o femeie – autor, cât și ca semnătură, de exemplu după o prefață.

- **Medic.**

Nu are formă corespunzătoare de feminin. Când spunem *medicii*, înțelegem deopotrivă și femeile și bărbații medici. Dacă vrem să specificăm că este vorba despre o femeie, folosim termenul *doctoriță*.

4. Substantive cu forme diferite după gen.

Anumite substantive au pentru feminin o formă complet diferită de forma masculină: *berbec – oaie, pisică – motan, cocoș – găină, frate – soră, ginere – noră, unchi – mătușă, țap – capră*.

5. Formații masculine.

Mult mai rar se înregistrează substantive masculine formate de la feminin.

- **Masculine în -oi.**

Cele câteva substantive formate cu sufixul – *oi* (care are, implicit, și valoare augmentativă) sunt nume de animale și păsări: *cioară – cioroi, broască – broscoi, rață – rățoi, vulpe – vulpoi*.

[util.] Aceste nume masculine se utilizează în limbajul curent numai când vorbitorul ține să precizeze că este vorba despre un mascul din specie. Ca termen generic se folosește forma feminină.

- **Masculine în -an.**

Ca și în cazul precedent, derivatele masculine în –*an* sunt puține și sunt folosite când vorbitorul ține să precizeze genul: *curcă – curcan, găscă – găscan, ciocârlie – ciocârlan*.

6. Substantivele mascul și femelă.

Se folosesc pentru a preciza, în caz de nevoie, sexul animalelor al căror nume au numai formă de masculin sau numai formă de feminin: *o panteră mascul, un elefant femelă*.

Au numai formă de masculin: *șarpe, jaguar, hipopotam, elefant, răs, rinocer etc.*

Au numai formă de feminin: *lama, puma, antilopă, panteră, girafă, hienă etc.*

7. Anumite substantive cu formă de feminin desemnează bărbați: *ordonanță, sentinelă, strajă, ștafetă, papă*.

8. Ascendent și descendent.

Sunt nume masculine care desemnează fie un bărbat, fie o femeie. Spunem, folosind masculinul:

*Ea era singurul **descendent** în viață al unei familii cu tradiție.*

9. Cuvinte cu formă dublă de gen și sens identic.

• Un număr redus de substantive au la singular două forme, una de feminin și alta de neutru, cu sens identic: *cățun – cătună, colind – colindă*. [stil.] Limba literară preferă pentru acestea primul termen al perechii, respectiv *cățun* și *colind*. În cazul perechilor următoare, în limba literară se utilizează al doilea termen al perechii, adică forma feminină: *axiom – axiomă, bonet – bonetă, beret – beretă, basc – bască*.

• [stil.] În limbajul tehnic specializat există tendința de a crea o formă de masculin plural pentru cuvinte care sunt, în mod obișnuit, neutre: *robineți, izolatori, suporți, vagoneti, conductorii*. Limba literară utilizează pluralul neutru: *robinete, izolatoare, suporturi, vagonete*.

10. Cuvinte cu formă dublă de gen și sens diferit.

• Uneori, celor două forme de singular le corespunde o diferență de sens: *fascicul* „rază de lumină” și *fasciculă* „un număr de pagini, legate, ale unei publicații”.

• În cazul unui număr redus de substantive cele două forme diferite de gen se manifestă la plural și corespund la sensuri diferite:

sg. *corn* – pl. corni (masculin) „instrument muzical”;
– pl. cornuri (neutru) „pâine mică, curbată”;
– pl. coarne (neutru) „formație osoasă pe capul animalelor”;

sg. *ochi* – pl. ochi (masculin) „organul vederii”
– pl. ochiuri (neutru) „ouă prăjite” și „laț de tricotaj”;

sg. *colț* – pl. colți (masculin) „dinți lungi la animale”;
– pl. colțuri (neutru) „unghiuri (în geometrie)”;

sg. *timp* – pl. timpi (masculin) „etapă a mișcării”;
– pl. timpuri (neutru) „vreme”.

11. Crevete.

[util.] O greșeală frecventă este interpretarea substantivului feminin plural *crevete* (cu singularul *o crevetă*) ca fiind masculin singular (de tipul *perete – pereți, burete – bureți, castravete – castraveți*). Astfel s-a format un plural *creveți* corespunzător unui masculin singular *un crevete*. Utilizarea acestora este o greșeală, forma corectă fiind *o crevetă – două crevete*.

12. Oaspete.

[util.] Este un substantiv masculin (*un oaspete – doi oaspeți*). În transmisiile sportive, când joacă două echipe feminine, se aude însă frecvent:

***Oaspetele au marcat un gol.**

utilizare, evident, greșită, deoarece această formă de feminin plural presupune existența unui singular *o oaspătă, care nu există.

(N.F.)

geografie → număr₃

gerunziu

1. Este un mod nepersonal, care nu poate fi niciodată verbul principal (predicatul) al propoziției. El nu are forme diferite în funcție de persoană și exprimă o acțiune în curs de desfășurare, fără referire la momentul vorbirii. Formal poate fi recunoscut după terminația *-ând* pentru toate verbele (*cântând, văzând, spunând, având*) cu excepția celor terminate la infinitiv în *-i* (*citind, privind, zâmbind*) și a celor a căror rădăcină se termină în *-i* (*tăind, liniind, apreciind*).

2. Gerunziul caracterizează acțiunea verbului principal al propoziției, precizând totodată modul, timpul, cauza, condiția acesteia:

Mama privea zâmbind pe fereastră.

*A plecat **șchiopătând** spre casă (= a plecat în acest mod).*

***Mergând** spre casă, se gândea cum să găsească o soluție (= în timp ce mergea spre casă se gândea).*

***Îmbolnăvindu-se**, a trebuit să renunțe la excursie (= pentru că s-a îmbolnăvit, a trebuit să renunțe la excursie).*

***Muncind** mai mult, ai fi reușit la examen (= dacă ai fi muncit mai mult, ai fi reușit la examen).*

3. În calitatea sa de verb, el poate avea determinanți diferiți de cei ai verbului principal din propoziție:

*Gândindu-se **mereu** la el... (mod).*

*Sosind **mâine**, va pierde ocazia (timp).*

*Apucând **cu mâna** balustrada... (instrument).*

*Citind **o carte**, a adormit (complement direct).*

4. Subiectul gerunziului.

În mod obișnuit, subiectul gerunziului coincide cu subiectul propoziției.

Într-o zi, având timp, m-am dus să-i fac o vizită (= eu aveam timp și eu m-am dus să-i fac o vizită)

Când există posibilitatea unei confuzii, aceasta trebuie evitată prin precizarea subiectului. De exemplu:

Sosind, l-am anunțat că am reușit la examen.

poate fi înțeleasă fie „când eu am sosit, l-am anunțat”, fie „când el a sosit, eu l-am anunțat”. De obicei aceste construcții sunt evitate prin folosirea unor forme verbale care marchează persoana:

Când am sosit (eu) sau Când a sosit (el).

- Mai ales când gerunziul se află la începutul propoziției confuzia este frecvent posibilă:

Așteptând o confirmare, primiți, vă rog...

În acest caz, în mod normal ar trebui să interpretăm „în timp ce dumneavoastră așteptați” (subiectul implicit al lui *primiți*, chiar dacă autorul scrisorii a vrut să spună „în timp ce eu aștept o confirmare”. În acest caz, pentru evitarea confuziei este preferabil să spunem:

Așteptând o confirmare, eu vă rog să primiți....

- Totuși, în numeroase cazuri, lipsa acestei precizări a subiectului nu antrenează nici o ezitare asupra sensului real, de exemplu, într-o propoziție ca:

Privind mai atent, un detaliu mi-a atras atenția.

Dacă aplicăm regula de mai sus a precizării subiectului, ar trebui să spunem:

*Privind mai atent, am remarcat un detaliu sau
Când am privit mai atent, am remarcat un detaliu.*

- Adeseori gerunziul se raportează, de fapt, la un subiect nedeterminat, care nu apare explicit în propoziție și care poate fi redat prin persoana a II-a singular, fie prin persoana întâi plural a verbului:

Reflectând bine, totul este foarte logic (= dacă tu reflectezi sau noi reflectăm).

5. Aud o privighetoare cântând.

Această construcție, care este foarte frecventă, conține un subiect (eu), un alt nume (privighetoare) un verb principal și un gerunziu. Gerunziul stă, de regulă, după verb, dar se referă la nume, arătând o caracteristică a acestuia. O frază ca de exemplu:

Când am ajuns acasă, am găsit-o dormind.

este înțeleasă astfel: „când am ajuns acasă, am găsit-o și ea dormea”. Poziția după verb a gerunziului arată că acesta determină verbul, dar ca sens arată o caracteristică a numelui:

Aud o privighetoare cântând (= eu aud o privighetoare și privighetoarea cântă).

6. Uneori, când se referă la un substantiv, gerunziul poate avea valoare adjectivală, adică are forme diferite după gen și număr și se acordă cu substantivul. În acest caz, el devine adjectiv (→ **adjectiv**₅). El se poate referi la un substantiv și fără a se acorda cu acesta și atunci el rămâne o formă a verbului, cu valoare de atribut. **[stil.]** Folosirea gerunziului atribut este rară în limba curentă. Ea apare mai mult în limba oficială, în demonstrații științifice etc.

*Doamna **purând** un taior alb a intrat în magazin (= doamna care poartă un taior alb a intrat în magazin).*

7. Tot + gerunziu.

Când gerunziul este precedat de adverbul *tot*, construcția are un sens iterativ, de acțiune frecvent repetată:

***Tot ascultând** melodia la radio, am învățat textul pe dinafară (= ascultând în mod repetat melodia...).*

8. Admițând că...presupunând că... (→ **condiție**₆).

9. **[stil.]** Gerunziul este o formă a verbului care are o circulație mare mai ales în limba literară îngrijită. Limba curentă preferă utilizarea, în aceste situații, a unor moduri personale. Construcțiile gerunziale se izolează, de obicei, prin virgulă de restul frazei, mai ales când ele precedă verbul.

(N.F.)

H

habar → **avea₆**

hienă → **gen₆**

hipopotam → **gen₆**

hotărât → **conjunctiv₆**

iar

1. Este o conjuncție adversativă care coordonează două propoziții aflate pe același plan sintactic. Valoarea ei adversativă este mai slabă decât în cazul lui *dar*:

La școală nu avea prieteni, iar acasă nu vorbea cu nimeni.

Uneori sensul său este atât de slab, încât se apropie de sensul conjuncției *și*:

La prânz mâncaseră la restaurant, iar seara erau invitați la niște prieteni.

(→ coordonare₁).

2. Iar, iarăși, din nou.

Ca adverb, *iar* arată revenirea, repetarea unei acțiuni, fiind perfect echivalent ca sens cu *iarăși* și *din nou*:

Și-a amânat iar/iarăși/din nou plecarea.

Cele trei adverbe nu au o poziție fixă în propoziție, ele pot să stea la începutul, la mijlocul sau chiar la sfârșitul propoziției, fără ca sensul acestora să se schimbe.

[stil.] *Iarăși* apare mai ales în limba vorbită. *Iar* poate fi întâlnit în vorbire și cu forma învechită și populară *iară*.

(N.F.)

iarăși → iar₂

iarnă → gen₂

ici-colo → aici

iconoclast → număr₃

idol → gen₂

ierta

1. Înseamnă „a trece cu vederea o greșeală (scutind de o pedeapsă)”:

Dumnezeu iartă; omul nu iartă.

- **A ierta + acuzativ (+ dativ).**

Complementul direct al lui *a ierta* poate fi un obiect; în acest caz complementul indirect în dativ este facultativ :

Colegii (i)-au iertat totul.

- **A ierta + acuzativ (+ pentru).**

Când complementul direct al lui *a ierta* este o persoană, verbul poate intra în construcție cu un complement în acuzativ, precedat de prepoziția *pentru*:

A iertat-o pe vecina sa pentru atitudinea pe care a avut-o.

- **[stil.] A-l ierta (pe cineva) Dumnezeu** înseamnă, în limbajele populare și familiare, „a muri (după o boală grea)“:

Pe bunicul l-a iertat Dumnezeu de mult.

- **[util.] Dumnezeu să-l ierte.** Este o expresie care se folosește, cu valoare de incidentă sau exclamativă, numai atunci când se vorbește despre cei morți:

Bunicul, Dumnezeu să-l ierte, a prevăzut asta.

- *Bat clopotele. Cred că a murit cineva.*
- *Dumnezeu să-l ierte!*

- **[stil./util.] Doamne iartă-mă.** În limbajele populare și familiare, propoziția exclamativă *Doamne iartă-mă!* este utilizată de cel care tocmai a spus sau este pe cale să spună ceva nepotrivit:

- *Ducă-se... Doamne iartă-mă, că mi-am ieșit din fire!*

2. A ierta + acuzativ + de.

Atunci când complementul direct al lui *a ierta* este o persoană, verbul fiind urmat și de un complement în acuzativ precedat de prepoziția *de*, sensul este „a scuti pe cineva de îndeplinirea unei obligații“:

Nimeni nu a fost iertat de plata impozitelor.

3. A ierta + acuzativ.

Când complementul direct al lui *a ierta* este o persoană, acesta mai poate însemna „a scuza“:

Iertați-mă că am întârziat, nu se va repeta.

(M.P.)

ieși

1. Poate însemna „a părăsi un loc, trecând din interior în exterior”:

A predat teza și a ieșit (din sală).

„a apărea, a se ivi”:

A ieșit grâul. / A ieșit sfecla. / A ieșit mărarul.

sau „a părăsi o poziție, a se detașa, a se desprinde”:

*Concurentul german iese din cursă.
Este un exemplu care iese din tipare.*

• **A ieși cuiva în cale (sau înainte)** înseamnă „a întâmpina”:

Suporterii le-au ieșit sportivilor înainte (în cale) cu flori.

• **A ieși în relief. [stil.]** Este o expresie literară, având sensul „a fi mai proeminent” sau „a se remarca”:

Dintre toți, el este singurul care iese în relief.

Sinonimul acestei locuțiuni este *a ieși în evidență*. Cele două se folosesc nediferențiat.

• **[stil.] A ieși cuiva sufletul (sau ochii din cap).** Înseamnă „a face un efort foarte mare” sau „a face ochii mari de surprindere sau mirare” și este o expresie care aparține limbajelor popular și familiar:

*Am muncit de mi-a(u) ieșit sufletul (ochii din cap).
Când i-am spus ce s-a întâmplat i-au ieșit ochii din cap.*

• **A-și ieși din fire** are înțelesul de „a se enerva foarte tare”:

După ce i-a explicat ore în șir fără nici un rezultat, și-a ieșit din fire.

[stil./util.] Variantele acestei expresii, și anume *a-și ieși din răbdări (țâțâni/pepeni/balamale)* aparțin limbajului familiar și trebuie evitate în exprimarea îngrijită.

- [stil.] **A-și ieși din minți** este o expresie populară și familiară care este sinonimă cu *a înnebuni*:

După o asemenea catastrofă nu-i de mirare că și-a ieșit din minți.

2. **A ieși + nominativ** este o structură alcătuită dintr-un verb copulativ (*a ieși*) și un nume predicativ (un substantiv comun în nominativ) și în care *a ieși* are sensul „a deveni”:

După patru ani a ieșit profesor de geografie.

3. **A ieși + dativ + acuzativ** are sensul „a-i reuși cuiva ceva așa cum și-a dorit”:

*Fratelui tău i-a ieșit planul așa cum a vrut.
Am încercat de mai multe ori și mi-a ieșit!*

(M.P.)

ieși din fire (țâțâni / pepeni / balamale / răbdări) → ieși

ieși din minți → ieși

ieși din pepeni → ieși₁

ieși din țâțâni → ieși₁

ieși în cale (înainte) → ieși₁

ieși în relief → ieși₁

ieși înainte → ieși₁

ieși ochii din cap → ieși₁

ieși sufletul → ieși₁

imagina → reflexiv₁

imediat (ce) / îndată ~ / pe dată ~

1. *Imediat* și *îndată* sunt adverbe de timp cu același sens:

*Pleacă **imediat** acasă! M-ai supărat rău.*

*Vino **imediat!***

*Sosesc **îndată.***

*Îmi amintesc **îndată** ce am vrut să spun.*

- *Pe dată* este o locuțiune adverbială de timp.

[stil.] Ea este ușor învechită și folosită mai ales în textele literare:

***Pe dată** a început să plângă.*

2. În combinație cu pronumele relativ *ce*, *imediat*, *îndată* și *pe dată* formează locuțiuni conjuncționale, care ajută la exprimarea unui raport de posterioritate:

A răspuns imediat ce a fost chemat.

A venit îndată ce a aflat.

(→ **temporal**₁, **verb**₃).

[**stil.**] Locuțiunea conjuncțională **pe dată ce** este învechită și apare foarte rar în limba curentă:

Pe dată ce a văzut încingându-se lupta, a luat-o la goană.

(M.P.)

impas → **gen**₂

imperativ

Verbul la imperativ formează predicatul propoziției.* Imperativul nu are timpuri și are forme numai pentru persoana a II-a singular și plural:

1. **Valori.**

Imperativul poate să exprime:

- un ordin: *Pleacă de aici! Ia-o de la început!*
- o rugămintă: *Nu mă lăsa singură aici!*
- un îndemn: *Dă-i un telefon și vezi ce părere are!*
- o urare: *Fiți fericiți!*

2. **Alte mijloace pentru a exprima aceste valori.**

• Însoțit de o anumită intonație, conjunctivul poate avea valoarea unui imperativ, de obicei în propoziții principale. (→ **conjunctiv**₅):

Să nu mă superi și astăzi!

La ora 10 să fii la gară să-l primești!

• Viitorul indicativului poate avea, de asemenea, valoarea unui imperativ, marca specifică fiind intonația (→ **viitor**₃):

O să pleci când îți spun eu!

• Pentru situațiile rare când infinitivul are valoare de imperativ (→ **infinitiv** I).

3. [**stil.**] În limbajul popular și în cel familiar, imperativul poate apărea fără referire la o persoană anume:

Dă-i înainte cu gura!

În aceleași limbaje, în narațiuni orale, imperativul se folosește pentru a dramatiza acțiunea, chiar dacă el nu se adresează persoanei a doua:

*S-a întors să-l caute, dar **du-te, caută, sucește-te, învârtește-te**, omul parcă intrase în pământ.*

Este vorba aici de un imperativ formal care nu are nici una dintre valorile specifice acestui mod. **[stil.]** Aceste exprimări sunt nerecomandabile într-un limbaj îngrijit, care preferă aici utilizarea perfectului compus.

(N.F.)

imperfect

1. Ca regulă generală, acțiunea exprimată de un verb la imperfect se situează în trecut și este durativă, neîncheiată:

*Săptămâna trecută eram la mare.
Dormeam în fiecare zi până la ora 8.*

Uneori este simultană cu o altă acțiune trecută:

În timp ce vorbea, mă privea fix.

[util.] Se folosește frecvent în stilul narativ sau descriptiv.

2. Imperfectul = perfectul compus.

Imperfectul este uneori utilizat în locul perfectului compus, însoțit de un complement de timp. Aceste construcții sunt, de obicei, specifice narațiunii:

*În 1492, Cristofor Columb descoperea America (= a descoperit America).
Crima s-a petrecut la ora 12 și peste câteva minute sosea poliția (= a sosit poliția).*

3. Imperfectul = condiționalul trecut.

Se folosește imperfectul într-o propoziție subordonată care exprimă condiția, introdusă prin *dacă* sau, familiar prin *să*, când verbul din propoziția principală este la condițional:

*Veneam și eu, dacă m-ai fi invitat (= aș fi venit și eu dacă m-ai fi invitat).
Să fi știut că plecați la munte, mergeam și noi (= dacă am fi știut că plecați la munte, am fi mers și noi).*

Verbul din principală poate fi și la imperfect, având valoarea condiționalului:

Dacă știam că ai nevoie de bani, îți împrumutam eu (= dacă aș fi știut că ai nevoie de bani, ți-aș fi împrumutat eu).

4. Imperfectul cu valoare iterativă.

Este o valoare frecventă și exprimă o acțiune repetată în trecut:

*Venea mereu pe la noi.
Vara mergeam în excursie la munte.*

5. Imperfectul de atenuare.

Câteva verbe ca *a vrea*, *a ruga*, *a avea de gând*, *a intenționa*, folosite la imperfect urmate de un alt verb, adaugă o nuanță de discreție, de timiditate, de jenă, de atenuare a unei cereri:

Voiam să vă cer o părere (= vreau să vă cer o părere).

Vă rugam să-mi faceți o favoare (= vă rog să-mi faceți o favoare).

În aceste construcții, imperfectul este echivalent cu prezentul indicativului, dar el ajută la formularea unei rugăminti, atenuând-o. Aceeași nuanță de atenuare se poate obține și prin folosirea condiționalului (→ **condițional**).

(N.F.)

impersonal

1. Există mai multe modalități de a obține o construcție cu valoare impersonală. Verbele impersonale prin natura lor ca *a ninge*, *a ploua*, *a tuna*, *a trebui*, *a fulgera*, deci verbe a căror acțiune nu poate fi atribuită nimănui nu se folosesc decât la persoana a III-a singular, fără pronume sau un alt subiect. Acestea sunt verbe impersonale numite adesea și „unipersonale” din cauza formei lor unice de persoană. Dar nu orice verb unipersonal este obligatoriu și impersonal.

2. Există și verbe personale ca *a sta*, *a fi*, *a plăcea*, *a dura* care pot fi folosite ca impersonale la persoana a III-a.

Stă să plouă.

Era să cadă în prăpastie.

Mă doare că nu mai vine.

Îmi place să ascult muzică bună.

[**stil./util.**] Folosirea acestor verbe la persoana I sau a II-a este o greșeală. În limba îngrijită nu spunem niciodată:

**Am trebuit să plec.*

**Eram să cad.*

Aceste forme au o puternică marcă populară.

3. Modalitatea cea mai frecventă pentru a exprima valoarea impersonală este reflexivul. Verbele reflexive impersonale se construiesc cu pronumele în acuzativ se numai la persoana a III-a:

Se spune că este foarte inteligent.

Se pare că el este vinovatul.

Iarna se întunecă foarte repede.

Se cuvine să-i admirăm curajul.

4. Adverbele predicative ca *bine*, *sigur*, *bineînțeles*, *normal*, *firește*, *clar*, *probabil*, *posibil*, *poate* însoțite sau nu de verbul *a fi* (împreună cu care formează expresii verbale) au drept subiect o propoziție. Aceasta se introduce de obicei prin conjuncțiile *că* sau *ca...să*:

(E) bine *că m-ai avertizat.*

Bineînțeles *că și-a dat seama ce se întâmplă.*

(E) sigur *că te aștept la gară.*

(E) clar *că nu există altă soluție.*

Uneori verbul *a fi* din aceste expresii poate lipsi.

5. Tot o valoare impersonală pot avea anumite verbe pasive:

E știut *că minte întotdeauna.*

E demonstrat *că adevărul este relativ.*

6. O situație aparte este reprezentată de posibilitatea de a exprima o anumită valoare impersonală, mai curând o valoare nedeterminată a subiectului (→ **subiect_e**) cu ajutorul formelor de persoana a II-a singular sau de persoana I plural. Deși subiectul *tu* sau *noi* este inclus în forma verbului, acesta are o valoare generală, desemnând pe oricine:

*Când îl **ascuți**, îți dai seama că este un om instruit* (= oricine își dă seama).

***Nu știm** niciodată ce ne rezervă viitorul* (= nimeni nu știe niciodată).

*E obositor **să faci** o meserie care nu-ți place* (= pentru oricine e obositor).

Același efect poate fi obținut prin utilizarea substantivului *omul*, care este, de fapt, un fals subiect. **[stil.]** Folosirea substantivului *omul* este frecventă în limbajul familiar și popular:

*De-ar ști **omul** ce-ar păți, dinainte s-ar păzi* (= de-ar ști oricine...).

(N.F.)

incidentă (construcție)

1. Într-o propoziție sau frază poate exista un cuvânt, un grup de cuvinte sau o propoziție care nu au nici o legătură sintactică cu restul enunțului, reprezintă o comunicare de sine stătătoare, care se află pe alt plan sintactic față de restul frazei:

*Nu știam, **mi-a răspuns el**, că a fost arestat.*

*Nu cred, **zău**, că el este de vină.*

Vorbitorul introduce în frază cuvinte sau propoziții de explicare sau de atitudine. Acestea se numesc construcții incidente.

O propoziție incidentă ca *zise el, cred eu, mă gândesc* se reduce adesea la un verb și la subiectul acestuia, care este frecvent plasat după verb, este inversat:

*Tu ai dreptate, zise el, nu e om cinstit.
N-o să regreti, cred eu, că am dreptate.*

2. Verbul unei propoziții incidente este foarte frecvent un verb de declarație de tipul *a spune, a zice, a răspunde, a declara* sau de opinie, de tipul *a crede, a gândi, a presupune*.

În uzajul literar sensul „a spune” este uneori implicit în sensul verbului folosit:

*la te uită, se miră el, mai ești încă aici? (= spuse el cu mirare).
Ce-ai pățit, se neliniște el, nu te simți bine? (= spuse el cu neliniște).*

3. [stil.] În limba vorbită apar frecvent cuvinte sau propoziții incidente care nu comunică nimic, sunt golite de sens, ca:

- *Domnule!*
- *Soro!*
- *Mă rog.*
- *Nu-i așa?*
- *Ce mai?*

Se recomandă evitarea acestora, întrucât este neelegantă și încarcă inutil comunicarea.

(N.F.)

independentă

Spunem că o propoziție este independentă dacă ea este de sine stătătoare, adică nu stabilește relații sintactice cu alte propoziții:

*Cerul este senin astăzi.
Nu va ploua.
Ce bine-mi pare!*

Într-un text scris, propozițiile independente sunt în general mai puțin frecvente decât în exprimarea orală. De fapt, în scris se tinde spre explicitarea prin legături de subordonare a relațiilor logice din frază.

(N.F.)

indicativ

Indicativul este, prin excelență, modul enunțării faptelor considerate ca reale. Valorile de sens ale altor moduri se caracterizează prin raportare la acestea. El nu exprimă, prin el însuși, valori afective (voință, posibilitate, dorință,

presupunere etc.). Cu cele șapte timpuri ale sale, el este modul cel mai bogat în forme și permite situarea acțiunii sau a stării în timp. Indicativul are diferite valori de sens, repartizate pe timpuri. Verbele la modul indicativ sunt predicate în propoziție. Din punctul de vedere al formei, indicativul este lipsit de marcă.

(N.F.)

indiferent de (dacă) → concesie₁

inferior / superior

1. Ambele sunt adjective care nu admit grade de comparație.

[util.] Totuși, ele pot fi întâlnite în construcții cu valoare de superlativ absolut:

*Evoluția primei gimnaste a fost **mult superioară** celei de-a doua.*

*A doua demonstrație a fost **mult inferioară** celei dintâi.*

2. Ambele impun substantivului cazul dativ:

*Sunt doar niște însemnări, **inferioare eseurilor** pe care el le scrie de obicei.*

*Aceste piese, **superioare produselor** de anul trecut, vor fi exportate în curând.*

[stil.] Atât *superior*, cât și *inferior* aparțin limbii literare și caracterizează stilul în grijit, elegant.

(→ **comparație₃**, **adjectiv₂**).

(M.P.)

infinitiv

Infinitivul este modul care denumește acțiunea exprimată de verb, adică este numele acestei acțiuni. Există două forme de infinitiv, una scurtă (*a citi*, *a se plimba*) și una lungă (*citire*, *plimbare*) care a trecut definitiv în categoria substantivului. În limba actuală, infinitivul este foarte frecvent înlocuit cu conjunctivul. Modul infinitiv are două timpuri: prezent (*a citi*) și perfect (*a fi citit*). Forma de perfect este foarte rar folosită.

I. **Valorile infinitivului.**

• **Infinitivul imperativ.**

Într-un număr limitat de cazuri, infinitivul poate juca rolul de verb principal în propoziție. [stil.] Utilizarea lui ca predicat este rară și pretentioasă, limitată în general la anunțuri ca:

A nu se apleca în afară (= nu vă aplecați în afară).

A se agita flaconul înainte de întrebuire (= agitați flaconul înainte de întrebuire).

Uneori, intenția poate fi ironică:

A se face liniște vă rog! (= faceți liniște).

În limbajul obișnuit se preferă folosirea imperativului.

• **Infinitivul și conjunctivul** → conjunctiv₆.

• **Infinitivul și indicativul.**

[stil.] Valoarea de indicativ a infinitivului este foarte rară, livrescă și nerecomandabilă:

Afirmă a fi priceput în această meserie (= afirmă că este priceput).

II. Infinitivul – funcții.

Cel mai adesea infinitivul are în propoziție funcția de subiect, atribut sau complement.

1. Infinitivul subiect.

În această funcție, infinitivul nu este precedat niciodată de prepoziții. [stil.] Această utilizare este rară și pretențioasă, aparține mai ales limbii scrise

E ușor a scrie versuri.

A se ocupa toată ziua de copii era obositor.

În mod excepțional, infinitivul subiect apare uneori precedat de prepoziția *de*, construcții influențate, probabil, de construcțiile din limba franceză:

E groaznic de a vedea acest spectacol.

[util.] Aceste construcții sunt nerecomandabile.

În funcția de subiect, infinitivul este concurat de conjunctiv. În limbajul curent, în exemplele de mai sus se folosește de obicei conjunctivul:

E ușor să scrii versuri.

**E groaznic să vezi acest spectacol.*

2. Infinitivul atribut.

[stil.] Apare relativ frecvent, mai ales în limba îngrijită scrisă sau vorbită. În acest caz, infinitivul este precedat de prepoziția *de*:

Plăcerea de a asculta muzică este inegalabilă.

I-a animat dorința de a câștiga partida.

3. Infinitivul complement.

• În funcția de complement direct, infinitivul este precedat de prepoziția *a*:

Învață a vorbi corect românește.

Și-a propus a dona toată biblioteca sa facultății.

[stil./uti!] Aceste exprimări se întâlnesc însă numai în limbajul afectat. În limba curentă, se utilizează conjunctivul (→ **conjunctiv₆**):

*Învăță să vorbească corect românește.
Și-a propus să doneze biblioteca facultății.*

După verbul *a putea* și verbul *a avea* + *pronume sau adverb relativ*, uzul curent al infinitivului este fără prepoziția *a*:

***N-am putut dormi** toată noaptea.
N-are ce face, trebuie să vină la proces.
N-am unde mă duce.*

[stil.] După verbul *a ști*, apariția infinitivului fără prepoziția *a* este o marcă a exprimării regionale:

Nu știe **vorbi corect românește.*

Când infinitivul nu este complement direct, construirea lui cu prepoziția *de* nu este admisă de limba literară.

A ieșit fără **de a da bună ziua.*

• Când este complement indirect, infinitivul poate fi sau nu precedat de prepoziția *de*:

*Se simte obligat **a da** toate explicațiile necesare.
Erau gata **de a divorța**.*

• Când este complement circumstanțial, infinitivul este, de obicei, precedat de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale:

*A plecat **fără a privi** înapoi (mod).
Înainte de a pleca de acasă, telefonează-mi (timp).
A fugit **pentru a nu fi prins** (scop).
În loc de a învăța pentru examen, pescuia (opoziție).
Era enervat **de a fi interogată zilnic** (cauză).*

[stil.] Ultima construcție se datorează influenței limbii franceze și este rar întâlnită.

În principiu, infinitivul se poate utiliza ca un complement circumstanțial al unui verb, dar cu condiția de a avea ca subiect (neexprimat) același subiect cu cel al verbului pe care îl determină:

*A intrat **fără a saluta** (= el a intrat, dar nu a salutat).*

O frază ca:

Înainte de a pleca de acasă, telefonează-mi.

este înțeleasă, în mod normal, ca „tu vei pleca de acasă și, înainte de aceasta, telefonează-mi (tu)”. Dacă sensul frazei este „eu voi pleca de acasă și, înainte de asta, telefonează-mi (tu)”, atunci schimbarea de subiect trebuie precizată:

Înainte de a pleca eu de acasă, telefonează-mi (= înainte ca eu să plec de acasă, telefonează-mi).

Prepozițiile care pot preceda infinitivul sunt: *pentru, spre, fără, prin, de, în, la, până* și locuțiunile prepoziționale *departe de, înainte de, în loc de*. Pe lângă acestea, infinitivul mai este precedat și de prepoziția *a*, care are rol de marcă a modului.

III. Infinitiv + determinanți.

1. Infinitiv + subiect.

În calitatea sa de verb, infinitivul are un subiect, adică un autor al acțiunii, de obicei, acesta este comun cu subiectul propoziției:

*El nu poate merge fără baston.
Am venit cu intenția de a vă invita la masă.*

Uneori însă, subiectul infinitivului este diferit de subiectul propoziției:

*A se amesteca cineva în problemele altuia este o indiscreție.
Vine vremea de a înțelege fiecare ce e rău și ce e bine.*

Infinitivul este cerut de verb, de substantive, de adjective, de adverbe. Verbele care se construiesc cel mai frecvent cu infinitivul sunt: *a apuca, a avea, a se grăbi, a izbuti, a începe, a încerca, a îndrăzni, a învăța, a porni, a primi, a putea, a ști, a-i veni, a se cădea* etc.

2. Infinitiv + complement

Datorită naturii sale verbale, infinitivul poate avea complemente directe, indirecte, circumstanțiale:

*Începe a cânta o melodie tristă (complement direct).
Nu încetase a se gândi la ea (complement indirect).
Învățase a se descurca de nevoie (complement de cauză).
Se hotărâse a pleca la munte (complement de loc).
Nu putea rămâne mult timp acasă (complement de timp).*

• În limba română, conjunctivul se utilizează frecvent în locul infinitivului (după diferite verbe sau expresii verbale, după anumite prepoziții):

*Nu-mi pot da seama ce a aflat = Nu pot să-mi dau seama ce a aflat.
N-am ce mânca = N-am ce să mănânc.*

[util.] Astăzi, mai ales după modele străine, infinitivul tinde să se răspândească din nou. Uneori, în limba actuală, construcțiile cu infinitivul sunt chiar preferate construcțiilor corespunzătoare cu conjunctivul. În limba îngrijită, o frază ca:

Înainte de a ajunge trenul în gară, el a mai fumat o țigară.

este de preferat față de:

Înainte să ajungă trenul în gară, el a mai fumat o țigară.

care ține de limbajul familiar.

De asemenea, substantive ca *onoare, datorie, plăcere, bucurie* apar mai frecvent cu un atribut exprimat prin infinitiv decât prin conjunctiv. Spunem mai curând:

Am plăcerea de a vă anunța...

decât

Am plăcerea să vă anunț.

De altfel, o asemenea exprimare aparține limbajului oficial.

(N.F.)

informatică → număr₃

infra / supra

Ambele sunt adverbe neologice (împrumuturi latinești) având sensul „mai jos”, respectiv „mai sus” și se utilizează numai în tehnica redactării textelor, scrise cursiv și precedate frecvent de „vezi”. Ele absolvă autorul de a face o trimitere exactă la rând (și, uneori, chiar la pagină):

*Ideea de bază, **vezi supra (infra)**, a fost preluată de la un remarcabil istoric al mentalităților.*

(M.P.)

inițial → început₁

integru → adjectiv₄

intemperii → număr₂

interior → adjectiv₂

interjecție

1. *Oh, hei, buf, poc, vai, hop* etc. sunt interjecții. Ele există într-un număr foarte mare, sunt asimilabile strigătelor, care traduc, exprimă stări, emoții, senzații sau reproduc sunete din natură: *cucu, miau, cioc, bing-bang*.

[stil.] Sunt, în general, proprii exprimării directe și orale, mai ales stilului familiar și sunt o manifestare a personalității celui care vorbește, de aceea ele sunt, în principiu excluse în vorbirea indirectă. Folosirea interjecțiilor marchează stilistic exprimarea, de aceea selectarea lor trebuie făcută cu grijă. De exemplu *fleoșc*,

tronc, sanchi, aiurea, pe dracu denotă lipsă de respect față de interlocutor, iar cel care le folosește este catalogat ca având un limbaj neîngrijit. În limba literară scrisă, interjecțiile sunt folosite în stilul artistic, în pasaje, caracterizate prin oralitate și afectivitate.

2. Interjecțiile pot însoți un enunț fără a face parte din structura sintactică a acestuia:

Vai, ce rău îmi pare!
Ei, și acum ce facem?

sau pot constitui predicatul propoziției:

Și el, bândâbâc în apă.
Bravo ție!
Cioc-cioc, la ușă.

Uneori pot avea diferite funcții în propoziție, de exemplu, complement de mod:

A intrat păs-păs în cameră.

sau nume predicativ:

Era vai de cei învinși.

3. Există grupuri de cuvinte care funcționează ca o interjecție și prezintă unitate de sens: *pe naiba, doamne ferește, păcatele mele* etc.

(N.F.)

interogație

Pentru a obține o construcție interogativă, limba română utilizează trei procedee.

1. Interogația fără element interogativ.

• În acest caz, tonul este mai ridicat la sfârșitul propoziției, indiferent de ordinea cuvintelor:

Tata știe? = Știe tata?

Este absolut obișnuită marcarea interogației prin simpla ridicare a tonului. Este vorba de interogația „totală”, adică cea la care se răspunde prin *da* sau *nu*. Chiar dacă fraza este mai lungă, dacă există o singură interogație „totală”, tonul este mai ridicat la sfârșitul întregii fraze:

Nu e destul că m-ai mințit de atâtea ori până acum?

Diferența dintre fraza enunțiativă și cea interogativă fără element interogativ este dată exclusiv de intonația ascendentă.

• Plasarea subiectului înainte sau după verb, depinde de cuvântul pe care vrem să-l punem în evidență. Deși româna are o topică destul de liberă, în

principiu, cuvântul care ocupă primul loc în frază este reliefat. De exemplu, diferența dintre:

Răsare luna? și Luna răsare?

este subtilă. În primul caz, sensul este „răsare sau nu luna?”, iar în al doilea caz este „luna sau soarele răsare?” Uneori, între cele două propoziții cu ordinea inversată nu este nici o diferență:

Când pleacă trenul? = Trenul când pleacă?

E gata masa? = Masa e gata?

Inversiunea subiectului este posibilă și în alte enunțuri, când vorbitorul vrea să pună în evidență primul cuvânt al frazei:

Știi tu cât efort am depus pentru asta?

Pentru a insista asupra întrebării, se utilizează frecvent adverbul *oare* (vezi acest cuvânt).

Inversiunea subiectului, dublată de adverbul *oare* sau *vreodată* se întâlnește și în cazul interogativelor cu sens dubitativ, în care vorbitorul se întreabă, se îndoiește de ce spune:

Știe el oare care este situația?

S-a gândit ea vreodată la consecințe?

Exprimarea subiectului prin pronume personal nu este obligatorie, mai ales atunci când acesta este cunoscut interlocutorilor.

2. Interogația cu element interogativ.

Se mai numește și interogație „parțială”.

În limba literară, elementul interogativ (*care, cine, ce, unde, când, cum, cât*) este plasat la începutul propoziției, care de obicei, este scurtă:

Cine a venit? Ce faci acolo?

În acest caz, intonația nu urcă spre sfârșitul propoziției ci este descendentă. Cuvântul interogativ se află în vârful curbei melodice și el este suficient pentru a da frazei un caracter interogativ.

- [util.] Plasarea elementului interogativ la sfârșitul frazei nu este imposibilă. Ea poate apărea în limbajul familiar colocativ:

Și asta se va întâmpla când?

Ședința are loc unde?

Această exprimare nu este recomandabilă.

3. Interogația cu element disjunctiv (sau, ori).

Elementul disjunctiv se află întotdeauna în vârful curbei melodice:

Tu vorbești serios sau glumești?

4. Interogația este uneori utilizată pentru a exprima o îndoială cu valoare negativă:

Cine ar fi crezut asta despre el? (= nimeni n-ar fi crezut).

Cine ar fi afirmat altceva? (= nimeni n-ar fi afirmat altceva).

5. Combinația dintre o interogație și o negație în aceeași propoziție (interogativ-negativă) echivalează adesea cu o afirmație întărită:

Nu ți-am spus eu? (= ți-am spus, nu-i așa?)

Cine nu știe că totul e o minciună? (= oricine, toată lumea știe...)

(N.F.)

intra

Este un verb care nu poate fi utilizat împreună cu un complement direct și care înseamnă „a trece din exterior în interior”:

- *Bine ați venit, **intrați** în casă!*

1. Urmat de prepoziția *în*, *a intra* capătă diferite sensuri și intră în diverse expresii.

Astfel:

- **A intra + în** poate fi sinonim cu *a ajunge la*, *a pătrunde*:

*Lucrarea **nu intră** în detalii.*

*Interlocutorul **nu va intra** în amănunte.*

Tot **a intra + în** mai poate însemna „a încăpea”:

***În** cutie **intră** zece creioane.*

***În** autobuz **intră** multe persoane.*

- **A intra + în.**

Dacă subiectul lui *a intra* este o persoană sau un grup de persoane, stat, asociație, partid etc., sensul poate fi acela de „a se băga”, „a lua parte la”, „a face parte din”:

***El a intrat în** această formație de curând.*

În această formulă, *a intra* se mai regăsește în diferite expresii:

- **[stil.] A intra în belea** (sau **în bucluc**) este o expresie care aparține limbajelor popular și familiar, însemnând „a îndura, a trece printr-o încurcătură sau printr-un necaz”:

*Te-am avertizat, dar **ai intrat** singur **în belea**.*

- **[stil.] A intra în horă** este o expresie populară și familiară care înseamnă „a lua parte la o acțiune, din care nu te mai poți retrage”:

***Ai intrat în horă**, trebuie să joci. (proverb)*

- **A intra în vorbă [stil.]** înseamnă, în limbajele popular și familiar, „a începe o discuție”, „a se băga”:

A intrat în vorbă fără să-l invite nimeni.

sau „a începe o relație de prietenie sau de dragoste cu o persoană de sex opus” (popular):

Cei doi au intrat în vorbă de câtva timp.

- **A intra + în război/luptă/acțiune** etc. este o construcție care înseamnă „a începe războiul/lupta/acțiunea etc.”:

Acest stat nu va intra în război.

Polițistul a intrat în acțiune tardiv.

- **A intra + în .**

Dacă subiectul lui *a intra* este inanimat, verbul poate însemna fie „a se strecura”, „a se înfige”, „a-și face loc”:

Cuiele intră ușor în lemn.,

Dacă este animat, are sensul „a se strecura, a-și face loc”:

El a intrat în mulțime.

Mai poate însemna „a fi necesar, a trebui”:

Câte ouă intră în compoziție?

De asemenea, *a intra + în* se regăsește în diverse expresii:

- **A intra în sânge** cuiva înseamnă a-i deveni reflex:

Antrenamentul zilnic i-a intrat în sânge.

- **A intra în cap cuiva [stil.]** înseamnă, în vorbirea familiară, „a fi prezent, a se fixa în mintea cuiva”:

I-a intrat în cap melodia.

I-a intrat în cap să plece singură.

- **A intra în vigoare [stil.]** este o expresie literară, utilizată în legătură cu substantive precum: *lege, regulament, ordonanță* etc. și care înseamnă „a deveni valid, aplicabil”:

Regulamentul intră în vigoare de astăzi.

2. **A intra + la** are înțelesul de „a fi admis”, „a se înscrie”:

Fiul ei a intrat la facultate anul acesta.

[util.] Opțiunea pentru prepoziția *la* se face în funcție de sensul substantivului în acuzativ care urmează, de la caz la caz.

- **A intra la spălat (sau la apă)** înseamnă a-și micșora dimensiunile prin spălare:

Materialele supraelastice nu intră la spălat (apă).

(M.P.)

intra în acțiune → *intra*₁

intra în belea (bucluc) → *intra*₁

intra în cap → *intra*₁

intra în horă → *intra*₁

intra în război (luptă) → *intra*₁

intra în sânge → *intra*₁

intra în vigoare → *intra*₁

intra în vorbă → *intra*₁

intra la spălat (apă) → *intra*₂

intransitiv → *verb*₂

intrinsic → *adjectiv*₄

Irak → *gen*₂

Iran → *gen*₂

Italia → *gen*₂

iubi

A iubi + acuzativ.

1. Dacă *a iubi* are drept complement direct o ființă, sensul său este acela de „a fi îndrăgostit de cineva”, „a ține la cineva sau la ceva”:

El o iubește pe sora ta.

Vecinul meu nu iubește animalele.

2. Dacă *a iubi* are drept complement direct un obiect, sensul său este acela de „a-i plăcea”. Această utilizare este mai rară:

Iubește marea mai mult decât muntele.

Își iubește foarte mult țara.

3. **A iubi + să + conjunctiv [util.]** este o construcție rară, sub influența limbii franceze, în care locul complementului direct este ocupat de o completivă directă și care are tot sensul de „a-i plăcea”:

lubește să înoate și să joace tenis.

4. **A se iubi** are atât înțelesul de „a fi îndrăgostit unul de celălalt”, cât și de „a avea relații sexuale cu cineva”:

*Din câte se spune, **se iubesc de câteva luni.***

(M.P.)

iunie → gen₂

izolatori → gen₉

împărți

1. Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv și care are înțelesul „a (se) separa”, „(se) diviza”:

Râul împarte orașul în două.

Orașul se împarte în sectoare.

Împărțiți pe șapte la trei și vedeți cât obțineți.

2. **A se împărți** mai poate avea sensul „a-și distribui eforturile și (sau) atenția în mai multe părți simultan”:

În câte să mă împart ca să-i mulțumesc pe toți?

3. **A împărți + acuzativ (+ dativ)** înseamnă „a distribui ceva cuiva” sau „a da de pomană”. În acest caz, complementul direct este un obiect:

Împărțim medicamente (spitalelor) în funcție de necesități.

A împărțit colivă (femeilor și copiilor).

• [stil.] *A nu avea ce împărți* sau *a nu avea nimic de împărțit (cu cineva)* înseamnă „a nu avea nimic în comun (cu cineva)”:

Noi doi nu avem nimic de împărțit (= nu avem ce împărți).

(M.P.)

împotrivă / împotriva

1. **Împotrivă – adverb.**

Împotrivă este un adverb care face parte din categoria celor care nu admit grade de comparație :

Dacă celelalte state erau pentru alianță, aceasta era împotrivă.

[util.] Nu se spune, prin urmare:

**El era mai puțin împotrivă (sau cel mai puțin împotrivă).*

2. **Împotriva – prepoziție.**

În calitatea sa de prepoziție, *împotriva* cere cazul genitiv:

Franța va juca împotriva Spaniei.

[util.] Atunci când este urmat de determinări cantitative, *împotrivă* se combină cu prepoziția a:

S-au deschis dosare împotriva a zece dintre ei.

• [util.] Forma *împotrivă* – apare atunci când însoțește un pronume în dativ, dar aceasta nu în vorbirea obișnuită, ci de obicei, în limbajul poetic:

Lucrurile se vor întoarce împotrivă-ți.

(→ *împotrivă*₂, *cu*₇, *concesie*₅).

(M.P.)

împrejurimi → *număr*₂

împrejurul → *asupra*...

împreună cu → *cu*₂

împrumuta

1. **A împrumuta + acuzativ (+ dativ)** înseamnă „a da cuiva un bun care urmează a fi restituit”:

I-am împrumutat cartea colegului meu.

Am împrumutat cartea, n-o mai am.

2. **A împrumuta + acuzativ (+ de la)** înseamnă „a lua un bun de la cineva, urmând a-l restitui”:

Voi împrumuta schiurile (de la colegul meu).

3. **A se împrumuta** are același sens:

Mă voi împrumuta (de la cineva) și-ți voi restitui banii.

4. **A împrumuta + acuzativ** mai are sensul „a adopta”:

A împrumutat un motiv din muzica populară balcanică.

Limba română a împrumutat multe cuvinte franțuzești.

(M.P.)

în

1. Este o prepoziție simplă, specifică pentru cazul acuzativ, care poate preceda:

- atribute substantivale:

Intrarea în clădire se face pe altă ușă.

- complemente circumstanțiale:

S-a prezentat în ziua respectivă.

Nu fumați în dormitor!

- sau indirecte :

Se amestecă în discuții care nu-l privesc.

Excelează în a ține discursuri.

[stil.] Această îmbinare, *în* + *infinitiv* este prețioasă, ușor livrescă.

2. Prepoziția *în* ajută la formarea numeralului ordinal adverbial:

În primul rând, nu ascuți; în al doilea rând, procedezi greșit.

[stil./util.] Prepoziția *în* ajută și la formarea unor numere fracționare, dar numai în limbajul familiar, forme nerecomandabile în exprimarea îngrijită:

*Bijuteriile nu sunt de aur **sută în sută** (= sută la sută).*

*Știu sigur, **mie-n sută** (= știu foarte sigur).*

[util.] Înaintea pronumelor și adjectivelor nehotărâte *alt(ul)*, *alt(a)* este preferată prepoziția *în* prepoziției *într-*:

A mutat lichidul dintr-o eprubetă în alta.

3. În limba actuală, există tendința ca prepoziția *în* să înlocuiască prepozițiile *de*, *la* sau *pe*, rezultând însă îmbinări nerecomandabile:

**Are câteva obiecte în aur masiv.*

Are câteva obiecte de aur masiv.

**Vine în București săptămânal.*

Vine la București săptămânal.

**Mi se face rău pe autobuz.*

Mi se face rău în autobuz.

[util.] Există și situații în care prepoziția *în* apare facultativ. Este vorba de complementul circumstanțial de loc, precedat de *tot*, *toată*, *toți*, *toate*:

L-am căutat în tot dulapul.

[util.] O folosire abuzivă a lui *în* o reprezintă calchierea unor structuri străine :

Este interesat în probleme de management (= este interesat de probleme de management).

4. În combinație cu alte prepoziții, *în* corelează complemente circumstanțiale de timp:

De azi într-o lună avem examen.

De acum până în vară am programul încărcat.

5. De asemenea, *în* intră în diverse locuțiuni adverbiale, conjuncționale sau prepoziționale sau în diverse îmbinări cvasilocuționare sau în îmbinările : *în contra*, *în paralel*, *în curând*:

Opinia sa vine (în) contra opiniei generale.

Se va întoarce (în) curând.

Ședințele au loc în paralel.

6. *În* poate însoți pronume sau adjective relative pentru a introduce propoziții subordonate :

Nu știu în cât timp va ateriza avionul.

Mă întreb în ce constă dificultatea.

Poți locui în care apartament dorești.

(M.P.)

în afara → *afară*, *excepție*₃

(în) afară că → *excepție*₁

în afară de (aceasta) → *afară*, *de* (*prepoziție*₆), *excepție*₂

Înainte

1. Este un adverb ce poate avea mai multe valori de sens, în funcție de context:

- o valoare locală, când din frază rezultă că este vorba de locul acțiunii:

Căpitanul mergea înainte, iar grupul de soldați după el
(= căpitanul mergea în fața grupului).

- o valoare temporală, când elementele din frază indică un moment al acțiunii:

Fratele lui a murit mai înainte, în timpul războiului (= a murit mai demult, în timpul războiului).

- o valoare modală, arătând modul în care se desfășoară acțiunea:

Ea vorbea înainte, fără să îmi acorde atenție (= vorbea continuu, fără a se întrerupe).

2. Înainte de.

Este o locuțiune prepozițională care poate preceda fie un substantiv (sau substitut al acestuia), fie un infinitiv, stabilind un raport de anterioritate în timp:

Înainte de plecare mi-a dat un telefon.

Am ajuns acasă înainte de a începe ploaia.

Prezența lui *înainte de* în fața infinitivului este foarte frecventă în limba literară.

[stil.] Folosirea acestei locuțiuni prepoziționale în fața unui verb la indicativ este nerecomandabilă:

**Înainte de vor înflori pomii...*

- Când precedă un substantiv, poate indica și locul unei acțiuni:

Înainte de gară, pe dreapta, este hotelul meu.

3. Înainte (ca) să.

În virtutea concurenței dintre infinitiv și conjunctiv (→ **infinitiv**), adverbul *înainte* se combină cu conjuncția *să* care marchează conjunctivul, rezultând locuțiunea conjuncțională *înainte să*, care situează în timp o acțiune înainte altele:

Am ajuns acasă înainte să înceapă furtuna (= am ajuns acasă și după aceea a început furtuna).

[**stil.**] Construcția cu conjunctivul aparține limbajului curent, în timp ce construcția cu infinitivul este mai frecventă în limbajul îngrijit.

- Când *înainte* se combină cu conjuncția compusă *ca...să* rezultă locuțiunea conjuncțională *înainte ca...să*, foarte frecventă în limba literară, cu condiția ca între *ca* și *să*, să fie intercalate alte cuvinte. Vom spune deci:

Aflasem rezultatul înainte ca el să-mi telefoneze.

și nu:

**Aflasem rezultatul înainte ca să-mi telefoneze el.*

[**stil.**] Această a doua exprimare este greșită și, ca atare, nerecomandabilă.

- Pe lângă forma de bază, adverbul *înainte* nu admite decât comparativul de superioritate. Spunem *mai înainte*, dar niciodată **foarte înainte*, **cel mai înainte*.

4. Înainte/înaintea.

Diferența dintre cele două este că primul este un adverb cu diferite valori (vezi pct. 1), în timp ce *înaintea* este o prepoziție urmată întotdeauna de un genitiv:

Comandantul se afla înaintea trupei.

- Când este urmat de un cuvânt cu sens cantitativ, se combină cu prepoziția *a*:

Înaintea a câțiva dintre ei se aflau arme.

- [**stil.**] Forma *înainte* – apare rar, mai ales în limbajul artistic și atunci însoțește un pronume în dativ:

Înainte-i se desfășura o scenă teribilă.

(N.F.)

înaintea → *înainte*₄

înainte ca...să → *înainte*₃, **temporal**₁

înainte de → **temporal**₄, *înainte*₁

înapoi(a) / dinapoi(a)

1. *Înapoi* și *dinapoi* sunt adverbe de loc:

Vino înapoi.

Dinapoi se auzi un zgomot îngrozitor.

[util.] *Dinapoi* se poate combina cu prepoziția *de*, formând o locuțiune cu sensul „din spate”:

Se auzi un strigăt de dinapoi.

Avea picioarele de dinapoi fracturate (= picioarele posterioare / din spate).

[stil.] Spre deosebire de *înapoi*, care este literar, (*de*) *dinapoi* aparține limbajului popular. Limba literară preferă, în locul lui (*de*) *dinapoi*, pe *din spate*, *din urmă* sau adjectivul *posterior*.

2. *Înapoia* și *dinapoia* sunt prepoziții care impun substantivului pe care îl precedă cazul genitiv.

[stil.] Aceste prepoziții aparțin limbajului popular:

Înapoia trupelor, satul ardea încă.

Dinapoia gardului se auzi un lătrat.

[util.] În combinație cu prepoziția *a*, aceste prepoziții cer substantivului pe care îl precedă o determinare cantitativă (→ înainte...)

(M.P.)

în așa fel → consecință₂

în baza / ~ cadrul / ~ contextul / ~ contul / ~ funcție de / ~ ideea / ~ ipoteza / ~ jurul / ~ lumina / ~ materie de / ~ raport cu / ~ scopul / ~ sensul / ~ temeiul

1. Sunt îmbinări cu statut încă incert, dar care tind să devină locuțiuni prepoziționale. Dintre acestea, *în baza*, ~ *cadrul*, ~ *contextul*, ~ *contul*, ~ *ideea*, ~ *ipoteza*, ~ *jurul*, ~ *lumina*, ~ *scopul*, ~ *sensul*, ~ *temeiul* impun substantivelor pe care le precedă cazul genitiv:

A acționat în baza legii.

Își desfășoară activitatea în cadrul colectivului de operatori.

În contextul deschiderii focului, trupele aliate se vor retrage spre nord.

A primit această sumă în contul serviciilor făcute mai de mult.

*Am făcut recurs în ideea revenirii asupra sentinței.
În ipoteza izbucnirii epidemiei, dispensarele sunt insuficient dotate.
În jurul ideii de alianță se discută de ani buni.
În lumina ideilor expuse în volum vor fi redactate niște proiecte.
Se antrenează în scopul obținerii titlului european.
A făcut demersuri în sensul demiterii colegului său.
Se poate aplica o sancțiune în temeiul nerespectării normelor.*

2. În funcție de, în materie de, în raport cu se construiesc cu acuzativul:

*Vom proceda în funcție de situația financiară din acel moment.
În materie de cunoștințe economice, nimeni nu-l întrece.
Prețul produselor crește în raport cu prețul energiei electrice.*

[stil.] În limba actuală ele au o frecvență deosebită, mai ales în limbajele administrativ, juridic, politic, publicistic. Se recomandă evitarea repetării lor în cadrul aceluiași discurs, existând riscul de a deveni clișee.

[util.] În baza, ~ cadrul, ~ contextul, ~ contul, ~ jurul, ~ lumina, ~ temeiul, urmate de prepoziția a, impun substantivului sau pronomelui pe care îl precedă o determinare cantitativă.

(M.P.)

în cadrul → în baza...₁

încaltea → măcar₁

în capătul / ~ ciuda / ~ / ~ contra / ~ dreptul / ~ fața / ~ jurul / ~ locul / ~ mijlocul / ~ preajma / ~ privința / ~ spatele / ~ urma → din capătul...

Sunt construcții care au statut controversat, aflându-se la limita dintre îmbinări libere și locuțiuni prepoziționale, dar care funcționează ca acestea din urmă. Ele impun substantivului care urmează cazul genitiv.

(M.P.)

în caz că → condiție II₁, caz₂

în caz de → condiție I₁, caz₂

în caz(ul) (că) → condiției₁, caz₂

încă o dată → odată II

încât (să) → să₂, consecință₁

în (ceea) ce privește / cât privește / cât despre

Sunt îmbinări care tind să devină locuțiuni prepoziționale și care sunt sinonime între ele.

[stil.] Toate aparțin limbii literare, însă *în ceea ce privește* este o îmbinare ușor mai pretențioasă:

În ceea ce privește dosarul penal, el va fi întocmit mâine.
Cât privește plata impozitelor, aceasta va fi reeșalonată.
Cât despre obiectul litigiului, presa nu știe nimic.

[util.] Având în vedere că este vorba de îmbinări fixe de cuvinte, verbul din interior rămâne întotdeauna la indicativ prezent, persoana a treia singular. Altfel spus, este greșit să se facă acordul în număr cu substantivul care urmează:

****În ceea ce privesc orele suplimentare, plata se va face dublu.***
În ceea ce privește orele suplimentare, plata se va face dublu.
****Cât privesc taxele vamale, ele au rămas neschimbate.***
Cât privește taxele vamale, ele au rămas neschimbate.

(M.P.)

începe

1. Utilizat fără complement direct, *a începe* este sinonim cu *a porni*:

Începe ploaia.
Atenție, spectacolul începe.

2. **A începe + acuzativ.**

Atunci când se utilizează cu un complement direct, *a începe* are fie sensul de „a realiza prima parte dintr-o acțiune”:

El a început lucrările de finisare a clădirii.,

fie sensul „a consuma, a lua parte din ceva”:

A început o sticlă de bere.

3. **A începe + să.**

Locul complementului direct (sau al subiectului) poate fi luat de o completivă (sau de o subiectivă):

Începe să lucreze la finisarea clădirii.
Începe să plouă.

[util.] Această construcție nu este însă posibilă atunci când *a începe* are sensul de „a consuma, a lua prima parte din ceva”, situație în care nu poate apărea decât complementul direct.

(M.P.)

început/mijloc/sfârșit

1. *La început, la mijloc, la sfârșit* sunt locuțiuni adverbiale care marchează momentul inițial, de mijloc și, respectiv, cel final al unei acțiuni (deci valoare temporală) sau locul unde se plasează ceva (valoare locală):

La început, când am venit aici nu cunoșteam pe nimeni.

Am așezat masa la mijloc.

La sfârșit s-au servit fructe.

[stil.] Sunt de uzaj în toate tipurile de limbaj.

La început, cu valoare temporală, este echivalent cu *inițial*, cu care se poate substitui și care aparține unui limbaj îngrijit.

2. La începutul, la mijlocul, la sfârșitul.

Sunt locuțiuni prepoziționale, urmate obligatoriu de un genitiv:

La începutul lunii mi-a trimis o scrisoare.

El a venit mai târziu, la mijlocul discuției.

S-a angajat la minister la sfârșitul anului.

În aceste exemple, cele trei locuțiuni realizează un sens temporal. Ele pot exprima, în egală măsură, locul:

Am plasat acest capitol la începutul cărții.

La sfârșitul capitolului sunt niște planșe.

(N.F.)

înceta

1. **A înceta (+ acuzativ)** înseamnă „a opri, a încheia o acțiune”:

Ploaia încetează.

Te-am avertizat de atâtea ori: încetează!

A încetat discuția îndată ce și-a dat seama că nu are sorți de izbândă.

2. **A înceta + să** este o construcție echivalentă ca sens cu cea de sub 1. În care complementul direct este înlocuit cu o completivă directă:

A încetat să mai discute îndată ce și-a dat seama că nu are sorți de izbândă.

• **A înceta din viață** este o expresie sinonimă cu *a muri*:

Profesorul a încetat din viață câteva luni mai târziu.

(M.P.)

înceta din viață → **înceta**₂

în chip de → **conjunție**₂

închipul → **reflexiv**₁

în ciuda → **în capătul...**

în comparație cu → **comparație**₂

în concluzie → **(care) va să zică..., deci**

în conformitate cu → **conform...**₂

în consecință → **deci, (care) va să zică**

în contextul → **în baza**₁...

în contra → **în capătul...**

în contul → **în baza**₁

îndată (ce) → **temporal**₁, **conjunție**₁, **imediat (ce)**

îndoi (a se)

Acest verb are mai multe înțelesuri. La forma sa reflexivă el se poate construi astfel:

1. A se îndoi + de.

Verbul *a se îndoi* este, cel mai adesea, urmat de un complement indirect introdus prin prepoziția *de* care este un substantiv sau un pronume desemnând un obiect (mai frecvent un abstract) sau o persoană.

În acest caz are înțelesul „a fi nesigur de ceva sau de cineva, a nu avea încredere în ceva”.

Mă îndoiesc de talentul lui (= nu sunt sigur că are talent).

Nu mă îndoiesc de sinceritatea ta (= sunt sigur că ești sincer).

Nu m-am îndoit nici o clipă de tine (= am avut încredere în tine).

2. A se îndoi + că + indicativ, condițional.

Foarte frecvent, după *a se îndoi* poziția de complement indirect este ocupată de o propoziție introdusă prin *că*, al cărei predicat este la indicativ sau la condițional:

Să nu te îndoiești că ce ți-am spus este adevărat (= fii sigur că ce ți-am spus este adevărat).

Mă îndoiesc că asta s-ar putea rezolva atât de ușor (= nu cred că asta s-ar putea rezolva ...).

[stil./util.] Uneori, rar, în limbajul familiar, *a se îndoii* este urmat de o propoziție în care verbul este la conjunctiv și care are aceeași valoare ca și cea cu indicativul:

Mă îndoiesc să fi aflat așa repede vestea (= mă îndoiesc că a aflat așa repede vestea).

• *A se îndoii* poate fi folosit și absolut (vezi acest cuvânt) atunci când complementul indirect este cunoscut, se deduce din context. Această utilizare este proprie stilului dialogic:

- *Eu sunt convins că este un om de bună credință.*
- **Mă îndoiesc!**

(N.F.)

în dreptul → în capătul...

îndura → reflexiv₂

în eventualitatea → condiție₁

în fața → în capătul...

în funcție de → în baza...

îngrășa → reflexiv₁

în ideea → în baza_{1,...}, scop

în ipoteza → în baza_{1,...}

în jurul → în baza_{1,...}, în capătul...

în legătură cu → vizavi

în lipsă de → condiție₅

în loc să → opoziție₁, să₂

înlocui

• **A înlocui ceva (sau pe cineva) + cu** înseamnă „a pune ceva sau pe cineva în locul altuia”:

Fiind bolnav, a înlocuit zahărul cu zaharină.

Arbitrul l-a înlocuit pe portar cu o rezervă.

• **[util.]** Prezența complementului direct *ceva* sau *pe cineva* este obligatorie, dar complementul indirect introdus prin *cu* poate lipsi:

Am înlocuit cauciucul spart (cu altul).

(M.P.)

în locul → opoziție₂, condiție₂, în capătul...

în lumina → în baza_{1,...}

în materie de → în baza₂...

în pofida → în ciuda

în mijlocul → în capătul...

înnot → număr₃

în pofida

Este o locuțiune prepozițională care se construiește întotdeauna cu un substantiv (mai rar un pronume sau un numeral) în cazul genitiv și are sens concesiv (→ **concesie**₅).

Era foarte optimist, în ciuda/în pofida eșecului recent.

[util.] *În pofida* este perfect sinonim cu *în ciuda* (care are același regim cazual) cu diferența că prima este mai rar folosită în limba curentă. Ea apare mai frecvent în limba scrisă.

(M.P.)

în preajma → în capătul...

în primul rând → mai₈

în privința → cât despre, în capătul...

în raport cu → comparație₂, în baza₁...

însă → coordonare₁, conjuncție₃, dar₁

în scopul → scop₂, în baza₁...

însemna

1. A însemna + complement direct.

Atunci când verbul *a însemna* este însoțit de un complement direct, el poate avea aversurile: „a pune un semn (de recunoaștere)“:

Echipa a însemnat cu o linie galbenă fiecare copac ocrotit de natură.

sau „a nota (prin scris)“:

Își însemnase în agendă ideile principale pentru articol.

2. Atunci când este folosit numai la persoana a III-a și ca verb intransitiv, „a însemna“ poate avea sensul „a avea un anumit înțeles, o anumită semnificație“:

Nu știu ce înseamnă aceste cuvinte.

Ce înseamnă asta? Ai înnebunit?

sau „a reprezenta ceva, a avea o anumită valoare”:

Nu știi ce mult înseamnă cartea pentru mine?

• [util.] Verbul a însemna înregistrează la indicativ prezent două serii de forme: *înseamnă*, *înseamnă*, *înseamnă*, *înseamnă*, *înseamnă*, *înseamnă* și, respectiv *înseamnă*, *înseamnă*, *înseamnă*, *înseamnă*, *înseamnă*, *înseamnă*, ultima fiind din ce în ce mai rar utilizată în limba actuală pentru sensul „a reprezenta, a avea o anumită valoare”, dar fiind proprie sensului „a nota” sau „a face un înseamnă”.

(M.P.)

în sensul → în baza₁

în sfârșit → sfârșit₃

în spatele → în capătul...

însuși → reflexiv₂

întâmpla → reflexiv₂

întemeia

1. A întemeia + acuzativ.

Întemeia „a înființa, apune bazele (unei instituții, stat etc.)”. Expresia complementului direct (acuzativ) este obligatorie:

Fratele meu a întemeiat o fundație culturală.

2. A se întemeia + pe.

La forma sa reflexivă, are sensul „a se baza, a se sprijini pe ceva”, verbe cu care poate fi înlocuit. Expresia în text a complementului introdus prin prepoziția *pe* este obligatorie:

Demonstrația sa se întemeiază pe argumente solide.

(M.P.)

în temeiul → în baza₁,...

în timp ce / pe câtă vreme

Ambele sunt construcții cu valoare de locuțiuni conjuncționale, care introduc subordonate ușor de confundat cu propozițiile temporale:

În timp ce toți își caută de lucru, el pierde vremea.

În țară majoritarii votează, pe câtă vreme minoritățile nu au acest drept.

[stil.] Ambele construcții aparțin limbii literare.

(→ **opoziție**₁).

(M.P.)

în timpul → **temporal**₃

întocmai → **comparație**₁

întocmai (cu) → **aidoma II**

în tot cazul → **tot**₅

într-adevăr → **afirmație**₁

între

Este o prepoziție simplă, care poate ajuta la exprimarea:

- locului:

*Ți-am lăsat banii **între** filele cărții.*

- unei aproximări, atunci când intră în construcție cu numerale:

*Totul s-a petrecut **între** 1918 și 1940.*

*Magazinul este deschis **între** orele 9 și 17.*

[util.] În aceste situații, este incorectă înlocuirea lui *și* cu „-” :

Magazinul este deschis **între orele 9-17.*

[util.] Tot incorectă est și repetarea lui *între* înaintea fiecărui termen coordonat prin *și*:

****Între** echipa locală **și între** oaspeți disputa era veche.*

***Între** echipa locală **și oaspeți** disputa era veche.*

Ca și *dintre* sau *printre*, *între* precedă uneori cel de-al doilea termen al unei comparații la superlativ relativ:

***Între** cărți, aceasta este cea mai importantă din bibliografie.*

[util.] Prepoziția *între* nu trebuie confundată cu prepoziția *întru* și, mai ales cu varianta sa *într-*, care precedă cuvintele care încep cu o vocală:

***Între** aceste melodii, există una din repertoriul internațional.*

*Privirea îi era ațintită **într-un** singur loc.*

(→ **prepoziție**₃)

(M.P.)

Între fiecare + substantiv → fiecare₃

Într-însul (însa) → întru₂

Întru

1. Este o prepoziție diferită de *în* sau *între*, cu care este uneori confundată (→ *în*, *între*).

[stil./util.] Prepoziția *întru* se folosește în anumite contexte cu intenții ușor arhaizante și retorice cu sensul de *pentru*:

Lupta întru păstrarea integrității neamului nu fusese zadarnică.

Astfel de construcții sunt însă nerecomandabile atunci când după *întru* urmează un neologism (→ *pentru*₃).

2. Într-însul / într-însa.

[util.] În combinație cu pronumele *însul*, *însa*, precum și cu formele flexionare ale acestora este obligatorie:

Nimeni nu bănuia ce se petrecea într-însul.

3. Întru totul / întru câtva.

[util.] Există, de asemenea și alte îmbinări consacrate, în care prepoziția *întru* este obligatorie, precum *întru totul* și *întru câtva*;

Reacția sa se dovedea întru totul de acord cu subvenționarea proiectului.

4. Întru cât / întrucât

[util.] Există pericolul ca îmbinarea *întru cât* să fie confundată cu conjuncția *întrucât*. Pentru a evita aceasta, este bine de verificat, în context, dacă *întru cât* este sinonim (și, deci, substituibil) cu *deoarece*, iar *întrucât* cu *în ce măsură*, *în măsura în care*:

Va fi promovat, întrucât îndeplinește condițiile.

Rămâne încă incert, întrucât legea nu s-a votat.

(M.P.)

întru cât → întru₄

întrucât → întru₄, deoarece₁, căci

întru câtva → întru₃

întru totul → tot₁₇, întru₃

întuneric → număr₃

învățătoare → gen₃, număr₈

în urma → în capătul...

jaguar → gen₆

joi → gen₂

joncțiune → subordonare_{1,3}

juca o festă → juca₂

juca

1. A se juca +cu (ceva, cineva).

- Înseamnă „a se amuza, a se distra”. Prezența obiectului nu este obligatorie :

Ea se joacă și acum cu păpușile.

- *Ce faci aici ? – Mă joc.*

- Poate avea și sensul „a nu da importanța cuvenită, a nu lua în serios ceva sau pe cineva” :

Nu trebuie să te joci cu sănătatea.

- **A se juca cu focul** înseamnă „a trata cu ușurință o problemă serioasă”.

Dacă-l provoci înseamnă să te joci cu focul.

2. A juca cuiva o festă este o expresie care înseamnă „a face cuiva o farsă, a-l păcăli”. Prezența dativului este obligatorie. Nu spunem deci niciodată :

**El a jucat o festă urâtă.*

3. A juca un rol important este o expresie care are sensul „a avea o mare însemnătate, a fi decisiv pentru cineva sau ceva”.

Brâncuș a jucat un rol important în evoluția sculpturii moderne.

(M.P.)

juxtapunere

Spunem că doi termeni sunt juxtapuși atunci când sunt plasați unul lângă altul, fără ca între ei să existe un element de coordonare sau de subordonare. Acești termeni pot fi cuvinte, grupuri de cuvinte sau propoziții:

De pe faleză admiram cerul, marea, apusul de soare.

El intră ca o furtună, se repede la telefon, formează un număr.

El a ajuns foarte târziu: avusese o pană de cauciuc.

(→ subordonare₁).

(N.F.)

la

1. Este o prepoziție simplă, care precedă substantive sau pronume în acuzativ:

*N-a mai venit **la** mine de ani de zile.*

*L-am trimis **la** școală.*

2. **La sută/la mie.** Alăturat lui *sută* și *mie*, *la* ajută la exprimarea proporției:

*Beneficiul a fost de zece **la sută** din costul de producție.*

*S-au înregistrat îmbolnăviri în proporție de zece **la mie**.*

[util.] Trebuie reținut faptul că exprimarea „un procent de x la sută” este pleonasm, deoarece „procent” înseamnă „(cantitate) la sută”. Din aceleași motive, exprimarea „un procent de x la mie” reprezintă un nonsens. Forma corectă, în aceste situații, este „în proporție de x la sută/mie”.

3. [stil.] O valoare semantică specială o capătă prepoziția *la* atunci când, în limbajul familiar, capătă înțelesul de „mult”, „mulți” sau de “cam”:

*Are **la** bani (= are mulți bani).*

*Număraseră **la** cinczeci de capete (= cam cincizeci de capete)*

4. **De la/până la.** [util.] Tot pentru a exprima o cantitate nedeterminată, *la* se combină cu alte prepoziții, precum *până*, *de*:

*În sală se aflau **până la** o sută de persoane.*

*A lucrat **de la** o sută de exerciții în sus.*

5. **Construcții cu la = dativ (genitiv).** Există situații în care *la* este utilizat în construcții echivalente cu dativul. Este vorba de cazurile în care *la* precedă un substantiv care, la rândul său, este precedat de un determinant:

*Le-a dat salarii mari **la diverși angajați** (= diverșilor angajați).*

*Le-a acordat prime derizorii **la mulți angajați** (= multor angajați).*

[stil./util.] Extinderea acestei construcții la substantive nedeterminate este populară și trebuie evitată în exprimarea îngrijită. În aceste situații forma recomandabilă este aceea a substantivului în dativ:

Le-a dat **la copii să mănânce.*

*Le-a dat **copiilor** să mănânce.*

[stil./util.] De asemenea, este regională și nerecomandabilă în exprimarea îngrijită construcția *la + substantiv propriu* ca echivalent al dativului:

**Îl spun la Ioana.*

Îl spun Ioanei.

O altă structură echivalentă cu dativul este combinarea lui *de + la + substantiv în acuzativ*:

Se sustrage de la îndatoriri (= se sustrage îndatoririlor).

[stil./util.] În limbajele populare și familiare *de + la + substantiv în acuzativ* este echivalentă cu genitivul:

S-a stricat motorul de la mașină (= motorul mașinii).

6. Prepoziția *la* poate fi utilizată și în combinație cu supinul:

Se gândește la cules.

Pleacă la scădat.

7. **La + infinitiv. [stil./util.]** Utilizarea prepoziției *la* în combinație cu infinitivul, deși aparține limbii literare este mai pretențioasă, livrescă. Această construcție concurează cu infinitivul lung și cu conjunctivul, în vorbirea curentă:

Acest lucru l-a împins la a renunța la concurs (=l-a împins să renunțe / l-a împins la renunțare).

8. **[stil.]** În limba literară actuală, *la* intră în diverse îmbinări de elemente care tind să devină locuțiuni prepoziționale sau adverbiale și care au o frecvență foarte mare, mergându-se uneori până la abuz: *privitor la, referitor la, la nivelul, la modul*:

Privitor la cele expuse anterior nu mai este nimic de adăugat.

Referitor la reportajul pe care l-am urmărit s-au făcut comentarii contradictorii.

Relativ la această problemă s-au propus multiple soluții.

Au existat semnale de alarmă la nivelul ambasadelor.

Discuțiile s-au purtat la modul agresiv.

(M.P.)

la → gen₂

la care → care

la fel de → adjectiv₂

la începutul → început₂

lăma → gen₆

la mijloc → început₁

la mijlocul → început₂

la modul → la₈

Lancia → gen₂

la nevoie → condiției₁

la nivelul → la₈

la săptămână → temporal₂

la sfârșit(ul) → început_{1,2}

la sută (mie) → la₂

lapte → număr₃

lasă că...dar (mai) (și) → dar

lasă-mă să te las → lăsa₃

latina → gen_{2,3}

lăptăreasă → gen₃

lăsa

1. A lăsa în pace.

Este o expresie frecventă în limba curentă și are sensul „a lăsa pe cineva să facă ceva, a nu-l deranja, a se dezinteresa de cineva”. Exprimarea acuzativului persoană este obligatorie. [util.] Când ne adresăm unui superior sau unei persoane căreia îi datorăm respect, nu vom spune niciodată:

**Lasă-mă în pace că sunt ocupat.*

2. A lăsa rece.

Înseamnă „a nu impresiona pe cineva, a-l face să rămână indiferent”. Ocurența complementului direct în acuzativ este obligatorie:

Pe el îl lasă rece necazurile mele (= este indiferent, nu este impresionat).

[stil.] Această expresie ține totuși de limbajul familiar.

3. Lăsă-mă să te las.

Este o expresie echivalentă cu un adjectiv. Se spune astfel despre cineva care este lipsit de energie, comod, neglijent. [stil.] Expresia circulă mai ales în limbajul familiar. În limba literară ea este evitată, preferându-se sinonimul *delăsător*.

Este așa de lasă-mă să te las, încât nu te poți baza pe el.

4. A nu se lăsa (cu una cu două).

Se spune despre persoane și înseamnă „a nu renunța ușor să facă ceva”. [stil.] Expresia se folosește în limbajul familiar:

Trebuie să rezolv situația asta, chiar dacă e greu, nu mă las eu (cu una cu două).

5. A se lăsa păgubaș.

[stil.] Este o expresie cu circulație în limbajul familiar și înseamnă „a renunța să facă ceva”.

A încercat să termine liceul, dar i s-a părut prea greu și s-a lăsat păgubaș (= a renunțat).

În limba îngrijită se folosește sinonimul *a renunța*.

6. A se lăsa + de.

În combinație cu prepoziția *de*, verbul *a se lăsa* are sensul „a renunța la un obicei rău, a se dezbrăa de ceva”. Pentru a realiza acest sens, prezența determinantului *de ceva* este obligatorie. El poate lipsi numai când *a* mai fost exprimat în text și se subînțelege:

*A încercat să se lase de fumat dar nu a reușit.
Se apucase de fumat, dar s-a lăsat.*

7. A lăsa (pe cineva/ceva) + să + conjunctiv.

După *a lăsa* poate urma o propoziție introdusă prin conjuncția *să*:

*Nu lăsa să-ți se răcească supa.
Părinții lui nu-l lasă să plece în excursie (= părinții lui nu-i dau voie /nu-i permit să plece în excursie).*

Când este vorba despre persoane, se pot utiliza cu această valoare sinonimele *a permite*, *a da voie*. *A permite* este mai oficial.

(N.F.)

lăsa de dorit → *dori*₁

lăsa în pace → *lăsa*₁

lăsa păgubaș → *lăsa*₅

lăsa rece → *lăsa*₂

lăuda

1. A lăuda pe cineva (sau ceva).

Înseamnă „a exprima prin cuvinte prețuirea, stima față de cineva sau ceva”:

*Profesorul i-a lăudat pe elevii care au luat premiu la olimpiadă.
Toată presa de specialitate a lăudat acest spectacol.*

[util.] Complementul direct în acuzativ este obligatoriu. Nu putem spune deci:

**Toată presa de specialitate a lăudat.*

2. A se lăuda.

La forma sa reflexivă înseamnă „a spune despre sine însuși cuvinte de laudă, a se mindri”. Se poate utiliza și absolut (vezi acest cuvânt).

• Cum te mai lauzi?

[stil./util.] Este o expresie cu circulație în limbajul familiar care are sensul „ce mai faci ? cum te mai simți ?” Nu poate fi utilizată în discuția cu un superior sau cu o persoană căreia îi datorăm respect.

3. A se lăuda + că + indicativ, condițional.

Verbul poate fi urmat de o propoziție introdusă prin *că* al cărui predicat este la indicativ sau la condițional și își menține sensul „a se mândri, a se făli”:

*Se laudă că îi cunoaște pe toți miniștrii.
Nu mă laud că aș fi mai deștept ca tine.*

(M.P.)

legat de → de

lene → număr₃

leșina → reflexiv₂

leu (leoaică) → gen₃

lipsă → număr₄

loc → adjectiv₄, pronume de întărire, conjuncție₃, subordonare₂, relativ I₆,
complemente₃, nici unul, nici una₄, subiect₇, apozitie₃, cauză₂, posesiv₄,
articol₁₃, consecință₃, mai₉, nimic₂

locuțiune → adjectiv₈, verb₈, conjuncție₁, prepoziție₁, adverb_{10,7}

lua → verb₅

lua de... → de

luând în considerare (că) → având în vedere (că)...

luni → gen₂

lup(oaică) → gen₃

mai (adverb)

Este un adverb de mod, foarte frecvent și cu întrebuințări foarte diverse:

1. Mai comparativ.

Cea mai obișnuită valoare este aceea de instrument care servește la formarea construcțiilor comparative (de superioritate și de inferioritate) și a superlativului absolut:

*Conferința a fost **mai interesantă** decât m-am așteptat*
(comparativ de superioritate).

*Clădirea teatrului este **mai puțin înaltă** decât hotelul*
(comparativ de inferioritate).

*Sora ta este **cea mai elegantă** dintre toate invitatele.*

[stil.] În afară de aceste construcții clasice, *mai* poate apărea și singur în vorbirea familiară, ca răspuns la o întrebare care conține un comparativ:

- *Tatăl tău este **mai înalt** decât tatăl meu?*
- ***Mail*** (se subînțelege comparația *mai înalt*).

Construcțiile comparative privesc adjectivele și adverbele.

- *Mai* poate fi folosit uneori și pe lângă substantive care exprimă caracteristici asemănătoare cu ale adjectivelelor (*poet, copil, bărbat*) sau care denumesc senzații fizice sau stări sufletești (*foame, sete, dor, lene, somn*):

*E **mai copil** decât aș fi crezut.*

*Mi-e **mai dor** de fată decât de băiat.*

*Mi-e **mai foame** decât la prânz.*

- **Nu se poate mai.**

Mai rar apare în construcții cu sens superlativ (= foarte, în grad maxim):

*Era un om (*cum*) **nu se poate mai blând**.*

Aceste construcții apar cu precădere în limbajul distins.

- **Dintre cele (cei) mai.**

Și această construcție are valoare superlativă, exprimând aprecierea unei însușiri în grad maxim, dar ceva mai puțin categoric decât *nu se poate mai*. Face parte, de asemenea, din limbajul distins:

*Stilul lui de interpretare este **dintre cele mai originale**.*

- **Mai mult sau mai puțin.**

Este o expresie care are o valoare de aproximare arătând că o caracteristică apare aproximativ așa cum ar trebui. Într-o frază ca:

*Atunci când ne-am întâlnit, el a fost **mai mult sau mai puțin amabil** cu mine.*

vorbitorul lasă să se înțeleagă că amabilitatea nu a lipsit, dar că nu a fost nici foarte evidentă.

2. Mai atenuativ.

Uneori, prezența lui *mai* atenuază sensul cuvântului pe care îl precedă (de obicei un verb):

*Bolnavul s-a mai liniștit și a adormit.
Ploaia a mai încetat, dar nu s-a oprit complet.*

3. Mai durativ.

Mai poate exprima durata, continuitatea unei acțiuni și, în acest caz, este sinonim cu *încă*. Uneori, pentru sublinierea ideii de continuitate, ele pot apărea amândouă în aceeași frază:

*Era foarte obosit și mai doarme (încă).
Îți mai aduci aminte de mine?*

4. Mai iterativ.

Arată o acțiune care se repetă:

*Mai vine uneori pe la noi.
Dacă mai minți te omor în bătaie (= dacă minți din nou te omor în bătaie).*

5. Mai alternativ.

Repetat înaintea verbelor din frază, arată alternanța acțiunilor exprimate de acestea:

Febra scăzuse, dar bolnavul se simțea obosit, mai dormea, se mai trezea (= uneori dormea, uneori se trezea).

6. Mai-mai (→ gata₂)

Singur, dar de cele mai multe ori repetat, *mai* se utilizează în limba vorbită pentru a exprima o acțiune iminentă, pe punctul de a se produce:

Te-ai schimbat foarte mult, mai-mai să nu te recunosc.

Cu aceeași valoare se utilizează sinonimele *gata-gata*, *cât pe ce*, *aproape*.

7. Mai cumulativ.

- Exprimă ideea de acumulare, de adăugare a unor acțiuni sau elemente:

A mai cumpărat un apartament (= a cumpărat un apartament în plus).

Eventual, pentru insistență, *mai* poate fi dublat de *încă*:

A mai cumpărat încă un apartament.

Pentru a insista asupra imposibilității de a realiza un cumul de elemente, complementul de excepție are drept corelativ adverbul *mai*, care stă lângă verb:

În afară de București, n-am mai vizitat alt oraș în România.

• **Mai mult (ca asta), în plus de asta.**

Aceste două construcții au sensuri echivalente și se folosesc, de asemenea pentru a exprima ideea de cumul într-o exprimare elegantă:

*Nu s-a purtat foarte bine cu mine. Mai mult (ca asta) / În plus (de asta), la ultima întâlnire a fost de-a dreptul nepoliticos.
Era o noapte întunecoasă și mai mult (ca asta) / în plus (de asta) și ploua.*

8. Mai întâi.

Este o expresie sinonimă cu *în primul rând* și exprimă prioritatea unei acțiuni, fapt sau a unei caracteristici în timp, în spațiu, în importanță etc.

*Mai întâi o să vezi hotelul Ibis și imediat după aceea, gara.
Mai întâi termin eu ce am de spus și după aceea îmi explici cum s-a întâmplat.
El este mai întâi compozitor și în al doilea rând textier.*

Foarte frecvent cele două expresii au drept corelative pe *după aceea, în al doilea rând, apoi*.

9. Locul.

Mai se plasează între auxiliar și verb (la formele compuse) sau între marca diatezei reflexive (*se, își*) și verb:

*Ai mai cumpărat două albume?
Îți mai aduci aminte de mine?*

[stil./util.] Plasarea lui înaintea verbului este populară, deci nerecomandată. Nu vom spune niciodată:

**Mai îți aduci aminte de mine?*

(→ **adjectiv₂**).

(N.F.)

mai dinainte → **dinainte(a)₁**,

mai întâi → **mai₈**

mai (luna) → **gen₂**

mai-mai → **gata₂**

mai mult ca perfect → **perfect₂**

mai mult de-o grămadă → **negație₈**

mai mult sau mai puțin → mai,
mai puțin → excepție₆, comparație₁,
major → adjectiv₄,
majoritatea → cea mai mare parte
marți → gen₂

masă (de dimineață, de prânz, de seară)

Pentru unul dintre sensurile sale, masă înseamnă „dejun”, momentul la care mâncăm, cele mai frecvente expresii sunt *masa de dimineață* (mai rar *micul dejun*), *masa de prânz* și *masa de seară* (mai rar *cina*).

- **După masă** este o locuțiune adverbială care desemnează, în principiu, momentul cuprins între ora prânzului și începutul serii. Ea este perfect echivalentă cu *după-amiază*, cu care poate fi substituită în orice situație.
- **A lua masa** este o locuțiune verbală care înseamnă *a mânca*, indiferent de momentul zilei când aceasta are loc. [stil.] Această locuțiune se utilizează în limba îngrijită; în vorbirea curentă, familiară, se folosește verbul *a mânca*.

(N.F.)

mascul → gen₆

măcar

1. Este un adverb care restrânge sfera unei afirmații (fapt, acțiune, calitate, împrejurare). [stil.] Aparține limbii literare curente unde este folosit foarte frecvent. Este perfect sinonim cu *cel puțin*:

Trebuie să ieșim la plimbare măcar duminica (= cel puțin duminica).

Dă-mi măcar 1000 de lei (= cel puțin 1000 de lei).

- **Măcar, cel puțin, barem, încaltea.**

Sensul acestor patru adverbe este identic și, teoretic, ele se pot substitui în orice situație, când se restrânge sfera unei afirmații.

[util.] Totuși, registrul lor stilistic este diferit: *măcar* și *cel puțin* fac parte din limba literară curentă, cu observația că *măcar* este ceva mai frecvent în limba vorbită; *barem* se folosește în stilul familiar, iar *încaltea* este puternic marcat regional, utilizat rar, mai ales în basme și deci nerecomandat.

- 2. **Măcar că, măcar să, măcar de.**

[util.] Sunt expresii cu valoare conjuncțională, care deservește la realizarea unei construcții cu sens concesiv, dar numai în limbajul familiar:

Nu vrea să stea în pat, măcar că e bolnav (= deși este bolnav).

[util.] În același limbaj familiar, *măcar să și măcar de* adaugă ideii de concesiie o valoare ipotetică:

S-a hotărât să plece și o să plece, măcar de m-aș opune eu
(= o să plece chiar dacă, în ipoteza că eu m-aș opune).

Nu vrea să-și recunoască vina, măcar să-l bați (= nu-și recunoaște vina chiar dacă, în ipoteza că l-ai bate).

• Măcar de.

Apare frecvent în limbajul familiar oral, mai ales în dialog, cu sensul „ar fi bine dacă (ar fi așa)...”

- *Nu fi îngrijorată, o să-și găsească el o slujbă.*
- **Măcar de** (și-ar găsi)! (= ar fi bine dacă...)

Măcar de este sinonim cu *măcar dacă* și se folosesc nediferențiat.

3. Nici măcar.

Este o expresie frecventă în limbajul familiar curent, care poate apărea și singură ca răspuns la o întrebare, restul înțelegându-se din context:

- *Și-a luat rămas bun de la tine când a plecat?*
- **Nici măcar** (= nici asta nu a făcut, cel puțin).

(N.F.)

măcar că → concesiie₁, măcar₂

măcar de → măcar₂

măcar să → concesiie₁, măcar₂

măgar → adjectiv₅

mărar → număr₃, gen₂

măr → gen₂

mătase → număr₄

mă tem că → teme

mătură → gen₄

mâine → adverb₂, temporal₂

mână

1. Pe mâna dreaptă, pe mâna stângă.

După ce treci bulevardul, mergi drept înainte și pe mâna dreaptă vezi clădirea Universității.

[stil.] Aceste expresii sunt rare și învechite. În mod curent se folosesc expresiile *la dreapta, la stânga* (*pe partea dreaptă, pe partea stângă*).

2. A da mâna + cu cineva.

Înseamnă fie „a strânge mâna cuiva în semn de salut”, fie, în sens figurat, „a se înțelege cu cineva în privința unei tranzacții, a face un târg”.

3. A pune (a băga) mâna în foc pentru cineva (sau pentru ceva).

Înseamnă „a garanta (pentru cineva sau ceva)”. Complementul indirect se introduce, pentru actualizarea acestei valori, prin prepoziția *pentru* și poate fi o persoană sau un obiect. Într-un context din care complementul se deduce, expresia poate fi folosită și absolut:

- *Crezi că el este vinovatul ?*
- **Bag mâna în foc** (= sunt sigur de asta).

[stil.] Expresia se folosește în limbajul familiar. Limba literară preferă utilizarea verbului *a garanta*.

4. A se spăla pe mâini.

În sens propriu, expresia înseamnă „a-și spăla mâinile (sale)”. În sens figurat, înțelesul este „a refuza să-și ia răspunderea unei probleme (dificile)”

Am încercat să-l fac să înțeleagă că este și el răspunzător de ce se întâmplă, dar s-a spălat pe mâini (= ...dar s-a eschivat).

5. A pune mâna + pe ceva.

În sensul propriu are sensul “a atinge, a prinde ceva cu mâna”:

Nu pune mâna pe bec că te frigi.

iar în sens figurat înseamnă „a ajunge în posesiunea unui lucru (prin mijloace necinstite)”:

După ce a munit tatăl său, a pus mâna pe toată averea familiei.

6. Sărut mâna (sau mâinile).

Este o formulă politicoasă de salut adresată femeilor, preoților sau oamenilor în vârstă.

7. De la mână până la gură.

Este o locuțiune adverbială utilizată mai ales pe lângă verbul *a uita* și are sensul „rapid, în timp foarte scurt”:

Ți-am spus să pui mâncarea la încălzit și ai uitat de la mână până la gură.

[stil.] Această expresie circulă în limbajul familiar și popular.

(N.F.)

mânca

1. Este un verb care poate fi folosit singur sau urmat de un complement direct și care înseamnă „a înghiți ceva (mestecându-l în prealabil) (pentru a se hrăni)”:

*La această oră copiii mănâncă.
Persoanele sănătoase mănâncă multe fructe.*

- **[stil./util.] A mânca pâine cu sare (pe talger) cu cineva**, este o expresie populară, întâlnită astăzi mai ales în basme, și care înseamnă „a conviețui cu cineva”:

De azi înainte, eu pâine cu sare pe talger cu tine nu mai mănânc!

(→ verb₁).

- **A nu avea ce mânca** are sensul de „a nu avea din ce trăi”:

O duc foarte greu; aproape că nu au ce mânca.

- **[stil.] A-i mânca sufletul (zilele sau viața)** este o expresie populară și familiară, care înseamnă „a supăra foarte tare pe cineva”, „a distruge viața cuiva”:

Un singur fecior a avut, și acela i-a mâncat sufletul.

- **[stil.] A-și mânca de sub unghie** înseamnă, în limbajele populare și familiare „a fi foarte zgârcit”:

Nu numai că nu cheltuie nimic, dar își mănâncă de sub unghie.

- **[stil.] A mânca din ochi pe cineva** este o expresie populară și familiară care are înțelesul de „a privi cu mare plăcere (sau dragoste) pe cineva”:

De când soșise la horă, vecinul o mânca din ochi.

- **[stil./util.] A mânca bătaie** înseamnă „a fi bătut”, „a fi învins”. Variantele sale „a mânca trântea”, „a mânca papară” înseamnă doar „a fi bătut” și aparțin limbajelor populare și familiare:

*Potolește-te, altfel mănânci bătaie (trântea/papară).
Echipa gazdă a mâncat bătaie în ultimul meci.*

- **[stil.] A mânca pământul fugind (sau a fugi mâncând pământul)** este o expresie care aparține limbajelor populare și familiare și care înseamnă „a fugi foarte repede”:

Când și-a dat seama că a fost văzut, hoțul a mâncat pământul fugind.

- 2. A mânca + subiect care desemnează o parte a corpului + acuzativ (ființă)** înseamnă „a produce mâncărimi”:

Brațul fracturat îl mânca teribil.

- [stil.] **A mânca spinarea (pielea sau ceafa) pe cineva** înseamnă popular și familiar „a se comporta ca și cum ar dori să fie bătut”:

De ce țipi? Te mănâncă spinarea (pielea/ceafa)?

- [stil.] **A mânca pe cineva palma** înseamnă, în limbajele popular și familiar, „a avea chef să bată pe cineva”:

Stai departe de mine, mă mănâncă palma.

3. În funcție de subiectul cu care se combină, *a mânca* mai poate fi sinonim și cu *a distruge*:

Rugina mănâncă fierul.

Igrasia a mâncat tencuiala.

4. **A mânca + pe + acuzativ**

Atunci când complementul direct al lui *a mânca* este o persoană, verbul are sensul „a face rău”:

Ar fi putut promova, dar unii colegi l-au mâncat.

[stil./util.] Acest sens al lui *a mânca*, figurat, este utilizat numai familiar, folosirea lui în vorbirea elegantă fiind neindicată.

(→ verb₁).

(M.P.)

mânca bătaie → **mânca**

mânca de sub unghie → **mânca**

mânca din ochi → **mânca**

mânca pământul (fugind) → **mânca**

mânca pâine cu sare (pe talger) cu cineva → **mânca**

mâncare → număr₄

mânca spinarea (pielea sau ceafa) → **mânca**

mânca sufletul (zilele sau viața) → **mânca**

medic → gen₃

medical → adjectiv₄

mereu → tot II₂, adverb₁

merge

1. Este un verb care nu se poate construi cu un complement direct și care înseamnă „a se mișca deplasându-se dintr-un loc în altul”, „a se duce”:

Mergi în camera ta și rezolvă problemele de geometrie.

Măine mergem la bunic.

Vaporul merge la Port Said.

2. În funcție de subiectele pe care le primește *a merge* mai poate avea diferite alte sensuri:

- **A merge + subiect** care desemnează bani sau documente are sensul de „a fi valabil”:

Lirele sterline merg (la schimb) în orice țară europeană.

- **A merge + subiect** care desemnează *culori, sunete, obiecte de artă, de mobilier, de îmbrăcăminte etc.* este sinonim cu *a se potrivi*:

Roșul nu merge cu mov.

Mobilierul Art Nouveau nu merge cu tablourile din acest interior.

- **A merge + subiect** care desemnează *drumuri, regiuni (ape, uscat etc.) sau atitudini, informații, știri* are sensul de „a ajunge, a se întinde, a se răspândi”:

Unde merge drumul acesta?

Până unde merge pădurea?

Zvonurile au mers până departe.

Vreau să văd până unde merge îndrăzneala lui.

De asemenea, *a merge* intră în diferite expresii, precum:

- **[stil.] A merge mână în mână**, care, în vorbirea familiară înseamnă „a lucra împreună cu”, „a fi în strânsă legătură cu”:

Din păcate, în acea zonă mafia și poliția merg mână în mână.

- **[stil./util.] Trecă-meargă** este o expresie populară și familiară, evitată de exprimarea elegantă, livrescă sau oficială, care are nuanță exclamativă și care înseamnă „fie, să admitem (dar ca pe o concesie)”:

Că ne-a mințit, trecă-meargă!... Dar să și fure...

- **[stil./util.] Așa mai merge!** e o exclamație caracteristică vorbirii populare și familiare, însemnând „așa îmi convine; așa e bine”:

- Eram cu toții nemulțumiți și am depus o plângere. S-a rezolvat, domnule. Așa mai merge!

- **[stil.] A merge șnur** este o expresie familiară care înseamnă „a se desfășura continuu, fără probleme”:

Repetițiile au mers șnur; spectacolul poate începe.

3. **A merge + dativ**. Atunci când *a merge* este construit cu un complement indirect în dativ care desemnează o ființă (mai ales persoană) sau o instituție, are sensul de „a izbuti (în ceea ce și-a propus), a reuși ceva așa cum și-a dorit”:

A vrut el să ne păcălească, dar nu i-a mers.

Companiei noastre îi merg bine afacerile.

- **A(-i) merge la inimă** este sinonim cu *a bucura, a mulțumi* (pe cineva)

Vorbele tale mi-au mers la inimă.

- **A(-i) merge (cuiva) bine (sau rău)** înseamnă „a o duce, a se descurca (la bine sau rău)”:

Din câte știu, cu sănătatea îi merge bine.

- [stil.] **A-i merge (cuiva) numele** este o expresie populară și familiară care înseamnă „a se auzi despre cineva (în sens bun sau rău), a avea un renume...”:

Sătenii nu l-au mai văzut, dar îi merge numele c-ar fi un doctor bun.

4. **A merge + la + acuzativ** care desemnează *școli, cursuri etc.* are sensul „a urma”:

Merge la Universitate de doi ani.

- **A merge la pieire** este o expresie care înseamnă „a se îndrepta spre un dezastru sau chiar spre moarte, ca urmare a unei acțiuni necugetate”:

E o țară care, din pricina sistemului de guvernământ, merge la pieire.

(M.P.)

merge bine (sau rău) → merge₃

merge la inimă → merge₃

merge la pieire → merge₄

merge mână în mână → merge₂

merge șnur → merge

mi → gen₂

mi-e că... (să nu) → fi₁₁

miercuri → gen₂

ministru → gen₁

minus → excepție₇

minut → gen₂

mir(easă) → gen₃

miri → număr₇

mirosi a → a₁

mișca

1. **A (se) mișca** este un verb înseamnă „a ieși sau a face să iasă din stare de repaus (schimbându-și locul, poziția, clătînându-se etc.)”:

Toate organismele vii (se) mișcă.
Măriți doza de anestezic: bolnavul (se) mișcă!
Tot ce este viu mișcă.
Am avut impresia că se mișcă pereții.

2. **A se mișca** mai poate însemna „a se revolta”, „a ieși din starea de pasivitate”, atunci când subiectul se referă la grupuri de persoane, la mase etc.

În provincie, muncitorii se mișcă deja.

3. **A mișca** mai înseamnă și „a se dezvolta”, „a da rezultate bune”, atunci când subiectul indică acțiuni, întreprinderi, sisteme economice, financiare etc.

În această zonă agricultura a început să miște.

4. **A mișca + acuzativ.**

Când *a mișca* este urmat de un complement direct care indică un lucru, are sensul de „a muta dintr-un loc în altul”, „a deplasa (ușor) ceva”:

Cineva a mișcat lucrurile din casă.

5. **A mișca (+pe) + acuzativ.**

Atunci când *a mișca* este urmat de un complement direct sau indică o persoană, este sinonim cu *a emoționa*, *a impresiona*, *a înduioșa*:

Gestul tău m-a mișcat.
Pe bătrân l-au mișcat adânc scrisorile nepoților.

(M.P.)

mod (verbal)

Modurile verbului sunt serii de forme prin care se exprimă acțiunea sau starea după felul în care aceasta este apreciată: ca un fapt real sau pur și simplu imaginat, ca un fapt posibil, dorit sau ipotetic etc.

Se disting:

- moduri personale, ale căror forme variază în funcție de persoana subiectului, deci pot fi puse în relație cu persoana I, a II-a sau a III-a: *indicativ*, *conjunctiv*, *imperativ*, *prezumtiv*, *condițional* (vezi aceste cuvinte). Verbele aflate la aceste moduri sunt, de regulă, predicate în propoziție. Excepție fac verbele auxiliare (→ **auxiliar**) și cele copulative (→ **copulativ**).

- moduri nepersonale, ale căror forme nu pot fi puse în relație cu o persoană, deci nu variază în funcție de aceasta. Verbele nepersonale sunt: *infinitiv*, *gerunziu*, *participiu* și *supin* (vezi aceste cuvinte). Trebuie menționat că perfectul

conjunctivului, deși nu are forme distincte în funcție de persoană poate fi totuși pus în relație cu aceasta (*eu să fi citit, tu să fi citit etc.*) și formează predicatul propoziției.

Modurile nepersonale sunt, în general, nepredicative, deci ele nu pot fi predicate în propoziție.

Dintre cele patru moduri numai participiul și supinul sunt total nepersonale. Infinitivul și gerunziul se pot construi cu subiecte proprii care exprimă persoana:

Pentru a învăța eu carte, mama a făcut sacrificii.

Plecând noi, ea a rămas cu ochii plini de lacrimi.

Însă nu constituie subiectul propoziției. Numai infinitivul cu valoare de imperativ poate avea această funcție (→ **infinitiv I**). În aceeași situație se găsește și supinul cu valoare de imperativ:

De aruncat după întrebuițare.

(N.F.)

mort → **adjectiv₂**

mortal → **adjectiv₂**

moșteni

1. A moșteni (pe cineva).

Se poate spune, fără a preciza complementul obiectului:

El l-a moștenit pe bunicul său.

ceea ce înseamnă fie „a primit un bun pe cale de succesiune (prin testament)”, fie „a deține pe cale ereditară o caracteristică, o însușire”.

2. A moșteni ceva.

Se spune când este vorba de bunuri materiale sau imateriale, fără precizarea complementului persoană:

Noi am moștenit casa părintească.

Tu ai moștenit un caracter dârz.

3. A moșteni ceva + de la cineva.

Cu un complement al persoanei și un complement al obiectului se spune:

El a moștenit un lot de pământ de la tatăl lui.

El a moștenit de la mama sa un veritabil simț artistic.

(N.F.)

motan → **gen₄**

motrice → **adjectiv₄**

mult → **adverb₁**

mult prea → **prea**

mulțumi

1. **A mulțumi (+ dativ) (+ pentru ceva).** Urmat, eventual, de un complement indirect în dativ, a mulțumi înseamnă „a exprima recunoștința (față de cineva)”:

*Campionul **mulțumește publicului** din stadion **pentru aplauze**.
Gazdele ne oferă flori, iar noi (le) **mulțumim**.*

• [util] Folosit la indicativ prezent, persoanele I singular și plural, a mulțumi reprezintă o formulă stereotipă de exprimare a recunoștinței:

- *Poftim caietul!*
- ***Mulțumesc (Mulțumim)!***

2. **A mulțumi (+ pe) + acuzativ.**

Dacă a mulțumi este urmat de un complement direct care indică persoane, el are fie sensul „a răsplăti, a recompensa pe cineva”. [stil.] Această exprimare ține de registrul popular al limbii.

*După ce ne-a săpat grădina, **I-am mulțumit** și noi cum am putut: cu ceva haine, cu ceva de mâncare...*

fie sensul de „a satisface pe cineva (făcându-i pe plac)”, „a bucura pe cineva”:

*De această dată, rezultatele lui **m-au mulțumit**.
Toată viața **I-a mulțumit** pe tatăl său.*

3. **A se mulțumi** înseamnă „a se considera satisfăcut”, „a se rezuma la”:

*E o persoană care **s-a mulțumit** întotdeauna cu ce a avut.
Nu trebuia **să te mulțumești** cu liceul; trebuia să urmezi mai departe.*

(N.F)

mulțumită → datorită..., prepoziție₂

muncitor (toare) → gen₃

municipal → adjectiv₄

munte → gen₂

necoform cu → conform₂...

necum (să)

1. *Necum* este un adverb negativ.

[stil.] Prin repetarea bazei sale formează locuțiunea adverbială *cum necum*, care aparține limbajelor popular și familiar:

Cum, necum trebuie să ajungă până mâine.

2. [stil.] Tot limbajelor popular și familiar le aparține și locuțiunea conjuncțională *necum să*, care ajută la exprimarea unui raport adversativ:

Nu vrea nici să-l cunoască, necum să-l invite acasă.

(M.P.)

negație

1. Aspectul afirmativ sau negativ al propoziției este dat de forma verbului. Astfel, o propoziție ca:

Să nu-ți pară rău pentru o zi pierdută.

este o propoziție negativă, deoarece negația se referă la verb, în timp ce:

Nu pentru o zi pierdută să-ți pară rău.

este o propoziție afirmativă.

2. Negația totală.

Este aceea care se referă la predicatul propoziției și, prin aceasta, la întreaga propoziție. Astfel:

Nu a venit autobuzul și deci nu am prins trenul.

este forma negativă a enunțului:

A venit autobuzul și deci am prins trenul.

3. Nu + infinitiv (conjunctiv).

[stil./util.] Într-un limbaj prețios apar uneori exprimări de tipul:

Mă tem de a nu fi ratat ocazia (= mă tem că am ratat ocazia).

Se temea de a nu-l fi supărat (= se temea că l-a supărat).

Mai frecventă este însă aici utilizarea conjunctivului:

Se temea să nu-l fi supărat.

Se temea să nu fi ratat ocazia.

sau a indicativului, în propoziții introduse prin *că* (vezi exemplele anterioare).

4. Negația parțială.

Privește negarea unei alte părți a propoziției, dar propoziția nu devine negativă:

Nu pentru asta m-am supărat pe tine.

Vine nu mâine, ci poimâine.

Am aflat de la Radu, dar nu astăzi, ci ieri.

5. Cuvintele de negație.

Pentru a exprima negația se folosesc cuvinte specifice, care însoțesc părțile de propoziție pe care vrem să le negăm: adverbele *nu*, *ba* (popular) și adverbul și conjuncția *nici*, adverbe și locuțiuni adverbiale: *deloc*, *defel*, *niciodată*, *nicăieri*, pronume: *nimeni*, *nimic*, *nici unul* (vezi aceste cuvinte). Forma negativă a verbului la modul gerunziu, participiu și supin se construiește cu prefixul *ne-*: *neștiind*, *necunoscut*, *de neconceput*.

• Nici

Se pot lega prin *nici* termenii unei propoziții negative:

El nu vine azi, nici mâine.

El nu vine nici azi, nici mâine.

• Nu.

Negația *nu* se utilizează pentru negarea verbului (*nu știu*), dar și a altor părți de propoziție decât predicatul:

Nu el mi-a răspuns la telefon.

Este negația cea mai frecvent folosită, apărând uneori singură ca răspuns la o întrebare și înlocuind o formă verbală negativă:

- *Te mai doare capul?*

- *Nu!*

6. Negația dublă sau multiplă.

Construcția obișnuită a propozițiilor negative se face prin dublarea sau chiar triplarea negației. Aceasta se realizează prin utilizarea lui *nu* pentru a nega verbul și a unuia dintre celelalte mijloace pentru a-l dubla:

Nu vine nimeni în vizită astăzi?

Nu mi-a spus niciodată ce s-a întâmplat.

Nimeni nu l-a văzut niciodată.

Totuși, uneori, verbul negat poate fi însoțit de pronume sau adjective pronominale pozitive. Acest lucru este posibil însă numai în propoziții interogative negative:

Nu m-a căutat cineva? (= nu m-a căutat nimeni?)

Nu ai vreo cunoștință la minister? (= nu cunoști pe nimeni la minister?)

[util.] Înlocuirea pronumelor negative cu pronume pozitive nu este însă admisă când propozițiile sunt enunțiative. Nu vom spune deci niciodată:

*Nu am **ceva** de citit. (corect: Nu am nimic de citit).

*Nu cunosc **vreun** doctor (corect: Nu cunosc nici un doctor).

7. Alte mijloace de exprimare a negației.

Negarea unei propoziții afirmative se poate realiza și prin alte mijloace decât *nu*, ca de exemplu prin *fără* sau *fără să*:

L-am jignit fără intenție (= nu am avut intenția să-l jignesc).

Am auzit discuția fără să vreau (= nu am vrut să aud discuția).

dar folosirea lor nu este legată de propozițiile negative.

[stil.] În stilul publicistic se mai folosește procedeul negării unui antonim pentru a afirma contrariul:

Rezolvarea nu este deloc simplă (= este grea).

De asemenea, se mai pot utiliza cuvinte formate cu prefixe negative sau privative: *in-*, *ne-*, *non-*:

El este foarte neatent (= nu este deloc atent).

8. Mijloace afective de negare.

[stil.] În limbajul familiar, afectiv negația se mai poate exprima prin interjecții ca *ași*, *nț* sau expresii ca *da de unde*, *aiurea*, *nici poveste*, *nici în ruptul capului*, *Doamne ferește*, *pe dracul*, *mai mult de-o grămadă*, *mai mult de-o groază*, care apar mai ales în dialog, ca răspuns la o întrebare:

- *A recunoscut că el este vinovatul?*

- *Ei, pe dracul!* (= bineînțeles, n-a recunoscut).

Aceste exprimări nu sunt admise de limba literară și trebuie evitate.

9. Combinarea negațiilor.

Dubla sau tripla negație (vezi mai sus 6) este o construcție obișnuită în limba română. **[util.]** Totuși, ea trebuie deosebită cu atenție de construcțiile în care două negații se anulează una pe alta, rezultând o afirmație:

El nu era nevinovat (= el era vinovat).

Nu putea să nu răspundă la scrisoare (= a răspuns la scrisoare).

Nu e lipsit de interes să iei legătura cu el (= este interesant să iei legătura cu el).

Utilizarea fără grijă a dublei negații poate duce la confuzii, obținându-se astfel contrariul efectului dorit.

(N.F.)

negresă → **gen**₃

negreșit → **desigur, afirmație**₁

nepot → **articol**₂

nervi → **număr**₂

nevastă → **articol**₂

nicăieri → **negație**₅

nici (adverb) → **negație**₅, **nici...nici**₁

nici că → **nici**₂

nici (conjunție) → **coordonare**₁, **nici...nici**₁

nici dacă → **nici...nici**₂

nicidecum → **adverb**₁

nici în ruptul capului → **nici...nici**₁

nici măcar → **măcar**₂

nici...nici

1. Nici - adverb.

Ca adverb, *nici* are un statut controversat, fiind adesea considerat drept conjuncție:

Nici nu și-a dat seama despre ce e vorba.

Nici nu-mi pasă de hotărârea lui.

[stil./util.] *Nici* intră în locuțiunile adverbiale *nici un pic* (în vorbirea curentă), *nici în ruptul capului* (familiar), *nici câtuși de puțin* (nerecomandabilă ca fiind pleonastică), care au sensul „deloc”, „nicidecum”:

Nu mă deranjează nici un pic/deloc.

N-a vrut să accepte invitația nici în ruptul capului.

2. Nici – conjuncție. (→ coordonare₁)

În calitate de conjuncție coordonatoare disjunctivă, *nici* se folosește în pereche, putând fi repetată înaintea tuturor elementelor coordonate (dar nu obligatoriu):

Nici fratele, nici sora sa nu se hotărâseră.

Nici n-a acceptat, nici n-a refuzat.

Nici eu, nici el, nici soția lui nu ne-am dat seama.

[**stil./util.**] *Nici* nu poate fi utilizat decât în construcții negative realizate cu adverbul *nu*. Varianta fără adverbul *nu* aparține limbajului regional sau învechit:

Nici mi-e foame, nici mi-e sete.

• **Nici că.**

[**stil./util.**] Locuțiunea conjuncțională *nici că* poate apărea singură, fără adverbul *nu*, dar circulă în limbajul familiar sau popular:

***Nici că mai calcă vreodată în casa mea* (= nu mai calcă niciodată în casa mea).**

• **Nici dacă.**

Este o locuțiune conjuncțională care introduce subordonate concesive, având uneori drept corelativ în regentă pe *tot*:

Nici dacă și-ar cere scuze, tot nu l-ar ierta.

(M.P.)

niciodată → **negație₅**

nici poveste → **negație₈**

nici să → **concesie₁**

nici un, nici o → **nici unul, nici una₃**

nici un pic → **nici...nici₁**

nici unul, nici una

1. **Nici unul**, cu forma sa feminină **nici una** este un pronume negativ, care substituie substantive ce denumesc persoane sau lucruri. La plural are formele **nici unii, nici unele**.

2. **Nici unul + nu**. Verbul din propoziția în care apare *nici unul* are întotdeauna formă negativă:

Nici unul nu știe cum s-a întâmplat.

Am văzut multe rochii frumoase, dar n-am cumpărat nici una.

Verbul stă la forma negativă, chiar dacă ideea de negație mai este exprimată și de alte cuvinte din propoziție.

Am doi frați, dar nici unul n-a venit niciodată să mă vadă.

[util.] Într-un limbaj îngrijit, într-o frază ca cea de mai sus, se preferă utilizarea adverbului *vreodată*:

*Am doi frați, dar **nici unul n-a venit vreodată** să mă vadă.*

(→ **negație_s**)

3. Nici un, nici o.

Ca adjectiv, adică atunci când însoțește un substantiv, *nici unul* are forma *nici un* și, respectiv *nici o* pentru singular. Nu există forme de plural.

4. Locul lui *nici un*.

Este plasat întotdeauna înaintea substantivului, care nu are niciodată cu articol.

*N-am **nici un prieten** așa bun ca tine.*

*Astăzi n-am scris **nici o scrisoare**.*

(N.F.)

nimeni

1. Este un pronume negativ, care înlocuiește substantive ce denumesc persoane. El se opune lui *toți* sau lui *cineva*:

***Toți** au plecat acasă, nu mai este **nimeni** în sală.*

*Chiar nu mai este **nimeni** sau mai este **cineva**?*

2. Nimeni – acord.

Nimeni are numai formă de singular, deci este invariabil sub aspectul numărului. Acordul verbului se face numai la singular, chiar dacă sunt două subiecte:

***Nimeni și nimic** nu te poate convinge că greșești.*

Acordul la singular trebuie făcut și când există (sau se subînțelege) o determinare la plural. Spunem deci:

***Nimeni** dintre ei **nu știe** adevărul.*

[util.] Acordul la plural constituie o greșeală:

****Nimeni** dintre ei **nu știu** adevărul.*

3. Nimeni + nu.

Când este subiect, *nimeni* se utilizează obligatoriu cu forma negativă a verbului pe care poate să-l precedă sau să-l urmeze:

***Nu mi-a spus nimeni** că e bolnav.*

***Nimeni nu știe** la ce oră vine trenul.*

4. Nimeni fără nu.

Nimeni poate fi utilizat și fără negația *nu* în propozițiile care exprimă o idee negativă prin alte mijloace gramaticale sau lexicale. În acest caz, el poate fi înlocuit prin *cineva*, care este mai frecvent:

*Afirm asta fără a vrea să jignesc **pe nimeni** (sau pe cineva).*

5. Nimeni + altcineva (altul).

Este utilizat destul de frecvent urmat de *altcineva* sau *altul* în propoziții negative, întărind ideea de excepție exprimată prin *decât*:

***Nimeni altul decât el nu și-a dat seama de pericol** (= numai el și-a dat seama de pericol).*

***Când m-am uitat pe fereastră pe cine am văzut? Pe nimeni altcineva decât pe Ion** (= l-am văzut chiar pe Ion).*

6. [stil.] Poate fi întâlnit și în forma *nimenea*, dar aceasta aparține limbajului popular și trebuie evitată într-o exprimare îngrijită.

(N.F.)

nimic

1. Este un pronume negativ care înlocuiește substantive ce denumesc lucruri și se opune lui *tot* sau *ceva*:

*Trebuie să obținem tot sau **nimic**.*

• Nimic – acord.

Nimic are numai formă de singular, este deci invariabil sub aspectul numărului. Prin urmare, acordul verbului se face întotdeauna la singular:

*Când ești bolnav, **nimic nu mai are importanță**.*

• Nimic + nu.

Nimic se folosește, în majoritatea cazurilor, în propoziții conținând adverbul de negație *nu*:

*Era foarte întuneric și **nu vedeam nimic**.*

***Nimic nu este mai prețios decât sănătatea**.*

Verbul la formă negativă este necesar și în cazul când ideea de negație mai este conținută și în alte cuvinte din propoziție:

***Nu vrea să facă nimic niciodată**.*

***Nu se vede nimic nicăieri**.*

(→ negație_s)

- **Nimic fără nu.**

Uneori *nimic* se folosește fără negația *nu*, adică în propoziții cu verbul a forma afirmativă, mai ales când ideea de negație este exprimată și prin alte mijloace (gramaticale sau lexicale):

M-a privit fără să spună nimic (= m-a privit și n-a spus nimic).

sau în câteva expresii:

De la un prieten pretind totul sau nimic.

Totul se reduce, de fapt, la nimic.

Am depus atâta efort pentru nimic.

2. Locul lui nimic.

Când este complement direct sau indirect, el se plasează, în mod normal, după verb. Poate fi plasat însă și înaintea verbului, când vorbitorul vrea să insiste asupra lui:

N-a observat nimic suspect = Nimic suspect n-a observat.

3. Nimic + adjectiv.

Nimic poate fi urmat (niciodată precedat) de adjective calificative, întotdeauna la masculin singular:

Nu e nimic surprinzător în decizia judecătorului.

Nimic mai urât decât minciuna.

4. Nimic + supin.

Foarte frecvent, după *nimic* se utilizează un verb la supin cu prepoziția *de*:

Nu mai este nimic de adăugat la ce ai spus.

Nu avem nimic de învățat la geografie.

5. Pe nimic.

Este o locuțiune cu valoare adverbială care are sensul „aproape gratis, pe o sumă mică”:

Am muncit toată vara pe nimic.

6. De nimic.

Este o locuțiune adjectivală. Se folosește deci ca atribut pe lângă substantive, cel mai des pe lângă *om* sau *lucru* și are sensul „fără valoare, fără importanță”:

M-am convins că nu te poți baza pe el, este un om de nimic.

7. Pentru nimic.

Este o expresie sinonimă cu *pentru puțin* sau *cu plăcere* și apare frecvent în dialog, după ce interlocutorul mulțumește cuiva:

- *Vă mulțumesc foarte mult!*
- **Pentru nimic** (= pentru puțin, cu plăcere).

Aceste trei expresii se folosesc nediferențiat.

8. Pentru nimic în lume.

Este o expresie frecventă în limba vorbită și se folosește atunci când cineva vrea să spună că nimeni și nimic nu-l poate face să-și schimbe părerea sau să facă ceva:

M-am convins că este un mincinos și pentru nimic în lume nu mai pot avea încredere în el.

9. (O) nimica (toată).

Este o expresie cu valoare substantivală, însemnând „ceva de mică importanță” sau „în cantitate mică, puțin”:

S-au certat din nimica (toată) (= s-au certat pentru un fleac, pentru ceva lipsit de importanță).

A cumpărat casa pe o nimica toată (= pentru o sumă foarte mică).

10. Nimic – substantiv.

Utilizat ca substantiv, de cele mai multe ori, la plural, este adesea însoțit de articol hotărât sau nehotărât și are sensul „lucru fără valoare, fără importanță, fleac”:

Își pierde timpul ocupându-se de nimicuri.

De ce nu-l rogi să te ajute? Pentru el este un nimic să-ți rezolve problema.

11. Nimica.

[stil.] Forma *nimica* are circulație în limbajul oral, familiar. Limba literară preferă forma *nimic*.

12. A nu-i fi nimic (cuiva).

[stil.] Este o expresie destul de frecventă în limba vorbită și are înțelesul „a nu avea nici o legătură de rudenie cu cineva”:

- *Băiatul acesta este vărul tău?*
- *Nu, nu-mi e nimic.*

(N.F.)

ninge → impersonal₁, reflexiv₂

niște → articol₁₀

noi

1. Noi – de modestie.

În general, autorul unei cărți sau al unui raport, lucrare științifică, atunci când vorbește despre rolul său de autor sau despre activitatea sa, se desemnează prin *noi* (*al nostru*) și nu prin *eu* (*al meu*), pentru a nu se pune pe sine în evidență. Acordul verbului se face la plural:

Noi suntem de părere că cercetarea trebuie să urmărească...
Din lucrarea noastră referitoare la...

2. Noi – de maiestate.

Uneori, în actele oficiale, o persoană învestită cu o înaltă autoritate utilizează pe *noi* în loc de *eu*, pentru a da mai multă greutate unei hotărâri, declarații etc.:

Noi, președintele tribunalului, declarăm...

și în acest caz, acordul verbului se face tot la plural.

3. Noi – de asociere.

Uneori, părinții vorbind cu un copil căruia i se spune să facă ceva, nu se adresează acestuia cu *tu*, ci cu *noi*, arătând prin aceasta că el, părintele, se asociază cu copilul, pentru a-l încuraja, pentru a-l face să nu se simtă singur într-o acțiune:

Noi suntem băieți cuminiți și mâncăm tot.
Acum mergem să facem nani.

Cum în limba română prezența pronumelui înainte verbului nu este obligatorie, referirea la *noi* este sugerată de forma de persoana I plural a verbului, ca în exemplul de mai sus.

(N.F.)

noră → gen₄

norvegiancă → gen₃

nu → adverb₁, negație₅

nu (atât)...cât că → că

nu avea ce împărți → împărți₃

nu avea ce mânca → mânca₁

(nu) (care) cumva (să)

Adverbul *cumva* are rolul de a întări, în enunțuri asertive sau interogative, ideea de siguranță, de posibilitate sau/și dorință. Atunci când apare în interogații, el este sinonim cu *oare* (→ interogație₁):

O fi venit **cumva** directorul? (= Oare a venit directorul?)
Ai putea **cumva** să mă ajuți? (= Oare ai putea să mă ajuți?)
Dacă **cumva** a vorbit, a greșit.

[stil./util.] În limbajul familiar, intră în combinația care **cumva**, pentru a exprima posibilitatea:

*A venit care **cumva** pe la tine?*

În aceeași combinație, în enunțuri negative, întărește ideea de interdicție:

***Nu care cumva** să sistezi lucrările!*

De asemenea, el poate întări ideea de scop:

*Stătea liniștit ca **nu (care) cumva** să fie descoperit.*

(M.P.)

nu doar...dar/ci și → dar₂

nu durea capul → durea₁

numai

1. Este un adverb care indică exclusivitatea, excepția față de ce se afirmă:

*Dintre toate rudele mele, **numai** tata mai trăiește (= tata este singurul care mai trăiește).*

El se poate raporta la un cuvânt, ca în exemplul de mai sus sau la o propoziție:

*Venea la noi **numai când** știa că mama e acasă.
Ne întâlnim la ora 3 **numai dacă** nu plouă.*

Numai poate apărea repetat și atunci ideea de exclusivitate este întărită, subliniată:

*Am venit **numai și numai** pentru tine, pe el nu vreau să-l mai văd.*

[util.] Această insistență dă frazei o valoare afectivă, fără a fi, totuși, considerată neliterară. În acest caz, când exprimă exclusivitatea, *numai* se poate substitui cu *doar*, care nu apare însă niciodată repetat.

• **Numai – intensiv.** Uneori *numai*, repetat, are o valoare intensivă, valoarea de exclusivitate estompându-se. Într-un exemplu ca:

*După război, unde te duceai, vedeai **numai și numai** ruine.*

sensul este „multe, foarte multe ruine”.

- **Topica.**

Atât *numai* cât și *doar* apar, de regulă, înaintea cuvântului care exprimă excepția sau asupra căruia se insistă. Apariția lor după acest cuvânt este rară.

- În construcțiile negative, adverbului *numai* îi corespunde *decât*. Deci unei fraze afirmative ca:

*Am fost la librărie dar am găsit **numai** un singur exemplar.*

îi corespunde fraza negativă:

*Am fost la librărie, dar n-am găsit **decât** un singur exemplar.*

- În unele cazuri, pentru a sublinia ideea de excepție, *numai* apare precedat de adverbul *afară*:

*S-au adunat toți colegii noștri, **afară numai** de câțiva, care muriseră în război.*

[util.] Această construcție este nerecomandabilă.

2. Numai că.

Numai se combină uneori cu conjuncția *că*, rezultând locuțiunea *numai că*, ce coordonează adversativ două propoziții:

*Am fost pe la ei, **numai că** ea nu era acasă (= am fost pe la ei, dar ea nu era acasă).*

[stil.] Cu aceeași valoare, se utilizează familiar și popular și locuțiunea *atât că*.

3. Nu numai...dar și (ci și).

Numai poate intra în corelație cu *dar și (ci și)* pentru a lega între ele două elemente aflate pe același plan sintactic (propoziții sau părți de propoziție):

*Era **nu numai** foarte frig, **dar și** ploua mărunț (= era foarte frig și ploua mărunț).*

(N.F.)

numai că → că, numai₂

numai ce → abia

nu mai spune(!) → spune₁

nu mă costă nimic → costa₂

număr (expresii)

1. Un anumit (mare etc) număr de. → colectiv

2. Un mare (mic) număr de → colectiv

3. În număr de + numeral

*Elevii din această clasă sunt **în număr de 20** (= sunt 20).*

număr (categorie)

1. Numărul este categoria gramaticală care ne permite să opunem singularul pluralului, adică să distingem un obiect de mai multe. El se manifestă la nume, pronume, verbe, adjective. Majoritatea substantivelor au o formă de singular și una de plural: *un copil – doi copii, un perete – doi pereți, o școală – două școli, o stradă – două străzi, un drum – două drumuri.*

2. Substantive numai la plural.

Există totuși substantive care au numai formă de plural și, uneori, implică vag ideea de pluralitate: *aplauze, nervi (am nervi = sunt nervos), funeralii, tenebre, tăiței, bale, zori, șale.*

- Unele substantive care denumesc obiecte pereche se folosesc de obicei la plural, dar au înțelesul singularului: *ochelari, pantaloni* (deși există și singularul *pantolon*, mai rar folosit).

3. Substantive numai la singular.

Sunt mai multe categorii de substantive folosite numai la singular:

- Majoritatea substantivelor abstracte care denumesc calități, însușiri, stări fiziologice: *curaj, cinste, întuneric, somn, foame, sete, lene, iconoclastm etc.*

- Numele de materie: *smântână, sare, pipor, vată, mărar, sânge, aur, lapte, grâu, usturoi.*

- Numele sporturilor: *fotbal, înot, rugby, box etc.*

- Numele unor domenii științifice: *chimie, fizică, geografie, informatică etc.*

- Numele de culori folosite ca substantive: *un verde deschis.*

- Substantivele care desemnează materia și care nu se utilizează decât la singular pot fi precedate de articolul *niște* care sugerează ideea de cantitate nedeterminată: *niște sare, niște făină, niște carne.*

4. Substantive cu sensuri diferite în funcție de număr.

- Uneori, substantive care, în mod obișnuit, ca nume de materie, se folosesc numai la singular, au și o formă de plural cu un sens ușor diferit: astfel *blană*, nume generic de materie, nu are plural; forma de plural *blănuri* desemnează „diferite sorturi de...”. În aceeași situație se află *vin, oțel, mâncare, mătase etc.* a căror formă de plural *vinuri, oțeluri, mâncăruri, mătăsuri* înseamnă „sortimente diferite de...”.

- *Sare*, ca nume de materie nu are plural. Pluralul *săruri* este un termen tehnic în chimie, denumind ceea ce rezultă din combinația dintre un acid și o bază. Se mai întâlnește în sintagma *săruri minerale*.

- *Lipsă* cu sensul „absență, coerență” se folosește numai la singular. Pluralul *lipsuri* are înțelesul de „privațiuni”.

- *Frig* are numai formă de singular. Pluralul *friguri* desemnează boala numită și *malarie*.

- *Apă* ca nume de materie denumește substanța și nu are plural. Forma de plural *ape* înseamnă „joc de lumini la o țesătură, la o piatră prețioasă, la un metal sau cursuri de apă”.
- *Vreme* cu sensul de „timp” se folosește numai la singular; pluralul *vremuri* corespunde înțelesului de „perioadă istoricește determinată”.

5. Substantive la singular cu sens de plural.

Uneori, substantive la singular pot avea înțelesul pluralului:

Pomii sunt plini de floare (= flori).

În lacul acesta e foarte mult pește (= pești).

6. Substantive cu același sens la singular și plural.

Unele substantive se folosesc la ambele numere cu înțelesuri de singular: *bătrânețe* – *bătrâneți*, *tinerețe* – *tinereți*, *reumatism* – *reumatisme*.

[stil.] Menționăm însă că forma de plural aparține limbajului popular și deci nu este recomandată.

7. Plural cu înțeles colectiv.

Uneori pluralul se referă la ființe de sexe diferite, care alcătuiesc o colectivitate, un grup: *miri* (mirele și mireasa), *soți* (soțul și soția), *socri* (socrul și soacra), *frați* (frații și surorile).

8. Substantive cu formă unică la ambele numere.

Există substantive care au aceeași formă pentru singular și plural, deși sensul corespunde celor două numere. Diferența dintre ele se face cu ajutorul determinanților, fie numeralele *un* – *doi* / *o* – *două*, fie cu ajutorul articolelor.

- În această situație se găsesc substantivele feminine formate cu sufixul –*toare*: *o vânzătoare* – *două vânzătoare*, *o dansatoare* – *două dansatoare*, *o învățătoare* – *două învățătoare*.
- De asemenea, au formă unică pentru singular și plural masculinele terminate în –*i*: *un pui* – *doi pui*, *un ochi* – *doi ochi*, *un unchi* – *doi unchi*, *un arici* – *doi arici* etc.
- Substantivele neutre în această situație sunt foarte puține, de obicei terminate în –*e*: *un nume* – *două nume*, *un pronume* – *două pronume*.

9. Substantive cu două forme de plural.

Există un număr redus de substantive cu două forme de plural, de cele mai multe ori, cea de a două formă este învechită și populară. Prima formă de plural citată este deci literară și recomandată:

feminine: *aripă* – ***aripi***, *aripe*
 coală – ***coli***, *coale*
 groapă – ***gropi***, *groape*
 stradă – ***străzi***, *strade*
 școală – ***școli***, *școale*

neutre:

chibrit – **chibrituri**, *chibrite*
tufiș – **tufișuri**, *tufișe*
cimitir – **cimitire**, *cimitiruri*

(N.F.)

nume → gen₁

nume → număr₈

numerale

1. Când însoțesc un substantiv, funcționând ca determinanți ai acestuia, numeralele de la 1 la 19 și cele în a căror structură intră acestea (101, 2001) și zero se atașează direct substantivului și se plasează înaintea acestuia. Vom spune deci *cinci mere*, *zece copii*, *nouăsprezece volume*. La numeralele peste 19, plasate de asemenea înaintea substantivului, legătura dintre numeral și substantiv se face cu ajutorul prepoziției de: *douăzeci de lei*, *o sută de lei*.

2. Aproximația numerică.

Când nu știm sau nu vrem să precizăm un număr se pot utiliza diferite metode în funcție de numărul la care se face raportarea sau între ce limite.

- Aproximația se poate face prin alăturarea unor numere apropiate: *trei – patru luni*, *două-trei zile* sau prin adjectivul *câteva* urmat de *zeci*, *sute*. În acest caz se au în vedere cele două limite la care ne raportăm. În aceeași situație se poate folosi prepoziția *între*:

La concurs s-au înscris între douăzeci și douăzeci și cinci de studenți.

sau prepoziția *până la*:

În această sală încap treizeci până la treizeci și trei de studenți.

- **Douăzeci până la treizeci de mii.**

De asemenea, când exprimăm aprecierea nu este necesar să spunem:

**De la douăzeci de mii până la treizeci de mii de lei.*

deoarece aceasta ar încărcă exprimarea și, oricum, nu riscăm ca interlocutorul să înțeleagă că este vorba de o sumă cuprinsă între douăzeci de lei și treizeci de mii de lei.

- Când aproximarea se face în raport cu o cifră exactă, ea se poate exprima prin diferite metode: fie prin adverbe ca *aproximativ*, *cam*, *circa*, vreo urmate de numeral sau prin locuțiunea prepozițională *în jur de*.

În piață se adunaseră cam (în jur de) o mie de persoane.

[util.] Uneori, din nevoia de a fi bine înțeleși, vorbitorii au tendința să utilizeze mai multe procedee de exprimare a aproximării:

**O să lipsesc cam vreo șapte-opt zile.*

**În sală erau aproximativ vreo zece persoane.*

**Va rămâne la noi în jur de circa două săptămâni*

Aceste construcții sunt pleonastice (→ **pleonasm**) și, ca atare greșite.

- Când aproximarea se face sub cifra exactă, numeralul cardinal poate fi precedat de adverbul *aproape* sau de prepoziții ca: *până la, spre, sub*:

Albumul costă sub cinci mii de lei.

Cred că în sac sub douăzeci de kilograme.

[util.] Combinațiile dintre aceste mijloace generează construcții pleonastice, neacceptate de limba literară, de exemplu:

**Albumul costă aproape sub cinci mii de lei.*

- Atunci când aproximarea depășește cifra exactă, se pot folosi, alături de numeral, prepoziția *peste* sau locuțiunile *mai mult de, mai bine de, și ceva*:

Casa asta costă peste un milion de lei.

- Ca și în cazurile precedente, aglomerarea de mijloace de aproximare dă naștere la construcții pleonastice neacceptate de limba literară.

**La întrunire au venit peste o sută și mai bine de membri.*

3. Amândoi, amândouă (ambii, ambele).

Este un numeral care se folosește pentru un colectiv de două persoane sau obiecte, având forme diferite în funcție de gen. Ele sunt perfect echivalente ca sens, dar între ele există diferențe de registru.

[stil.] În timp ce *amândoi, amândouă* fac parte din limba literară curentă, *ambii, ambele* se folosesc în limbajele speciale (juridic, administrativ, științific). Cu valoare adjectivală, *amândoi* precedă, de regulă, substantivul (*amândoi copiii/copiii amândoi*) în timp ce *ambii* are o topică fixă înaintea substantivului, care nu este articulat.

[util.] Având o frecvență foarte mică în limba curentă, sensul lor nu este foarte bine cunoscut. De aceea, apar greșeli de utilizare, *ambii* fiind asociat cu *doi*:

**Ambii doi prieteni s-au mutat din oraș.*

sau, mai rar, cu un alt numeral:

**Ambii trei s-au înscris la liceu.*

(→ amândoi).

4. **Întâi(ul), (cel) dintâi, prim(ul), prim.**

Sunt numerele ordinale, adică indică ordinea prin numărare în spațiu, timp, valoare etc. Corespund numeralului 1 și sunt echivalente ca sens. Formele articulate pot avea valoare adjectivală (*întâiul pas, cel dintâi drum, primul prieten*) de preferință plasate înaintea substantivului, dar nu obligatoriu. Poziția după substantiv este mai rară: *clasa întâi, ideea dintâi. Primul* nu poate sta niciodată după substantiv când are valoare adjectivală.

[util.] Forma feminină *întâia* se folosește articulată numai când precedă substantivul. Expresii de tipul *clasa întâia* sunt greșite.

• *Prim* este un sinonim neologic și are numai valoare adjectivală. Ca regulă generală, el stă în fața substantivului (*un prim pas, o primă întâlnire*) foarte rar după acesta.

5. **Al doilea, al treilea/secund, terț.**

[stil.] Sunt numerele ordinale, corespunzând lui 2 și 3 *secund* și *terț* sunt sinonime neologice ale lui *al doilea* și *al treilea* (care se folosesc curent), sunt livrești și se utilizează în limbaje speciale:

*S-au marcat două goluri în repriza **secundă**.*

*Nu admit amestecul unei **terțe** persoane în această afacere.*

Al doilea și *secund* au același sens, dar între ele există o diferență de registru. *Secund* este mai rar, limitat ca utilizare la anumite limbaje. În afară de aceasta *secund* nu apare niciodată în cazul ordinalelor compuse. Spunem *al treizeci și doilea* (și nu *al treizeci secundul*).

6. **Al treilea capitol, capitolul (al) trei(lea).**

Pentru a desemna un capitol, un volum, un act al unei piese, numeralul ordinal poate fi plasat înainte sau după substantiv, dar cel mai frecvent se folosește numeralul cardinal plasat după substantiv (*capitolul trei, volumul trei*).

7. **Doime și pătrime.**

[stil.] Numerele fracționare au sinonime în limbajul popular și familiar pe *jumătate* și *sfert*, care se întâlnesc în limba curentă. *Jumătate* este frecvent folosit cu variantele sale prescurtate *jumate* sau chiar *juma*. Evident, aceste forme sunt nerecomandabile.

8. **Alte valori.**

Numerele intră în structura unei expresii și locuțiuni unde valoarea lor numerică se pierde, fie pentru a exagera o cantitate:

Există o mie de feluri de a deforma adevărul.

Ți-am spus de douăzeci de ori, de o sută de ori, de o mie de ori să înveți.

fie pentru a scădea importanța a ceva:

Mă duc până la magazin și într-un minut sunt înapoi.

(N.F.)

nu numai că... (dar)(mai) și → dar₂, numai₃

nu prea → prea, cam / destul₂

nu se lăsa (cu una cu două) → lăsa₄

nu se poate mai → mai₁

nu se uita la cineva → uita₃

nu știu ce → ce₂

nu știu cine → cine₃

nu tocmai → cam / destul₂

O

oaie → gen₄

oare

1. Este un adverb care apare frecvent (dar nu obligatoriu) în propoziții interogative totale sau parțiale (vezi **interogație**), adăugând acestora o nuanță dubitativă. Vorbitorul se întreabă, se îndoiește, se miră de cele afirmate de interlocutorul său:

*Avea el **oare** destul talent pentru un proiect atât de ambițios? (= mă întreb dacă are talent).*

*A aflat **oare** tot ce s-a întâmplat? (= mă întreb dacă a aflat).*

- Oare se poate raporta și la alte cuvinte din propoziție în afară de verb:

***Oare cine** i-o fi spus?*

***Oare de unde** a cumpărat albumul?*

2. Locul lui oare.

Acest adverb se plasează fie înaintea, fie după cuvântul la care se raportează fără ca sensul să se schimbe:

***Oare** și-a dat seama că l-au păcălit?*

*Și-a dat **oare** seama că l-au păcălit?*

- [stil.] În dialog, oare poate apărea și singur, exprimând îndoiala față de ce i se spune, el este deci cu precădere oral:

- *Sunt convins că e un om sincer.*

- ***Oare?!***

(N.F.)

oaspete, oaspeți → gen₁₂

obiect: complement obiect direct, indirect → **complemente**₂

obișnui

A (se) obișnui (+ să).

Ca verb reflexiv sau ca verb tranzitiv (urmat adesea de o completivă directă introdusă prin să), are înțelesul „a-și forma sau a avea un obicei, o deprindere”:

Noi nu făceam gimnastică dimineața, dar acum încercăm **să ne obișnuim**.

Obișnuim să ne spălăm pe dinți după fiecare masă.

- **A se obișnui + cu** înseamnă „a se familiariza cu ceva”, „a se adapta”:

M-am obișnuit cu clima de munte.

M-am obișnuit cu atmosfera din această casă.

(M.P.)

obliga

1. A obliga pe cineva la ceva.

Este un verb tranzitiv, al cărui complement direct este întotdeauna exprimat și este un substantiv (sau un substitut al acestuia) denumind o persoană. Complementul indirect se construiește întotdeauna cu prepoziția *la*, dar prezența acestuia nu este obligatorie:

N-a vrut să plătească, dar l-am obligat.

[stil.] Construcțiile în care complementul indirect cu *la* este exprimat aparțin mai ales limbajului oficial, juridic:

Pârâțul a fost obligat la plata cheltuielilor de judecată.

În limba curentă, această construcție este rară.

- **A obliga pe cineva + conjunctiv.**

În limba literară curentă poziția complementului indirect cu *la* este ocupată de o propoziție introdusă prin *să*, al cărei verb este la conjunctiv, sensul fiind „a fi constrâns să facă ceva”:

Pârâțul a fost obligat să plătească cheltuielile de judecată.

Cum drumul era inundat, am fost obligat să fac un ocol.

[stil./util.] Cele două construcții, cea cu *la* și cea cu *să* sunt echivalente ca sens, diferența dintre ele fiind numai de registru: construcția cu *să* este cea uzuală, iar cea cu *la* aparține unor limbaje speciale.

2. A se obliga + să.

Când verbul este la diateza reflexivă, sensul este „a se angaja să facă ceva, a-și lua o răspundere” și este urmat, de regulă de o propoziție introdusă prin *să*:

Mă oblig eu să mă ocup de trimiterea actelor.

(N.F.)

obraz → gen₂

ochi, ochiuri → număr₈, gen₁₀

o dată cu → temporal₃, cu₆

o dată în plus → odată II

odată / o dată

I. *Odată* este adverb de timp și are sensul de „odinioară”, „cândva”; în această calitate, intră în locuțiunea adverbială *odată și odată* (= vreodată, cândva):

Era odată o prințesă singuratică.

Odată și odată se va întoarce ea (= într-un viitor oarecare).

II. *O dată* este numeral adverbial, corespunzător numărului 1 și are sensul „o singură dată”:

A încercat o dată și apoi a renunțat să dea examen.

O dată plecată, nu se va mai întoarce.

• **O dată + participiu.**

[util.] Această construcție este echivalentă cu locuțiunea conjuncțională *o dată ce* + *indicativ* sau *condițional* (= dacă, din moment ce + *indicativ* sau *condițional*):

O dată trimiși banii, nimeni nu mai poate obiecta (= o dată ce se vor trimite/s-ar trimite banii nimeni nu mai poate obiecta).

O dată ce a promis, știu că se va ține de cuvânt.

• **O dată cu.** *O dată* se combină cu prepoziția *cu*, formând locuțiunea prepozițională *o dată cu* (= concomitent, în același timp cu, simultan):

Lucrările practice încep o dată cu sesiunea.

• [stil.] *O dată* intră în combinație cu alte cuvinte, cu care formează locuțiuni care aparțin limbii literare, dar care, prin repetare, pot deveni supărătoare:

Mi-a telefonat încă o dată (= iar, din nou).

Subliniem, o dată în plus, importanța cercetării fundamentale (= iar, din nou).

S-a pronunțat o dată pentru totdeauna (= definitiv).

S-a supărat dintr-o dată (= brusc).

[util.] Cuvintele compuse (adverbele) formate cu ajutorul lui *o dată* se scriu într-un singur cuvânt:

Deodată s-a stins lumina.

Să încheiați lucrarea și, **totodată**, să vă gândiți la următoarea temă.

(M.P.)

o dată pentru totdeauna → odată !!

oferi

1. A oferi ceva cuiva.

Înseamnă a propune cuiva în semn de atenție sau de bunăvoință să primească un lucru necerut:

De ziua mea tata mi-a oferit o bicicletă.

[util.] Prezența celor două complemente, în acuzativ și în dativ este obligatorie pentru a actualiza acest sens, dar topica lor nu este fixă, ordinea lor putând să fie inversată. Excepție fac complementele exprimate prin formele neaccentuate ale pronumelor, care au reguli diverse de utilizare în funcție de formele verbale.

• A oferi ceva.

Construcția fără complement în dativ este urmată de o schimbare de sens. Se folosește numai cu sensul „a propune spre cumpărare o marfă”:

Firma noastră oferă spre cumpărare o gamă variată de produse cosmetice.

dar este posibil și:

Firma noastră vă oferă spre cumpărare o gamă variată de produse cosmetice.

2. A se oferi + să + conjunctiv.

La forma reflexivă, urmat de o propoziție completivă indirectă introdusă prin conjuncția **să** verbul a se oferi are sensul „a se declara dispus să facă un serviciu, a se pune la dispoziția cuiva”.

Dacă vrei să vă duceți la teatru, eu mă ofer să stau cu copilul vostru.

Propoziția introdusă prin **să** poate lipsi dacă obiectul ofertei se deduce din context.

Dacă nu are cine sta cu copilul când voi vă duceți la teatru, eu mă ofer.

(→ verb₁)

(N.F.)

o fi! → fi₉

(o) nimica toată → nimic₉

opoziție

1. Se exprimă prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale:

- cu conjunctivul: *în loc să* (specifică opoziției), *fără să*;
- cu indicativul (de obicei), mai rar cu condiționalul și cu prezumtivul: *dacă, în timp ce, unde, când, ca...să, (pe) câtă vreme, pe când*:

În loc să stea acasă să învețe, a plecat la pescuit (= ar trebui să stea acasă să învețe, dar a plecat la pescuit).

Dacă ieri a fost vreme bună de plajă, astăzi cerul e înnorat (= ieri a fost o vreme bună, dar astăzi este invers).

În copilărie era o fată frumoasă, pe când acum s-a făcut urâtă (= era o fată frumoasă, dar acum este invers).

Se ferise să calce în noroi, ca să cadă în șanț până la urmă (= se ferise să calce în noroi, dar, dimpotrivă, rezultatul a fost mai rău).

[stil.] Construcțiile opoziționale cu *ca...să* sunt livrești (vezi exemplul de mai sus).

2. Opoziția se mai exprimă prin pronume, adjective pronominale, adverbe relative sau nehotărâte, precedate de locuțiunea prepozițională *în loc de*:

În loc de cine se înscrisese la cuvânt, am vorbit eu.

3. Prin locuțiunile prepoziționale *în loc de, în locul* (ultima urmată obligatoriu de un genitiv) și *departe de*:

În loc de căciulă, avea pe cap un coif de hârtie.

În loc de a-și recunoaște vina, a negat totul.

În locul părinților a venit bunicul lui la școală.

Depart de a fi prost, el a priceput imediat.

[util.] Opoziția realizată cu *în locul* poate fi confundată cu construcția condițională, dar sensul acestora este foarte diferit (→ **condiție** I₂).

• Prin prepozițiile *pentru* sau *spre* urmate de un infinitiv. Construcțiile de acest fel sunt livrești:

Rezolvase toate exercițiile grele, pentru (spre) a se încurca la un exercițiu ușor (= a rezolvat toate exercițiile grele, dar s-a încurcat la un exercițiu ușor).

4. Prin adverbe al căror sens implică ideea de opoziție (→ **din contra**).

(N.F.)

opta

- [util] **A opta + pentru.**

A *opta* este un verb care nu poate fi folosit decât urmat de complemente introduse prin prepoziția *pentru* și care înseamnă „a alege”, „a prefera”, „a se decide în favoarea cuiva sau a ceva”:

*S-au afișat cursurile, iar noi trebuie să optăm pentru câteva.
Dintre cei doi candidați, tu pentru cine optezi?*

(N.F.)

or → ori (ori...) |

orășancă → gen₃

ordonanță → gen₇

oricând → temporal₁

oricât → concesie₂

orice → concesie₂

oricum → concesie₂

ori de câte ori → temporal₁, conjuncție₁

ori (...ori) → coordonare₁, interogație₃

ortodox → adjectiv₄

oțel, oțeluri → număr₄

ori (..ori)/or

I. *Ori* este conjuncție coordonatoare disjunctivă și are același înțeles cu *sau*:

Nimeni nu știe încă dacă refuză ori acceptă (= nimeni nu știe încă dacă refuză sau acceptă).

și cu *fie*:

Ori crede, ori nu, faptul se va petrece (= fie crede, fie nu, faptul se va petrece).

[util.] Atunci când coordonează două subiecte, acordul se face la singular pentru exprimarea unui raport disjunctiv:

Ori el, ori colegul său a câștigat concursul.

dar este admis și acordul la plural pentru exprimarea unui raport alternativ:

El ori fratele lui nu puteau face așa ceva.

[util.] Ori poate apărea ca ultim termen într-o enumerare ai cărei primi termeni sunt despărțiți prin virgulă:

N-am știut niciodată: este regizor, scenarist ori producător.

• Prin repetare, *ori* formează conjuncția pereche *ori...ori*, care ajută la exprimarea unui raport alternativ:

Știa că ori va fi mutat, ori va trebui să demisioneze.

[util.] Este incorectă însă utilizarea corelativă a conjuncțiilor *ori*, *sau*, *fie*:

**Fie că vine, ori/sau că pleacă, e același lucru.*

• *Ori* permite ca propozițiile pe care le coordonează să aibă predicate la moduri și timpuri diferite:

Te cheamă ori pentru că l-ai căutat tu ieri, ori ca să-ți dea un dosar.

II. *Or* este o conjuncție adversativă neologică.

[util.] Prin urmare, ea nu trebuie utilizată în exprimarea unui raport alternativ sau disjunctiv:

**Or s-a gândit, or nu, azi trebuie să dea un răspuns.*

Ori s-a gândit, ori nu, azi trebuie să dea un răspuns.

Ea se folosește corect, echivalent cu *dar*, în situații precum:

A supus lucrarea aprecierii mele; or/dar, eu nu sunt în măsură să fac evaluări în acest domeniu.

(→ *ori(...ori)*).

(M.P.)

ouă → verb₆

pahar → gen₂

pantaloni → număr₂

pantof → gen₂

papă → gen₇

paralel (cu) → simultan (cu)

pară → gen₂

parcă

1. Este un adverb care poate apărea într-o propoziție sau singur, în structuri eliptice, ca răspuns la o interogație directă:

Parcă stă să plouă.

- *Acum îți amintești?*

- *Parcă.*

2. În frază el poate îndeplini rolul de conjuncție, introducând subordonate modale, fiind uneori precedat de prepoziția *de*:

Mănâncă (de) parcă ar fi răbdat zile în șir.

(→ gen₂, adverb₁).

(M.P.)

participiu

1. Este un mod nepredicativ, nu are forme diferite de persoană și denumește acțiunea suferită de un obiect. Valoarea sa temporală este de trecut, întrucât acțiunea este prezentată ca încheiată (cu efecte care persistă sau nu în momentul vorbirii).

Formal, el poate fi recunoscut după sufixul *-t* (la majoritatea verbelor) precedat de vocala ce caracterizează tema perfectului, deci *-at* (*cântat*), *-it* (*lovit*), *-ât* (*hotărât*), *-ut* (*făcut*, *băut*). La verbe ca: *a alege*, *a ajunge*, *a aprinde*, *a întoarce*, *a merge*, *a ninge*, *a prinde*, *a rade*, *a scoate*, *a stinge*, *a stoarce*, *a tunde* participiul este marcat de sufixul *-s*: *aprins*, *întors*, *mers*, *nins*, *prins*, *ras*, *scos*, *stins*, *stors*, *tuns*. Câteva verbe (și derivatele lor cu prefix) au sufixul *-t*, neprecedat de vocală: *copt*, *fierț*, *fript*, *frânt*, *înfîpt*, *rupt*, *spart*, *supt*.

Unele verbe ca: *a concede*, *a discerne*, *a desfide*, *a rage* nu au deloc formă de participiu.

2. Participiul – verb/adjectiv.

• Participiul are strict valoare verbală numai când intră în structura formelor compuse ale verbelor active și reflexive: *a citit*, *să fi știut*, *ar fi găsit*, *s-a gândit*. În acest caz, el este invariabil, deci nu se acordă:

Ați găsit soluția problemei?

Ați văzut florile din grădina noastră?

Am primit un plic de la prietenii mei.

Am primit vizitatorii cu multă plăcere.

• Participiul – acord.

Când este folosit autonom și când intră în structura diatezei pasive participiul se acordă în gen, număr și caz, ca orice alt adjectiv. Astfel spunem:

Crinul (a fost) cules; Crinii (au fost) culeși; Floarea (a fost) culeasă; Florile (au fost) culese.

În acest caz, participiul funcționează ca un adjectiv obișnuit deoarece:

- se acordă cu substantivul: *articol scris*; *carte scrisă*.
- poate apărea la diverse grade de comparație: *cel mai apreciat*; *foarte speriat*; *mai puțin îngrijit*; *mai iubit*.
- poate deveni substantiv prin articulare: *iubita mea*, *cântatul cocoșului*.

3. Datorită naturii sale verbale, participiul poate primi, chiar când funcționează ca un adjectiv, determinanți specifici verbului:

Stăteau lungiți pe canapea (loc).

Erau pieptănați frumos (mod).

Musafirii sosiți aseară au vizitat orașul.

Florile culese de mama nu s-au ofilit (agent).

4. Participiu + subiect / o dată + participiu.

[stil.] Participiul poate avea un subiect propriu, dar aceste structuri sunt extrem de rar folosite în limba curentă, ele fiind utilizate mai mult în scris în traduceri, sub influența limbii din care se face traducerea:

Convorbirile încheiate, s-a semnat protocolul.

[stil.] Mai frecvent în această situație se folosește *Convorbirile fiind încheiate*, dar oricum aceste construcții au un caracter livresc. Mai puțin artificiale sunt construcțiile *o dată + participiu*, care aparțin limbajului foarte îngrijit:

O dată stabilit contractul, s-a trecut la semnarea lui.

O dată terminat meciul, jucătorii au salutat publicul.

5. Participiul – temporal.

Participiul poate avea o valoare temporală în:

Ajuns medic, și-a deschis un cabinet (= când a ajuns medic și-a deschis un cabinet).

6. Participiul – condițional.

Când spunem:

Îngrijit atent, copilul ar fi scăpat cu viață (= dacă ar fi fost îngrijit atent, copilul ar fi scăpat cu viață).

participiul exprimă o valoare condițională, dar aceasta este determinată mai ales de folosirea modului condițional al verbului.

7. Ne + participiu.

Foarte frecvent participiul poate fi derivat, ca alte adjective, cu prefixul *ne-*, obținându-se antonimul acestora: *spălat-nespălat, vândut-nevândut, construit-neconstruit, măturat-nemăturat*.

8. Participiu = pasiv.

După unele verbe ca: *a trebui, a se cere, a se lăsa, a aștepta*, participiul, neînsoțit de auxiliar, are sensul unei forme verbale pasive:

Ar trebui rezolvată problema cât mai repede (= ar trebui să fie rezolvată problema cât mai repede).

Lucrurile se cer examinate cu atenție (= cer să fie examinate).

Fratele tău se lasă așteptat prea mult timp (= fratele tău se lasă să fie așteptat prea mult timp).

(N.F.)

pasiv

1. Există o echivalență generală de sens între aceste două propoziții:

Vântul scutură frunzele = Frunzele sunt scuturate de vânt.

Diferența dintre cele două construcții este dată de diateza verbului: activă, în primul caz și pasivă în al doilea caz. Numai verbele tranzitive pot fi trecute la diateza pasivă, dar există și excepții, de exemplu, *a avea, a vrea, a putea*.

2. Ca formă, există două tipuri de construcții pasive: o formă specifică, cu ajutorul auxiliarului *a fi* (→ **auxiliar**) și o formă nespecifică, cea de reflexiv a verbului, adică precedată de pronumele *se*:

Casa a fost construită într-un an = Casa s-a construit într-un an.

- Deși echivalente, între cele două construcții există ușoare diferențe. Pasivul cu *a fi* este mult mai frecvent, deoarece cel reflexiv poate fi uneori ambiguu. **[util.]** De aceea el se folosește mai rar cu subiecte nume de inanimate. Pe de altă parte, pasivul reflexiv poate avea și valori suplimentare, exprimând necesitatea sau posibilitatea:

Medicamentele se iau numai în timpul mesei (= medicamentele trebuie luate numai în timpul mesei).

De aici se vede vârful Omul (= vârful Omul poate fi văzut de aici).

Complementul de agent (→ **agent** (complement de ~)) apare mai rar lângă un reflexiv pasiv și, din această cauză, acesta are mai frecvent un caracter impersonal:

Laptele se păstrează la rece.

- Pasivul cu *a fi* este ușor de confundat cu un predicat nominal (verb copulativ + adjectiv participial). Pentru evitarea acestei confuzii, când avem intenția să exprimăm o valoare pasivă, este preferabilă exprimarea în propoziție a complementului de agent, de exemplu:

În fiecare dimineață, magazinul era deschis (= avea această calitate, nu era închis), dar:

În fiecare dimineață, magazinul era deschis de către vânzător (vânzătorul deschidea magazinul).

Prezența complementului de agent evită confuzia (→ **complement, agent** (complement de ~)).

3. Acțiune/stare.

Dacă putem spune în egală măsură:

Faptele lui se cunosc = Faptele lui sunt cunoscute,

în schimb, există o diferență clară de sens între:

Se plantează florile (acțiune în curs sau obișnuită)
larba este tunsă (stare actuală).

(→ **auxiliar₂, complement₃**).

4. Pasiv impersonal (→ impersonal₅).

(N.F.)

păcatele mele → **interjecție₃**

părea

1. Este un verb care nu poate fi utilizat împreună cu un complement direct și care înseamnă „a da impresia, a crea iluzia”:

Oglinda pare de cristal, dar nu este.

De departe, ea pare blondă; în realitate este șatenă.

• A (se) părea + că/să.

Uneori, subiectul lui *a părea* poate fi o propoziție subordonată, introdusă de conjuncția *că* sau *să*, situație în care verbul își păstrează același sens:

(Se) pare că se vor înțelege bine.

Pare să se creeze un val de simpatie în jurul lui.

2. **A i se părea (+ că)** înseamnă „a avea impresia”, „a crede”, „a socoti”:

Mi se pare că mâine se împlinește un an de la plecarea lui.

- *Acesta e volumul pe care-l cauți?*

- *Așa mi se pare.*

sau „a se înșela”:

- *Ai deschis cumva plicul în lipsa mea?*

- *Ți se pare.*

• **[stil./util.] A-i părea (cuiva) bine (sau rău)** este o expresie neutră din punct de vedere stilistic, însemnând „a se bucura”, respectiv „a regreta”:

Îmi pare bine că vii pe la noi.

Pleci? Îmi pare rău.

• **[stil./util.] Pe cât se pare** este o expresie care are sensul „pe cât se vede”, „pe cât se înțelege”:

Pe cât se pare, iarna se va instala prematur.

• **[util.] Formula *ar părea*** (corespunzătoare conjugării a II-a) tinde să fie înlocuită, în limba actuală, de forma *ar pare* (corespunzătoare conjugării a III-a), dar care nu este acceptată de limba literară:

Mi-ar părea bine să-l avem ca invitat.

* *Mi-ar pare bine să-l avem ca invitat.*

(M.P.)

părea bine (sau rău) → părea₂

până

1. Până – prepoziție

Ca prepoziție, *până* ajută la exprimarea:

- timpului:

Nu ajungem la cabană până mâine.

- sau a locului:

A plecat până acolo.

- *Până* se combină uneori cu infinitivul (afirmativ sau negativ), construcție echivalentă cu *până (conjunție) + conjunctiv*:

Până a nu intra grupa noastră, amfiteatrul era aproape gol
(= până să intre grupa noastră, amfiteatrul era aproape gol).

O zărise până a pleca (= o zărise până să plece)

[util.] Aceste construcții sunt mai rar întâlnite, formele preferate fiind cele de conjunctiv.

- *Până* se combină cu alte prepoziții, formând prepozițiile compuse: *până la, până în, până (pe) după, de până, de până pe la*. Dintre acestea, *până pe după* și *până pe la* implică și ideea de aproximație:

Speram că proviziile expediției vor ajunge până la (~ după, ~ în) Crăciun.

Vor sta până (pe) după Crăciun.

Vor rămâne la noi până pe la amiază.

Situația de până ieri nu era alarmantă.

Erau strănși până în două sute de oameni.

Te-am așteptat până la trei.

Astfel, între: *Te-am așteptat până la trei* și *Te-am așteptat până pe la trei*, diferența este aceea dintre referirea la un moment precis (în primul exemplu) și unul aproximativ (al doilea exemplu).

2. **Până – conjuncție.** În calitate de conjuncție subordonatoare, *până* introduce o subordonată temporală:

L-am așteptat până a venit din delegație.

Până nu vii, nu încep să prăjesc cartofii.

- Tot pentru a exprima un raport temporal, *până* se combină cu alte elemente, formând locuțiunile conjuncționale *până (ca) să, până ce, până când (să)*:

Vreau să termin până să vină inspecția.

Până ca el să ajungă, noi eram gata.

A lucrat, până ce s-a terminat treaba (= a lucrat până când s-a terminat treaba).

[stil.] Locuțiunea conjuncțională *până cât* este regională și nu poate apărea în exprimarea literară sau în limba vorbită curent:

Am terminat treaba până cât a stat el de vorbă.

[stil.] Folosit cu sensul „cât (timp)” sau „în timp ce”, *până* este un regionalism; ca urmare, nu poate fi folosit în limba literară:

Până stai la noi, eu mă mut în cealaltă cameră.

3. **Până și.** Cu valoare apropiată de adverb, *până* se combină cu *și*, fiind echivalent cu *chiar și*. În această situație, îmbinarea celor două funcționează ca un adverb de întărire:

Până și el a înțeles că am dreptate.

Până și cei mai slabi din clasă au promovat.

• De asemenea, *până* intră în locuțiunile adverbiale: *până aici*, *până acolo*, *până-într-atât*, ajutând la întărirea unui raport concesiv:

Până acolo merge neglijența lui, încât i-a uitat pe toți.

Până-ntr-atât este de neglijent, încât i-a uitat pe toți.

Până aici a ajuns cu minciuna, încât nu mai știe nici el adevărul.

[stil.] În limbajele popular și familiar, *până* intră în locuțiunea adverbială *până peste cap* (→ **peste**)

până → **temporal**_{1,3}

până a → **până**₁

până acolo → **consecință**₂

până (ca) (să) → **până**_{1,2}, **temporal**₁

până când → **până**₂, **temporal**₁

până ce → **până**₂

până în → **până**₁

până într-atât → **consecință**₂

până la → **la**₄, **până**₁

până la unu(l) → **unu**

până pe după → **până**₁

până peste cap → **peste**₃

pe

1. Este o propoziție simplă, cu imense valențe combinatorii, care marchează cazul acuzativ. În această calitate, ea este obligatorie în exprimarea complementului direct nume de ființă (reluat prin pronume) sau pronume:

*L-am căutat **pe Dan** prin toată școala.*

*L-am văzut **pe profesorul** de istorie la simpozion.*

L-am ales **pe el** să joace rolul negativ în piesă.

N-am cunoscut **pe nimeni** atât de pasionat de matematică.

De asemenea atributul substantival sau pronominal pe lângă câteva substantive ca: *necaz, ură, invidie*, se construiește cu prepoziția *pe*:

*L-a trecut **necazul pe ei** mai de mult.*

***Ura pe colegii** săi avea la el rădăcini foarte vechi.*

***Invidia pe fratele** său nu avea margini.*

[stil./util.] Atunci când complementul direct este *care*, omiterea lui *pe* este o greșeală și caracterizează vorbirea neîngrijită (→ *care*₃).

2. **Pe = supra.** *Pe* este, de asemenea, obligatoriu în construirea numeralelor fracționare, fiind sinonim cu *supra*:

*Cât fac **doi pe trei plus unu supra cinci**?*

3. Prepoziția *pe* ajută, uneori, la formarea supinului:

*Și, de supărare, s-a așternut **pe băut**.*

4. **Pe + supin.** În combinație cu supine substantivizate în formă de plural, *pe* formează locuțiuni adverbiale:

*Totul s-a produs **pe negândite** în seara aceea.*

*A venit **pe neașteptate** aducându-și și prietenii.*

[stil./util.] Regional, prepoziția *pe* înlocuiește prepozițiile *prin* și *cu*, rezultând construcții care trebuie evitate în limba literară:

Meciurile se transmit **pe cablu în fiecare seară la ora opt.*

*Meciurile se transmite **prin cablu** în fiecare seară la ora opt.*

Cerculă **pe rată de câțiva ani.*

*Cerculă **cu** rata de câțiva ani.*

[util.] La rândul său, *prin* poate apărea în locul lui *pe* în construcții nerecomandabile:

Înainte de a deschide ușa, s-a uitat **prin vizor.*

*Înainte de a deschide ușa, s-a uitat **pe** vizor.*

5. Prepoziția *pe* și prepoziția compusă *pe la* pot însoți un adverb, respectiv, un pronume relativ, împreună cu care introduc o subordonată temporală:

*Mă întorc **pe la** ce oră vrei tu.*

***Pe când** tu dormeai, ea își-a citit jurnalul.*

sau o subordonată modală comparativă, având adesea un corelativ în regentă:

***Pe cât** este el de plăcut, **pe atât** este vărul lui de antipatic.*

6. **Pe + prepoziție.** *Pe* intră în combinație cu alte prepoziții, alcătuind prepoziții compuse precum: *de pe, pe la, pe sub, pe lângă* etc.

E un om de pe stradă; eu nu-l cunosc.

Vino pe la noi, te-așteptăm cu drag.

S-a strecurat pe sub ușă.

A trecut pe lângă mine fără să mă salute.

(M.P.)

pe baza / ~ bază că / ~ bază de / ~ calea / ~ cale de / ~ parcurs(ul) / ~ seama / ~ linie de

I. 1. *Pe baza, pe bază de, pe calea, pe cale de, pe parcursul, pe seama, pe linie de* sunt îmbinări cu statut încă incert, dar care tind să devină locuțiuni prepoziționale:

Pe baza celor afirmate vom continua discuțiile în plen.

Acesta este un medicament pe bază de morfină.

Conflictele de acest gen nu trebuie rezolvate pe calea armelor.

Totul era pe cale de a se rezolva.

Pe parcursul anilor situația s-a ameliorat.

Nu putem pune eșecul pe seama neșansei.

Aveam alte atribuții pe linie de partid pe care le-au neglijat.

[stil.] Ele au o frecvență foarte mare în limba actuală și, mai ales, în anumite limbaje: politic, juridic, administrativ, publicistic.

[util.] Această frecvență deosebită le transformă adesea, în clișee. Ca urmare, repetarea lor în discurs devine supărătoare și trebuie evitată.

2. *Pe baza, pe parcursul și pe seama* pot fi urmate de prepoziția *a*, situație în care ele impun substantivului sau pronomelui pe care îl precedă o determinare cantitativă (→ **asupra**).

II. *Pe parcurs* este o locuțiune adverbială:

Deficiențele de vorbire la anumiți bolnavi se pot rezolva pe parcurs.

[util.] Repetarea acestei locuțiuni este și ea supărătoare și trebuie evitată.

III. **Pe bază că.** Este o îmbinare care tinde să devină locuțiune conjuncțională:

**A obținut postul pe bază că are cunoștințe medicale.*

[stil./util.] Ca și celelalte elemente discutate, *pe bază că* este frecventă în limba actuală, dar ea trebuie evitată. Limba literară preferă formula completă: *pe baza faptului că.*

A obținut postul pe baza faptului că are cunoștințe medicale.

(M.P.)

pe bază că (de) → pe baza...

pe bază de → pe baza...

pe cale(a) (de) → pe baza...

pe care → care₃

pe câtă vreme → opoziție₁

pe cât se pare → părea₂

pe cât...pe atât/pe cum...pe atât

Amândouă sunt construcții corelative care se utilizează pentru exprimarea comparativului de egalitate, fiind urmate, ambele, imediat sau la distanță, de prepoziția *de* (atât după primul termen al construcțiilor, cât și după al doilea:

Pe cât este de viori fratele său, pe atât este ea de lentă în mișcări.

[stil.] Construcția *pe cum...pe atât* aparține limbajelor popular și familiar (limba literară preferând construcția *pe cât...pe atât*):

Pe cum este acesta de deștept, pe atât este celălalt de greu de cap.

(M.P.)

(→ comparație_{1,2})

pe câtă vreme → opoziție₁

pe dată (ce) → imediat ce₂

pe de altă parte → pe de o parte...

pe de o parte...(iar) pe de altă parte

Este o construcție ale cărei elemente se folosesc în corelație:

Pe de o parte, aș fi tentată să plec; pe de altă parte, mai am destule lucruri de făcut aici.

Pe de o parte ar dori să câștige cât mai mult, iar pe de alta nu are curajul să intre în afaceri.

[util.] Folosirea lui *pe de o parte* fără continuarea sa reprezintă o greșeală, o omisiune care trebuie evitată, în timp ce folosirea lui *pe de altă parte* singur este posibilă:

Ar fi vrut să se înscrie la examen; pe de altă parte, se temea de eșec.

(M.P.)

pe de rost → pe dinafară

pe dinafară

Este o locuțiune adverbială care se întâlnește în puține contexte, de obicei în combinație cu verbele *a învăța*, *a ști*, *a cunoaște* și are sensul „a memora ceva, a ști ceva fără ajutorul textului”.

Am învățat poezia pe dinafară.

[stil.] Sinonimul său *pe de rost* este folosit mai ales în limbajul familiar.

Limba literară îngrijită preferă în aceste cazuri folosirea verbului *a memora*.

(N.F.)

pe dracu(l) → interjecție₁, negație₂

pe lângă → comparație₂

pe lângă aceasta (asta) → pe lângă că...(mai) și₁

pe lângă că...dar (și) → pe lângă că...(mai) și

pe lângă că...(mai) și

1. *Pe lângă* este o prepoziție compusă care, în combinație cu pronumele *aceasta* (sau *asta*) formează locuțiunea adverbială *pe lângă aceasta (asta)*, care exprimă ideea de cumul.

[stil.] *Pe lângă asta* este folosită în limbajul curent, în timp ce *pe lângă aceasta* aparține limbii literare:

Pe lângă aceasta, era și foarte talentat la sculptură.

2. *Pe lângă că* este o locuțiune conjuncțională care introduce o subordonată cumulativă, având adesea, drept corelativ, îmbinarea (*mai*) și:

Pe lângă că a creat încurcături, s-a mai și încăpățânat.

Această construcție corelativă, *pe lângă că...(mai) și* este sinonimă cu construcția *nu numai că...dar și*:

Nu numai că nu a lucrat, dar a și pretins bani (= pe lângă că nu a lucrat, a (mai) și pretins bani).

(M.P.)

pe loc

Este un adverb care are, în funcție de context, fie înțeles local, fie un înțeles temporal:

Pe loc, în noaptea aceea a fost arestat (= chiar în acel loc, exact în acel loc).

pe mâna dreaptă (stângă) → **mână**₁

pe naiba → **interjecție**₃

pe nimic → **nimic**₅

pentru

1. Este o prepoziție simplă, cu multiple posibilități combinatorii, specifică acuzativului. Ea poate introduce complemente:

- circumstanțiale de cauză:

*Vei fi penalizat **pentru neatenție**.*

- circumstanțiale de scop:

*Se zbate **pentru obținerea unei burse**.*

- circumstanțiale consecutive:

*E destul de abilă **pentru a nu se da de gol** (= încât să nu se dea de gol).*

- circumstanțiale de relație:

***Pentru taxe**, se descurcă el (= cât despre taxe, se descurcă el).*

2. [util.] Prepoziția *pentru*, ca și prepoziția *de*, ajută la formarea numeralilor adverbiale, dar, în această postură, ele nu sunt substituibile între ele:

*A înțeles **de prima oară** (= a înțeles de la început).*

*A înțeles **pentru prima oară** (= este prima dată când înțelege).*

3. O altă întrebuintare a prepoziției *pentru* este aceea că ajută la formarea supinului:

*A fost angajată **pentru gătit și pentru spălat rufe**.*

[util.] Uneori, *pentru* este substituit cu *întru*, în exprimări voit arhaizante. Acestea sunt nerecomandabile, atunci când urmează un neologism:

Lupta **întru eradicarea corupției continuă.*

*Lupta **pentru** eradicarea corupției continuă.*

4. *Pentru* însoțește diferite elemente de relație în propoziții subordonate:

*Meritul **pentru care** a fost răsplătit e incontestabil.*

*L-am căutat **pentru că** aveam nevoie de o informație.*

*Economisește **pentru ce** știm cu toții că vrea să facă.*

pentru a → deoarece

pentru (aceea) (că) → de aceea / pentru aceea₅; deoarece

pentru aia(asta) → de aceea

pentru ca (..să) → deoarece, să, scop

pentru care → pentru, care

pentru că → deoarece, pentru, căci

pentru ce → pentru

pentru nimic în lume → nimic_{7,8}

pe parcurs(ul) → pe baza...

pepene → gen₂

perete, pereți → gen_{2,11}

perfect

1. Perfect simplu/perfect compus

Perfectul indicativului are două realizări principale, în funcție de forma verbului (simplă sau compusă). Ambele exprimă o acțiune trecută, încheiată, dar între ele există diferențe privind frecvența și restricțiile de folosire.

• **[stil.]** În limba vorbită, perfectul simplu este utilizat numai în Oltenia și zonele limitrofe și marchează vorbirea locuitorilor din această regiune, care, de cele mai multe ori pot fi recunoscuți după utilizarea perfectului simplu. În dialog, în limbajul familiar, perfectul simplu apare foarte rar, cu nuanțe expresive speciale:

Da' bine că-mi spuseși!

În Oltenia, între cele două forme de perfect există și o ușoară diferență de sens: perfectul simplu indică o acțiune trecută, foarte apropiată de momentul vorbirii:

- *Ai venit de mult de la gară?* – *Nu, chiar acum **venii** (= tocmai am venit = de-abia am venit = am venit de foarte puțin timp) (→ **chiar**)*

[stil.] Utilizarea perfectului simplu în limbajul oral este deci limitată regional și mulți vorbitori din celelalte regiuni nu îl folosesc deloc sau îl folosesc foarte rar, cu intenție ironică sau glumeață. Limba literară preferă, în aceste cazuri perfectul compus.

• În uzajul scris al limbii se utilizează fie unul, fie celălalt dintre aceste timpuri, perfectul simplu fiind frecvent un timp al povestirii și în acest caz, el este folosit

cu precădere la persoana a III-a sau, mai rar, la persoana I, dacă narațiunea este scrisă la această persoană:

Când intră în cameră, el rămase uimit de dezordinea care domnea peste tot. Aprinse lumina și închise ușa.

[util.] Se evită totuși utilizarea perfectului simplu al unor verbe neologice. Perfectul simplu este frecvent întâlnit și în povestirile istorice:

Ștefan cel Mare, cu o armată mică dar vitează, îi învinse pe turci la Vaslui.

În uzajul oral, aceași idee se exprimă în mod normal sub forma:

Ștefan cel Mare i-a învins pe turci cu o armată mică, dar vitează.

• Perfectul compus este uzual în forma scrisă și vorbită a limbii, pentru a exprima o acțiune trecută, încheiată în raport cu momentul vorbirii:

Am locuit zece ani la Brașov (= acum nu mai locuiesc acolo).

El poate fi folosit și cu alte valori:

- cu valoare de viitor, când acțiunea este considerată sigură. În acest caz, verbul este însoțit de obicei de un determinant temporal care precizează că este vorba de viitor (*măine, săptămâna viitoare, la anul* etc).

Gata, mâine am plecat în vacanță la mare (= voi pleca).

- cu valoare de viitor apropiat:

Gata, acum am plecat, ne întâlnim mâine.

[stil.] Folosirea perfectului compus cu valorile viitorului este rară și limitată la limbajul familiar expresiv.

2. Mai mult ca perfect.

Acest timp exprimă anterioritatea în raport cu o acțiune deja încheiată:

Lucrurile s-au întâmplat așa cum prevăzusem (= am prevăzut înainte de a se întâmpla).

Întrucât în vorbire mai mult ca perfectul este un timp destul de rar folosit, perfectul compus se utilizează frecvent pentru a exprima aceeași idee.

Lucrurile s-au întâmplat așa cum am prevăzut.

(N.F.)

perfect compus → **perfect₁**

perfect simplu → **perfect₁**

permite

1. **A permite (+ acuzativ) (+ dativ)** are sensul „a accepta, a da voie să se întâmple un anumit lucru (într-un anumit fel)”:

*Vameșii nu permit trecerea autoturismelor neînmatriculate.
Nu permitem nimănu accesul în această încăpere.*

• **A permite + să (+ dativ).**

Atunci când complementul direct al lui *a permite* este o propoziție subordonată, sensul rămâne neschimbat:

Tu nu permiți nimănu să te corecteze.

2. **A-și permite (+să)** are fie înțelesul „a-și îngădui, a-și lua libertatea de a face un anumit lucru”:

Îți permiți să-l tutuiești? Este totuși mai bătrân ca tine.

fie înțelesul „a avea posibilitatea materială de a face un anumit lucru”:

Nu vă permiteți încă o astfel de investiție.

(M.P.)

perspicace → adjectiv₄

Peru → gen₂

pe seama → pe baza...

pesemne → adverb₁, desigur

peste

1. Este o prepoziție simplă care ajută la indicarea:

- locului:

Peste teancul de cărți se află un stilou.

- timpului, marcând un moment în viitor:

Peste doi ani va termina studiile.

- ideii de cumul, având sensul „pe lângă”:

Peste cele întâmplare, a mai și căzut (= pe lângă cele întâmplare, a mai și căzut).

[**stil.**] În limbajele popular și familiar, *peste* intră în expresia *colac peste pupăză* (= în plus, pe deasupra), pentru a exprima aceeași idee de cumul:

După ce că nu avea bani, colac peste pupăză s-a și îmbolnăvit.

[util.] Cu valoare apropiată de cea a adverbului, *peste* intră în construcții cu numerale, desemnând o cantitate superioară, dar nedeterminată:

*Veniseră **peste** trei sute de manifestați.*

[util.] Sunt pleonastice îmbinările de tipul: *cam/aproximativ/circa + peste*:

Veniseră **cam peste trei sute de manifestați.*

2. În combinație cu alte prepoziții, *peste* formează prepozițiile compuse: *de peste, până peste*:

*Se auzi un strigăt **de peste** deal.*

*Apa îi trecuse **până peste** cap.*

3. Împreună cu *tot*, *peste* formează locuțiunea adverbială *peste tot*, care are sensul „pretutindeni”:

*Zăpada s-a așternut **peste tot** (= zăpada s-a așternut pretutindeni).*

[stil.] De asemenea, în limbajele popular și familiar, *peste* intră în locuțiunea adverbială *până peste cap*, care se referă la ceva care a ajuns (și a depășit) o limită:

*S-a săturat **până peste cap** de minciunile celorlalți.*

*Are de lucru **până peste cap** și nu poate pleca în vacanță.*

(→ aici₁).

(M.P.)

pianist(ă) → gen₃

picta → verb₁

piept → gen₂

pierde

1. **A pierde + acuzativ.**

Atunci când *a pierde* este urmat de un complement direct nume de obiect, el are sensuri diferite, în funcție de sfera semantică a complementului, rezultând combinații cu sens diferit. Astfel, el poate însemna: „a nu mai ști unde se află sau unde a pus ceva”, „a rătăci” sau „a nu mai avea un lucru”:

*Cred că **am pierdut actul** de identitate.*

Am pierdut ochelarii.

*Din nefericire, în urma accidentului **a pierdut mâna** stângă.*

De asemenea, atunci când complementul direct se referă la un eveniment (spectacol, inaugurare etc.), *a pierde* înseamnă „a nu se afla la timp”, „a rata”:

Pentru că a întârziat, a pierdut partea cea mai interesantă din conferință.

- **A pierde urma cuiva sau a-și pierde urma** înseamnă „a nu ști unde se află cineva” și, respectiv „a se face nevăzut”:

Câinii au pierdut urma vânatului.

Hoțul și-a pierdut urma în pădurea deasă.

- **[stil.] A pierde din mână** este o expresie familiară care înseamnă „a scăpa un prilej formidabil”:

La un moment dat, era foarte apreciat între specialiști, dar a pierdut din mână situația.

- **A-și pierde timpul (sau vremea)** înseamnă „a consuma inutil o anumită perioadă de timp”:

Ai pierdut mult timp (multă vreme); e timpul să te apuci de lucru.

Nu-ți pierde timpul (vremea) cu fleacuri!

- **A-și pierde răbdarea (cumpătul)** este o expresie al cărei sens este „a nu mai avea răbdare”:

După ce i-a explicat zadarnic, și-a pierdut răbdarea (cumpătul) și a ieșit trântind ușa.

- **A-și pierde viața** este o expresie sinonimă cu *a muri*. **[stil.]** Deși aparține limbii literare, nu se întâlnește în limbajul curent, fiind specifică limbajului oficial, în jurnalistică și are o valoare eufemistică:

În accidentul aviatic și-au pierdut viața douăzeci de persoane.

- **[stil.] A-și pierde mințile** este o expresie populară și familiară, sinonimă cu *a înnebuni*:

După atâtea neazuri, nu-i de mirare că și-a pierdut mințile.

- **[stil.] A-și pierde capul.** În limbajele populare și familiare înseamnă „a se emoționa foarte tare”. Este relativ frecvent în limba vorbită:

Când a primit vestea, și-a pierdut capul și n-a mai știut ce trebuie să răspundă.

2. **A pierde (+ pe) + acuzativ.**

Atunci când complementul direct al verbului *a pierde* desemnează o persoană, sensul acestuia este „a muri”, având o valoare eufemistică:

Și-a pierdut părinții acum doi ani (= i-au murit părinții acum doi ani).

Pe soția lui a pierdut-o acum o lună.

- [stil.] **A pierde pe cineva din ochi** este o expresie care înseamnă „a se uita la cineva cu drag”. Se utilizează mai ales în limbajul familiar.

După o absență de câteva luni, el o pierdea din ochi, de dragă.

3. **A se pierde** înseamnă „a scădea în intensitate” ori „a dispărea din câmpul vizual”:

Sunetul se pierdea în liniștea nopții.

Curând, luminița se pierdu printre copaci.

(M.P.)

perde din mână → **perde**₁

perde din ochi → **perde**₂

perde răbdarea (sau cumpătul) → **perde**₁

perde timpul (sau vremea) → **perde**₁

perde urma → **perde**₁

perde viața → **perde**₁

pijama → **gen**₂

pin → **număr**₈

pipper → **număr**₃

pisică, motan → **gen**₄

plăcea

Se construiește de cele mai multe ori cu un complement indirect în dativ și cu un subiect care, de regulă, este exprimat. Subiectul poate lipsi numai dacă este cunoscut sau dedus din context.

1. **A-i plăcea + subiect** înseamnă „a agreea ceva sau pe cineva”, „a avea un sentiment de satisfacție, de delectare”:

Îmi place dansul clasic.

Îmi plac toți colegii tăi.

Îmi place ciocolata caldă cu frișcă.

- [stil.] **Știi că-mi plac?** (sau **că mi-ai plăcut?**) este o expresie întâlnită frecvent în exprimarea populară și familiară și care arată uimirea, dezacordul în legătură cu o idee, cu ce s-a spus mai înainte:

Ai furat, iar acum ceri să fii reangajat; știi că-mi plac?

2. A plăcea (+pe) + acuzativ.

Atunci când verbul *a plăcea* are un complement direct care indică o persoană, înseamnă „a admira pe cineva”, „a-i fi drag cineva (de sex opus)”. [stil.] Construcția este mai rară și familiară:

Copiii o plac pe noua lor dirigintă.
Știu că el o place de mult timp.

3. A-i plăcea + să.

În cazul în care subiectul lui *a plăcea* este o propoziție subordonată subiectivă, sensul rămâne „a agreea”, „a avea un sentiment de satisfacție, de delectare”, „a-i conveni”:

Îmi place să citesc romane polițiste.
Îmi place să-i văd împreună.
Îmi place să-i știu aproape de mine.
Îi place să ne audă certându-ne.

4. A-i plăcea + că + indicativ, condițional.

Îmi place că te-ai îmbrăcat cu rochia pe care ți-am dăruit-o.
Nu-mi place că ți-ai dori să fii boxer.

[util.] Construcția cu verbul la condițional este posibilă ca structură, însă este neuzuală.

5. [stil./util.] *Cu plăcere* este o locuțiune aparținând limbii literare exprimării îngrijite, și care se folosește ca răspuns la formulele de mulțumire. Este sinonimă cu *pentru puțin* și *pentru nimic* sau cu *nu ai (aveți) de ce*:

- *Mulțumesc pentru cărți.* •
- *Cu plăcere.*

[util.] Există tendința ca formele *a plăcea* și *mi-ar plăcea* (corespunzătoare conjugării a II-a) să fie înlocuite de formele *a place* și *mi-ar place* (corespunzătoare conjugării a III-a). Acestea din urmă sunt foarte frecvente în limba actuală, dar neacceptate de limba literară.

(→ impersonal₂, verb₆).

(M.P.)

plânge → reflexiv₁, verb₂

pleonasm

**Când te întorci înapoi?*
**Vă rog, avansați înainte!*
**Am coborât jos.*
**El a reculat înapoi.*

Sunt construcții pleonastice, adică enunțuri în care se utilizează două sau mai multe cuvinte care au (aproximativ) același sens (sunt sinonime), prin urmare, unul dintre ele repetă informația adusă de celălalt. De pildă, *a avansa* din exemplul de mai sus înseamnă „a merge înainte”, deci adverbul *înainte* care urmează este inutil, fiind conținut în sensul verbului. Acestea sunt stângăcii de limbaj datorate inutilității absolute a unui cuvânt. Alte exemple de același tip:

**Amintirea lui va dăinui permanent în sufletele noastre.*

**Au fost arestați cei care făceau contrabandă ilegală cu țigări.*

**S-a străduit să aducă totul la același numitor comun.*

**Trăsura, elegantă, era împodobită cu blazon de noblețe.*

**Mijlocușul a pornit un atac agresiv asupra adversarului său.*

**Ghetele sunt îmblânite inclusiv și pe talpă.*

Alte pleonasme constituie greșeli gramaticale caracteristice, ca în:

**N-am cumpărat decât numai flori.*

**Și-a luat pălăria lui și a plecat.*

**El mi-a spus, dar însă eu nu am fost atent.*

În multe cazuri, pleonasmul a intrat în limbajul curent și nu mai șochează, de exemplu:

Am auzit cu urechile mele.

Am văzut cu ochii mei.

A luat paharul în mâna lui.

[stil.] Multe pleonasme apar mai ales în limba vorbită și se explică prin nevoia vorbitorului de a adăuga informației o marcă afectivă de insistență. În enunțul:

Mi-a scris scrisoarea cu mâna lui proprie.

există, de asemenea un pleonasm, explicabil prin aceea că vorbitorul vrea să insiste asupra faptului că scrisoarea nu era dactilografată sau scrisă sub dictare și că întreaga responsabilitate revine persoanei care a scris-o.

[util.] În afară de cazurile când vorbitorul simte nevoia să accentueze, să sublinieze o idee, construcțiile pleonastice dovedesc fie necunoașterea sensului sau a valorii gramaticale a cuvintelor, fie neglijență în exprimare și, ca atare, sunt nerecomandabile.

(N.F.)

ploua → impersonal₁

plural → număr_{7,8,9}

poate → adverb₁, desigur

poetesă → gen₃

pom → gen₂

Portugalia → gen₂

1. Al meu, al tău, al său, al nostru, al vostru.

Este un pronume care exprimă posesia și care este format din două părți: articol posesiv *al, a, ai, ale*, care înlocuiește numele obiectului posedat și *meu, tău, său, nostru, vostru* care înlocuiește numele posesorului.

2. Meu, tău, său, nostru, vostru.

Când articolul posesiv lipsește, *meu, tău, său* etc. funcționează ca adjective, acordându-se cu substantivul pe care îl însoțesc: *câinele meu, pisica mea*. Există însă și situații în care, deși sunt adjective, *meu, tău* etc. sunt însoțite totuși de articolul posesiv: *un câine al meu, o pisică a mea*.

• [stil./util.] Adjectivul posesiv însoțește, de regulă, un substantiv articulat: *copilul meu, apartamentul nostru, părinții săi*. Este posibil însă să însoțească și un substantiv singular nearticulat în vorbirea populară și familiară, mai ales când acesta denumește un nume de rudenie: *taică-meu, cumnată-meu, soacră-mea*.

3. Al său, a sa, ai săi, ale sale = al, a, ai, ale lui (ei), lor.

Când este vorba de un singur posesor, *al său, a sa* etc. se folosesc cu aceeași valoare posesivă ca și *al lui, al ei*, care sunt formele de genitiv ale pronumelor personale *el, ea*, genitiv exprimând, de asemenea, posesia.

Când este vorba de mai mulți posesori, pronumele *al său* nu are forme proprii. Pentru a exprima această valoare, se folosește pronumele *lor* (forma de genitiv al pronumelui personal *ei*). Vom spune deci:

Apartamentul meu nu este mare. Al său (lui, ei) are însă patru camere.

Copilul meu nu știe să înoate, dar al lor este campion la înot.

[stil./util.] În limba curentă, formele pronumelui personal cu valoare posesivă (*al lui, al ei, al lor*) sunt preferate, mai cu seamă în limba vorbită, dar nu numai. Este însă recomandabil ca aceste forme să alterneze cu *al său, a sa* fie pentru a evita repetarea supărătoare a aceluiași cuvânt, fie pentru a evita unele confuzii posibile. Dacă spunem:

Intervenția sa era o mare șansă pentru rezolvarea problemelor sale.

este o exprimare ambiguă, pentru că nu este clar dacă *sa* și *sale* se referă la aceeași persoană sau la persoane diferite. Ambiguitatea poate fi evitată dacă spunem:

Intervenția lui era o mare șansă în rezolvarea problemelor ei.

4. Topica adjectivului posesiv.

Ca regulă generală, adjectivul posesiv se plasează după substantivul la care se referă. Se spune deci *profesia mea, grădina ta, vecina sa*. [stil.] Utilizarea adjectivului posesiv înaintea substantivului este permisă numai în limbajul poetic.

5. Acordul adjectivului posesiv.

Indiferent la câte substantive se referă, adjectivul posesiv se acordă întotdeauna cu substantivul cel mai apropiat:

*Băiatul și fata **mea**.*

*Pisica și câinele **meu**.*

6. Posesia se mai poate exprima și prin utilizarea formelor de dativ ale pronumelui personale și reflexiv (→ **pronume personal₃** și **reflexiv₂**)

(N.F.)

posibil → **bine_{1,2}**

posterior → **anterior...**

postpunere: postpunerea adjectivului → **adjectiv₄**

poștar, poștăriță → **gen₃**

potrivi

Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv.

1. A potrivi + acuzativ.

Atunci când este urmat de un complement direct care desemnează un obiect înseamnă „a așeza ceva la locul nimerit, aranjându-l într-un anumit fel”:

*Copilul **potrivește** piesele din puzzle.*

sau „a pune de acord”, „a face să corespundă”, „a adapta”, „a da forma dorită”:

*Uneori, textierul **potrivește** versurile în funcție de măsurile melodiei.*

*Vorbitorul și-a **potrivil** discursul după orientarea politică a partidului aflat la putere.*

2. A potrivi + acuzativ.

Atunci când complementul direct al lui *a potrivi* este o substanță sau un aliment, verbul are sensul „a doza în mod corespunzător”:

***Potrivește** apa în cadă, că vreau să fac baie.*

***Potrivește** cafeaua de zahăr cum îți place ție.*

3. **A (se) potrivi + complement în dativ + subiect care desemnează haine, bijuterii, parfumuri, culori, forme, mobilier etc.** are sensul de „a fi sau a face ceva pe măsura cuiva”, „a veni sau a face să(-i) vină bine”:

***Hainele i se potrivesc** de minune.*

***Tapetul verde nu se potrivește** acestui apartament.*

4. A se potrivi (+ cu).

Când *a potrivi* este reflexiv și, eventual, urmat de un complement indirect în acuzativ, precedat de prepoziția *cu*, are sensul de „a avea însușiri comune cu ceva sau cu cineva”, „a se asorta”:

Se potrivește la gusturi cu sora ei.

Cele două se potrivesc de minune.

Fusta asta nu se potrivește cu jacheta.

- [stil.] **A se potrivi ca nuca-n perete** este o expresie populară și familiară care înseamnă „a fi nepotrivit, deplasat”, „a nu se asorta”:

Costumul ei se potrivește pentru această împrejurare ca nuca-n perete.

potrivi ca nuca-n perete (→ potrivi₄).

(M.P.)

potrivit (cu) → conform...

povesti → verb₁

prea

1. Adverbul *prea* poate avea sensuri diferite, în funcție de context.

[util.] Astfel, în enunțuri negative, înțelesul său se apropie de înțelesul lui *cam*:

Nu prea știa bine lecția.

De aceea, în astfel de contexte, utilizarea lui *cam* și a lui *prea* împreună, reprezintă un pleonasm:

*** Cam nu prea ți-ai plătit datoriile.**

Nu prea ți-ai plătit datoriile.

2. De asemenea, *prea* poate fi sinonim cu *foarte*, insistând asupra nuanței de depășire a unei limite admise. Ca urmare, construcțiile în care *prea* intră cu acest sens sunt echivalente superlativului absolut:

E prea insistent și oamenii îl evită.

3. Mult prea.

La rândul său, *prea* poate fi întărit de *mult*, rezultând tot o construcție cu valoare de superlativ absolut asupra căreia insistă:

Este mult prea inteligent ca să fi făcut o asemenea prostie.

(→ consecință₂).

4. **Prea de tot.**

În combinație cu *de tot*, *prea* alcătuiește o locuțiune adverbială cu sensul „culmea”, „incalificabil”.

[**stil.**] Această locuțiune este întâlnită în limbajul familiar:

*Asta este **prea de tot**, ai depășit orice măsură.*

5. [**stil.**] Tot cu valoare superlativă, *prea* se poate suda cu un adjectiv, funcționând ca un prefix. Astăzi, aceste formații sunt învechite. Ele își păstrează actualitatea numai în limbajul bisericesc, unde *prea* poate fi alipit unui substantiv: *Înalt **Preasfinția Ta**, **Preafericitul Patriarh**, **Preacurata Fecioară**.*

(M.P.)

prea de tot → **prea**₁

precedent

1. Este un adjectiv care nu admite grade de comparație și care înseamnă „anterior, dinainte”:

*Anul **precedent** a avut câteva succese neașteptate.
În perioada **precedentă** s-au înregistrat multe eșecuri.*

2. Acest adjectiv impune substantivului pe care îl precedă cazul dativ:

*Capitolele **precedente paragrafului** pe care ți l-am indicat
anunțau deznodământul cărții.*

Precedent poate căpăta însă și valoare de substantiv, în urma procesului de conversiune:

*N-ar trebui să admiți acest compromis; se va crea un
precedent.*

[**stil.**] *Precedent* aparține limbii literare și este întâlnit în vorbirea elegantă, ușor oficială.

(→ viitor, trecut₁).

(N.F.)

precum

I. 1. Ca adverb, *precum* este sinonimul lui *ca*:

*S-a înroșit **precum focul** (= s-a înroșit ca focul).*

[**util.**] Cu toate acestea, vorbirea curentă îl preferă totuși pe *ca*:

*A zburat **ca vântul**.*

2. În exprimarea comparativului de egalitate, *precum* introduce al doilea termen al comparației, așa cum o fac și *ca* și *ca*:

Lucrează la fel de bine precum fratele său.

Lucrează la fel de bine ca (și) fratele său.

II. 1. În calitate de conjuncție, *precum* introduce subordonate:

- modale:

Fac precum mi-ai spus, fiindcă este mai bine.

- predicative:

Este precum am prevăzut.

[util.] În aceste situații, el poate fi substituit de *cât* sau *cum*:

Gândește tot atât de încet precum/cum/cât lucrează.

[stil.] Limbajul curent preferă totuși pe *cum* și *precum*, *cât* fiind resimțit ca popular și familiar.

2. În combinație cu *și*, *precum* formează locuțiunea conjuncțională coordonatoare *precum și*:

Transfugii, precum și emigranții au regim special.

[stil./util.] Substituirea lui *precum și* cu locuțiunea *cum și* este populară și familiară și, ca urmare, trebuie evitată în exprimarea îngrijită:

Eu, cum și tu, gândim la fel.

(→ comparație₁).

(M.P.)

precum și → **precum₂**

predicativ → **mod** (verbal)

predispune

Este un verb care se utilizează numai împreună cu un complement direct care desemnează o ființă (sau un grup de ființe) și cu un complement indirect precedat de prepoziția *la*:

• **A dispune (pe cineva) + la** poate însemna:

1. „a crea cuiva o anumită dispoziție, a dispune la ceva”:

Melodia aceasta mă dispune la reverie.

Starea vremii poate să te dispună la somn.

sau:

2. „a face să aibă o receptivitate crescută față de anumiți factori maladivi sau față de anumite boli”:

Ereditatea lui încărcată îl predispune la diabet.

(M.P.)

prenume → gen₂

prepoziție

1. *De, la, cu, fără, spre, pe, din* etc. sunt prepoziții, cuvinte invariabile care preced complemente și atribute.

• *De la, până la, de peste, de până, de sub* sunt prepoziții compuse din prepoziții simple.

• *Alături de, cu excepția, din partea, în comparație cu, împreună cu, în raport cu* etc. sunt locuțiuni prepoziționale. Acestea conțin obligatoriu o prepoziție și o altă parte de vorbire și au funcția unei prepoziții.

2. Prepoziția și cazul.

În general, prepoziția cere cuvântului care urmează un anumit caz. Majoritatea prepozițiilor simple și compuse cer cazul acuzativ: *la mine, până la tine, de la școală* etc. *Asupra, contra, deasupra, împotriva* și toate celelalte provenite din adverbe la forma articulată ca *înăuntrul, înaintea* sau dintr-o prepoziție urmată de un substantiv articulată cer cazul genitiv: *din cauza, cu scopul, în timpul, în fața* etc. (→ **adverb₉**)

Am întârziat din cauza ploii.

Deasupra mesei este o lampă de cristal.

În spatele casei este un nuc bătrân.

[**stil.**] În limbajul neîngrijit există tendința de a adăuga unora dintre aceste prepoziții o altă prepoziție simplă care cere acuzativul. Rezultă construcții incorecte, ce trebuie evitate, cum ar fi:

**Am întârziat din cauza la ploaie.*

**În fața la mașină este parcată o motocicletă.*

Prepozițiile *grație, datorită, mulțumită* cer substantivului care urmează cazul dativ:

A reușit să se facă remarcat grație talentului său.

[**stil./util.**] În limba vorbită, neîngrijită se produce frecvent o confuzie între *datorită* și *din cauza*. Între cele două există o diferență de sens: *datorită* exprimă o apreciere pozitivă, un fapt bun care s-a petrecut, în timp ce *din cauza* exprimă o apreciere negativă, fiind echivalent cu *din vina*. Vom spune deci:

*S-a îmbolnăvit din cauza ploii (nu *datorită ploii).*

În schimb, spunem:

*S-a afirmat **datorită muncii perseverente** (nu *din cauza muncii perseverente).*

3. Prepoziția și numărul.

Prepozițiile *între*, *dintre* și *printre* se construiesc numai cu un plural:

*Era cel mai inteligent **dintre frați**.*

***Între ei** a existat întotdeauna o profundă afecțiune.*

4. Repetarea prepoziției.

Când mai multe atribute sau complemente sunt coordonate, prepoziția poate, în general, să fie repetată în fața fiecăruia dintre ele:

*Primiți, vă rog, cele mai bune urări **pentru** dumneavoastră și **(pentru)** familia dumneavoastră.*

*M-am întâlnit **cu** Radu și **(cu)** frații lui.*

În anumite situații repetarea este obligatorie:

*Am fost nu numai **la** mare, ci și **la** munte.*

5. Omiterea prepoziției.

Există uneori tendința de a omite prepozițiile din construcții în care prezența lor este obligatorie, pentru a scurta mesajul: *șef serviciu, *serviciul relații externe, *biroul informații. [util.] Aceste construcții nu sunt recomandabile.

Uneori, omiterea prepoziției poate crea ambiguități în anumite contexte. Un enunț ca:

Am cumpărat ștrudel cu brânză și carne.

poate fi înțeles fie ca „ștrudel cu brânză și ștrudel cu carne” fie „ am cumpărat ștrudel cu brânză și am cumpărat și carne”. În acest caz, în funcție de sensul pe care îl avem în vedere, repetarea prepoziției se impune.

6. Prepoziții folosite absolut.

Unele prepoziții se pot utiliza și singure, ca răspuns la o întrebare, fără exprimarea după ele a substantivului sau a pronumelui pe care l-am putea aștepta. În acest caz, spunem că ele sunt folosite absolut:

*Vă întâlniți înaintea spectacolului sau **după**?*

*- Bei cafeaua cu zahăr sau **fără**? – **Fără!***

[stil.] Aceste exprimări apar în stilul familiar, vorbit, în general în dialog.

(N.F.)

presupunând că → condiție₆

presupunere → prezumtiv_{1,2}

preta → reflexiv₂

pretinde → vorbire indirectă₁

preț

1. Cu prețul + genitiv.

În afară de semnificația sa comercială, sensul acestei expresii este „în schimbul a”:

*El a reușit să-și termine cartea **cu prețul unor eforturi considerabile** (= a reușit să termine cartea, dar pentru asta a făcut eforturi considerabile).*

2. Cu orice preț.

Înțelesul acestei expresii este „indiferent de eforturile sau de concesiile ce trebuie făcute”:

*Trebuie să-l opresc **cu orice preț** de a face o asemenea prostie.*

Expresia *cu orice preț* poate fi urmată de un complement introdus prin prepozițiile *de* sau *de la* sau de o propoziție introdusă prin conjuncția *să*:

*Vreau să-l conving **cu orice preț să accepte oferta.***

3. Cu nici un preț.

Este o expresie al cărei înțeles este „în nici un caz, exclus să... , indiferent ce s-ar întâmpla”. [stil.] Ea face parte din limba familiară:

*Am încercat să-l conving, dar nu vrea **cu nici un preț să renunțe.***

(N.F.)

prezent

1. Prezent = trecut.

Uneori prezentul are valoarea unui verb la trecut, fie pentru ca acțiunea să pară cât mai vie, cât mai prezentă:

*Ieri, în magazin, cu cine crezi că **mă întâlnesc?***

fie în descrieri, pentru a evoca un tablou, un peisaj cât mai plastic:

*„Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl **încarcă.**”*

2. Prezent = viitor.

De obicei, pentru evitarea oricărui echivoc, verbul este însoțit de un determinant care precizează un moment viitor, deși acești determinanți nu sunt obligatorii.

***Măine** plecăm la mare cu primul accelerat.
Dacă nu plec **chiar acum**, întârzii la serviciu.*

3. Prezent = imperativ.

În propoziții exclamative sau rostite cu o anumită intonație, prezentul poate avea valoarea unui imperativ:

Faci cum îți spun eu!

Pleci chiar acum și la ora 1 ești înapoi!

Când prezentul are valoarea altor timpuri este necesar ca și celelalte verbe din frază să stea tot la prezent. Astfel spunem:

Pleci chiar acum și la ora 1 ești înapoi!

Pleacă chiar acum și la ora 1 să fii înapoi!

(N.F.)

prezumtiv

1. Este un mod al verbului, care arată că acțiunea este posibilă, presupusă, dar nu este certă. El are două timpuri: prezent și perfect:

O fi știind la ce oră sosește avionul? (= mă întreb dacă știe...dar nu sunt sigur).

O fi primit scrisoarea mea? (= mă întreb dacă a primit scrisoarea, dar nu sunt sigur).

S-o fi îmbolnăvit, de aceea n-a venit (= presupun că s-a îmbolnăvit...).

Verbul la prezumtiv formează predicatul propoziției.

2. Prezumtiv, conjunctiv, condițional.

Presupunerea se mai poate exprima și cu ajutorul modului conjunctiv (→ **conjunctiv₇**) și al condiționalului (→ **condițional**). De asemenea, se mai pot utiliza mijloace lexicale ca verbele *a crede*, *a presupune*, *a bănu* + conjuncția *că*.

3. [stil.] Prezumtivul apare cu o frecvență mai mare în limba curentă, de obicei vorbită. În mod obișnuit spunem:

S-o fi internat în spital, că se simțea foarte rău.

S-o fi întors deja din concediu, că a plecat demult.

Într-un limbaj mai îngrijit, mai ales în scris, se preferă:

Probabil că s-a internat în spital.

sau:

Presupun că s-a internat în spital.

(N.F.)

prin

Este o prepoziție care poate preceda substantive, pronume sau alte elemente cu valoare substantivală în acuzativ:

*Ziua întreagă s-a plimbat **prin** pădure.*

***Prin** el trece curentul electric.*

*A reușit **prin** muncă și tenacitate.*

[stil./util.] *Prin* poate preceda, de asemenea, un infinitiv, rezultând o construcție echivalentă cu gerunziul și care aparține limbii literare, exprimării îngrijite:

*A sfârșit **prin** a adresa mulțumiri publicului. (= a sfârșit adresând mulțumiri publicului)*

[util.] În limba actuală, mai ales în limbajul familiar, se constată tendința de a înlocui prepoziția *cu*, cu prepoziția *prin*:

A plecat în străinătate **prin ajutorul unei fundații culturale.*

A trimis coletul **prin tren.*

Aceste exprimări sunt incorecte, formele recomandabile, admise de limba literară fiind:

*A plecat în străinătate **cu** ajutorul unei fundații culturale.*

*A trimis coletul **cu** trenul.*

[util.] Prepoziția *prin* intră în diverse combinații cu alte cuvinte formând îmbinări nesudate încă suficient pentru a putea fi locuțiuni, dar care tind să funcționeze ca acestea din urmă: *prin intermediul, prin mijlocirea, prin faptul că, prin aceea că*:

*A transferat banii **prin** intermediul băncii.*

Acest lucru a fost posibil **prin** mijlocirea unei organizații nonguvernamentale.

*M-a surprins **prin** faptul că nu s-a legitimat.*

*M-a uimit **prin** aceea că știa cum să procedeze în orice împrejurare.*

[util.] Prepoziția *prin* nu trebuie confundată și, implicit, substituită cu prepoziția *printre*. Înainte de *un* se folosește numai *printr-*, iar înainte de *alt(ul)* se întrebuițează prepoziția *prin*:

*Am trecut **printr-un** singur sat.*

*Nu mai circulasera **prin** alt aeroport.*

(M.P.)

prin a → prin
prin aceea că → prin
principal → adjectiv₂
prin faptul că → prin
prin intermediul → prin
prin mijlocirea → prin
printre → prepoziție₃, între
prințesă → gen₃
prin urmare → (care) va să zică, deci
privitor la → la₈
probabil → adverb₁, bine_{1,2}
profesor, profesoară → gen₃

profita

Este un verb intransitiv, care înseamnă „a avea un profit, a beneficia, a folosi o ocazie pentru a beneficia de ceva”. Este urmat obligatoriu de un complement introdus prin prepoziția *de*. Acest complement poate lipsi numai dacă este cunoscut, dacă se deduce din context.

Profit de această ocazie să vă mulțumesc pentru ajutorul pe care mi l-ați dat.

(M,P.)

pronume

Pronumele este o parte de vorbire eterogenă, care înlocuiește un substantiv și uneori adaugă indicații cu privire la acesta.

Este o clasă bogată, cu forme numeroase care se comportă diferit din punctul de vedere al categoriilor gramaticale pe care le cunoaște (gen, număr, caz, persoană), al formelor lungi sau scurte, dar și din punctul de vedere al posibilităților de a funcționa ca adjective și al locului pe care îl ocupă în propoziție. Locul lor în propoziție poate fi adesea diferit de locul pe care l-ar avea substantivul pe care îl înlocuiesc. De asemenea, locul lor variază și în funcție de formele verbale (compuse sau nu): *mi-l dă, dă-mi-l*.

În raport cu noțiunile exprimate de substantive, verbe, adjective, pronumele exprimă noțiuni cu caracter foarte general. O propoziție ca:

Aceasta îi făcuse o mare bucurie.

este greu de înțeles. Dacă spunem însă:

Fiica lui avea acum o diplomă și aceasta îi făcuse o mare bucurie.

este evident că *aceasta* substituie faptul că avea o diplomă și sensul frazei se clarifică.

Se disting mai multe feluri de pronume:

- pronume personale: *eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele, dânsul, dânsa, dânsii, dânsese.*
- pronume de politețe: *dumneata, dumnealui, dumneaei, dumneavoastră, dumnealor.*
- pronume reflexiv: *se, își.*
- pronume de întărire: *însuși, însuși, însuși.*
- pronume demonstrativ: *acesta, aceasta, aceștia, acestea și (pop.) ăsta, asta, ăștia, astea; acela, aceea, aceia, acelea și (pop.) ăla, aia, alea* pentru depărtare; *aceiași, aceeași, aceiași, aceleași* pentru identitate; *celălalt, cealaltă, ceilalți, celelalte* pentru diferențiere.
- pronume interogativ: *care, cine, ce, cât.*
- pronume relativ: *care, cine, ce, ceea ce, cel ce.*
- pronume nehotărât: *cineva, altul, unul, oricare, oricine, ceva, câtva, vreunul* etc.

(→ număr₉).

(N.F.)

pronume de întărire

Este pronumele care insistă, subliniază numele obiectului pe care îl înlocuiește. În limba actuală pronumele de întărire funcționează numai ca adjectiv, determinând un substantiv sau un pronume: *eu însuși, avocatul însuși, dumneavoastră înșivă.*

- [stil.] Utilizarea ca pronume este rară și învechită: *însuși am hotărât, însuși ești responsabil de asta.* Pronumele sau, mai exact, adjectivul de întărire este specific limbii literare, el nu se întâlnește în vorbirea populară, familiară, unde este de regulă înlocuit cu adverbul de întărire *chiar*, plasat înaintea substantivului:

Eu însuși am luat această hotărâre = Chiar eu am luat această hotărâre.

- Pronumele de întărire are douăsprezece forme în funcție de persoană, gen și număr: *însuși, însăși, însuși, însăși, însuși, însăși, înșine, înșine, înșivă, înșevă, înșiși, înșeși (sau înșele).* [util.] Folosirea tuturor acestor forme, acordate este obligatorie într-o limbă literară corectă. Aceasta este cu atât mai important, când adjectivul de întărire se află la o oarecare distanță de substantivul pe care îl determină. Acordul servește în acest caz la precizarea raporturilor de determinare. Când spunem:

Nevasta directorului însăși a participat la inaugurare.

acordarea lui *însăși* cu substantivul *nevasta* clarifică la cine se raportează adjectivul de întărire.

• Topica.

În principiu, adjectivul de întărire poate fi plasat atât înaintea substantivului pe care îl determină, cât și după acesta. Poziția după substantiv este preferată. Plasarea înaintea substantivului se face atunci când vrem să punem în evidență adjectivul de întărire.

(N.F.)

pronume personal

Este un pronume cu foarte multe forme flexionare, în funcție de gen (numai la persoana a III-a) număr, caz, persoană, are multe forme accentuate (lungi) și neaccentuate (scurte).

Deoarece înlocuiește o persoană, el nu poate funcționa niciodată ca adjectiv al unui substantiv.

1. Pronume personal – subiect.

În limba română, formele verbale la diferite persoane sunt bine diferențiate. De aceea, prezența pronumelui subiect nu este, în principiu, necesară, deoarece acesta este inclus, se deduce din forma verbului. Putem spune în egală măsură:

Noi mergem diseară la teatru = Mergem diseară la teatru.

Ați urmărit proba de gimnastică de la olimpiadă? = Voi ați urmărit proba de gimnastică de la olimpiadă?

Aceasta nu înseamnă că pronumele subiect poate fi omis în orice situație. El trebuie exprimat atunci când există forme verbale omonime și trebuie precizată persoana care face acțiunea, când se insistă asupra subiectului, când, un subiect este pus în opoziție cu un alt subiect din frază etc:

Numai el pleacă în străinătate, nu pleacă ei.

Noi mergem diseară la spectacol, voi nu mergeți?

El a spart geamul, nu eu.

2. Pronume personal – complement direct, indirect.

O particularitate a limbii române este dubla exprimare a complementului direct și a celui indirect printr-o formă neaccentuată (scurtă) a pronumelui personal în cazul acuzativ și, respectiv, în dativ:

Acest album mi l-a oferit prietenul meu cel mai bun.

Pe Maria n-am mai văzut-o de o lună și nu mi-e dor de ea.

Cui îi spun că am reușit la examen se bucură.

I-am telefonat avocatului, să-l consult în legătură cu procesul.

Fenomenul dublei exprimări a complementului direct și a celui indirect (prin reluare sau anticipare) este reglementat de o serie de reguli complicate care țin seama de poziția complementului direct înainte sau după verb, de faptul că acesta este o persoană, un obiect sau un pronume etc. Unele dintre aceste reguli sunt obligatorii, altele sunt facultative, iar altele interzic dublarea:

Am primit **cartea** = **Cartea** am primit-o.

Am telefonat **părinților** ieri = **Părinților** le-am telefonat ieri.

3. Ți-am admirat grădina. (Pronume în dativ + verb + substantiv)

Formele neaccentuate ale pronumelui personal și ale celui reflexiv pot avea valoare posesivă când se raportează la un substantiv care însoțește verbul, în principiu, un verb care nu se construiește cu dativul.

[stil./util.] În limba veche și astăzi în limbajul poetic aceste forme neaccentuate în dativ stăteau pe lângă substantivul pe care îl determină sau pe lângă adjectivul care însoțea acest substantiv:

„...Ca și când n-ar fi viața-mi”.

Frumoasa-i fiică se măritase cu un pilot de încercare.

În limba de astăzi această exprimare este rară, artificială, livrescă. Pronumele însoțește astăzi verbul, dar se raportează la substantiv. Cele două construcții sunt echivalente dar se preferă cea în care pronumele stă pe lângă verb:

Îmi iubesc meseria = iubesc meseria-mi.

Valoarea posesivă a acestor construcții rezultă din aceea că ele sunt echivalente cu *iubesc meseria mea*.

[util.] Când în text mai există și alte elemente prin care se exprimă posesia, rezultă construcții pleonastice care trebuie evitate:

**Această hotărâre i-a spulberat toate visurile lui.*

[util.] Există totuși situații în care repetarea unui alt cuvânt care să exprime posesia este necesară pentru a evita ambiguitatea. De exemplu, o propoziție ca:

Ți-am citit toate poeziile.

poate fi înțeleasă fie că eu am citit poeziile și tu ai ascultat (deci *ți* este un dativ complement indirect), fie că eu am citit poeziile pe care *tu* le-ai scris și, în acest caz, *ți* este un atribut în dativul posesiv față de substantivul *poeziile*. Pentru această a doua interpretare este necesară apariția unui alt cuvânt care să exprime posesia:

Ți-am citit toate poeziile tale.

4. Unde mi-ai fost?

În anumite cazuri pronumele în dativ nu ține locul unei persoane asupra căreia se răsfărânge indirect acțiunea, deci nu este nici complement indirect, dar nu exprimă nici posesia. El exprimă doar participarea afectivă a vorbitorului la acțiune. El este interesat emoțional, afectiv de ceea ce se întâmplă.

[util.] Asemenea construcții ca *mi ți-l luă și mi ți-l trânti* și altele apar numai în limbajul popular și familiar, dar mai ales sunt caracteristice basmelor.

5. Dă-i înainte.

În construcții ca *dă-i înainte (cu gura), zi-i, că-i zici bine*, pronumele în dativ are o valoare incertă, neutră, nu substituie o persoană și nu poate fi analizat ca un complement indirect.

[**stil.**] Asemenea construcții aparțin limbajului popular și familiar.

6. Am pățit-o.

Uneori pronumele personal în acuzativ, feminin, la forma neaccentuată, o poate avea, de asemenea, o valoare neutră, deci nu ține locul unei persoane feminine și nu are funcția sa specifică de complement direct. [**stil.**] Foarte frecvent el apare în expresii sau locuțiuni, construcții care aparțin limbajului popular ca: *a o lua la sănătoasa, a o face de oaie, a o nimeri* etc.

7. Tu.

[**stil.**] Pronumele de persoana a doua *tu* este folosit uneori în limbajul familiar, în vorbirea periferică, aproape cu valoarea unei interjecții, un cuvânt de adresare ce poate însoți un vocativ sau o propoziție enunțiativă:

**Ce mai faceți, tu?*

**Tu, mie nu-mi place filmul ăsta, eu plec.*

Este de la sine înțeles că asemenea exprimări trebuie evitate, fiind o marcă a unei vorbiri neelegante.

8. Noi.

În afară de valoarea sa de bază, când desemnează persoana care vorbește plus alte persoane, *noi* poate avea și alte valori (→ **noi**).

9. Dânsul, dânsa, dânșii, dânsele.

[**stil./util.**] În limba română, exprimarea politeții se face numai prin pronumele de politețe *dumneata, dumnealui* etc. (→ **pronume**). În mod greșit, pronumele personal *dânsul, dânsa* etc. sunt interpretate ca exprimând un grad de politețe mai mare decât *tu, ea*. Această interpretare este eronată mai ales dacă ținem seama că regional (în Moldova) prin *dânsul, dânsa* se desemnează nu numai persoane, ci și obiecte, în legătură cu care nu se pune problema să ne exprimăm politețea:

E foarte bună ciorba asta. Ce-ai pus într-însa?

Faptul că, în general, *dânsul, dânsa*, se întrebunțează mai ales cu referire la persoane, face ca unii vorbitori să îl simtă ca mai politicos decât *el, ea* și să-l utilizeze ca atare.

(N.F.)

pronume reflexiv

Un pronume este reflexiv atunci când substituie diferite persoane în funcția de complement direct sau indirect al verbului, identice cu subiectul acestuia. Pronumele reflexiv, ca și cel personal, nu poate avea niciodată valoare adjectivală, deoarece substituie o persoană, deci nu poate fi adjectivul unui substantiv.

1. La forma sa de acuzativ sau de dativ, el poate înlocui realmente o persoană și atunci este complement direct sau indirect al verbului sau nu are acest statut și atunci el este o marcă a diatezei reflexive sau reflexive cu sens pasiv, prin urmare face parte din structura verbului și nu are funcție sintactică aparte: *a se căi, a se gândi, a se tolăni, a se îngrășa, a se plânge, a-și aminti, a-și închipui, a-și imagina, a-și bate joc* etc.

• **[util.]** În cazul verbelor reflexive cu sens pasiv, se înregistrează adesea greșeli de acord între predicatele exprimate prin verbe reflexiv-pasive și subiectele acestora. Fiind vorba despre dezacorduri, acestea sunt abateri de la limba literară, deci trebuie evitate:

**Se poate vedea progresele pe care le-au făcut sportivii noștri.
În clasamentul final s-a avut în vedere rezultatele obținute pe etape.

2. **Își iubește meseria (dativ + verb + substantiv).**

Formele neaccentuate de dativ ale pronumelui reflexiv, ca și cele ale pronumelui personal (→ **pronume personal**₃) pot exprima posesia (→ **posesiv**₆). Spre deosebire însă de pronumele personal, reflexivul în dativ posesiv nu apare decât pe lângă verbe:

*Își spală mașina = Spală mașina **sa** (lui).*

*Își zugrăvește casa = Zugrăvește casa **sa** (lui).*

*Își supraveghează copiii = Supraveghează copiii **săi** (lui).*

Îmi iubesc foarte tare meseria.

[stil.] Formele conjuncte cu substantivul (*în cale-și*) sau cu prepoziție (*asupra-și*) sunt învechite și astăzi apar cel mult în limbajul poetic.

[util.] Uneori, vorbitorii tind să repete informația dativului posesiv, pentru mai multă precizie, prin alăturarea unui adjectiv posesiv sau a unui pronume personal în genitiv, ceea ce dă naștere la construcții pleonastice, nerecomandabile:

Și-a cheltuit toată averea **sa la curse.*

Și-a irosit toată munca **lui de o viață.*

(N.F.)

pronume relativ → relativ

prună → gen₂

pui → număr₈

pulmonar → adjectiv_{2,4}

puma → gen₆

pune (băga) mâna în foc → mână₃

putea → pasiv₁

R

radiofica → verb₆

rage → verb₆

rămâne → verb₃

răspunde

1. Poate fi folosit urmat de un complement, dar și absolut, însemnând „a da un răspuns la o întrebare”:

*Te-am întrebat ceva. De ce **nu răspunzi**?*

N-ai răspuns la întrebarea de pe biletul de examen.

- **A răspunde (+la/dativ).**

Înseamnă „a da un răspuns unei chemări, unei întrebări, unei provocări etc.". În funcție de sfera semantică a complementului, construcția cu *la* poate fi echivalentă ca sens cu cea cu dativul:

*Nu răspund la provocare = **Nu răspund provocării.***

*Te-a strigat, ce faci, **nu răspunzi** ?*

- **[util.]** Există situații în care construcția cu *la* este cea consacrată, neexistând posibilitatea de a fi substituită de cea cu dativul:

*Am răspuns imediat **la telefon.***

Am răspuns imediat **telefonului.*

- În alte cazuri, construcția cu dativul este impusă de sfera semantică a complementului:

*Lucrarea **răspunde exigențelor** comisiei.*

*Produsul **răspunde standardelor** de pe piața internațională.*

2. A răspunde +dativ.

Când complementul indirect în dativ desemnează o persoană, verbul poate avea sensul „a riposta, a fi obraznic cu cineva”:

*E bine crescut: **nu răspunde părinților.***

Mie să nu-mi răspunzi, că sunt mama ta.

3. A răspunde + de.

În combinație cu prepoziția *de* înseamnă „a fi responsabil de ceva sau de cineva”, deci complementul indirect poate fi un obiect (de obicei abstract) sau o persoană:

Eu voi răspunde de organizarea simpozionului.

Răspunzi de bunul mers al întreprinderii.

Cât lipsesc eu, răspunzi de copii.

4. A răspunde + în.

[stil.] În limbajul familiar, construcția cu *în* are sensul „a corespunde, a fi situat spre”:

Fereastra camerei mele **răspunde în grădină.**

(M.P.)

rață, rățoi → gen₅

răsucit → adjectiv₄

rău → bine_{1,2}

râs → gen_{2,6}

recțiune → subordonare₁

referitor la → cât despre, în (ceea) ce privește, la₈

reflexiv (noțiune)

1. Pronume reflexiv.

Este pronumele care stă la aceeași persoană cu verbul pe care îl însoțește și exprimă identitatea complementului (direct sau indirect) cu subiectul acestui verb.

El are forme proprii numai pentru persoana a treia. Pentru persoanele I și a IIa (singular și plural) se utilizează formele corespunzătoare ale pronumelui personal cu aceeași valoare, adică forme care au aceeași persoană cu verbul pe care îl însoțesc (*mă gândesc, te temi*).

Are forme numai pentru dativ și acuzativ (accentuate și neaccentuate). Formele accentuate (*sieși, sine*) se folosesc mai rar decât cele neaccentuate (*își, și-, mă*). Pronumele reflexiv nu are forme diferite nici după număr, nici după gen.

2. Verb reflexiv.

Verbele reflexive sunt cele care se folosesc cu pronume reflexive, neaccentuate în dativ sau acuzativ. Unele sunt întotdeauna reflexive ca *a se teme, a se căi, a se preta, a se zbate, a se întâmpla, a-și asuma, a-și însuși* etc., altele pot avea o formă activă și o formă reflexivă, între care există diferențe de sens mai mari sau mai mici: *a duce – a se duce, a afla – a se afla, a certa – a se certa, a îndura – a se îndura, a ruga – a se ruga* etc.

Există verbe care nu pot fi niciodată reflexive, adică nu pot fi însoțite de pronume reflexive: *a dura, a tuna, a ninge, a trebui, a voi, a leșina, a diseca*. Uneori verbele însoțite de pronume reflexiv sunt numai aparent reflexive, pronumele reflexiv raportându-se la substantivul care urmează verbului: *își iubește copilul, își spală cămașa și are o valoare posesivă (→ posesiv)*.

(N.F.)

relativ

Relativele sunt cuvinte al căror rol este de a stabili o relație, de a introduce o propoziție subordonată (neinterogativă), deci funcționează ca niște conjuncții. Diferența față de acestea însă este că ele au și valoarea de substituite, adică înlocuiesc un cuvânt din propoziția regentă și fac parte din structura sintactică a subordonatei, adică au o funcție sintactică în aceasta.

Într-o frază ca:

Trenul care intră în gară vine de la Brașov.

care introduce propoziția atributivă *care intră în gară*, fiind totodată subiectul verbului *intră*; pe de altă parte, el substituie substantivul *trenul* din regenta *trenul vine de la Brașov*.

1. Pronumele relativ.

1. Pronumele relative sunt: *care, cine, ce, câți (câte), ceea ce*. Între acestea există diferențe în ce privește bogăția formelor flexionare (în funcție de gen, număr și caz). Ele substituie un substantiv din regentă, dar pot avea forma cerută de funcția sintactică pe care o îndeplinesc în subordonată. Astfel în:

Colegul căruia i-am împrumutat cartea a pierdut-o.

căruia este complementul indirect al verbului *a împrumuta* din subordonată și stă la cazul dativ; el introduce subordonata atributivă și, totodată, ține locul substantivului *colegul* din regentă.

2. Locul.

Cel mai frecvent pronumele relativ urmează imediat după cuvântul pe care îl reprezintă. În acest caz nu există nici un risc de ambiguitate. Alteori el se află mai la distanță:

- Când relativul determină un substantiv, precedat de o prepoziție:

Acesta este un dispozitiv în partea superioară a căruia se găsește o roată dințată.

- Când cuvântul substituit este primul element al unui grup ce nu poate fi disociat. În fraza:

Controlul grupului de călători, care s-a fixat pentru ora 12, a fost amânat.

contextul ne face să înțelegem că termenul substituit prin care este controlul, nu grupul.

3. Uneori termenul substituit poate fi o propoziție întreagă. Relativul este, în acest caz, ceea ce.

Contractul a fost încheiat și semnat, ceea ce ne bucură.

4. Pe + care.

[util.] Când pronumele care este complement direct în subordonată, el trebuie precedat de prepoziția pe, întrucât el nu este numai conectiv, ci are o funcție sintactică în subordonată, care obligă la ocurența prepoziției:

*Albumul pe care l-ai cumpărat este foarte scump.
Nu-mi place perdeaua pe care ai cumpărat-o.*

Omiterea prepoziției pe este o greșeală. Deci nu trebuie să spunem:

**Nu-mi place perdeaua care ai cumpărat-o.*

Omiterea lui pe poate duce la construcții ambigue. Astfel în:

**Omul care l-a înșelat a făcut o reclamație.*

ambiguitatea constă în faptul că se poate înțelege că omul care l-a înșelat este același cu cel care a făcut reclamația, ceea ce este fals. Corect este:

Omul pe care l-a înșelat a chemat poliția.

5. Care...care.

[util.] În vorbirea periferică, utilizarea abuzivă a pronumelui care în situații în care acesta nu substituie, de fapt, nici un substantiv, ci funcționează doar ca element nejustificat de legătură între propoziții duce la fraze incoerente și trebuie evitată:

*„Eu, domn' judecător, reclam, pardon, onoarea mea, care m-a-njurat și clondirul cu trei chile de mastică prima, care venisem tomn-atunci cu birja de la domn' Marinescu Bragadiru...”
„De-aia și pusesem de gând de la sfântul Gheorghe să las prăvălia, care nu mai poate omul de atâtea angarale pentru ca să mai mănânce o bucățică de pâine...”*

6. Adjectiv relativ.

Dintre pronumele relative, care, ce, câți (câte) pot funcționa și ca adjective. Cine și ceea ce nu au acest statut:

*Nu mi-ai spus **ce** carte citești în ultimul timp.
Hotărăște-te în **care** cameră vrei să dormi.*

• **Locul.**

Adjectivul relativ se plasează întotdeauna înaintea substantivului pe care îl determină și se acordă cu acesta când este posibil, cu excepția lui **ce**, care este invariabil.

II. **Adverb relativ.**

Adverbele relative sunt o categorie de adverbe care introduc propoziții subordonate și substituie în acestea (grupuri de) cuvinte ce au funcție de complement circumstanțiale.

• Adverbele relative sunt: *unde* (de loc), *cum* (de mod), *când* (de timp), și *cât* (cantitativ). Pe lângă valoarea lor de elemente de relație la nivelul frazei, acestea au și funcție sintactică în subordonată (de complement circumstanțiale):

*Te-ai hotărât **unde** îți petreci vacanța?*

*Nu s-a anunțat **când** începe examenul de admitere.*

*Încă nu știi **cum** voi proceda în această împrejurare.*

1. **Unde – conjuncție.**

[**stil./util.**] Uneori, când nu realizează sensul său de bază, cel local, *unde* funcționează numai ca o conjuncție. Această utilizare este specifică limbajului popular:

***Unde** aș ști că mă minți, te-aș omori în bătaie* (= dacă aș ști că mă minți, te-aș omori în bătaie – sens condițional).

*N-a mai venit pe la noi, **unde se știa** vinovat* (= pentru că se știa vinovat – sens cauzal).

2. **Cum – conjuncție.**

[**stil./util.**] În aceeași situație se află adverbul relativ *cum* care poate avea numai valoarea unei conjuncții introducând o cauzală.

***Cum știa** că m-a mințit nu mă mai privea în ochi* (= pentru că știa că m-a mințit nu mă mai privea în ochi).

(N.F.)

relativ la → **cât despre, în (ceea) ce privește, la_o**

reliefare

Dacă vorbitorul vrea să pună în evidență un anumit cuvânt din propoziție, el se poate servi de mai multe mijloace : topica, repetiția, dublarea, elipsa, un accent pus pe un anumit cuvânt etc.

- Comparând propozițiile:

Festivalul începe mâine.

și

Mâine începe festivalul.,

plasarea la începutul propoziției a adverbului *mâine* în cea de a doua propoziție îl pune în evidență, îl reliefează.

- Diferența dintre :

L-a numit director executiv al întreprinderii.

și

Pe el l-a numit director executiv al întreprinderii noastre.

este tot o chestiune de reliefare. Dublarea complementului direct, în acest caz, presupune o insistență pe acesta, cu intenția de a-l pune în evidență prin dublare (fac excepție situațiile când dublarea este obligatorie).

- Un rol esențial în punerea în evidență a unui cuvânt, care poate influența înțelegerea, îl are accentul. Astfel, există o diferență între :

Ăstăzi vine mama (nu mâine).

Astăzi vine mama (nu telefonează).

și

Astăzi vine máma (tata vine mâine)..,

diferență dată de cuvântul reliefat prin accent. Dacă propozițiile de mai sus sunt interogative, răspunsul este, în general, diferit:

Ăstăzi vine mama? (Da, astăzi sau Nu, mâine).

Diferența dintre:

Spectacolul acesta este mai bun decât cel de aseară. (nu rezultă că spectacolul de aseară a fost bun, ci doar că, prin comparație, acesta este mai bun).

și

Spectacolul acesta este mái bun decât cel de aseară (se înțelege că și cel de aseară a fost bun).

este dată, de asemenea, de punerea în evidență a adverbului *mai* (care are un accent special).

Mijloacele de reliefare se pot combina, dar rolul principal îl are accentul.

(N.F.)

renascentist → **adjectiv**₄

renunța

1. A renunța + la.

Este un verb monosemantic, intransitiv. Are un subiect persoană și un complement indirect introdus prin prepoziția *la*, care poate fi un obiect sau o persoană:

A renunțat la studii și s-a apucat de comerț.

Suntem nevoiți să renunțăm la ajutorul ei.

El a renunțat la șoferul pe care îl avea.

2. A renunța + să + conjunctiv.

Poziția complementului indirect poate fi ocupată de o propoziție introdusă prin *să*, în care verbul este la conjunctiv:

Am renunțat să mai încerc să-l conving.

Din cauza vremii urâte ei, au renunțat să mai plece în excursie.

3. [util.] Complementul indirect sau propoziția pot lipsi din text, deci verbul poate apărea singur, însă complementul se subînțelege. Aceasta se întâmplă în general în dialog, unde este cunoscut din frazele anterioare:

- *Faceți o cerere prin care să solicitați restituirea dosarului?*

- *Nu, renunț deocamdată.*

(N.F.)

respectiv → adică₃

restricție → măcar₁

reumatism → număr₆

rezista

1. Este un verb care nu poate fi folosit cu un complement direct și care înseamnă „a nu se lăsa învins”, „a opune rezistență”, „a se împotrivi”:

Îngrijește-te pe tine; eu mai rezist.

Turcii atacă, dar cetatea rezistă.

• A rezista + dativ.

Atunci când *a rezista* este urmat de un complement indirect în dativ, verbul își păstrează sensul:

În timpul ședinței, le-a rezistat colegilor și, până la urmă, ideea lui a fost pusă în aplicare.

2. A rezista + la.

Atunci când *a rezista* este urmat de un complement indirect dintr-o anumită sferă semantică (lovituri, șoc, temperaturi, intemperii, întindere, tratament etc.) introdus prin *la*, are sensul „a fi rezistent, a nu se strica”:

Este un virus care **rezistă la** acest medicament.

(M.P.)

rezulta

Este un verb care nu se poate utiliza cu un complement direct.

1. A rezulta + din.

În combinație cu prepoziția *din*, *a rezulta* are sensul „a decurge din”, „a apărea ca o consecință (logică)”:

Concluzia aceasta rezultă din cele spuse mai înainte.

2. A rezulta + că.

Atunci când este urmat de o subordonată introdusă prin conjuncția *că*, *a rezulta* are sensul de sub 1.:

Dacă s-a exprimat astfel, rezultă că știa el ceva.

3. [util.] Rezultă (+ că).

În limbajul matematic, verbul *a rezulta*, urmat, eventual, de conjuncția *că*, mai are sensurile: „a avea drept rezultat”, „a însemna”, „a ieși”, „a da”:

Dacă $A=B$ și $B=C$, rezultă (că) $A=C$.

Cât rezultă din înmulțirea lui q cu p ?

(M.P.)

rinocer → gen₆

robineți → gen₉

rococo → adjectiv₄

româna → gen₂

român(că) → gen₃, adjectiv₄

românește, franțuzește

Adverbele derivate cu sufixul *-ește* de la numele unui popor se folosesc în combinație cu verbele *a vorbi*, *a ști*, *a înțelege*, etc. când este vorba despre limba pe care o utilizează cineva:

Vorbesc românește, franțuzește, italienește.

Nu înțeleg rusește (= nu înțeleg limba rusă).

Se mai pot utiliza pe lângă verbe ca *a gândi*, *a simți* (într-un fel specific umui popor) (→ **adverb**₃).

(N.IF.)

românește → **adverb**₃

România → **gen**₂

roz → **adjectiv**₄

ruga → **reflexiv**₂

rugbi → **număr**₃

rus(oaică) → **gen**₃

S

sanchi → **interjecție**₁

sare → **număr**_{3,4}

sau (**..sau**) → **ori** (...) **ori** / **or**, **interogație**₃, **coordonare**₁

să

1. Conjunția **să** ajută la formarea conjunctivului (prezent sau trecut):

*Își dorește **să asiste** la ședințele cenaclului.*

*Își dorea **să fi asistat** la ședințele cenaclului.*

[**util.**] Există câteva situații în care conjunctivul poate fi format și fără **să**, și anume când exprimă urări, dorințe:

***Trăiască** idealurile!*

***Fie** ca visul să devină realitate!*

[**stil./util.**] În limbajele popular și familiar, conjunctivul *fără să* este folosit în exprimarea blestemelor, imprecățiilor:

***Arză-l** focul!/**Ducă-se** pe pustii!*

ori, mai rar, în exprimarea dorinței:

***Bată-te** norocul!*

[**stil.**] Tot în vorbirea populară și familiară se întâlnește și formula consacrată: *treacă-meargă*:

*Cât privește cultura, **treacă-meargă**, dar nu are nici o educație.*

[**util.**] Absența lui **să** în formarea conjunctivului mai este posibilă în situația postpunerii pronumelui reflexiv la persoana a III-a singular și plural:

***Tragă-se** el din cine s-o trage, nu-mi pasă.*

[**stil./util.**] De asemenea, în limbajul telegrafic (dar neelegant) al afișelor, este frecventă omiterea lui **să**:

*Rugăm **închideți** telefoanele mobile în sala de spectacol.*

2. În calitate de conjuncție subordonatoare, **să** poate introduce o:

- subiectivă:
E bine să se prezinte la post de mâine.
 - atributivă:
Visul să se întoarcă în țară era irealizabil pentru moment.
 - apozitivă:
Se încearcă atât: să se limiteze traficul de influență.
 - predicativă:
Intenția lui e să predea limbi străine copiilor preșcolari.
 - predicativă suplimentară:
Practica l-a făcut să înțeleagă teoria învățată în facultate.
 - completivă directă:
Știe să se descurce în orice împrejurare.
 - completivă indirectă:
Se abține să voteze această lege.
 - circumstanțială de scop:
Învăță să reușească la facultate anul acesta.
 - consecutivă:
Alerga destul de repede să-l ajungă din urmă.
 - circumstanțială de relație:
Să aducă ceva cărți, n-a adus ; în plus, a mai cerut câteva.
 - condițională:
Să-mi aducă discheta, i-aș împrumuta alta.
 - concesivă:
Să-și ceară scuze și tot nu-l iert.
- În combinație cu alte elemente, să formează conjuncții compuse sau locuțiuni conjuncționale: (*pentru*) *ca să, fără să, în loc să, decât să, încât să, înainte să, până să, când să.*
- [util.]** În situații de coordonare, conjuncțiile compuse se repetă numai parțial:
A citit textul fără să se emoționeze și să-i tremure vocea.
- [util.]** Este incorectă utilizarea combinației dintre conjuncția *că* și conjuncția *să*:
**I-am spus că să vină.
I-am spus să vină.*

(→ **concesie**₁, **consecință**₁, **scop**₁).

(M.P.)

sărac, sărman, biet

Când stau înaintea substantivului, sensul acestor adjective este identic: „vrednic de plâns, de compătimit”, deci în această poziție ele funcționează ca sinonime și primesc întotdeauna articol (de obicei articol hotărât):

Săracul om! = Sărmanul om! = Bietul om!

Ele se utilizează mai frecvent în propoziții exclamative. *Sărac* și *sărman* pot fi plasate și după substantiv, dar, în acest caz sensul lor se modifică, însemnând „lipsit de mijloace materiale”, iar substantivul poate fi articulat hotărât sau nehotărât:

(Un) om(ul) sărman = (Un) om(ul) sărac .

Spre deosebire de acestea, *biet* nu stă niciodată după substantiv și nu realizează acest al doilea sens.

(→ **adjectiv**₄).

(N.F.)

sări muștarul (a-i ~) → **verb**₈

sărut mâna → **mână**₆

să trăiești (trăiți)! → **trăi**₁

sânge → **număr**₃

schemă → **gen**₂

scop

1. Exprimarea scopului se poate face prin diverse conjuncții sau locuțiuni conjuncționale urmate de un conjunctiv:

să:

*Se grăbește **să** nu piardă trenul spre Sinaia.*

ca să:

*Rămâne câteva zile, **ca să**-și rezolve problemele.*

pentru ca să:

*Pregătesc bagajele **pentru ca** mâine **să** putem pleca foarte devreme.*

de (urmat de un verb la același mod și timp cu predicatul din propoziția regentă), **[stil.]** utilizare specifică limbajului popular.

*S-a dus **de** i-a spus vestea cea bună.*

Când propoziția finală este negativă, aceste conjuncții pot apărea în combinație cu alte elemente: *nu cumva să, să nu cumva să, (să) nu care cumva să.*

*Ți-am telefonat **nu cumva să** uiți pachetul acasă.*

[stil./util.] Conjunțiile *ca să* și *pentru ca să* exprimă mai precis scopul decât *să*. De aceea, ele sunt mai frecvente în limba îngrijită sau când există posibilitatea unei confuzii. *Să* are o frecvență mai mare în limbajul familiar curent. Conjunția *de*, folosită mai des după verbele de mișcare, este utilizată numai în limbajul popular. Construcția de scop cu *de* este sinonimă cu cea în care propozițiile sunt coordonate:

Du-te de-mi adu un pahar cu apă = Du-te și-mi adu un pahar cu apă.

Pentru a sublinia ideea de scop, propoziția principală poate conține locuțiuni adverbiale corelative: *de aceea*, *pentru aceea* și (familiar) *de-asta*, *de-aia*.

De aceea ți-am telefonat, ca să te anunț.

De-aia s-a dus, să vadă cum se mai simte.

• Deși nu sunt propoziții finale, ci sunt analizabile ca propoziții atributive determinând un substantiv din regentă, următoarele construcții conțin ideea de scop:

M-am dus cu gândul să rămân acolo câteva zile în plus.

I-am telefonat cu scopul să-l invit la masă duminică.

M-a chemat cu intenția să discute cu mine despre proiect.

2. La nivelul propoziției, scopul se poate exprima prin substantive sau pronume precedate de prepoziții, printr-un verb la supin sau la infinitiv cu prepoziție și printr-o locuțiune adverbială:

A plecat în căutarea lor de două săptămâni.

Umblă după furat în tot satul.

Au discutat pentru a lua o hotărâre înțeleaptă și rapidă.

De aceea ți-am telefonat, ca să te avertizez (= în acest scop).

[stil.] În limba îngrijită, mai ales în stilul oficial, scopul se poate construi adesea și prin expresii în care substantivul conține în el însuși ideea de scop: *în scopul*, *în vederea*, *cu intenția*, *în ideea*:

Muncește în scopul atingerii unui ideal.

În vederea alegerilor, s-au organizat întruniri în toate județele.

A mai venit o dată, în ideea că îl poate convinge să accepte postul.

Cu scopul poate fi urmat și de un infinitiv:

S-au întâlnit cu scopul de a stabili detaliile procesului.

(N.F.)

scrie → verb₁

semăna¹

1. A semăna¹ (+ dativ).

A *semăna*¹ este un verb care nu poate fi utilizat cu un complement direct și care, adesea, este însoțit de un complement indirect în dativ. El înseamnă „a avea trăsături comune cu cineva sau cu ceva”:

Cei doi frați seamănă izbitor.
Fiica ta îți seamănă izbitor.

2. A semăna + cu.

Atunci când verbul este însoțit de un complement introdus prin prepoziția *cu*, își păstrează același sens de sub 1.:

Cu cine semeni tu?
Rochia mea seamănă cu a ta.

• [stil.] **A semăna bucățică ruptă cu cineva** (sau **cuiva**) este o expresie populară și familiară care are sensul de sub 1.:

Băiatul îi semăna bucățică ruptă tatălui său (= Băiatul semăna bucățică ruptă cu tatăl său).

• [stil.] **A semăna ca două picături (de apă)** este o expresie care a intrat în limba literară și care are sensul de sub 1.:

Fetele semănav ca două picături de apă.

(M.P.)

semăna²

A *semăna*² este un verb tranzitiv care poate însemna:

1. „A pune sămânța sau boabele în pământul pregătit în prealabil, cu scopul de a face să răsară și să se dezvolte o nouă plantă”:

Am semănat trei hectare de teren cu grâu.
Am semănat roșii pe toată tarlăua.

2. De asemenea, *a semăna*² poate fi sinonim cu *a presăra*, *a împrăști*, *a răspândi*, *a propaga*:

I-a semănat flori în cale.
Cine seamănă vânt culege furtună.
Nu este bine să semănați astfel de idei în mintea celor mulți.

(M.P.)

sentinelă → gen₇

servi

1. A servi + acuzativ.

Atunci când este însoțit de un complement direct, *a servi* poate însemna „a fi în serviciul cuiva sau a ceva (idee, stat, instituție, organizație, etc.)”:

L-a servit pe boier timp de treizeci de ani.

În ciuda a ceea ce afirmă, el servește guvernul altei țări.

2. A servi + pe cineva + cu ceva.

Dacă *a servi* este însoțit de un complement direct și de un complement indirect precedat de prepoziția *cu*, are sensul „a trata pe cineva cu ceva”:

L-a primit și l-a servit cu bunătăți.

Gazda ne-a servit cu trufandale.

3. A servi + dativ.

Dacă *a servi* este însoțit de un complement indirect în dativ, el are sensul „a fi de folos”:

Dacă te încăpățânezi, nu-ți servește la nimic.

Cui servește dacă te îmbolnăvești?

4. A servi + la/pentru/să.

Când este urmat de un complement introdus prin prepozițiile *la* sau *pentru*, ori de o subordonată introdusă de conjuncția *să*, *a servi* păstrează sensul de sub 3.:

Acest aparat servește la tăierea crengilor uscate.

Substanța servește pentru stabilirea aproximativă a datei manuscrisului.

Crezi că servește cuiva să te agiți atât?

(M.P.)

sete → număr₃, a fi₄

sfârși (a se)

1. La forma sa reflexivă este intransitiv și „înseamnă a se termina”, „a ajunge la capăt”:

Spectacolul s-a sfârșit mai târziu decât era programat.

• Ca verb activ este tranzitiv, complementul său direct fiind cel mai adesea exprimat. El poate fi un substantiv sau un pronume, și, frecvent un verb la supin:

Am avut multe de făcut, dar acum am sfârșit.

Am sfârșit lucrul pe ziua de astăzi mai devreme.

Când sfârșești de învățat, facem o plimbare în parc.

2. A sfârși + prin (a face ceva).

Când este urmat de prepoziția *prin* înseamnă „a ajunge într-un anumit fel, într-o anumită situație”. În acest caz, complementul este întotdeauna un verb la infinitiv:

Vinovatul a sfârșit prin a mărturisi adevărul.

Ei au sfârșit prin a se convinge de adevărul celor spuse de mine.

3. A sfârși + cu.

• Când complementul indirect este un substantiv desemnând o persoană sau un pronume, *a sfârși* înseamnă „a rupe relațiile cu cineva”, „a se supăra definitiv pe cineva”:

Când mi-am dat seama ce fel de om este, am sfârșit cu el.

• Când verbul este reflexiv, iar complementul este un nume de obiect, sensul este „a se termina cu ceva”:

Cartea se sfârșește cu un capitol despre plantele exotice.

(M.P.)

sfârșit

1. Sfârșit de + substantiv.

Spunem, în mod obișnuit, utilizând prepoziția *de* urmată de un substantiv care, de regulă, denumește o perioadă de timp:

La sfârșit de săptămână; la sfârșit de an; la sfârșit de sezon; la sfârșit de lună.

În combinație cu alt tip de substantive, apariția acestei expresii este foarte rară:

La sfârșit de discuție; la sfârșit de tratative.

În aceste cazuri, se preferă construcția cu genitivul, perfect echivalentă ca sens, și funcționând nediferențiat. Vom spune deci:

La sfârșitul săptămânii = La sfârșit de săptămână.

La sfârșitul discuției = (rar) La sfârșit de discuție.

2. Fără sfârșit.

Este o locuțiune adjectivală cu sensul „care nu se termină sau pare să nu se termine niciodată”, sinonimă cu *interminabil* și funcționează ca atribut al unui substantiv:

O suferință fără sfârșit. O ședință fără sfârșit.

3. În sfârșit.

Este o locuțiune adverbială, sinonimă cu *în cele din urmă* și *în fine*.

[util.] Este nerecomandabilă ca fiind neelegantă, folosirea pleonastică a acestei locuțiuni adverbiale cumulate (→ **pleonasm**):

**În fine și în sfârșit, pînă la urmă am căzut de acord.*

• *În sfârșit* poate fi utilizat uneori absolut, adică neurmat de altceva, ca o concluzie la o discuție:

- *Te asigur că am avut cele mai bune intenții.*
- *În sfârșit!...*

(N.F.)

sfârșit de + substantiv → **sfârșit**₁

sigur → **bine**_{1,2}

simultan(cu) → **concomitent (cu)**

singur cuc → **adverb**₅

smântână → **număr**₃

soacră → **articol**₂

socri → **număr**₇

socru → **articol**₂

somn → **număr**₃

soară → **articol**₂, **gen**₄

soți → **număr**₇

soție → **articol**₂

spaniola → **gen**₂

spăla → **verb**₁

spăla pe mâini → **mână**₄

speria

1. Este un verb care nu poate fi folosit decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv și care este sinonim cu *a (se) înfricoșa*, *a (se) înspăimânta*:

Din senin a început să țipe și ne-a speriat.

A auzit un zgomot și s-a speriat.

• **[stil.] A se speria și de umbra lui** este o expresie populară și familiară, utilizată în legătură cu cineva care este foarte fricos:

Nu putem conta pe el în această acțiune: se sperie și de umbra lui.

► [stil.] **A speria cuiva somnul** este o expresie populară și familiară care înseamnă „a alunga cuiva somnul făcându-l să nu mai poată adormi”:

*Când ai intrat ațipisem, iar tu **mi-ai speriat somnul**.*

2. [stil./util.] În limbajul familiar „a speria” însoțit de un complement direct care desemnează o persoană, este sinonim cu *a uimi*, *a intimida*:

Nu ne sperie pe noi funcția lui de conducere.

Luxul din interior l-a speriat.

Această utilizare a verbului nu este însă recomandată în exprimarea îngrijită, elegantă.

• [stil./util.] **De speriat** este o locuțiune sinonimă cu *extraordinar*, *uimitor*. De asemenea, ea este folosită în exprimarea familiară și evitată de vorbirea îngrijită:

*Copilul ăsta e (ceva) **de speriat!***

(M.P.)

speria somnul → **speria**₁

speria și de umbra lui → **speria**₁

splendid → **adjectiv**₂

spre → **către**₁

spre deosebire de → **comparație**₂

spune

1. **A spune + acuzativ.**

Atunci când „a spune” are un complement direct care desemnează un lucru, sensul său este „a exprima prin viu grai ceva”:

Spunea cuvinte pline de tâlc; nu vorbea doar de dragul de-a vorbi.

• [util.] **Ce-ți spuneam eu?(!)** este o expresie utilizată frecvent în exprimarea orală, care înseamnă „ai văzut că am avut dreptate, că a fost așa cum am afirmat?” și care are valoare de exclamație sau de interogație retorică:

Zici că l-au arestat ? Ce-ți spuneam eu!

• [util.] **Nu mai spune!** este o formulă exclamativă retorică, utilizată adesea în exprimarea orală și care exprimă mirarea, îndoiala:

Ai luat examenul? Nu mai spune!

2. A spune + acuzativ + dativ.

Dacă „a spune” este însoțit de un complement direct sau, mai frecvent, de o completivă directă care desemnează un lucru și de un complement indirect în dativ care desemnează o persoană, atunci el înseamnă fie „a mărturisi ceva cuiva”:

Și acum e momentul să-ți spun un secret pe care îl țin de zeci de ani.

fie „a explica ceva cuiva”:

Înainte de a porni la lucru, trebuie să-ți spun cum funcționează acest aparat.

- **A-i spune cuiva inima ceva** este o expresie sinonimă cu *a intui*:

Mie-mi spune inima că el nu se mai întoarce.

3. A spune (+ pe) + acuzativ (+ dativ).

Atunci când complementul direct al lui „a spune” este o persoană și este urmat de un complement indirect în dativ care desemnează tot o persoană (sau un grup de persoane), el este sinonim cu *a pârâ*, *a denunța*:

Te spun celorlalți că tu ai furat bani.

4. A spune + dativ.

Dacă *a spune* este însoțit doar de un complement indirect în dativ, atunci are înțelesul „a numi”, „a porecli”:

Era mic de statură și îi spuneau Piticul.

(M.P.)

spune (cuiva) inima → **spune₂**

sta → **impersonal₂, verb₅**

stilul direct → **vorbirea directă**

stilul indirect → **vorbirea indirectă**

stradă → **număr_{1,9}**

strajă → **gen₇**

striga după cineva → **după₅**

strugure → **gen₂**

studiu → **gen₂**

sub

Este o prepoziție simplă care exprimă:

- locul:

Certificatul se află sub dosarele de pe biroul tău.

- sau o cantitate inferioară, dar nedeterminată (→ **numeraled₂**):

*S-au înscris **sub** o sută de studenți.*

[util.] De aceea, sunt pleonastice exprimările de tipul:

S-au înscris **aproximativ/cam sub o sută de studenți.*

[stil./util.] În limba literară și, cu cea mai mare frecvență, în limbajele publicistic, administrativ, juridic, *sub* intră în diverse îmbinări de cuvinte care nu și-au dobândit încă statutul de locuțiuni prepoziționale sau conjuncționale, dar care tind să funcționeze ca acestea: *sub pretext(ul)* (că), *sub raport(ul)*, *sub aspect(ul)*:

Sub pretextul bolii nu iese din casă.

*Și-a neglijat meseria **sub pretext că** e obosit.*

Sub aspect financiar, programul este aplicabil.

Sub raportul audienței, postul de radio se află pe primul loc.

[util.] În combinație cu alte prepoziții, *sub* formează prepozițiile compuse: *de sub*, *pe sub*:

Covorul de sub masa din sufragerie e uzat.

Tunelul trece **pe sub** câteva cartiere.

(M.P.)

subiect

1. În mod tradițional, subiectul verbului este definit ca termenul care desemnează ființa sau lucrul care îndeplinește o acțiune, care este în starea exprimată prin verbul activ sau care suferă acțiunea verbului pasiv. În mod normal, el poate fi identificat prin întrebările *cine? ce?* puse înaintea verbului (*Tata pleacă. Cine pleacă? Tata*).

Acesta este un test de substituție, pentru că *cine* nu poate fi decât subiect, pe când cu întrebarea *ce?* identificăm și complementul direct. Acest test nu poate pune însă în evidență și subiectele exprimate prin verbe la moduri nepersonale. Subiectul imprimă verbului o anumită persoană și număr, când acesta este un verb la mod personal (→ **subordonare₁**).

2. Subiectul se poate referi și la un alt verb, care nu este predicatul propoziției (→ **gerunziu₄**, **infinitiv III₁**, **participiu₄**).

3. Există propoziții în care subiectul nu este exprimat, acesta putându-se deduce din context (a mai fost exprimat anterior), fie din forma verbului. În limba română, formele verbului sunt bine diferențiate, așa că prezența pronumelui subiect înaintea verbului nu este absolut necesară. Când spunem *Măine mergem la teatru* sau *Când vă întoarceți din vacanță?* subiectul este *noi* și, respectiv, *voi*, dedus din forma verbală.

4. În propoziție, subiectul poate fi un substantiv sau orice parte de vorbire substantivizată (→ **substantiv**₂), un pronume sau un numeral. El poate fi însă și un verb la infinitiv sau la supin. În frază, poziția de subiect poate fi ocupată de o propoziție.

5. Uneori subiectul poate fi repetat în aceeași propoziție fie când este la o distanță prea mare față de verb și legătura dintre acestea se poate pierde:

Tata, care suferise atâta în timpul războiului și apoi din cauza pierderii fratelui meu mai mare, tata își pierduse memoria.,

fie când reluarea are o valoare afectivă:

Bănuia ea biata mama ce năzbătii am făcut în lipsa ei.

[stil.] Această construcție este rezervată limbajului familiar.

[stil.] O altă construcție cu subiectul repetat, admisă de limba literară este aceea în care subiectul în poziția a doua este un pronume personal precedat de adverbul de întărire și:

Părinții fetei își puneau și ei această întrebare.

[stil.] O altă situație în care subiectul apare repetat, nejustificată nici de distanța față de verb, nici de insistența afectivă, se întâlnește numai în vorbirea populară, aparține deci unui limbaj neîngrijit și este nerecomandată:

**Cum cine? Ana, care stă la colțul străzii, aia care are ea doi băieți gemeni.*

6. Uneori vorbitorul nu este interesat de cine face acțiunea. Ea poate fi făcută de oricine și în acest caz, subiectul său nu este exprimat deloc:

*Spunea astăzi la radio că va ploua toată săptămâna.
Vezi că bate la ușă.*

sau este exprimat prin persoana a II-a singular (*tu*) sau persoana I plural (*noi*), explicite în text sau sugerate prin forma verbului:

*Când ești tânăr, crezi că bătrânețea și moartea sunt pentru alții.
N-ai carte, n-ai parte.
Nu știm niciodată când ne vine rândul să murim.*

7. Locul subiectului, este, în principiu, înaintea predicatului (mai aproape sau mai la distanță), dar aceasta nu este obligatoriu:

Și ultimele frunze îngălbenite căzură odată cu venirea ploilor de toamnă = Odată cu venirea ploilor, căzuseră și ultimele frunze îngălbenite.

Ordinea depinde uneori de ceea ce vrem să reliefăm în propoziție. În principiu, elementul care apare primul este mai reliefat.

- Există însă și situații în care, în limba curentă, ordinea obișnuită este predicat + subiect:

*A venit **vara**.*

*S-au copt **fructele**.*

*Îmi place **muzica** clasică.*

*Luni se deschide **expoziția** de icoane pe sticlă.*

*Mă doare **capul** de azi dimineață.*

*Nu mă interesează **colaborarea** cu tine.*

*Îmi displac **conflictele** de orice fel.*

*S-au ciocnit două **trenuri** de marfă.*

Este posibilă însă și antepunerea subiectului, fără ca sensul propozițiilor să se schimbe, diferența este doar de cuvintele pe care vrem să le punem în evidență. Poziția postverbală a subiectului poate duce însă la confuzia acestuia cu complementul direct.

(N.F.)

subiect – predicat: acord

Acordul este potrivirea de formă dintre două cuvinte, în principiu, cuvântul regent impunând determinantului său (→ **determinant₁**) o anumită formă gramaticală (gen, număr, caz, persoană). De exemplu, atributul exprimat prin adjectiv preia genul, numărul și cazul substantivului regent.

1. Raportul sintactic dintre subiect și predicat are unele particularități, motiv pentru care este considerat un raport de interdependență: predicatul stă la persoana și numărul pe care îl impune subiectul (*Noi mergem la școală, Tu ești inteligent*); când numele predicativ este un adjectiv, acesta se acordă cu subiectul în gen și număr (*Rezolvarea este dificilă, Copiii sunt cumiți*). Pe de altă parte, subiectul stă la cazul nominativ, caz pe care îl impune predicatul. Cu alte cuvinte, fiecare dintre cele două părți principale de propoziție impune celeilalte o anumită formă, ceea ce face să se vorbească de un raport de interdependență. Acest acord strict gramatical este singurul care corespunde definiției acordului formulate mai sus.

2. Acordul după înțeles.

- Uneori, când subiectul propoziției este un substantiv colectiv, urmat de un determinant la plural indicând membrii acestei colectivități se dă prioritate înțelesului și verbul se acordă cu acest al doilea substantiv, care impune ideea de pluralitate:

*Mulțimea beneficiarilor **au reclamat** că lucrările nu s-au terminat la timp.*

*Majoritatea elevilor **au răspuns** foarte bine la examen.*

- Când subiectul este pronumele *fiecare*, însoțit sau nu de o determinare la plural, el poate fi acordat cu un predicat la plural, dacă în propoziție există un complement distributiv (→ **fiecare₂**):

Au sădit fiecare câte un pom în grădina școlii.

- Când subiectul este *nici unul* (echivalent cu *toți*) verbul poate sta la plural:

Nici unul nu știam poezia pe dinafară.

3. Acordul prin atracție.

Uneori predicatul nu se acordă cu subiectul lui, cum ar fi normal, ci cu un alt cuvânt mai apropiat ca poziție de predicat și care se impune atenției. Este vorba, în acest caz, de acord prin atracție:

- De exemplu, există tendința de a acorda verbul nu cu subiectul său, ci cu numele predicativ:

**Subiectul piesei erau trandafirii (și nu era trandafirii – cum ar fi corect).*

**Două milioane de lei este o sumă mare (și nu sunt o sumă mare – cum ar fi corect).*

[util.] Aceste construcții sunt greșite. În ciuda acestui fapt, ele sunt din ce în ce mai frecvente astăzi:

**În ce privesc declarațiile martorilor, acestea coincid*

**Ce-s cu banii aștia pe masă?*

Acordul după înțeles și mai ales cel prin atracție sunt abateri de la normele limbii literare, deși există unele situații când acestea sunt tolerate:

A fost odată un moș și o babă... ✧

(→ **ce₂**).

(→ **colectiv**).

(N.F.)

subordonare

1. Spunem că un cuvânt este subordonat altuia (regent) sau o propoziție se subordonează alteia (regentă), când acestea depind gramatical de cuvântul sau de propoziția respectivă.

2. Între părțile unei propoziții subordonarea se realizează prin diferite mijloace:

- flexiune – (schimbarea formei cuvântului), de exemplu, cazurie oblice la substantive sau pronume marchează dependența unui cuvânt de altul (*culoarea cerului, povestesc copilului, citesc cartea, meseria lui*).

- acord – adică potrivirea de formă (gen, număr, caz, persoană) între cuvântul subordonat și regentul său. (casă **albă**, copii **sănătoși**). Un tip special de acord (reciproc) se realizează între subiect și predicat. Acesta din urmă impune subiectului cazul nominativ, iar predicatul se acordă în număr și persoană cu subiectul (*el scrie, ei scriu*).
- recțiune - adică subordonatul stă la forma flexionară pe care o impune regentul său (*telefonez **colegilor** (dativ), redactez **o scrisoare** (acuzativ)*).
- juxtapunere – sau simpla alăturare a celor două cuvinte, fără element de legătură (*Radu, **fratele meu**..., plecăm **mâine***).
- joncțiune – legătura se realizează prin prepoziții care preced cuvântul subordonat (*floare **de** cireș, vine **spre** casă, apare **la** geam, vorbește **despre** tine*).
- topica – sau ordinea cuvintelor poate marca funcția sintactică a acestora, de exemplu, în:

Lupul vede oaia,

lupul este subiectul (în nominativ), iar *oaia* este complement direct (în acuzativ).
În:

Oaia vede lupul,

raporturile sunt inversate.

3. La nivelul frazei, propozițiile sunt legate de regentă prin:

- conjuncții sau locuțiuni conjuncționale subordonatoare:

*Vrem **să** plecăm în excursie la munte.*

*Mi-a spus **că** a reușit la examen.*

*N-a venit astăzi, **din cauză că** este bolnav.*

- pronume și adjective relative sau nehotărâte compuse cu cele relative:

*Nu se știe **cine** a spart geamul clasei noastre.*

*Arată-mi **care** este camera de oaspeți.*

*Adu-mi **orice** cărți crezi tu că m-ar interesa.*

- adverbe relative sau nehotărâte compuse cu cele relative:

*Nu mi-a spus **unde** a plecat.*

*Vin să te văd **când** ieși din spital.*

*Telefonează-mi **oricând** ai nevoie de mine.*

- rar, raportul de subordonare în frază se poate realiza prin juxtapunere, deci fără element de legătură:

Bate-mă, tot nu-ți spun secretul (= chiar dacă mă bați, tot nu-ți spun secretul).

*Dai banii, **iei marfa** (= dacă dai banii, iei marfa).*

În aceste cazuri, raportul de subordonare este marcat și de o intonație specială.

sub pretext(ul) (că) → sub

substantiv

1. Substantivul (sau numele) desemnează o ființă sau un lucru, o stare sau un fenomen. Se disting mai multe categorii de substantive, în funcție de diverse criterii:

- Nume proprii (folosite cel mai adesea fără articol → **articol**) de ființe sau de locuri etc: *Ion, Elena, Dunăre, București* și nume comune: *scaun, perete, idee, argint, fluviu*.

Între aceste două tipuri există adesea treceri de la o categorie la alta, de exemplu, *olandă* „pânză fabricată mai întâi în Olanda”, *faiență* „ceramică fabricată mai întâi în orașul Faienza, Italia”, *amper, ohm, mansardă, joben*, denumiri care pornesc de la numele descoperitorului.

Invers, nume de obiecte au devenit nume de persoane ca *I. Creangă, V. Lupu* sau toponime: (muntele) *Omul* sau *Păpușa*, (satul) *Salcia*.

- Nume concrete: *creion, pantof, lampă, brichetă* și nume abstracte: *noroc, idee, fericire, atitudine*.

- Nume care se pot număra, adică desemnează ființe sau lucruri ce au singular și plural: *casă, pom, dulap* și nume care nu se pot număra: *sânge, făină, argint, aplauze* (în afară de cazurile când cele două numere realizează sensuri diferite (→ **număr**₄)).

- Nume cu înțeles colectiv: *mulțime, grup, turmă, bandă* și nume individuale.

- Nume care desemnează o ființă: *elev, vecin, cal, vultur* și cele care desemnează inanimate: *piatră, avion, stilou*.

2. În afara substantivelor obișnuite se pot folosi ca substantive cuvinte aparținând unei alte clase gramaticale. Semnul distinctiv este, în acest caz, prezența articolului:

- adjective: **Verdele** este o culoare optimistă (→ **adjectiv**₆).

- adverbe: *Mi-ai făcut un mare bine*.

- pronume: **Eul meu**; *El este un nimeni*.

- participii: **Fumatul** este nociv.

- prepoziții sau conjuncții: *Din text lipsește un de/un și*.

3. Substantivele se declină, adică își pot schimba forma în funcție de cazul la care stau.

4. Grupul numelui.

Într-un enunț, grupul numelui este format dintr-un substantiv și cuvântul sau cuvintele care se raportează la acest substantiv.

În exemplele următoare, diferitele grupuri nominale, mai restrânse sau mai largi sunt constituite de cuvintele care preced verbul *învață*:

Copilul învață. Copilul cel mare învață.

Copilul cel mare al fratelui meu învață.

Copilul cel mare al fratelui meu care a intrat la liceu învață.

(N.F.)

substantivizare → substantiv₂, adjectiv₆

sudor(iță) → gen₃

supărat foc → adverb₅

super → adjectiv₂

superior → comparație₃, adjectiv₂

superlativ → adjectiv₂

supin

1. Este un mod nepersonal, adică nu are forme diferite de persoană și nu poate fi verbul central al propoziției.

• Are aceeași formă cu participiul, dar se deosebește de acesta prin faptul că se construiește cu prepoziții ca: *de* (cea mai frecventă), *la*, *pentru*, *după*.

În propoziție poate determina un substantiv:

Apă de băut (= ce poate fi băută, potabilă),

un verb:

Ne-a invitat la cules fructe (= ne-a invitat să culegem fructe)

• Deși seamănă ca formă cu substantivul, se deosebește de acesta, pentru că nu apare niciodată însoțit de articol. Când este articulat, este substantiv propriu-zis.

2. A fi, a avea + supin (am de făcut...)

Frecvent, supinul precedat de prepoziția *de* se construiește cu verbe care arată necesitatea sau posibilitatea, mai ales cu *a fi* și *a avea*:

Căldura nu mai era de suportat (= căldura nu mai putea fi suportată);

Nimeni nu are de pierdut nimic (= nimeni nu are ce pierde);

Am **de făcut** lecțiile la matematică (= trebuie să-mi fac lecțiile la matematică).

[util.] Aceste structuri sunt foarte frecvente în limbajul curent.

(N.F.)

suporți → gen₉

supraaglomerat → adjectiv₂

supune

1. Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv și care este sinonim cu: *a cuceri, a subjuga*:

Năvălitorii nu au supus niciodată acest popor.

sau poate însemna „a accepta stăpânirea cuiva”:

De acum, locuitorii acestei țări **se vor supune** învingătorilor străini.

ori „a da ascultare (unei autorități)”:

Dacă voi așa ați hotărât, eu mă supun.

2. A (se) supune + la.

Atunci când a (se) *supune* este urmat de un complement indirect introdus prin prepoziția *la*, el are sensul „a (se) supune la o anumită acțiune sau la un anumit tratament”:

Nu te supune la emoții prea mari!

Mai întâi **supunem** metalul **la un tratament** termic special (= unui tratament termic special).

(M.P.)

surprinde

Este un verb care nu poate fi utilizat decât împreună cu un complement direct.

1. A surprinde + (pe) + acuzativ.

Atunci când complementul direct al lui „a surprinde” este o ființă, mai ales o persoană, el înseamnă „a prinde pe cineva pe neașteptate asupra unui fapt, a găsi pe cineva nepregătit”:

Poliția l-a surprins când forța ușa camerei în care se aflau banii.

2. A surprinde (+pe) + acuzativ (+că/să).

Tot în combinație cu un complement direct care desemnează o persoană, *a surprinde* e sinonim cu *a mira*, *a uimi*:

Atitudinea ta mă surprinde.

Te surprinde să constăți că foștii prieteni te-am uitat.

Mă surprinde că nu a venit la simpozion nici anul acesta.

3. A surprinde + acuzativ.

Atunci când complementul direct al lui „a surprinde” este un lucru, verbul este sinonim cu *a sesiza*, *a remarca*:

Autorul reportajului a surprins aspectele cele mai relevante ale vieții acestei comunități.

(M.P.)

șah → gen₂

șarpe → gen₆

școală → număr_{1,9}

și

I. Și – adverb.

1. Este un adverb de mod care întărește, subliniază cuvântul pe care îl precedă:

*La întâlnirea noastră de 20 de ani de la terminarea liceului au venit **și profesorii** (= au venit inclusiv profesorii).*

*Se pare că **și mâine** va ploua în toată țara.*

Pentru a întări insistența pe un anumit cuvânt, și apare frecvent însoțit de un alt adverb de întărire sau de prepoziția *până*, rezultând *chiar și* sau *până și*:

***Chiar și (până și)** copiii știu că asta este o mare greșeală.*

- Când este urmat de un comparativ, indică intensitatea:

*Am să-ți aduc alte albume **și mai frumoase**.*

- Când este intercalat între auxiliar și verb (→ **adverb₇**) are sensul „deja”:

*Ai **și** venit, așa de repede? (= ai venit deja?)*

2. Și mai și.

Este o construcție eliptică, în care adjectivul sau adverbul comparat nu mai este exprimat. Ea exprimă o intensificare a unei aprecieri făcute anterior:

*Sora ei era frumoasă, dar ea era **și mai și** (= era mult mai frumoasă).*

[**stil.**] Prezența acestei expresii dă vorbirii o notă familiară. Nu se utilizează în limba îngrijită.

(→ **adverb₇**, tot II₂).

II. Și – conjuncție.

1. Este cea mai frecventă conjuncție coordonatoare. Se plasează între două cuvinte sau două propoziții aflate pe aceeași poziție sintactică:

Dimineața era caldă și luminoasă.

Crinii și trandafirii începeau să se ofilească.

Au mâncat și au plecat la serviciu foarte devreme.

- La numerele peste 20 face legătura între zeci și unități: *douăzeci și șapte, patruzeci și doi.*
- Se mai poate întâlni în structura locuțiunilor adverbiale, făcând legătura între termenii acestora: *așa și așa, când și când, unde și unde.*
- **Și cu.**

Este o conjuncție echivalentă cu *și* coordonator:

Sora și cu fratele meu s-au mutat în alt oraș (= sora și fratele meu s-au mutat în alt oraș)

2. [stil.] Rar și mai ales în vorbirea familiară stabilește o coordonare adversativă:

Aș pleca și-mi pare rău să te părăsesc așa repede (= aș pleca dar îmi pare rău să te părăsesc așa repede).

3. Și ceva.

Când vorbitorul nu știe sau nu vrea să folosească un număr rotund, folosește un număr inferior, adăugând *și ceva*:

Sora mea are douăzeci și ceva de ani.

Albumul a costat trei mii și ceva de lei.

Folosirea acestei expresii dă numeralului o valoare aproximativă. (→ **numerales₂**).

4. Și jumătate.

Urmând după un substantiv sau după un adjectiv substantivizat, marchează ideea de superlativ:

Ai fost un prost și jumătate că te-ai lăsat păcălit (= ai fost foarte prost că te-ai lăsat păcălit).

Tatăl tău este un om și jumătate (= tatăl tău este un om extraordinar).

5. Și totuși.

Și se asociază adesea cu totuși în construcțiile concesive:

A făcut tot felul de tratamente și totuși nu se simte bine.

Uneori *și totuși* nu mai este urmat de nimic, ideea de concesie rămânând în suspensie. Aceasta se întâmplă, de obicei, în dialog:

Are tot ce-i trebuie, copiii lui sunt sănătoși, nu văd de ce ar fi nemulțumit, și totuși....

6. (Ei) și?

[stil.] În dialog și poate apărea singur, atunci când vorbitorul cere interlocutorului mai multe amănunte despre problema discutată, așteaptă urmarea relatării:

- *M-am întâlnit cu el, dar nu părea prea vesel.*
- **(Ei) și?** (= ce s-a întâmplat, ce-a mai urmat?)

Același (ei) și se poate utiliza când vorbitorului nu i se pare important ce îi spune interlocutorul?

- *Am vorbit cu el și părea foarte supărat pe tine pentru ce ai făcut.*
- **Ei și?! (= Și ce dacă ?)**

(→ coordonare₁, cu₂).

(N.F.)

șic → adjectiv₄

și ceva → și₃

și cu → și₁

și jumătate → și₄

și mai și → și₂

și totuși → și₅

ștafetă → gen₇

ști

1. Înseamnă „a avea cunoștință, a fi informat în legătura cu ceva”:

Știe toată lumea că e un om neserios.

Nu știu cine ești, dar îmi ești simpatic.

• [stil./util.] **Dumnezeu (sau Dracul) știe (!)** sunt expresii care aparțin limbajului familiar și care înseamnă „nimeni nu știe”. Varianta **Dracul știe** este nerecomandată în exprimarea îngrijită:

- *Crezi că-mi va înapoia vreodată datoria?*
- **Dracu(!) știe!** / **Dumnezeu știe(!)**

2. A ști + că.

Poziția de complement direct poate fi ocupată și de o propoziție introdusă prin **că**, situație în care verbul are sensul de sub 1.:

Știu că te-ai înscris la concursul de schi.

3. A ști + să.

Atunci când subordonata completivă directă este introdusă prin *să*, sensul verbului este „a se pricepe la ceva”:

Îmi pare rău că nu știu să înot la fel de bine ca tine.

4. A ști + dacă.

Dacă subordonata completivă directă este introdusă prin *dacă*, sensul verbului, la forma negativă, este „a nu fi sigur de ceva”:

Nu știu dacă vine astăzi la facultate.

Nu știu dacă trebuie să intervin în conflictul dintre voi.

În interogație, *a ști + dacă* își păstrează sensul de sub 1.

5. La forma reflexivă, verbul are valoare impersonală:

Se știe că e un om serios.

(M.P.)

știi că-mi placi? (sau **că mi-ai plăcut?**) → **plăcea**₂

știi cât au uitat alții → **uita**₁

T

taman → chiar / tocmai / taman

taxi → gen₁

tăiței → număr₂

te doare capul (mintea) → durea

teme

Este un verb care nu poate fi utilizat decât ca verb reflexiv.

1. **A se teme (+de)** înseamnă „a-i fi frică”:

Degeaba ne amenințați; nu ne temem.

Țăranii din această zonă se tem de inundații.

2. **A se teme + pentru** are înțelesul „a-și face griji”:

Se teme pentru soarta cărților din această bibliotecă.

[stil./util.] **Mă tem că...** este un mod literar, elegant de exprimare, prin care locutorul sugerează faptul că „are sentimentul neplăcut”, sau că „din păcate, crede...”. Expresia are valoare de atenuare a unui fapt:

Mă tem că nu te va bucura prea mult ce vei auzi.

3. **A se teme + să** este o construcție în care propoziția completivă indirectă este introdusă prin să, păstrându-se sensul de sub 1. Este foarte frecventă în limbajul curent:

Trebuie să terminăm recoltatul, că mă tem să nu se strice vremea.

Nu te teme să stai de vorbă cu el.

(→ reflexiv₂)

(M.P.)

telefona → verb₁

te miri ce → ce₂

te miri cine → cine₃

temporal

Exprimarea timpului se face prin diferite mijloace:

1. Subordonare (vezi acest cuvânt) prin adverbe relative sau nehotărâte, conjuncții și locuțiuni conjuncționale:

- cu indicativul (de preferință) sau condiționalul: *când, îndată ce, după ce, imediat ce, de când, până când, câtă vreme, cât timp, ori de câte ori, oricând, până, cum, dacă* (familiar și popular) etc.

Îndată ce mă întorc îți dau un telefon (= mă întorc și imediat îți telefonez).

Ori de câte ori îl întâlnesc, mă salută (= de fiecare dată ... mă salută).

Vino pe la mine oricând vrei tu.

- cu conjunctivul, toate în componența cărora intră să: *înainte ca...să, până să, când să* (popular și familiar):

Aș vrea să plec până să vină mama (= înainte de a veni).

Mijloacele concrete diferă în funcție de tipul de raport temporal.

2. Adverbele și locuțiunile adverbiale de timp: *curând, mâine, totdeauna, anul trecut, acum, zi de zi, la săptămână, din an în an, din lună în lună* etc.

3. Prepoziții sau locuțiuni prepoziționale care însoțesc substantive, pronume, numerale, adjective posesive: *în, către, după, până, în timpul, o dată cu, din* etc.:

Ne-am cunoscut într-o excursie, acum zece ani.

După spectacol, ne întâlnim să luăm masa împreună.

A intervenit în timpul discuției fără să aibă nici un drept.

4. Verbe la infinitiv precedate de *înainte de, până*:

Te rog să mănânci înainte de a pleca la școală.

5. Substantive în acuzativ fără prepoziție, însoțite de determinanți cu sens cantitativ:

Te-am așteptat două ore și n-ai venit.

M-am dus în audiență zile întregi până am rezolvat.

6. Utilizarea gerunziului:

Sosind, s-a culcat imediat, că era obosit.

Auzind vestea bună, a sărit în sus de bucurie.

7. Utilizarea de adjective privitoare la vârstă, însoțite de prepoziția *de*:

De tânăr, s-a văzut ce talentat este (= de pe vremea când era tânăr).

(N.F.)

teribil → adjectiv₂

timp (verbal)

Timpurile verbului sunt serii de forme prin care se exprimă momentul în care are loc o acțiune, apreciată fie în raport cu momentul vorbirii (deci în raport cu prezentul), fie în raport cu un alt moment sau o altă acțiune.

Fiecare timp are, în general, o valoare de bază, dar poate avea și alte valori (ale unor alte timpuri sau moduri).

(N.F.)

timp, timpi, timpuri → gen₁₀

tinerete → număr₆

tipizate → adjectiv₆

toamnă → gen₂

toată lumea → tot₅

toate ca toate → tot II₆

tocmai → chiar / tocmai / taman

tolăni → reflexiv₁

topică → loc

tot

I. Pronume și adjectiv nehotărât.

1. Utilizat singur, are valoare de pronume și are formele *tot*, *toată*, *toți*, *toate*. Locul pronumelui este variabil. În principiu, el stă după verb, când este obiect direct al acestuia:

*N-ați văzut **tot** ce se putea vedea.*

sau înaintea verbului, când este subiect:

*În casă **totul** era nou și de bună calitate.*

Topica nu este totuși fixă, ea se poate schimba în funcție de cuvântul pe care vorbitorul vrea să insiste. Între:

***Toți** au venit la ora fixată de organizatori.*

și

*Au venit **toți** la ora fixată de organizatori.*

nu este decât o ușoară diferență de insistență.

• Ca adjectiv, determină un substantiv și se acordă în gen și număr cu acesta:
toată vara, toți copiii, toate frunzele.

Locul adjectivului *tot* este aproape în toate cazurile înaintea substantivului. Mai rar, el poate fi plasat după substantiv:

În casă, luminile toate erau aprinse.

Limba curentă preferă totuși construcția:

În casă toate luminile erau aprinse.

2. Tot – recapitulativ.

La sfârșitul unei enumerații, se poate relua ansamblul termenilor exprimați printr-un substantiv sau adjectiv cu sens mai general, precedat de *tot*. În acest caz, substantivul nu este însoțit de articol:

Avea frumusețe, cinste, inteligență, toate, calități de invidiat.

3. Toată lumea.

Este o expresie invariabilă, cu sensul „oricine, fiecare om”:

Toată lumea știe că și-a părăsit copiii (= oricine, toți oamenii).

4. Tot orașul, toată țara.

Înseamnă „toți oamenii din oraș / din țară”:

Tot orașul aflase că a rămas repetent de două ori.

Tot este aici un adjectiv și se acordă în gen și număr cu substantivul care urmează: *tot satul, toată planeta*.

5. În tot cazul.

Și în această expresie *tot* se acordă cu substantivul care urmează. Astfel se spune: *în tot cazul, în toate împrejurările, în toate ocaziile*.

6. Cu toții.

Plasat în fața unui numeral neurmat de un substantiv, *cu toții* exprimă asocierea:

Au venit cu toții în același timp (= au venit toți trei, toți zece în același timp).

[util.] Face excepție numeralul *doi*, care nu este niciodată precedat de *toți*. Vom spune deci *amândoi*, nu *toți doi*.

7. Tot omul, tot începutul.

[stil.] Sunt expresii care circulă în limbajul familiar și popular, nu în limba literară. Într-o frază ca:

Știe tot omul că nu-i ușor să crești singură doi copii.

sensul este „știe fiecare om, știe oricine”. Sau în:

Tot începutul e greu (= orice început e greu).

8. A fi tot numai...

[stil.] Este o expresie care aparține limbajului vorbit, curent:

Era tot numai zâmbet (= el era complet, în totalitate zâmbitor).

Era tot numai ochi și urechi (= era foarte atent, cu toate simțurile încordate).

Când subiectul este feminin, tot se acordă cu acesta:

Ea era toată numai blândețe și bunătate.

II. Tot – adverb.

1. Tot - continuu.

În anumite situații, *tot* desemnează o caracteristică, o acțiune care are loc, se manifestă continuu, are deci sensul „mereu, neconținut, fără încetare”:

Tot mai plouă? (= plouă în continuare, nu s-a oprit ploaia?)

Mă deranjează să-i tot văd certându-se (= să-i văd mereu certându-se).

[stil./util.] Uneori, mai ales în limba vorbită, *tot* apare repetat odată cu verbul pe care îl determină, cu scopul de a insista asupra ideii de continuitate:

Tot merge și tot merge și nu mai ajunge (= merge mereu și mereu, mult timp).

Este unul dintre puținele adverbe care se pot intercala între auxiliar și verb (→ **adverb₇**):

L-am tot invitat, dar n-a putut veni să ne vadă (= l-am invitat în repetate rânduri).

A tot plouat și nu ne-am putut plimba (= a plouat mereu).

2. Tot – progresiv / din ce în ce / și / mereu.

Când este urmat de un comparativ, *tot*, ca și sinonimele sale *din ce în ce*, *și*, *mereu* exprimă o acțiune sau o caracteristică ce se manifestă progresiv. Astfel:

Drumul mi se părea tot mai greu = Drumul mi se părea din ce în ce mai greu = Drumul mi se părea și mai greu.

Când exprimă progresia, *tot* precedă un adjectiv sau un adverb.

3. Tot – aproximativ.

[stil.] În limbajul familiar, în combinație cu un verb, *tot* are o valoare aproximativă, apreciază că cele afirmate sunt probabile. În enunțul:

Să tot fie șapte ani de când a murit bunicul lui.

vorbitorul vrea să spună că este probabil să fi trecut aproximativ șapte ani de la moartea cuiva.

4. Tot – în construcții concesive.

Plasat în propoziția principală, *tot* apare facultativ și subliniază ideea de concesie exprimată în propoziția subordonată, care se introduce prin *deși, cu toate că*. El apare deci ca un adverb corelativ al concesivei:

Deși a muncit foarte mult, tot n-a reușit să se claseze pe primul loc.

Tot ideea de concesie este exprimată și prin locuțiunea *cu tot* (*toată, toți, toate*):

Era antipatic, cu toate eforturile lui de a plăcea celorlalți (= deși făcea eforturi).

(→ **concesie**₉).

5. Tot + gerunziu.

Când precedă un gerunziu, *tot* aduce ideea de insistență, combinată cu aceea de acțiune repetată:

Tot ascultând melodia la radio, învățase textul pe dinafară (= ascultând mereu, în mod repetat melodia la radio, învășase textul pe dinafară).

(→ **gerunziu**₇).

6. De tot, cu totul (și cu totul).

Sunt expresii cu valoare adverbială, care au sensul de „complet, definitiv”:

A înnebunit de tot, nu te mai poți înțelege cu el (= a înnebunit complet, nu te mai poți înțelege cu el).

Mersese atât prin ploaie, încât era ud de tot (= era complet ud, foarte ud).

Această locuțiune are deci o valoare superlativă și este substituibilă prin *cu totul* (*și cu totul*):

A înnebunit de tot = A înnebunit cu totul (și cu totul).

De tot realizează aceeași valoare superlativă și atunci când apare pe lângă un adverb:

Școala era departe de tot (= era foarte departe).

[util.] În combinație cu un adverb, sinonimul său *cu totul* (*și cu totul*) nu apare. Nu putem spune deci:

**Școala era departe cu totul și cu totul.*

(N.F.)

tot așa de → **comparație**₂, **adjectiv**₂

tot atât de → **de**₁, **comparație**₂

tot (ceea) ce → **ce**

totdeauna → **temporal**₂

totodată → **odată** II

tot omul → **tot**₇

tot orașul → **tot**₃

totuși / cu toate acestea

1. Adverbul *totuși* exprimă sau întărește ideea de concesie, putând fi precedat de *și*:

*Eu am constatat o neregulă, (și) **totuși** nu am spus nimic.*

[util.] Adesea, adverbul *totuși* are drept corelativ un gerunziu:

*Văzând nepotrivirea dintre declarații, **totuși** nu a spus nimic.*

2. Locuțiunea adverbială *cu toate acestea* are același înțeles ca și *totuși*, putând fi utilizate ambele, în corelație cu *deși*:

*Deși a văzut nepotrivirea dintre documente, **totuși/cu toate acestea** nu a spus nimic nimănui.*

[stil.] În limbajul popular, același raport îl poate exprima adverbul *încă*.

[stil.] *Totuși* și *cu toate acestea* pot fi utilizate și în construcții adversative, având sensuri echivalente cu *dar* și cu *însă*. De aceea, combinarea lor este resimțită ca fiind pleonastică și trebuie evitată:

Era mic de statură, **însă totuși puternic.*

Era elev bun **dar, cu toate acestea nu atinge performanța.*

(→ **concesie**_{4,9}).

(M.P.)

Toyota → **gen**₂

trage a → **a**₁

tranzitivitate → **verb**₁

trata

Este un verb care nu poate fi folosit decât împreună cu un complement direct sau ca verb reflexiv.

1. A trata + acuzativ.

În funcție de sfera semantică din care face parte complementul direct, *a trata* are diferite înțelesuri.

Atunci când complementul este o chestiune economică, socială, politică *a trata* înseamnă „a purta discuții în vederea ajungerii la o înțelegere”:

Cele două țări tratează încheierea unui acord de pace.

Atunci când complementul este un subiect, o temă științifică, literară etc., *a trata* are sensul „a dezvolta în scris sau oral”:

Volumul tratează teme variate din istoria artei.

În situația în care complementul direct aparține sferei vegetale (plante, culturi, semințe etc.), *a trata* înseamnă „a supune acțiunii unor substanțe chimice pentru distrugerea bolilor sau a insectelor dăunătoare”:

Agricultorii au tratat culturile de două ori în vara aceasta.

2. A (se) trata.

Dacă „a trata” este reflexiv sau dacă are drept complement direct un substantiv ca „boală”, „bolnav”, „maladie”, „infecție”, „afecțiune” etc, verbul are sensul „a (se) supune unui tratament medical”:

A căpătat o boală de piele, dar se tratează.

Medicul tratează bolnavii cu gentamicină.

Medicul tratează toxoplasmoza cu un remediu nou.

3. A trata (+ pe) + acuzativ.

În cazul în care *a trata* are un complement direct care indică o persoană, un grup de persoane sau un lucru, fiind urmat de un complement circumstanțial de mod sau de o modală, el mai poate avea sensul „a avea față de cineva sau de ceva o anumită comportare sau atitudine”:

Nu-mi place cum îl tratează pe fratele lui.

Elevii tratează superficial această materie.

4. A trata (+ pe) + acuzativ + cu.

În cazul în care *a trata* are un complement direct care indică o persoană sau un grup de persoane și un complement indirect în acuzativ, precedat de prepoziția *cu* atunci el are sensul de „a oferi ceva de mâncare sau de băut”:

Îi vom trata pe invitați cu cafea și fursecuri.

(M.P.)

trăi

1. Este un verb care, atunci când nu este urmat de un complement direct înseamnă „a se afla în viață, a exista”:

Străbunicul lui trăiește încă și este destul de sănătos.

• [util.] **Să trăiești (trăiți!)** este o formulă care poate fi folosită ca salut, mulțumire sau urare:

- **Să trăiți, domnule comandant!**
- **M-ai ajutat mult, să trăiești!**
- **E ziua ta, să trăiești și să fii sănătos!**

2. De asemenea, când nu este urmat de un complement direct, **a trăi** înseamnă „a dura, a dăinui”:

Amintirea lui trăiește în sufletele noastre.

3. Tot „a trăi” mai poate însemna și „a-și petrece viața”:

Trăiește pictând, desenând, schițând.

• [stil.] **A trăi (fi) cu capul în nori** este o expresie familiară care înseamnă „a fi străin de realitate, ignorând ce se petrece în jurul său”:

E poet și trăiește cu capul în nori; nu-l poți schimba .

4. **A trăi + din + acuzativ.**

Atunci când „a trăi” este urmat de un complement indirect introdus de prepoziția *din*, el are sensul „a-și procura cele necesare existenței”:

Trăiește din munca lui și se descurcă.

Trăiau din comerț și din turism.

5. **A trăi + cu + acuzativ.**

Dacă „a trăi” este urmat de un complement indirect care desemnează o persoană, precedat de prepoziția *cu*, atunci el înseamnă „a întreține relații sexuale cu cineva, fără a fi căsătorit, a fi în concubinaj”:

Trăiește cu vecina lui de câțiva ani.

Dacă însă complementul indirect introdus de prepoziția *cu* desemnează un lucru, verbul „a trăi” are sensul de „a se hrăni”:

E firavă; parcă trăiește cu aer.

6. **A trăi + pentru + acuzativ.**

Urmat de un complement indirect precedat de prepoziția *pentru*, „a trăi” înseamnă „a-și dedica viața”:

Trăiește pentru copiii lui, pe care-i adoră .

Trăiește numai pentru muzică.

7. **A trăi (+ la/în) (+ acuzativ).**

Urmat, eventual, de un complement indirect precedat de una din prepozițiile *la*, *în*, „a trăi” este sinonim cu *a locui*:

Trăiește *singur în patru camere* (= locuiește singur în patru camere).

Trăiește *la țară/la munte etc.*

Trăiește *în București/în Craiova.*

8. A trăi + acuzativ.

Atunci când „a trăi” are un complement direct care desemnează sentimente, emoții, evenimente, sensul lui este acela de „a participa afectiv intens la ceva”:

Am trăit clipe de vis *în compania lui.*

Nu a trăit niciodată emoții atâta de mari.

- [stil.] **A-și trăi viața (traiul)** este o expresie care înseamnă „a se bucura de viață, ducând un trai bun, lipsit de griji”. Ea este întâlnită în vorbirea populară și familiară:

I-a plăcut întotdeauna să-și trăiască viața.

Și-a trăit traiul, iar acum se plânge.

- [stil.] **A-și trăi traiul, a-și mânca mălaiul** este o expresie populară, care înseamnă „a îmbătrâni, a fi aproape de moarte”:

Ai ajuns la nouăzeci de ani, ce mai vrei? Ți-ai trăit traiul, ți-ai mâncat mălaiul.

(M.P.)

trăi cu capul în nori → trăi₃

trăi traiul (a-și mânca mălaiul) → trăi₉

trăi viața → trăi₈

trăiască → să₁

trăsnet → adjectiv₂

treabă

[stil.] Este un cuvânt foarte frecvent în limba vorbită, dar cu circulație în limbajul familiar. El intră în multe expresii:

- **A avea treabă.** Înseamnă „a fi ocupat cu ceva”. Limba literară preferă însă expresia *a fi ocupat*.

- **A-și vedea de treabă** înseamnă fie „a lucra conștiincios, cu seriozitate”:

E un elev bun, își vede de treabă, învață, nu întârzie la școală.

fie „a se amesteca în lucrul sau în problema altora”:

Vezi-ți de treabă, nu este problema ta, mă descurc.

- **A se pune pe treabă.**

Înseamnă „a se apuca serios de lucru”:

Toată vara te-ai plimbat, dar acum trebuie să te pui pe treabă, timpul e scurt până la examen.

• **A avea treabă cu cineva (sau undeva).**

Înseamnă „a avea anumite interese, probleme de rezolvat cu cineva sau într-un anumit loc”:

Trebuie neapărat să-l găseșc repede, am treabă cu el.

• **Treaba mea (ta, sa)!**

Este o expresie familiară utilizată atunci când vorbitorul vrea să spună că pe interlocutor nu îl interesează problemele lui. Apare în dialog, dar nu trebuie folosită atunci când ne adresăm unei persoane căreia îi datorăm respect:

- *Ce e cu tine, ți s-a întâmplat ceva?*
- *Treaba mea, nu te interesează.*

(→ face₂).

(N.F.)

treaba mea → treabă

treacă de la mine → trece₄

treacă-meargă → merge₂, să₁

trebui

În limba română, *a trebui* are două sensuri: „a avea nevoie” și „a fi necesar, obligatoriu”.

1. Dativ + verb + subiect.

Pentru a realiza sensul „a avea nevoie”, verbul *a trebui* este precedat de un dativ (de obicei un pronume) și urmat de un subiect:

Îmi trebuie bani mulți pentru a porni o afacere.

Pronumele în dativ ține locul unei persoane, iar subiectul este, de regulă, numele unui obiect. Uneori poate fi și o ființă:

*Îmi trebuie un câine bun, să păzească curtea.
Am dat anunț la ziar că îmi trebuie o secretară.*

• **[util.]** Pentru această valoare, *a trebui* este perfect sinonim cu *a avea nevoie de (ceva)*, cele două putându-se folosi nediferențiat.

• La indicativul prezent, forma *trebuie* rămâne invariabilă, indiferent dacă subiectul este la singular sau plural. Vom spune deci:

Îmi trebuie un apartament mai confortabil.

Îmi trebuie două bilete la spectacol (= am nevoie de două bilete la spectacol).

și nu:

**Îmi trebuie două bilete la spectacol.*

La formele de trecut sau de viitor, *a trebui* se acordă formal cu subiectul:

Mi-au trebuit două zile să-mi fac bagajul.

Îmi vor trebui două zile să-mi fac bagajul.

2. Trebuie + să.

Pentru a realiza sensul „este necesar să, este obligatoriu să”, verbul *a trebui* nu mai este precedat de un dativ, dar este obligatoriu urmat de o propoziție subiectivă introdusă prin *să*:

Trebuie să ajung la facultate la ora 9.

• Ei trebuie + să.

Foarte frecvent, verbul *a trebui* este precedat de un subiect, care se raportează însă la predicatul subordonatei:

Ei trebuie să plătească o despăgubire = Trebuie ca ei să plătească o despăgubire.

Ca și în cazul precedent, la prezent verbul nu se acordă formal cu subiectul, dar la viitor sau la trecut, acordul este marcat:

Ei vor trebui să plătească o despăgubire.

Ei au trebuit să plătească o despăgubire.

• Trebuie!

Verbul *a trebui* poate fi folosit uneori și absolut (vezi acest cuvânt), în propoziții exclamative, fără a fi urmat de propoziția subiectivă introdusă prin *să*, dar aceasta se subînțelege. O asemenea exprimare apare de obicei în dialog:

- *Mă gândesc să mă duc să-i cer iertare pentru cele întâmplare.*

- *Trebuie!* (= e necesar să faci asta).

3. Cum trebuie.

[stil.] Este o locuțiune adverbială folosită în limbajul familiar în conversația curentă cu sensul „așa cum se cuvine, cum se cade, bine”:

El nu s-a purtat cum trebuie și acum e pedepsit.

4. Așa-ți trebuie!

[stil.] Este o expresie cu circulație în limbajul familiar, și are sensul „așa ți se cuvine, așa meriți” și se folosește în dialog:

- *M-a bătut mama.*

- *Așa-ți trebuie, dacă n-ai fost cuminte!*

trece

Verbul *a trece* are în limba română diferite valori de sens, în funcție de utilizarea lui tranzitivă sau intransitivă, de construcția cu o prepoziție sau alta, de sfera semantică din care face parte subiectul sau complementul său.

1. Sensul său de bază este „a merge fără a se opri printr-un anumit loc” sau „a merge într-o anumită direcție, spre o anumită țintă”. În acest caz el este urmat, de obicei, de un complement care indică locul, precedat de prepoziții ca *spre*, *pe* etc., realizând diferite valori de sens:

Copiii au trecut spre școală.

Poștașul a trecut în direcția gării (spre gară).

• Când complementul lui *a trece* este un substantiv denumind o apă curgătoare sau o șosea, sensul său este „a avea cursul sau traseul prin...”

Pârâul trece prin grădina noastră.

Șoseaua spre Sinaia trece foarte aproape de noi.

• **A trece + pe la.**

În acest caz, verbul se construiește de cele mai multe ori cu un subiect persoană (dar nu obligatoriu), este urmat de un complement de loc și înseamnă „a se abate din drum pe undeva sau la cineva”:

Fratele tău a trecut pe la noi aseară.

Când vii spre casă treci pe la farmacie și cumpără antinevralgice.

Conducta de gaze trece pe la poarta noastră.

Când subiectul este o persoană, sensul verbului implică și ideea „pentru scurt timp”:

Diseară treci pe la noi în drum spre casă (= vino pe la noi pentru scurt timp).

• **A trece + la.**

Când este urmat de prepoziția *la*, verbul *a trece* are, de obicei, ca subiect o persoană și poate avea două semnificații: „a schimba o tabără cu alta”:

El a trecut la partidul de opoziție / în tabăra cealaltă.

și „a începe o nouă activitate”:

Și acum putem să trecem la vot.

Înțelegerea într-un sens sau în altul ține de sensul complementului.

- **A trece + de.**

Poate avea, de asemenea, două înțelesuri: când este urmat de un complement desemnând un loc, înseamnă „a depăși, a merge mai departe, a lăsa în urmă”:

Trenul a trecut de gara Predeal.

sau, figurat, „a depăși o anumită limită, valoare, etapă etc.”

Temperatura a trecut de punctul critic.

Când are un sens abstract, înseamnă „a nu se opri la un fapt, a nu-i acorda atenție”:

Să trecem de asta, ce ai făcut la examen?

Să trecem de problemele personale și să ne concentrăm asupra muncii noastre.

- **A trece cu vederea.**

Este o locuțiune verbală care înseamnă „a nu lua în seamă, a nu da importanța cuvenită, a neglija”. Complementul poate fi atât o persoană, cât și un obiect, un fapt.

Am trecut cu vederea faptul că a fost obraznic.

- **A trece cu buretele peste.**

Are un subiect persoană și înseamnă „a da uitării, a ierta greșelile cuiva”:

Am trecut cu buretele peste tot ce mi-a făcut (= l-am iertat pentru tot ce mi-a făcut).

2. **A trece + acuzativ.**

Utilizat tranzitiv, deci urmat de un acuzativ, *a trece* are mai multe semnificații care se diferențiază în funcție de sensul complementului.

- În combinație cu un complement în acuzativ ca *examen, clasă, an* și bineînțeles cu un subiect persoană, are sensul „a promova”, verb cu care se poate substitui:

El a trecut examenele cu note mari (= a promovat examenele).

[stil.] Când complementul în acuzativ este tot o persoană, sensul verbului este ușor modificat: „a permite să promoveze”:

N-a răspuns el prea grozav, dar l-am trecut.

- În combinație cu un complement în acuzativ ca *stradă, pod, șosea* sensul este „a traversa”:

Să nu treceți strada decât pe culoarea verde.

- O nuanță de sens apropiată de cea precedentă, dar totuși diferită o realizează *a trece* în combinație cu substantive care desemnează un obstacol, o barieră și, în acest caz, înseamnă „a păși peste, a ajunge pe partea cealaltă”:

Ei au trecut granița ilegal.

- Când complementul de loc (prezent sau subînțeles în text) desemnează *un act, un registru, a trece* înseamnă „a consemna, a înscrie”:

Funcționarul a trecut nașterea în registrul de stare civilă.

Treceți, vă rog, și intervenția lui (în procesul verbal) (= consemnați, vă rog, și intervenția lui).

- De asemenea, când complementul în acuzativ este o materie, o substanță sensul verbului se modifică, însemnând „a supune unei operații de filtrare, de triere”:

Mama a trecut făina prin sită.

Ceaiul trebuie trecut prin strecurătoare.

- În combinație cu un complement care desemnează un text scris, verbul înseamnă „a copia ceva de pe o foaie pe alta”:

Mi-am trecut temele pe un caiet curat.

3. Când subiectul lui *a trece* este un substantiv care desemnează o suferință, un necaz, o boală, verbul înseamnă „a înceta să mai existe, a se termina”:

- ***Ți-a trecut gripa?***
- ***Am suferit mult, dar acum a trecut.***

De multe ori, în dialog, este însoțit de o anumită intonație în vorbirea curentă:

- ***Te-a dezamăgit foarte tare?***
- ***Hm! Trece!***

4. Treacă de la mine.

[stil.] Este o expresie frecventă în limbajul familiar. Se folosește atunci când vorbitorul vrea să spună că face o concesie cuiva căruia ar avea ceva să-i reproșeze:

Marfa nu este de calitate cea mai bună, dar treacă de la mine.

5. A trece un hop.

[stil.] Este o expresie folosită, de asemenea, frecvent în limbajul familiar și are sensul „a scăpa de o greutate, de o primejdie, de un moment dificil”:

Mai am de trecut un hop cu examenul de admitere, apoi plec la mare.

(N.F.)

trece cu buretele peste → **trece**₁
trece cu vederea → **trece**₁
trece un hop → **trece**₅
trecut → **viitor, trecut**
tricotat → **adjectiv**₄
tronc → **interjecție**₁
tufiș → **număr**₉
tuna → **impersonal**₁, **reflexiv**₂
turc(oaică) → **gen**₃
turneu → **gen**₂

țap, capră → gen₄

țară → gen₂

țăran(că) → gen₃

ți-ai găsit → găsi₄

țigan(că) → gen₃

ținând seama (de faptul) că → cauză₂

ține

Este un verb cu foarte multe sensuri, care se regăsește în numeroase expresii. Sensurile lui a *ține* pot fi condiționate de selectarea unei anumite prepoziții sau conjuncții, precum și de sfera semantică a complementului direct:

1. A ține + ceva.

Când complementul direct este un obiect, verbul poate însemna „a avea ceva (în mână)”, „a deține”, „a păstra”:

Ține bine volanul!
El ține banii la bancă.

2. A ține + pe cineva.

Când complementul direct este o persoană, verbul poate însemna „a întreține” sau „a găzdui”:

Te-am ținut la școală din banii mei.
L-am ținut la noi doi ani.

sau [stil.] în registrul familiar „a reține, a opri de la ceva”:

Era prea gras și l-am ținut de la mâncare.

3. A ține + la.

Urmărit de prepoziția *la*, verbul a *ține* poate însemna „a fi legat puternic de ceva”, „a iubi pe cineva”:

Ține la ideile lui și nu-l poți convinge să cedeze.
Ține la fratele lui ca la ochii din cap.

sau „a rezista”:

Laptele nu ține la căldură, pune-l în frigider.

4. A ține + de.

Urmat de prepoziția *de*, verbul poate avea mai multe sensuri: „a apuca ceva cu mâna”:

***Ține* cuțitul **de** mâner, să nu te tai!**

sau „a aparține”:

***Voi nu țineți de* această policlinică.**

5. A ține + să.

Atunci când este urmat de o subordonată introdusă prin *să*, verbul înseamnă „a dori foarte mult ceva”:

***Țin* foarte mult **să stăm de vorbă** despre acest lucru.**

6. A se ține + după.

Ca verb reflexiv, urmat de prepoziția *după*, are sensul „a urmări ceva sau pe cineva”:

***S-a ținut* tot drumul **după** autocar.**

***Nu te mai ține* **după** mine!**

(M.P.)

U

uita

1. Este un verb care poate fi folosit atât singur, cât și însoțit de un complement direct și care înseamnă „a nu-și (mai) aduce aminte”:

Acum este îndurerat, dar mâine va uita (totul).

• [stil.] **A ști cât au uitat alții** este o expresie familiară care semnifică „a nu (mai) ști nimic”:

Știe franceză cât am uitat eu.

2. **A uita + (de) + acuzativ.**

Atunci când „a uita” este însoțit de un complement direct (sau obiect) sau de un complement indirect în acuzativ (ființă sau obiect) precedat de prepoziția *de*, are sensul „a înceta să se mai preocupe, să se mai gândească la ceva sau cineva”:

*L-a uitat pe tatăl său, care trăiește singur și este bolnav.
Nu a uitat de nici una din îndatoririle sale.*

3. **A se uita** este sinonim cu *a privi*:

Îi place să meargă cu trenul și să se uite pe fereastră.

• [stil./util.] **A se uita în gura cuiva** este o expresie populară și familiară, evitată în exprimarea elegantă, care înseamnă „a se lua după spusel cuiva”:

Degeaba insistă, nu mă uit eu în gura lui.

• [stil.] **A nu se uita la cineva** este o expresie populară și familiară însemnând „a nu băga în seamă pe cineva”, „a nu iubi pe cineva”:

Ar trebui să-și dea seama că nu se uită nimeni la ea.

• [util.] Forma de imperativ a lui *a uita* – *uite!* are valoare de interjecție, fiind apropiată de *iată!*, *iacă!*, *vezi!*

*Uite ce-ai făcut! Ai spart oglinda retrovizoare.
Uite unde-am găsit scrisoarea!*

(M.P.)

uita în gura cuiva → *uita*₃

uite! → *uita*₃

ulterior → anterior...

ultra → adjectiv₂

ultrasensibil → adjectiv₂

una → unu

unchi, mătușă → număr₈, gen₄

unde

I. Adverb relativ, *unde* apare adesea împreună cu *acolo* în construcții corelative:

Unde l-am reperat, acolo l-am semnalat.

- Adverbul *unde* introduce interogații directe:

Unde a-i cunoscut-o?

(→ interogație₂, relativ II)

[stil.] Prin cuplarea cu negativul său, rezultă locuțiunea adverbială *unde-neunde*, caracteristică limbajelor popular și familiar:

Unde-neunde, trebuie găsit! .

II. Cu valoare de element de relație, *unde* are mari disponibilități sintactice, ajutând la exprimarea unui raport:

- atributiv:

Locul unde nu pătrunde soarele este nesănătos.

- local:

Mă opresc unde vreau eu, nu unde spui tu.

- de asemenea, *unde* poate introduce o completivă directă:

Știu unde vrei să ajungi.

- sau indirectă:

Se gândește unde ar putea parca mașina.

- [stil.] Numai în limbajul popular *unde* ajută la exprimarea unui raport de posterioritate:

***Unde auzi acestea, își luă paloșul și o porni* (= după ce auzi acestea...).**

- [stil.] Tot în vorbirea populară, *unde* contribuie la exprimarea unui raport cauzal:

***Unde are bani, își închipuie că poate orice* (= din moment ce are bani își închipuie că...).**

- *Unde* mai poate introduce o subiectivă:
Nu se știe unde se va înscrie la facultate.
- sau o predicativă:
Întrebarea este unde a plecat așa de grăbit.

[stil./util.] Foarte frecvent, în limbajul familiar, *unde* introduce un enunț exclamativ cu nuanță retorică, fiind însoțit de negație:

Unde n-ar veni mai repede? (= ar fi mai bine dacă ar veni mai repede).

III. În combinație cu prepoziția *de*, *unde* formează locuțiunea prepozițională *de unde*, care poate introduce:

- [stil.] în limbajul popular, o condițională eliptică, negativă, care stă, obligatoriu, înaintea regentei:

Trebuie să faci cum ți-am spus, de unde nu, vei avea de suferit
(= ...dacă nu, vei avea de suferit).

- o propoziție concesivă:

De unde mă așteptam la răsplată, n-am primit nimic (= deși mă așteptam la răsplată, n-am primit nimic).

- sau atributivă:

Balconul de unde vorbea se afla în penumbră.

IV. [stil./util.] Ca locuțiune adverbială, *de unde* este folosit exclamativ, în dialoguri, în limbajul familiar, cu sensul *nicidecum, aiurea, nici vorbă*:

- *Și-a ținut promisiunea?*
- *('Da) de unde.* (→ negație₈)

V. [stil./util.] *Unde* intră și în componența unei structuri interogative eliptice, care aparține limbajelor popular și familiar, și anume *de unde până unde*:

- *E rudă cu ministrul?*
- *De unde până unde?* (= nu, nu e rudă).

(M.P.)

unde-neunde → **unde**₁

uneori → **adverb**₂

unu

- Este numeral cardinal, cu formă proprie pentru feminin (*una*), indiferent dacă are valoare substantivală sau adjectivală.

Unu împărțit la doi este egal cu 0,5.

Am căutat două cărți; **una** a fost mai ușor de găsit.

- **[util.]** Singura situație în care **unu** apare cu articolul enclitic „l” este în îmbinări de tipul: *de unul singur, eu unul, unul și unul*.

*Nu ieși noaptea **de unul singur** (= singur).*

*Are prieteni **unul și unul** (= deosebiți, excepționali).*

***Eu unul** mă descurc fără ajutor în expediție (= în ceea ce mă privește, mă descurc fără ajutor în expediție).*

- **[util.]** Pentru a nu se crea confuzii, se spune însă:

*Populația a fost decimată **până la unul** (= populația a fost decimată până la ultimul om).*

*Te aștept **până la unu** (= te aștept până la ora unu).*

(M.P.)

unul și unul → **unu**

urban → **adjectiv**₄

urca → **verb**₁

urla a → **a**₁

următor → **viitor, trecut**₁

ursoaică → **gen**₃

usca → **verb**₅

ușor → **adverb**₁, **bine**_{1,2}

usturoi → **număr**₃

vagoneți → gen₉

vai de → de₆

vară → gen₂

vată → număr₃

văr → articol₂

vânzătoare → gen₃, număr₈

vecin(ă) → gen₃

vedea → verb₁, atenție₃

vedea de treabă → treabă

verb

Este o parte de vorbire flexibilă care exprimă acțiuni, stări, procese.

1. Tranzitivitate

- Se numesc verbe tranzitive acele verbe care pot primi un complement obiect direct, construit fără prepoziție (excepție face prepoziția *pe* când precedă un nume de persoană sau un pronume).

Există verbe tranzitive la care complementul direct poate lipsi din text (el se subînțelege): *a citi, a mânca, a scrie, a vedea, a spăla, a picta, a urca, a desena* etc. și altele care presupun obligatoriu apariția acestuia în context: *a datora, a consulta, a contempla, a cotropi, a cutriera, a decapita, a decepționa, a defăima, a demonta, a delega, a deruta, a desemna, a detalia, a destitui, a exercita*.

- Sunt intransitive verbele care nu pot primi un complement direct, dar pot avea un complement indirect (în dativ sau prepozițional): *a displăcea, a se conforma, a corespunde, a telefona, a se adresa*.

- Există verbe care pot primi în același timp un complement direct (acuzativ) și un complement indirect (dativ): *a oferi* (ceva, cuiva), *a povesti* (ceva, cuiva), *a cere* (ceva, cuiva), *a demonstra* (ceva, cuiva), *a arăta* (ceva, cuiva), *a anunța* (ceva, cuiva) etc. Complementul indirect poate fi și prepozițional: *a crede* (ceva, despre cineva), *a scrie* (ceva, despre cineva), *a vorbi* (ceva cu cineva).

2. Diateza.

Numai verbele tranzitive se pot întrebuița și la diateza pasivă:

*Toată lumea îl **apreciază** = El este **apreciat** de toată lumea.*
*Furtuna **a rupt** pomii = Pomii **au fost ruși** de furtună.*

- Unele verbe se pot folosi atât la diateza activă, cât și la diateza reflexivă, adică însoțite de un pronume reflexiv de aceeași persoană ca și subiectul său și de forma se la persoana a III-a. Schimbarea diatezei presupune, de regulă, o modificare de sens: *a afla – a se afla, a exprima – a se exprima, a plânge – a se plânge*.

3. Verbe copulative.

Anumite verbe, numite copulative, pot servi drept element de legătură între subiectul lor și un adjectiv sau substantiv, care indică o stare sau o caracteristică a subiectului: *a fi, a deveni, a se face, a rămâne, a ieși* etc.

*Camera este luminoasă și aranjată cu gust.
Fratele lui a devenit medic, așa cum și-a dorit.
Copiii au rămas orfani de câțiva ani.*

4. Verbe auxiliare. (→ auxiliar).

5. Verbe neregulate.

Există o serie de verbe ale căror forme se schimbă în cursul flexiunii fie total, ca la verbul a fi (*eu sunt, tu ești, eu eram* etc.) sau la verbul a lua (*eu iau, tu ieși, noi luăm* etc.) fie schimbarea este parțială, ca la verbul a mânca (*eu mănânc, noi mănâcăm*). Alte verbe neregulate sunt: *a avea, a usca, a da, a sta, a bea, a vrea* etc.

6. Verbe defective.

La unele verbe, flexiunea nu este completă: fie lipsesc anumite forme flexionare de exemplu verbul a oua nu are formă decât pentru persoana a III-a, verbul a rage nu are participiu, deci nici formele compuse cu participiul, verbul a plăcea nu are imperativ; alte verbe neologice nu au decât forme de infinitiv și de participiu (*a radiofoca*); altele nu au timpuri trecute (*a converge, a desfide, a divide*).

7. Acordul verbului (→ acord).

8. Locuțiuni verbale.

Există grupuri de cuvinte care conțin obligatoriu un verb, au sens unitar și se comportă din punct de vedere gramatical ca un verb, adică au mod, timp, persoană, diateză și formează predicatul propoziției: *a-și bate joc, a băga de seamă, a se da jos, a avea de gând, a-și aduce aminte, a face praf, a-i sări muștarul*.

(N.F.)

verb defectiv → verb₆

verb reflexiv → reflexiv₂

verde → număr₃

viitor (timp)

1. Indicativul are forme specifice pentru a exprima viitorul: viitor simplu (*voi pleca = am să plec = o să plec*) și viitorul anterior (*voi fi plecat*), care marchează o acțiune îndeplinită, terminată, în raport cu un moment viitor:

Voi fi bătrân și singur, vei fi murit de mult (= eu voi fi bătrân și singur, dar, înainte de asta, tu vei muri).

[stil.] Viitorul anterior este un timp verbal învechit și livresc. În limba actuală, el este înlocuit cu viitorul simplu.

[stil.] Formele de viitor simplu se diferențiază ca registru: *am să pec și o să plec* sunt mult mai frecvente în limba curentă, fără a fi neliterare. Nici un vorbitor nu întreabă în mod normal:

Când vei pleca în concediu?

și nici nu i se răspunde:

Voi pleca săptămâna viitoare.

Folosirea formei cu auxiliarul *a voi* (*voi pleca*) în limba curentă este prețioasă, artificială. În exprimarea orală, această formă este admisă numai în expuneri științifice, administrative, în stilul retoric.

2. Ideea de viitor se exprimă adesea nu prin verbul însuși, ci prin adverbe de timp (*măine, săptămâna viitoare, la anul, peste o oră*) care însoțesc prezentul indicativului (→ **prezent₂**):

Măine plec la munte și mă întorc peste trei săptămâni

3. Viitorul poate avea, de asemenea, și alte valori. El exprimă:

- atenuarea, politețea:

Am să vă rog să nu faceți zgomot (= vă rog să nu faceți zgomot).

- emoția, indignarea:

Și acum va trebui să suport toate astea!

- un ordin (→ **imperativ₂**):

Ai să faci cum îți spun eu!

- viitor în trecut:

Am sperat că va veni, dar m-am înșelat.

4. Uneori viitorul se realizează cu forme inversate, adică în care auxiliarul este postpus: *lăsa-voi, pleca-vei*. [stil.] Aceste forme apar rar în limba literară de astăzi și exclusiv în limbajul artistic (poetic sau retoric).

(N.F.)

viitor, trecut

1. Când aceste adjective sunt plasate după un complement care desemnează o zi a săptămânii, o săptămână, o lună, un an sau substantivul *dată*, ele arată că acest interval de timp este cel mai apropiat în viitor sau în trecut în raport cu momentul în care se vorbește:

Mă voi duce să-l vizitez săptămâna viitoare (sau miercurea **viitoare**).

L-am văzut săptămâna trecută (sau joia **trecută**).

• Pentru a indica momentul cel mai apropiat în raport cu un alt moment decât cel în care se vorbește, se folosesc adjectivele *următor* și *precedent* plasate de obicei după substantiv sau expresiile *de dinainte* și *de după*:

Voi fi plecat săptămâna viitoare, dar săptămâna următoare/luna următoare (sau *săptămâna/luna de după*) *sunt acasă*.

Anul acesta au fost inundații, dar în anul precedent (sau *anul de dinainte*) *a fost secetă*.

2. În raport cu momentul când se vorbește, *viitor* și *trecut* se plasează, în general, după anumite substantive complemente de timp: *data viitoare*, *data trecută*, *week-end-ul viitor*, *week-end-ul trecut*.

[**util.**] Topica înaintea substantivului este neobișnuită și însoțită de emfază. *Dinainte* și *de după*, folosite fără a fi urmate de un substantiv aparțin stilului oral și nu sunt recomandate într-un limbaj îngrijit. În mod normal, spunem *săptămâna viitoare* și nu *viitoarea săptămână*, care este emfatic.

[**stil.**] În limbajul familiar, pentru *viitor* și *trecut* se folosesc și expresiile *care vine* sau *care a trecut*:

Săptămâna care vine (viitoare) *plecăm în vacanță*.

În anul care a trecut (trecut) *a fost foarte bolnav*.

(N.F.)

vin → număr₁

viu → adjectiv₂

vizavi

1. Este adverb de loc:

Universitatea se află vizavi.

2. **Vizavi de.** În combinație cu prepoziția *de* formează locuțiunea prepozițională *vizavi de*, preferată de limba actuală, iar în combinație cu prepoziția *cu*, formează locuțiunea prepozițională *vizavi cu*, având același sens:

Stadionul se află vizavi de (cu) Sala Sporturilor.

- **[stil./util.]** Prin extensiune, locuțiunea prepozițională *vizavi de* a ajuns să fie utilizată, abuziv, ca sinonim al locuțiunilor și îmbinărilor: *în ceea ce privește, cât despre, în legătură cu, referitor la, relativ la, apropo de*. Această utilizare apare frecvent în limbajele publicistic, politic și administrativ, dar și în vorbirea curentă și trebuie evitată.

Vizavi de problema discutată am și eu de spus ceva.
Vizavi de ceea ce mi-ai mărturisit, nu știu ce să spun.

(M.P.)

vizavi cu/de → **vizavi**₂, **cât despre**₄

voi → **reflexiv**₂

vorba vine → **vorbire indirectă**₁

vorbi → **verb**₁

vorbire directă

1. Când reproducem cuvintele cuiva sau chiar pe ale noastre, putem utiliza:

- vorbirea directă (sau «stilul direct»): *El mi-a spus: **Închide ușa!***
- vorbirea indirectă (sau «stilul indirect»): *El mi-a spus **să închid ușa**.*

- În vorbirea directă se reproduc cuvintele cuiva exact, ca un citat. Acestea sunt însoțite, de regulă, de un verb de declarație ca: *a spune, a zice* (mai mult familiar), *a declara, a striga, a întreba* etc., care poate sta înaintea cuvintelor reproduse, ca în exemplul de mai sus, sau intercalat între acestea:

*Când mă întorc, **mi-a spus el, cumpăr și flori**.*

fie după ele:

*Când mă întorc, **cumpăr flori, mi-a spus el**.*

Când se reproduce un dialog, verbul de declarație poate să lipsească.

[stil.] În limba vorbită neîngrijită, mai ales în limbajul popular, se utilizează în redarea cuvintelor cuiva în special verbul *a zice*, cu o frecvență supărătoare. Trebuie deci evitate exprimări ca:

****Zic**: du-te măi Radule, **zic**, pe unde vrei tu du-te, **zic**, și caut-o pe unde știi, dar găsește-o, **zic**. **Zice**: mă duc tată, mă duc și ți-o caut, **zice**.*

[stil.] De asemenea, neliterară și nerecomandabilă este folosirea verbului *a face* (uneori repetat) în loc de *a spune* în reproducerea unui dialog:

****Fac**: tu ce cauți aici? Am venit și eu, **face el**, să mai stăm de vorbă. **Fac**: du-te, domnule, că n-am timp de vorbit, am treabă.*

[stil.] O altă greșeală care apare în limbajul familiar și popular este folosirea pleonastică a două verbe de declarație (→ **pleonasm**), care anunță citarea cuvintelor în vorbire directă:

**I-am spus, zic: tu cum ai intrat, că ușa era încuiată?*

2. Vorbirea directă legată.

[stil.] Uneori, în limbajul popular, vorbirea directă este introdusă în relatare și legată de text prin conjuncția că:

**M-a întrebat că ce cauți aici. A zis că de ce nu vreau să plec.*

Această exprimare constituie o greșeală și trebuie evitată.

(N.F.)

vorbire directă legată → **vorbire directă**₂

vorbire indirectă

1. O frază ca:

El mi-a spus: «Ai tot dreptul să te superi».

devine în vorbirea indirectă:

El mi-a spus că am tot dreptul să mă supăr.

În acest caz, se reproduce ideea, și nu exact cuvintele spuse de cineva.

Trecerea de la vorbirea directă la cea indirectă este marcată de câteva modificări: în primul rând, apare subordonarea, adică se adaugă conjuncții subordonatoare:

I-am spus: «Am văzut spectacolul» devine I-am spus că am văzut spectacolul.

Mi-a spus: «Pleacă imediat» devine Mi-a spus să plec imediat.

M-a întrebat: «Ai citit cartea?» devine M-a întrebat dacă am citit cartea.

Alte modificări pot să privească schimbarea persoanei gramaticale: *tu* în loc de *eu*, timpul sau modul verbelor (*să plec* – conjunctiv, în loc de *pleacă* – imperativ). În anumite cazuri, se aleg cuvinte diferite:

M-a rugat: «Telefonează-i chiar acum» devine M-a rugat să-i telefonez chiar atunci.

M-a sfătuit: «Du-te chiar mine» devine M-a sfătuit să mă duc chiar a doua zi.

Mi-a zis: «Vai, ce frig îmi e» devine Mi-a zis că îi este foarte frig.

L-am strigat: «Radule, vino repede» devine I-am strigat lui Radu să vină repede.

- Propozițiile interogative, imperative și exclamative devin enunțative prin pierderea intonației specifice.
- Imperativul este exclus din vorbirea indirectă, fiind înlocuit prin conjunctiv:

Mi-a spus: «Nu-ți face griji» devine Mi-a spus să nu-mi fac griji.

- Când cel care relatează are o anumită atitudine față de cele spuse de interlocutorul său el poate înlocui modul indicativ cu condiționalul, pentru a-și exprima neîncrederea:

Mi-a spus: «Pot să rezolv eu totul mâine» devine Mi-a spus că ar putea să rezolve el totul mâine (= mi-a spus, dar eu mă îndoiesc).

sau să introducă cuvinte sau expresii care exprimă îndoiala față de cele afirmate: *a pretinde, cică, chipurile, vorba vine, zice el:*

**Mi-a spus: «Am eu relații la minister» devine Mi-a spus că cică ar avea el relații la minister (= dar eu nu știu dacă este așa).*

- În trecerea de la vorbirea directă la vorbirea indirectă apare uneori riscul ambiguității. Astfel, o frază ca:

El i-a spus că l-a păcălit.

poate fi interpretată ca:

El i-a spus: «Te-am păcălit» sau «Tu m-ai păcălit» sau «Tu l-ai păcălit».

În acest caz, este necesară introducerea unor cuvinte care să evite ambiguitatea, de exemplu:

El mi-a spus că fratele lui l-a păcălit.

- [stil.] În limba vorbită, familiară, apare tendința de a folosi în mod superfluu conjuncția *că* înaintea lui *să*:

*Mi-a spus: «Vino mâine pe la mine» devine
Mi-a spus că să mă duc mâine pe la el.

[util.] Astfel de exprimări sunt greșite.

O altă greșeală este menținerea unor cuvinte care ar trebui schimbate:

**Îl rugasem să aibă răbdare până miine în loc de pînă a doua zi.*

2. Vorbirea indirectă liberă.

[stil.] În limbajul literaturii, se suprimă uneori subordonarea, păstrându-se majoritatea particularităților vorbirii indirecte. Procedeu se folosește, în general, pentru redarea gândurilor unui personaj:

Medicul m-a liniștit: nu aveam de ce să mă tem de o nouă criză. (În vorbire indirectă: Medicul m-a liniștit, spunându-mi că nu aveam de ce să mă tem de o nouă criză).

În vorbire directă: Medicul m-a liniștit spunându-mi: Nu aveți de ce să vă temeți de o nouă criză.

- Totodată, întrebarea are aceeași formă în vorbirea indirectă liberă ca și în vorbirea directă în afară de schimbările eventuale de persoană și timp ale verbului:

O presa cu întrebări: Își amintea ea oare de timpul petrecut împreună? Ce intenționa să facă acum? (Vorbire directă: O presa cu întrebări: «Îți amintești tu oare de timpul petrecut împreună? Ce intenționezi să faci acum?») Vorbire indirectă: O presa întrebând-o dacă își amintea ea oare de timpul petrecut împreună și ce intenționa să facă.

(N.F.)

vorbire indirectă liberă → vorbire indirectă₂

vrea → pasiv₁, auxiliar₄, verb₅

vrednic → conjunctiv₆

vreme → număr₄

vreodată → interogație₁

vulpe, vulpoi → gen₅

Z

zbate → reflexiv₂

zi de zi → temporal₂

zori → număr₂

**VERIFICAT
2017**

**VERIFICAT
2007**

DATA RESTITUIRII

2-XI-2014		
20 FEB. 2017		
08 IUN. 2017		
27 MAI 2019		
08 IUN. 2019		
/		
11 IUL. 2021		
12 IUL. 2021		

**BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA „CAROL I”**

OB SPIRITU ET ANIMA

Toți cei care vor să-și amelioreze performanțele lingvistice pot găsi aici:

- **Sfaturi și exemple pentru o exprimare corectă și îngrijită;**
- **Alegerea corectă a modurilor și a timpurilor;**
- **Cuvinte, expresii și construcții care prezintă dificultăți de utilizare;**
- **Cum să vorbim și să scriem într-o manieră potrivită cu :**
 - **situația în care comunicăm,**
 - **ce intenționăm să spunem,**
 - **bagajul de cunoștințe al interlocutorului;**
- **În ordine alfabetică, sfaturi pentru o bună utilizare a limbii;**
- **Semnalarea unor exprimări greșite sau nerecomandabile;**
- **Notiuni fundamentale de gramatică;**
- **Un ghid practic ușor de consultat!**

EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI

ISBN 973-575-517-3

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://unibuc.ro>